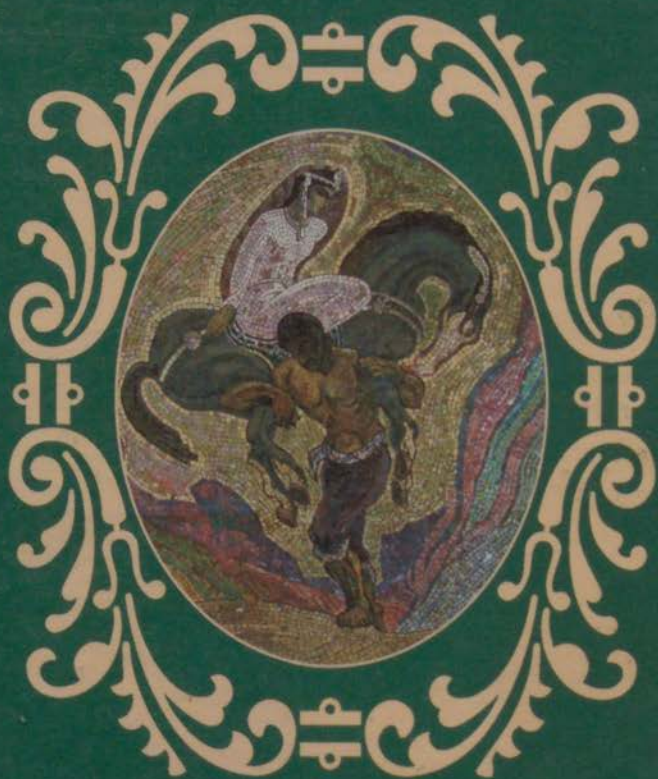

KLASSİK AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

Nizami Gəncəvi

*Xosrov və
Şirin*

NİZAMİ GƏNCƏVİ

AZ
W75

**XOSROV
və
ŞİRİN**

DƏST 23665

F. Köçəri adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KİTABXANASI
INV. № 3748

“LİDER NƏŞRİYYAT”

BAKİ-2004

*Bu əsər “Nizami Gəncəvi. Xosrov və Şirin” (Bakı, Yazıçı, 1982)
kitabı əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərcümə edəni:	Rəsul Rza
İzahların müəllifi:	Məmmədağa Sultanov
Ön sözün müəllifi:	Həmid Arahlı
Elmi redaktor:	Xəlil Yusifli

**894.361'1 - dc 21
AZE**

Nizami Gəncəvi. Xosrov və Şirin. Bakı, “Lider nəşriyyat”, 2004,
392 səh.

Dahi Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsəri “Xəmsə”nin ikinci kitabıdır. Şair bu əsərində məhəbbətin böyüklüyünü, insan aqlını, düşüncəsini tərənnüm edərək əsrlərlə unudulmayan bədii surətlər, ədəbi qəhrəmanlar yaratmışdır. Bu qəhrəmanlar sırasında dünya ədəbiyyatı xəzinəsinin gözəl incisi olan Şirin öndə durur.

Böyük mütəfəkkir şair bu poemasında həm də Şərq ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq əmək adamını – Fərhad surətini dərin məhəbbətlə qələmə almış, onu həm əmək, həm də eşq fədası kimi şahlara nümunə göstərmişdir.

ISBN 9952-417-08-8

©”LİDER NƏŞRİYYAT”, 2004

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

“Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında”

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

ÖLMƏZ MƏHƏBBƏT DASTANI

Nizami Gəncəvi Yaxın Şərq xalqları mədəniyyətinin inkişafı tarixində müstəsna rolunu daşıyan sənətkardır. Böyük şairin zəngin yaradıcılığı qədim tarixə malik Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında da yeni parlaq mərhələdir. Nizami öz əsərlərilə Şərq ictimai bədii fikrinə yeni bir səhifə açmış, bədii yaradıcılığa əsrlər boyu təqdir olunub məhəbbətlə izlənilən, bu gün belə öz həyatı əhəmiyyətini itirməyən ölməz ənənələr gətirmişdir. Onun yeni məzmunlu lirik şeirləri və sonralar “Pənc gənc” (“Beş xəzinə”) adı ilə şöhrətlənən poemaları dünya ədəbiyyatı xəzinəsini bəzəyən nadir incilərdir. Hələ “Xəmsə”nin ilk əsəri olan “Sirlər xəzinəsi”ndə söz sənətinin təsiredici qüvvəsindən müasirlərini mənən təmizliyə çağırmaq kimi bəşəri bir məqsəd üçün faydalanan şair dövrünə görə çox mütərəqqi problemlərə toxunmuş, yüksək bəşəri ideyalar tərənnüm etmişdir. Şairin Şərq şeirinə gətirdiyi belə ölməz ideallar “Xəmsə”nin ikinci poeması “Xosrov və Şirin” əsərində daha geniş, daha vüsətli və daha aydın şəkildə ifadə olunmuşdur.

Nizami 1180-ci ildə tamamladığı bu poemasında insan eşqinin qüdrət və əzəmətini göstərmiş, məhəbbətin dərin ictimai mənasını şərh etmişdir. Poemanın Azərbaycan xalqının tarixi ilə səsleşən maraqlı məzmunu vardır. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ilk mənzum roman olan bu əsər Sasani hökmdarlarından Xosrov Pərvizlə Bərdə hakiminin vəliəhdi gözəl Şirin arasındakı məhəbbət haqqındadır. Mincat, nət və zəmanə şahlarının mədhi kimi rəsmi giriş fəsillərindən sonra şairin əsərin yazılışı, söz sənəti və eşq haqqındakı mülahizələri gəlir. Bu hissələrdə şair şeir sənəti, şairlər haqqında danışır, bədii əsərin gözəlliyini şərtləndirən xüsusiyyətlərdən söz açır. Burada sözün yüksək dəyəri, sənətkar əzəməti, şeir, sənət aləminin ülviliyi kimi maraqlı mülahizələrlə qarşılaşırıq.

Söz ruhdur, can üçün böyük dərmandır,
Cantək əzizliyi bəlkə ondandır.
Gör dünyada necə fərsiz insan var,

Bir quru çörəyə canı satırlar.
Söz deyən qəvvəsdır, söz isə gövhər,
Bu gövhər çox çətin əmələ gələr.

Belə çətin əldə edilən, sənətkarın böyük zəhməti, yuxusuz gecələri bahasına başa gələn bu əvəzsiz nemətin – sözün qədrini bilmək, onu maddi nemətlərlə dəyişməmək, eyni zamanda ucuz tutmayıb qənaətlə işlətmək lazımdır.

Sözündə çoxluğa qoyma yer olsun,
Birin yüz olmasın, yüzün bir olsun.
Su artıb həddini aşarsa əgər
İçəni doyurmaz, mütləq qərq edər..
...Çox söyləmək sənə bəlkə asandır,
“Çox oldu” desələr böyük nöqsandır.

Şair dövrünün ədəbiyyat maraqlılarının istəyi, zövqü haqqında da danışır, sənətkar qarşısında yeni vəzifələr qoyur, köhnə ədəbi ənənələrdən uzaqlaşmaq, mövzunu həyatdan almaq, həyat həqiqətlərini əks etdirmək, ağılkəsməz əfsanələri deyil, gerçəkliyə uyğun əhvalatları qələmə almağı təbliğ edir:

Qiyətdən salmışdır sözü yalanlar,
Doğrunu danışan möhtəşəm olar.
Dedi sübhi-sadiq çünki doğrunu,
Dünyalar qızıla tutdurdu onu.
Sərv də qaldırmış düzlük bayrağı,
Onunçun həmişə göydür yarpağı.

Nizami mövzunun mənşəyi, onun xalq yaradıcılığı və bədii ədəbiyyatdakı əksi barədə məlumat verir. O, mövzuyla bağlı tarixi nümunələri sayır, tarixi kitablardan və xalq ədəbiyyatından faydalandığını bildirib, Fərhadı isnad edilən tarixi abidələri xatırlayır:

Xosrovdan, Şirindən qalan yadigar
Gizləndə deyildir, durur aşkar:
Şəbdiz atın şəkli, Bisütun dağı,
Pərviz sarayının eyvanı, tağı...

Həqiqətdə də Mədain xərabeləri yaxınlığında Bisütun dağında həkk olunmuş əsrarəngiz xətlər və şəkillər vardır ki, xalq içərisində də bunlara dair bir çox əfsanələr yaranmışdır; Fərhad və Şirin macərası o zaman xalq arasında müxtəlif şəkillərdə söylənilərək bir sıra rəvayət və dastanların yaranmasına səbəb olmuşdu. Fərhad və onun yaratdığı sənət abidələri haqqında Azərbaycan ərazisində, xüsusilə, daha rəngarəng rəvayətlər mövcud idi. Nizami də öz əsərini yazarkən belə rəvayətlərdən faydalanmışdır.

Nizami bu mövzunu ilk dəfə yazılı ədəbiyyata gətirən Firdovsini xatırlayır, sələfindən fərqləndiyini, qədim tarixlə bağlı olan bu məşhur mövzunu tamamilə yeni bir tərzdə işlədiyini bildirir:

Söylərkən o həkim bu xoş dastanı,
Çıxarıb içindən eşqi, fəğanı.
Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
Saxlaya bilmirdi yayda oxunu.
Altmışda sevginin, eşqin həycanı
Titrədə bilməzdi yorğun qocanı.

Doğrudan da, Firdovsi “Şahnamə”də bu mövzuya həsr etdiyi bəhsdə əsasən Xosrovun şahlıq dövründən geniş danışmış, onun cah-calalını, apardığı müharibələri və s. özünəməxsus şahnaməçilik üslubunda canlandırıb onun Şirinlə evlənməsini təsvir etmişdir. Firdovsi öz qəhrəmanının daxili aləmi, onların təbii hiss, həyati meyl və duyğularını, mənəvi təkamül yolunu işıqlandırmağı əsas məqsəd götürməmiş, Fərhadın adını belə çəkməmiş, Şirini isə Məryəmin qatili kimi qələmə almışdır. Nizami isə məhəbbəti əsas götürərək, təmiz eşqin saflaşdırıcı təsirindən danışmış, onun insan taleyində oynadığı mühüm rolu aydınlaşdırmış, bir sıra canlı, dərin psixoloji surətlər yaradaraq insanın mənəvi təkmilləşmə prosesini göstərmişdir. O, tarixi əsası olan rəvayətləri də yaradıcılıq məqsədinə uyğun hala salaraq şair xəyalının məhsulu olan əlavələrlə zənginləşdirmiş, xalq ədəbiyyatı və Firdovsi əsərindən fərqlənən orijinal sənət nümunəsi yaratmışdır.

Qeyd edildiyi kimi, şair əsərini əsasən məhəbbət üzərində qurmuşdur. Əsərin müqəddiməsində də o, bu məsələyə xüsusi yer ayırmış, eşq haqqında maraqlı mülahizələr söyləmişdir:

Eşqdir mehrabı uca göylərin,
Eşqsiz, ey dünya, nədir dəyərin?!
Eşqin qulu ol ki, doğru yol budur,
Ariflər yanında, bil, eşq uludur.
...Eşqsiz olsaydı xilqətin canı
Dirilik sarmazdı böyük cahanı.
Eşqsiz bir adam bir neydir – qırıq,
Yüz canı olsa da, ölüdür artıq.

Dünya ədəbiyyatının məhəbbət mövzusunda yazılmış əsərləri içərisində müstəsna yer tutan bu dastanda şair insanlara yüksək hisslər aşılayan, onları qabaqcıl ideyalar uğrunda mübarizəyə səsləyən ülvə məhəbbətdən söz açmışdır. Şairin tərənnüm etdiyi bu məhəbbət oxucuya ilham verir, onu daim irəliyə, qəhrəmanlığa, fədakarlığa sövq edir.

Nizami bu əsərində yeri gəldikcə dövrünün aktual məsələlərinə toxunmuş, ədalətli hökmdar, dövlətin idarəsi, rəiyyəyə qayğı kimi ictimai-siyasi əhəmiyyətli fikirlər söyləmişdir. Şairi bütün yaradıcılığı boyu düşündürən ədalətli şah arzusu bu poemada da aydın şəkildə öz əksini tapmışdır. O, özünün mütərəqqi ideyalarını poemada yaratdığı Hürmüz şah, Məhin Banu və nəhayət, Şirin kimi ədalətli şah obrazları vasitəsilə ifadə etmiş, Hürmüz şahın rəiyyətin rahatlığı naminə gördüyü işləri, Məhin Banunun xalqla ədalətli rəftarını, Şirinin hökmdarlıq illərindəki firavan yaşayışı və s. təsvir etmişdir.

Nizami Hürmüz şahın rəiyyətin xeyrinə qoyulmuş qanunları pozan doğma övladını amansız cəzalandırdığını göstərməklə qanun qarşısında hamının bərabər olması kimi dövrü üçün çox aktual, həm də qabaqcıl bir ideya irəli sürür. Axı orta əsrlərdə qoyulan qanunlar feodal əyanları tərəfindən pozula bilir və onlar məsuliyyətə cəlb olunmurdular. Nizami isə qanunu pozanların, xalqa zərər yetirənlərin, şahzadə olsa belə, amansız cəzalandırılmasını zəruri hesab edirdi. Odur ki, şair Hürmüzün bu ədalətli hökmünü ürəkdən alqışlayır, təsvir etdiyi hadisəni dövrü ilə bağlamağa cəhd edərək öləri şəkildə dövrünün ədalətsizliklərindən şikayətlənir:

Hanı o ədalət, o insaf hanı?
Verə öz oğluna belə cəzanı.
İndi yüz yoxsulun tökülsə qanı,
Durub tərəf çıxan bir adam hanı?

Yaxud Şirinin hökmdarlıq dövrünü götürək. Nizami öz qəhrəmanını həm də ədalətli hökmdar kimi təsvir edərək yenə də müasirlərinə örnək göstərmişdir. Xalqla məhəbbətlə rəftar edən Şirin zülmü bütünü ölkədən götürür, xalq bacdan azad edilir, kəndlidən xərac alınmır. Şair belə bir ədalət sayəsində hər tərəfdə bolluq olduğunu, xalqın firavan yaşadığını qeyd edərək ölkə başçısının xalqa qayğısı haqqındakı şəxsi qənaətlərini söyləyir:

Şahın niyyətləri xoş olsa əgər
Otdan gül yerinə min gövhər bitər.
Ölkədə rahatlıq, bolluq olurkən
O yerin şahından verəcək nişan...

Nizami ədalət haqqındakı mütərəqqi görüşlərini əsərinin əsas mövzusu olan məhəbbətlə məharətlə əlaqələndirmişdir. Xosrovu mənən ucaldan, onun alicənab təbiətli bir insan olmasına kömək edən məhəbbət həm də onu ədalətli bir şah səviyyəsinə qədər yüksəldir. Əsərin sonlarına yaxın oxucu onu elmi məclislərdə, bilicilərin əhatəsində, elmə, fəlsəfəyə dair mübahisələrdə iştirak edən görür. Nizami Şirinin diliylə Xosrova ədalət dərsi verən zaman da sanki dövrünün ixtiyar sahiblərinə üz tutur, onları ədalətə, düzlüyə, elmə çağırır:

Bəd duadan saqın, mehriban danış,
Pusquda durmasın yolunda qarğış.
Birdən qoca qarı, cavan ah çəkər,
Hədəfə ox vurur erkən bir səhər...
Şahların əlində çox ayna, baxsan,
Qaralıb getmişdir məzlum ahından...
Dünyada zülm etmək qoçaqlıq deyil,
Rəiyyəti bəsləmək çox yaxşıdır, bil.

Qadınlığa yüksək münasibət bəsləyən şair Şirinin simasında qadınlığın ən gözəl sifətlərini toplayaraq Yaxın Şərq ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq hərtərəfli işlənmiş müsbət qadın obrazı yaratmışdır. Əsərin əvvəlində Şapurun dili ilə təqdim edilən Şirin öz yüksək mənəviyyəti, sədaqəti, qoçaqlığı ilə elə ilk görüşdən oxucuların rəğbətini qazanır. Şirin poemanın əsas qəhrəmanıdır. Həyatı gözəllikləri sevən,

təbii nemətlərdən bacardıqca səmərəli faydalanmağa çalışan bu Azərbaycan gözəlini şair həm də elmə, biliyə rəğbət bəsləyən, ilk məhəbbətinə son nəfəsinə qədər sadıq olan fədakar bir sevgili kimi təsvir edir. Biz at oynadan, qılınc vuran, ox atan, çövkən oynayan şən və qəhrəman bir qızın qiyabi bir məhəbbətin ardınca getdiyini görürük.

Yaratdığı bu ideal qadın obrazı ilə çox tez itirdiyi sevimli qadını Afaqa əbədi abidə ucaltıldığını qeyd edən şair onu vətən qızlarına xas cəsarət, qürur, ismət, mənəvi yüksəklik, mərdlik kimi gözəl sifətlərlə səciyyələndirmiş, öz qəhrəmanını hər cür yaramaz, alçaq hərəkətlərdən uzaq, zəhmət və hünəri qiymətləndirməyi bacaran həssas bir adam, yaxşı dost, vəfalı ömür yoldaşı kimi əbədiləşdirmişdir.

Qadını həmişə cəmiyyətin tam ləyaqətli bir üzvu kimi görməyi arzulayan böyük şair tarixdən aldığı bu obrazı öz humanist ideyaları baxımından işləyib, qadınlıq haqqında yüksək fikirlərini onun vasitəsilə ifadə etmişdir. Şair tükənməz bir məhəbbətlə sevən Şirini saf mənəviyyətə malik, ismətli qadınlıq qürurunu yüksək tutan bir adam kimi oxucularına sevdilir. Şirin nəhayətsiz dərəcədə sevdidi Xosrovla kəbinsiz evlənmir. Ona Xosrovun gizlicə saraya gəlmək təklifini yetirən Şapura açıqlanaraq:

Mən gövhərəm, neçin gərək əksiləm,
Çağrılmamış gedəm, məgər mən yeləm?

– deyərək öz şərəfini alçaltmayacağını qəti bildirir. Şair xarici görkəmcə çox gözəl təsvir etdiyi sevimli qəhrəmanının daxili aləmini də olduqca zəngin, onun gözəl hüsnü ilə səsləşəcək səviyyədə göstərir. O, sərxoş halda qəsrə gələn Xosrova qapı açmır, onu rədd edir, kəbinsiz evlənməyəcəyini söyləyir. Nəhayət, kəbin kəsildikdən sonra evlənir və sevgilisindən əli üzüldüyü zaman isə özünü öldürür. Şirinin öz sevgilisinin məzarı üstündə intihar etdiyini təsvir edərkən də şair onun bu fədakarlığını alqışlamaqla bərabər qadınlıq haqqında danışıq, qadını ülvə bir varlıq kimi tərifləmişdir:

Alqış bu ölümə, əhsən Şirinə,
Öldürən Şirinə, ölən Şirinə.
Məhəbbət yolunda ölüm budur, bax,

Canana belədir canı tapşırmaq...
Çox gözəl arvad var mərdlikdə bir şir,
Çox ipək içində şirlər gizlənir.

Şirin dahi Nizami tərəfindən son dərəcə məharətlə, hərtərəfli işlənmiş, dünya ədəbiyyatı tarixində xüsusi yeri olan bir obrazdır. Belə yüksək, ağıllı və hərtərəfli müsbət təsvir edilən qadın obrazlarına Qərbi Avropada sonrakı əsrlərdə Şekspirdə təsadüf edirik. Dantenin Beatriçesi də bir çox xüsusiyyətləri ilə Şirinlə müqayisə edilə bilər.

Şirin öz sevgilisi Xosrovu ata yurdunu düşmənlərdən qorumağa vadar edir, onun mənasız, kefcil həyatını dəyişdirir, elmə, fəlsəfəyə cəlb edir. Beatriçe də öz sevgilisinə düzgün istiqamət verir, onu yüksəldir, əbədi səadətə çatdırır. Lakin Şirin həyat qızıdır, həqiqət rəmzidir, məhəbbət mücəssəməsidir. Beatriçe isə ilahiyatın, teologiyanın mücəssəməsidir. Dantenin “İlahi komediyası”nda olan mistika, xristian görüşləri Nizami poeməsindəki dərin həyat fəlsəfəsi ilə müqayisə edilə bilməz. Bu cəhətdən Şirin surəti Beatriçedən fərqlənir. Biz Şekspirin qadın surətlərini Şirinlə daha yaxşı müqayisə edə bilərik. Bu cəhətdən Cülyetta surəti daha səciyyəvidir. Cülyetta Qərbi Avropa ədəbiyyatının Leylisidir. Lakin bir çox cəhətdən onun Şirin surətinə də yaxınlığı vardır. İdeal məhəbbətin qarşısına çıxan əngəllərlə mübarizə bacarığı, sədaqət və həyatilik dünya ədəbiyyatının bu füsunkar qadın surətlərinin müştərək cəhətləridir. Cülyetta da ilk gündən Romeoya məhəbbəti kəbinlə möhkəmlətməyi təklif edir. O da bütün əzablara dözürlü və nəhayət, Şirin kimi sevgilisinin cənazəsi üzərində intihar edir.

Poemanın əsas qəhrəmanlarından olan Xosrov da şairin ictimai-siyasi görüşlərini ifadə edən obrazdır. Nizami hələ ilk poeməsində qoyduğu “pisliklərdən qayıtmağın mümkünlüyü və zəruriliyi” kimi mühüm bəşəri fikrini bu əsərində daha aydın və olduqca maraqlı hadisələr fonunda oxuculara çatdırır. Bu baxımdan Xosrov obrazının mənəvi təkamülə doğru inkişafı daha səciyyəvidir. Şair həyatın mənasını ancaq əyləncələrdə axtaran, kef məclislərində əylənməyə alışmış qayğısız bir şahzadəni mənəvi inkişaf prosesində alaraq yüksək insani keyfiyyətlər əxz etmiş müsbət obraza çevirir. Şair Xosrovun mənəvi təkamülə doğru inkişafını təsvir etməklə həm də dövrünün şahzadələrinə təsir etmək istəmiş, onları tərbiyələndirmək məqsədi izləmişdir.

Şair söz sənətinin öyrədici təsir qüvvəsinə inanaraq naz-nemət içərisində böyümüş, hələ ilk gənclik illərindən atasının ədalət naminə verdiyi qanunları pozan, daha sonralar isə Şirinin saf məhəbbətini dəfələrlə təhqir edən, ölkə və xalq qeydindən uzaq, Fərhad kimi özəmətlili sənətkarın ölümünə bais olan və dəfələrlə düşüncəsiz hərəkətlərə yol verən Xosrovun şahlıq qürurundan, mənəvi boşluqdan birdən-birə deyil, tədricən yaxa qurtara bildiyini göstərir. O, sevgini əsl mənada dərk etməyə başlayaraq, əsərin sonlarına doğru alicənab bir insan səviyyəsinə yüksəlir. Uzun müddət keçirdiyi ruhi iztirablar Xosrova təsir edir. Məğrur şah məhəbbətin bütün mənəvi təkmilləşdirici təsiri ilə yüksəlir, Şirinin iradəsi, saf eşqin qüdrəti onu məğlub edir. O, Şirinlə evləndikdən sonra əxlaqi cəhətdən yüksək bir insan olaraq həyatı anlayır.

Əsərin sonunda Xosrovun dünya, həyat, ölüm məsələləri ilə maraqlandığını, alim və bilicilərin məsləhətlərini dinlədiyini, artıq dövlət işlərində də ədalətli bir şah olduğunu görürük. Xosrov Şiruyənin göndərdiyi qatil tərəfindən ölümcül yaralandığı zaman da susuz can verərək həyatla əbədi vidalaşır, ancaq yenicə yuxuya getmiş yorğun Şirini narahat etmək istəmir. Bu səhnə məğrur şahın necə dəyişdiyini daha aydın göstərir.

Nizami Xosrov surətini belə inkişafda verməklə dövrünün şahzadələrinə ibrət dərsi vermiş, insanların tərbiyə vasitəsilə əxlaqi cəhətdən yüksək səviyyəyə qalxa biləcəyinə inamını ifadə etmişdir.

“Xosrov və Şirin” poeması əməyin tərənnümü, insan hünərinə, insan zəkasına inam, zəhmətə, əməkçi xalqa məhəbbət kimi misilsiz keyfiyyətlərlə seçilməkdədir. Bu baxımdan əsərdə çox gec görünüb tez də səhnədən çıxan Fərhad obrazı xüsusilə səciyyəvidir. Nizaminin əməkçi insanlar içərisindən seçərək böyük məhəbbətlə təsvir etdiyi bu obraz sənətkar vüqarı, insan hünəri, ləkəsiz mənəviyyat, saf, ülvi bir məhəbbət təcəssümü olub şair tərəfindən bədii yaradıcılığa gətirilən idealları aydınlaşdırır. Nizami mahir bir sənətkar, fədakar aşiq kimi təsvir etdiyi bu qəhrəmanını əsərin əsas obrazı olan Xosrova qarşı qoyur, əsərinin bir yerində bu iki aşiqi qarşılaşdırır. Xosrova Fərhadın üz-üzə gəldiyi bu səhnə poemasının ən maraqlı, dramatik hissələrindəndir. Burada iki mənəviyyat, biri-birindən kəskin fərqli məhəbbətlə sevən iki aşiq üzləşir: bunlardan birisi tacidar, ikincisi isə sadə xalq nümayəndəsidir. Lakin bütün həşmət və cahü-calalına

baxmayaraq Xosrov Fərhadın əqli, zəkası, cəsarəti qarşısında özünü itirir. Bu mərd insanın əzmi və fədakar məhəbbəti şahı çıxılmaz vəziyyətə salır. Fərhad öz sənəti, zəka və inadlı zəhməti ilə də qalib gəlir. Bu qalibiyyət eyni zamanda hünərin, saf məhəbbətin xəbislik və zorakılıq üzərindəki mənəvi qələbəsi kimi səslənir. Xosrov onu yalnız hiylə və xəyanətlə öz yolundan götürə bilir.

Nizami əməkçi insanlar içərisindən seçdiyi qəhrəmanını şahə qarşı qoyaraq əməyin, sənətin şahlıqdan üstünlüyü kimi öz dövrünə görə çox cəsarətli bir fikir irəli sürür. Təsadüfi deyildir ki, bu səhnə Nizami ardıcıllarının əsərlərində bir qədər dəyişdirilmişdir. Xosrov Dəhləvi, Arif Ərdəbili, Nəvai və başqa şairlər əzəmətli şahı sadə zəhmət adamı ilə qarşılaşdırmaqdan çəkinmişlər. Fərhadı şahzadə kimi təsvir edərək mənşəcə bərabər, eyni hüquqlu iki şəxsi üz-üzə gətirmişlər.

“Xosrov və Şirin” əsərində əsas qəhrəmanlardan başqa hadisələrin təsvirində bir sıra şəxsiyyətlər də iştirak edirlər. Məhin Banu, Büzürgümid, Hürmüz, Barbəd, Şapur, Şirinin rəfiqələri və başqaları. Bunların içərisində Məhin Banu, Hürmüz kimi ədalətli hökmdarlarla yanaşı Barbəd, Nikisa kimi sənətkar obrazları da diqqəti cəlb edir. Sənətin insan mənəviyyətinə təsiri kimi bütün poema boyu müşahidə edilən xüsusiyyət bu obrazlar vasitəsilə özünü göstərir. Nizami Şapurun məharətli sənətindən danışır, gözəl sənətin mənəviyyətə təsir edib, insanda nəcib duyğular oyatdığını çox təbii göstərir.

Poemada şair Büzürgümid kimi bilici obrazı yaradaraq onun diliylə həm həyatı nəsihətlərini, həm də dünya, yaradılış və s. haqqındakı görüşlərini ifadə edir.

“Xosrov və Şirin” poemasının quruluşu da çox maraqlı və orijinaldır. Əsər bütün orta əsr poemaları kimi minacət, nət, kitabın yazılması səbəbi, Toğrul Arslan, Məhəmməd Cahən Pəhləvan və Qızıl Arslanın tərifləri, eşq haqqında şairin mülahizələri kimi giriş fəsillərlə başlanır. Bütün bunlardan sonra əsərin məzmunu gəlir. Hadisələr Xosrovun atası Hürmüzün hakimiyyətinin təsviri ilə başlayır. Xosrovun doğulması, böyüməsi, Hürmüzün ədaləti və s. təhkiyə tərzində verilir. Sonra Şapur Şirin haqqında danışır. Mükəlimələr, deyişmələr, Xosrovla Şirinin umu-küsüsü və s. çox maraqlı və təbii şəkildə, bir çox hallarda musiqi məclislərində, çalğıçıların nəğmələrində canlandırılır. Hər iki aşiqin məhəbbət yolundakı iztirabları, qarşılaşdıqları maneələr, meydana çıxan əngəllər və s. əsəri daha da maraqlı edir, oxucunun həyə-

canını artırır. Şair ana xəttin aydın ifadə və inkişafına kömək edən əlavə sərgüzəştlərlə məzmunu zənginləşdirmiş, həyatın ağır sınaqlarından keçmiş əsl məhəbbəti qələmə almışdır. İnsan taleyində həyatın, gözlənilməz hadisələrin və təsadüflərin böyük rolunu göstərən sənətkar insan səadətini, xoşbəxtliyin asan deyil, ağır zəhmət, olmanın dəyanət, mübarizə bahasına qazanıldığını göstərmək istəmişdir.

Düzəltmək istəsə bir işi fələk
Əvvəlcə min oyun çıxarsın gərək.
Xəznə vermiş olsa bir əkinçiyə
Gərək o əkinçi əvvəl inciyə.
Həyatın yolunda olmasa tikən
Olarını güllərin qədrini bilən?

Nizami yaratdığı xarakterik obrazların səciyyəsinə onların yalnız iş və hərəkətlərini təsvir etməklə deyil, daxili aləmlərini açmaqla göstərir. O, insan mənəviyyatını bütün incəliyi ilə şərh edərək qəhrəmanlarının dəruni hissələrini, düşüncə və duyğularını, psixoloji gərginliklərini, ruhi, mənəvi sarsıntılarını, həyəcan və iztirablarını çox bədii, həm də inandırıcı bir tərzdə qələmə alır, insan təbiətini bütün məxsusi ziddiyyətləri ilə göstərməyə müvəffəq olur.

Şair eyni zamanda lirik haşiyələrlə hadisələrə öz münasibətini bildirir. Bu məzmunun kənar haşiyələr isə qədim bir tarixlə bağlı olan mövzunu şairin öz zamanəsilə bağlayır, onun zamanə və müasirləri haqqındakı tənqidi görüşlərini ifadə edir. Elə buna görə də şair belə ricətlərini ötrəi şəkildə qələmə alır. Poemada hadisələrin təsviri içəri-sində belə haşiyə-beytlərə təsadüf edirik:

Çox kəndli zəhmətlə yığar yüz xirmən,
Bircə arpa almaz bu yüz xirməndən.
Əkmədən çox məhsul alanlar da var,
Gör nələr törədir qoca ruzigar.

Belə bədii haşiyələrdə şairin həyati nəsihətləri, təsvir edilən əhvalatlar və təbii hadisələrdən aldığı qənaətləri də öz əksini tapmışdır. Bu isə əsərin ictimai əhəmiyyətini bir daha artıraraq ona müasirlik ruhu bəxş edir. Şairin oxucuya etdiyi həyati nəsihətlər içərisində

həddindən artıq özünə güvənməmək, yersiz qürurdan, xudpəsəndlikdən qaçmaq, təvazökarlığa dəvət, qənaətlə yaşamaq və s. haqqındakı mülahizələrilə qarşılaşırıq. Xüsusilə övlad məsələsi, ata-oğul münasibəti, gəncliyin tərbiyəsi, ata qaygısı və s. ilə əlaqədar şairin maraqlı görüşləri diqqəti cəlb edir. Şair ləyaqətli övladı valideyn üçün böyük səadət hesab edir:

Övladın iqbali əgər yar olar,
Ata sevincindən bəxtiyar olar.

– deyərək gəncliyi cəmiyyətin gələcəyi hesab edir. Şair həm də gəncliyə nikbin bir ruh aşılayaraq həyatı, gözəllikləri dərindən duymağı, ömrün ən əziz çağını şad keçirməyi, mənalı ömür sürməyi təlqin edir:

Həyat aləmidir hər şeydən üstün,
Cavanlıq günüdür ən qiymətli gün.
Həyatdan yaxşı şey dünyada nədir?!
Gənclikdən gözəl şey bir əfsanədir.

Nizami təmiz ad, mənəvi gözəlliklər haqqında danışanda da ilk növbədə gəncliyə üz tutur, yüksək əxlaq, təmiz mənəviyyat haqqında bu gün də öz əhəmiyyətini itirməyən tərbiyəvi fikirlər söyləyir:

Dünyanın yarısı əgər xoş gündür,
Yarısı yaxşı ad qoymaq üçündür.

Yaxud Məhin Banunun Şirinə elədiyi nəsihətləri götürək. Burada da şair gəncliyə müraciət edir, Məhin Banunun diliylə təmiz əxlaq haqqında danışır, həya, ismət dərsi verir.

Nizami öz müasirlərini mübarizliyə, qarşıya çıxan maneələrə müqavimət göstərməyə çağırır, çətinliklərə mərdliklə sinə gərməyi öyrədir:

Kimin ki, alının aynası bərkdir,
Xoş günü dünyada o görəcəkdir.
Bənövşələr kimi utancaq olan

Dünyada boy atmaz heç vaxt, heç zaman.
Nərgiz gülü kimi utanmaz olan
Başı taclı olar, hər işi asan.

Nizami müasirlərini həmişə nikbinliyə, çətin anlarda da ümidi itirməməyə, səbrli olmağa, qarşıya çıxan ağır vəziyyətə dəyanət göstərməyə səsləyir. Şair bütün bunları çox təsirli, poetik bir gözəlliklə oxucuya çatdırmağa çalışır. Misal olaraq yenə də Məhin Banunun Şirinə təsəlli verdiyi səhnəni alaıq. Dahi şair Şirinə təskinlik verən bu ağıllı qadının diliylə dediyi öyüdləri məharətlə ümumiləşdirir:

Dedi: “Bir neçə gün səbr elə, çalış,
Heç kəs həmişəlik darda qalmamış.
Gül kimi tez açıb görünmə aşkar,
İti axan sular tez körpü yıxar...
Top kimi yıxılıb qalxsan yaxşıdır,
Hər yıxılan bir gün qalxacaq axır...
Bu günkü sərtliyə dözsən gərək,
Kim bilir ki, sabah nə göstərəcək!”

Nizami hamını şad görmək istəyən, humanist bir sənətkar olaraq insanlara xudpəsənd, xəbis olmamağı, xoşbəxtliyi digərlərilə bölüşdürməyi, şəxsi şadlıqdan hamıya pay verməyi, öz səadəti ilə başqalarını da sevindirməyi təlqin edir:

Təkbaşına kimsə dünyanı udmaz,
Təkcə bir insanın şadlığı tutmaz.
Ağıllılar bilir tək yesə bir kəs
Təklidə də ölər, dost-aşna görməz.
Çay suyu olsa da sən içmə yalqız,
Dəniztek olarsan acı, qılıqsız.

Şairin qəhrəmanları da ətrafdakılarla belə davranır, öz sevinclərini yaxın yoldaşlarla bölüşürlər. Vəfalı dost, yaxşı yoldaş haqqında şairin maraqlı mülahizələri nəzəri cəlb edir.

Heç bir işdə olma yarsız, yoldaşsız,
Dünyada misilsiz Allahdır yalnız.
Dünyada çox iş var yoldaşdan aşar,
Yaman gündə çatar dada yoldaşlar.

Başqa bir yerdə:

Dost qəlbi torpaqdır, ona əl vursan
Əlin paka çıxar o saat, inan.

Belə haşiyə-hissələrdə şairin təsvir elədiyi hadisələrdən qəhrəmanların vəziyyəti, psixoloji anları, onların ruhi, mənəvi halları və s. son dərəcə poetik bir gözəllik, bədii sözün ecazları, həyatdan alınmış ibrətamiz məsəllər, təbii bənzətmələrlə ifadə olunur. Dahi şair əsl sənətkar kimi öz qəhrəmanlarının həyatı ilə yaşayır, sevincli günlərini məhəbbət və şadlıqla, kədərli dəqiqələrini isə məyusluqla təsvir edir.

Belə anlarda şair bəzən bədbinliyə də qapanır, həyatın amansız qanunlarından söz açır, dünyanın vəfasızlığını bildirir. O, təbiət təsvirlərini də hadisələrə uyğun şəkildə tərənnüm edir. Azərbaycan təbiətinin gözəlliklərini, xüsusilə Bərdənin çəmənliklərini, Kəpəz dağının və Göy gölün füsunkar mənzərəsini oxucuya sevdilir. Bu təbiət təsvirləri hadisələri tamamlayır. Şair hər bir hadisədən çıxardığı nəticəni qısa misralarla yekunlaşdırır. Bu misralar atalar sözləri kimi mənalı səslənir.

Şair bir sıra Azərbaycan sözləri də işlədərək Qədir xan, Qara xan, Toğrul xan ifadələrini ənənəvi Cəmsid, Nuşirəvan, Kəsra ifadələri kimi ədəbiyyata daxil edir.

Qabaqcıl siyasi-ictimai əhəmiyyətli fikirləri aydın və bədii ifadə etmək bacarığı, dilinin yığcamlığı, hər fikrin yeni və son dərəcə bədii məcazlarla canlandırılması, söz ehtiyatının çoxluğu, şairin mübaliğə, təşbeh, istiarə, təzad və s. bədii vasitələrdən yerli-yerində və məharətlə faydalanmaq qüdrəti bu poemaya dünya şeir xəzinəsində layiqli yer tutmaq haqqı verir.

“Xosrov və Şirin” öz dərin məzmunu və yüksək şeirliyi, orijinal kompozisiyası, dilinin bədiiyi, obrazlar aləminin zənginliyi ilə Yaxın Şərqi ədəbiyyatında yaranan Nizami adı ilə bağlı yeni ədəbi məktəbin - Nizami ədəbi məktəbinin ilk müvəffəqiyyətli nümunəsidir. Hələ

XIII əsrdə məşhur hind şairi Əmir Xosrov Dəhləvi (1253-1327) 1298-ci ildə Nizaminin bu əsəri mövzusunda "Şirin və Xosrov" adlı poemasını yazmışdır. Yaxın Şərq ədəbiyyatında Nizami ənənələrinin ilk davamçısı kimi tanıdığımız bu qüdrətli səvətkar öz poemasında Nizami əsərindəki sosial-ictimai kəskinliyi yumşaltmağa çalışsa da, əsasən Nizami ideyaları ilə bağlı olmuş və şairin Şərq şeirinə gətirdiyi ölməz ənənələri izləmişlər. XIV əsr Azərbaycan şairi Arif Ərdəbili isə ilk dəfə Nizami tərəfindən epik şeirdə canlandırılan Fərhadı əsas qəhrəman götürərək özünün "Fərhadnamə" poemasını yazır. Arif əsasən Azərbaycan ərazisində mövcud tarixi nişanələrə istinad etsə də, Nizami əsərindən çox faydalanmış, dahi şairin əmək, zəhmət, sənət haqqındakı yüksək fikirlərini əks etdirən bir poema yaratmışdır. XV əsr şairlərindən Marağalı Əşrəf də bu mövzuya müraciət etmişdir. Nizami dühasından bəhrələnib şairin "Xəmsə"sinə özbək dilində layiqli cavab yazan Əlişir Nəvainin "Fərhad və Şirin" əsəri də bu mövzuda yazılmış qiymətli sənət nümunəsidir. Əlişir Nəvai "Xəmsə"sinə daxil olan digər poemalarında olduğu kimi bu əsərində də Nizamini hörmətlə xatırlamış, dahi şairin mövzularında əsər yaratmağı bir sınaq meydanı kimi aşağıdakı beytlə qiymətləndirmişdir:

Sanma bu meydanda asandır durmaq,
Nizamilə pəncə-pəncəyə vurmaq

"Xosrov və Şirin" mövzusunda Kövsəri, Vəhşi Kirmani, türk şairlərindən isə Ahi, Cəlili, Əhməd Rizvan, Lamii kimi şairlər də maraqlı əsərlər yaratmışlar. Bu mövzu xalq ədəbiyyatında geniş yayılmış, Yaxın Şərq şairləri Fərhad və Şirin adlarını qüdrət, məhəbbət, gözəllik, sədaqət, fədakarlıq rəmzi kimi işlətməmişlər. Aşıqlar tərəfindən xüsusi "Fərhad" dastanı yaradılmışdır. Bu mövzu öz aktuallığını dövrümüzdə qədər qoruyub saxlamışdır. Şairin anadan olmasının 800 illiyi münasibətilə Azərbaycanın xalq şairi Səməd Vurğun (1906-1956) özünün məşhur "Fərhad və Şirin" əsərini yazmışdır. Səməd Vurğun öz böyük sələfinin zəhmət, mərdlik kimi ideyalarını əsas götürərək onları əsrinin mühüm siyasi hadisələri ilə sənətkarcasına əlaqələndirmiş, vətənpərvərlik, el məhəbbəti, vətən uğrunda qəhrəmanlıq kimi günün zəruri problemləri ilə səsleşən cəhətləri ön plana çəkmişdir. Məşhur türk şairi Nazim Hikmət də 1948-ci ildə qələmə aldığı

“Məhəbbət əfsanəsi” əsərində məhəbbət problemini xalqla bağlılıq, el yolunda fədakarlıq kimi keyfiyyətlərlə zənginləşdirmişdir.

Müasir türk şairi Ceyhun Qansu özünün “Fərhad və Şirin” mövzusunda yazdığı poemasında Fərhadı xalqına su yetirən fədakar qəhrəman kimi təsvir etmişdir.

Göründüyü kimi, dahi Nizaminin mühüm bəşəri ideallar ifadə edən bu ölməz əsəri həmişə görkəmli söz ustalarının ilhamına qüvvət vermiş, müxtəlif əsrlərdə yaşamış sənətkarlar bu mövzuya dəfələrlə müraciət edib həmin mövzuda yeni-yeni gözəl sənət əsərləri yaratmışlar.

“Xosrov və Şirin” əsəri Şərq məhəbbət poemalarının yaranmasında böyük rol oynamışdır. Şərq ədəbiyyatında iki qəhrəmanın məhəbbət macərasından bəhs edən poemaların əksəriyyətində Nizaminin bu əsərindən, xüsusən şairin eşq haqqındakı mülahizələrindən geniş faydalanmışlar.

Nizaminin bu əsəri türk epik şeirinə də qüvvətli təsir göstərmiş, orta əsrlərdən başlayaraq dəfələrlə türk dilinə tərcümə olunmuşdur. Hələ XIV əsrin tanınmış türk şairi Əhmədi özünün “Cəmşid və Xursid” adlı əsərində Nizaminin bu poemasından faydalanmış, hətta oradakı bəzi parçaları, o cümlədən məhəbbət haqqında yazılmış parçanı türkcəyə çevirmişdir. Bu növ tərcümələrə Əhməd Rizvan, Cəlili kimi türk şairlərinin “Xosrov və Şirin”lərində də təsadüf etmək olur.

Nizaminin “Xosrov və Şirin” poeması XIV əsrin ortalarında yaşamış Qızıl Orda şairi, xarəzmi olduğu təxmin olunan Qütb təxəllüslü şair tərəfindən qədim özbək dilinə tərcümə edilmişdir. Qütb tərcüməsinin 1383-cü ildə İskəndəriyyədə Bərgə Fəqih adlı qırçaq bir ziyalı tərəfindən köçürülmüş yeganə əlyazması Paris milli kitabxanasında saxlanılır. 1959-cu ildə həmin əlyazması Polşa alimi Zaynçkovski tərəfindən əsərin foto surəti ilə birlikdə yeni əlifba ilə iki cildə nəşr edilmişdir. Qütb əsərin müqəddiməsində:

Qazantək qaynab uş sevda pişürdüm,
Nizami balidən həlva pişürdüm.
Xanım atınğa uş bu parsi dilni
Çevürdüm, tüzdüm uş nəzm üzrə qılını.

– deyərək əsəri tərcümə etdiyini bildirir. İndi artıq elm aləmi üçün maraqlı tədqiqat obyektinə çevrilən, Qazanda və Daşkənddə dəfələrlə nəşr

olunan bu əlyazması təkcə özbək xalqının deyil, bütün türkdilli xalqların mədəniyyət tarixinin öyrənilməsində dəyərli bir abidədir.

XV əsr türk şairi Şeyxinin “Xosrov və Şirin”i isə Nizami poemalarının ən yaxşı tərcümələrindən biri kimi məşhurdur. Şeyxi bəzi fəsilələri ixtisar edib, bir çox əhvalatlar əlavə etməsinə baxmayaraq, əsasən Nizami əsərinin dərin məzmununu və bədii gözəlliyilə türk oxucusunu tanış edən dəyərli bir tərcümə əsəri yaratmışdır. Şeyxi həmin tərcüməni Sultan Murada təqdim etdiyindən qəhrəmanların ölüm faciəsini qəsdən tərcümə etməmişdir. Onun bu tərcüməsi həmin mövzuda yazılan digər türk poemalarına da böyük təsir göstərmişdir.

Poema 1949-cu ildə görkəmli türk alimi Əli Nihat Tərhan tərəfindən məzmunca türk dilinə tərcümə olunmuşdur. Bu tərcümədə Əli Nihat Tərhan Nizami əsərinin məzmununu türk dilində qısaca nəql edərək, poemadakı bəzi parçaları eynilə nəsrə çevirmişdir. Əsər Nizami poemasının eynilə sətiri tərcüməsi olmayıb məzmunun müxtəsər şəkildə türkcə əksidir.

1955-ci ildə isə türk yazıçısı Səbri Sevsevil Nizami poemasını tam şəkildə lazımi şərh və izahlarla nəsrə türk dilinə çevirmişdir. Ancaq Səbri Sevsevil Vəhid Dəstgirdinin nəşrindən faydalandığından öz şərhlərində onun dediklərini təkrar etmiş, əsərdə və şairin özü haqqındakı qeydlərində də Vəhid Dəstgirdidən irəli gedə bilməmişdir. Tərcümədə şərhlərin bəzi hallarda məzmun yerində işlənməsi və şairin bir çox mənalı beytləri, təbiət mənzərələrinin təsvirinə həsr edilmiş giriş hissələrin ixtisar edilməsi hallarına, ara-sıra məna təhriflərinə rast gəlinir.

“Xosrov və Şirin” əsəri 1947-ci ildə K.A.Lipskerov tərəfindən rus dilinə tərcümə edilmişdir. Poema bir sıra Avropa dillərinə də tərcümə olunmuşdur.

Əsərin Azərbaycan dilinə tərcüməsinə isə XIX əsrdən başlanmışdır. Poemanın ilk mütərcimlərindən biri Mustafa Ağa Nasirdir (1824-1873). Şair tərcüməyə ömrünün sonlarında başladığından əsəri bütünlüklə tərcümə edə bilməmişdir. Sonra XIX əsr şairlərindən İsmayıl bəy Nakam (1836-1906) “Xosrov və Şirin”in Fərhadın Şirinə məhəbbətini təsvir edən hissəsini tərcümə etmişdir. Poemanın orta əsrlər, eləcə də sonralar edilmiş bütün tərcümələrində bir çox sərbəstliyə, ixtisar və əlavələrə, mütərcim müdaxiləsinə yol verildiyindən onların heç birini orijinalın dəqiq əksi hesab etmək olmaz.

“Xosrov və Şirin” əsərinin indiki mənada başa düşdüyümüz tərcüməsi 1947-ci ildə görkəmli şairimiz Rəsul Rza tərəfindən edilmişdir. Bu tərcümə müəyyən dəyişikliklərlə 1948-ci ildə Azərbaycan Mədəni Rəbitə Cəmiyyəti tərəfindən ərəb əlifbası ilə də nəşr olunmuşdur.

Mütərcim öz tərcüməsini 1962-ci ildə elmi tənqidi mətn ilə yoxlayaraq, yenidən işləmiş, bədii məna cəhətdən onu təkmilləşdirərək nəşr etmişdir. Mütərcim heca vəznə ilə etdiyi tərcümədə orijinalın əsas məziyyətlərini saxlamağa müvəffəq olmuş, Nizaminin bədii ifadələrini, aforizmlərini, dərin məna ifadə edən hikmətli beytlərini Azərbaycan dilində dürüst ifadə edə bilmişdir. Əvvəlki çaplarda nəzərə çarpan orijinaldan uzaqlaşma halları, bir beyti bir neçə beytlə ifadə etmək və məna təhrifləri əsasən aradan qaldırılmışdır. Bu tərcümə orijinala nə qədər yaxın olsa da, yenə də şairin bəzi beytlərinin dəqiq verilməməsi halları özünü göstərirdi. Bu son nəşrdə isə elmi redaktorun səyi nəticəsində ara-sıra görünən məna təhrifləri aradan qaldırılmışdır.

Həmin nəşr mətnə verilən şərhlərin mükəmməlliyi və zənginliyi ilə də əvvəlkindən fərqlənir.

Çətin anlaşılan beytlər və ayrı-ayrı sözlər sıra nömrəsi ilə kitabın axırında izah edilmişdir.

Həmid Araslı

* * *

Kömək qapısını aç, ey Yaradan!
Göstər Nizamiyə düz yolu hər an!
Səni tanıyan bir könül ver ona!
Tərifini deyən bir dil ver ona!
Yol vermə ki, pislilik qəlbinə dolsun,
Əlim yamanlıqdan qoy uzaq olsun.
Könlümün evini nurunla bəzət!
Sənin tərifinə dilimi öyrət!
Davudtək könlümü təzələ hər an,
Qalxsın Zəburumun şöhrəti haman¹.
Təbimin bakirə gəlini ancaq
Bu dünya üzünə gəlsin üzü ağ.
Onu oxuyanda ürək şadlansın,
Müşk səpdiyi yer Xəllux adlansın.
Camalı gözlərə daim nur versin,
Avazı ürəyə min sürur versin.
Desinlər ki, şadlıq kitabı budur,
Bununla müşküllər tez asan olur.
Onunla mənaya özün qüdrət ver!
Səadət mülkünə gözəl zinət ver!
Şahın gözlərində onu et şirin,
Şirin haqqındadır özü əsərin.
Lütfün ətir saçan meh olsun ona,
Feyzinin qətrəsi şəh olsun ona,
Kəsmə kərəmini, ey Pərvərdigar,
Sən, ey gövhər kanı, gətir nəyin var!

YARADANIN TƏKLIYI HAQQINDA

Bu qara torpağa sükunət verən,
O sonsuz fələyə hərəkət verən.
Dilimdə hər şeydən uca bir ad var

Bu ada bağlıdır bütün varlıqlar.
Yaranmışlar ona səcdə edərək,
Hər an varlığına şahiddir, gerçək.
Təkdir, misilsizdir, – kim deyil agah?
Ulular deyirlər ona tək Allah.
Göyləri xəlf edib yaraşığı verən,
Saysız ulduzlara nur, işıq verən.
İnsan şüuruna hikmət öyrədən,
İncə xəyallara sənət öyrədən.
İncə fikirlərə çıraq yandıran,
Zülmət gecələri işıqlandıran.
Bizə qorxu, ümid, şadlıq, qəm verən,
Günəşli və aylı bir aləm verən,
Bu yeri, bu göyü odur saxlayan,
Onun varlığına şahiddir cahan.
İstəsə aləmi pozar, məhv edər,
Varlıq varlığına şəhadət verər.
Göydə ulduzlara şamildir əmri,
Sənət incisiylə bəzər təbləri.
İncə bəbəyidir görən gözlərin,
Ürək munisidir kimsəsizlərin.
Mövcud əsaslardan ayrı sayaqdır,
Bütün ölçülərdən xaric, iraqdır.
Onu fələklərdə axtarıb, budur,
İdrak başmağımı yırtmışdır şüur.
Onu əql axtardı huşyarlıqla, bax,
Bu yolda özünü itirdi ancaq.
Qalxınca ortadan varlıq pərdəsi,
Canlanır nəzərdə onun cilvəsi.
Tezlikdən, geclikdən hökmü uzaqdır,
Zatı nə yüksəkdir, nə də alçaqdır.
Kainatın bütün hərfi səndədir,
Varlığınca onun lövhəsindədir.
Yüz yarpağa ayrıl gül kimi sən də,
Onun dağı olsun bəlkə sinəndə.
Qasid kimi gəldin ordan bura sən,
Burdan keç ki, yenə ora yetəsən.
Çox asan görünər dərk etmək onu,

Lakin heyrət olar bu işin sonu.
Böyük Yaradanı duymağa meyar,
Dəlildən, qiyasdan başqa nə olar?!²
Ağıl qiyas ilə çalışıb durar,
Onu dərk etməkçün dəlil axtarar.
Düşüncənə daha yol vermə artıq,
Qarşına dağ çıxar, ya da qaranlıq.
İdrakın çatırsa vahid Allaha,
“ Nədir və necədir?” – soruşma daha.
İşıq axtardığın alovlu şamdan,
Onun təkliyinə sübut taparsan.
Gah qara torpaqdan reyhan yaradır,
Gah sudan bizimtək bir can yaradır.
Bizə ağıl verdi tanıyaq onu,
Bəsirət verdi ki, tutaq yolunu.
O, göylərin doqquz hərfindən yerə,
Həndəsi rəqəmlər yazdı bir kərə.
Verdi ruh otuna suyu ciyərdən,
Ağıl şamına da yağı gözlərdən.
Altı yaxa açdı tərəflərə o,
Dörd gövhər bəxş etdi qara yerə o³.
Elə başlamışdır yaradılışa,
Heç kəs bilib onu çıxmayıb başa.
Hər iş elə bir son verər dərhal,
Onu dərk etməyə acizdir kamal.
Özündə axtarma Allahlığı sən,
Yüksəkdir o, şahlıq və hakimlikdən.
“ Yox ol” desə, hər şey birdən məhv olar,
Odur varlıqlara yenə səbəbkar.
Səxavət bəxş edən, bəxş elətdirən,
Odur ilk mayəyə dirilik verən.
Hər mayəyə verdi ixlasdan nişan,
Bir işə yarasın hər bir yaranan⁴.
Buna səxa verdi – bəxşiş paylasın,
Onu xəsis etdi – daim pay alsın.
Nə bəxş edənin var bundan xəbəri,
Nə də alan bilir bu qismətləri.
Nə atəş bilir ki, yandırıcıdır,

Nə də su bilir ki, dirilik saçır.
Tanrı şeriksizdir, təkdir, uludur,
Bütün bu məxluqat onun quludur.
Onun qullarından kimdə hünər var,
Onun düzümünü etsin xələdar?
Torpağı ölçən vaxt bir tük götürməz,
Küləyə əmr etsə, ətrin gətirməz.
Əhsən bu qüdrətə, hər kəsə bir-bir,
İbrətli işləri açır, göstərir.

YARADILIŞI DƏRK ETMƏK HAQQINDA SÖZ

Göyün səyyahları, bilirsən neçin
Daim dolanırlar başına yerin?
Bu mehrabda kimə səcdə edirlər?
Nə üçün bu qədər gəlib-gedirlər?
Onların bu işdən nədir istəyi?
Bu mənzil kəsməkdən nədir diləyi?
Neçin yer sabitdir, ulduzlar səyyar?
Kim ona “get” dedi, buna “tut qərar”?
Ulduzlar don geyib rəngə boyanmış,
Sanki ibadətə hazır dayanmış.
Heyrət məni yüz yol edirdi vadar,
Belə bütخانədə bağlayım zünnar.
Lakin heyrət coşub daşdığı zaman,
Qeybdən səs gəldi: – Nizami, dayan!
O bütələrə məftun olma, düşün bir,
Onlar özlərinə pərəstiş etmir.
Hamısı pərgartək olub sərgərdan,
Gəzirlər, onları kimdir Yaradan?
Qüdrətli əlinlə, qalxıb yerindən,
Bağla bütخانənin qapısını sən.
Bütü İbrahimtək oxşa, əzizlə,
Ancaq bütخانəni ondan təmizlə⁵,
Bütə nəzər salsan surətpərəstən,

Xilas olmaq üçün bütü tapda sən.
Balıqdan Ayadək nə varsa əyan
Allah xəznəsinə tilsimdir, inan.
Zəhmətlə sındırıb bağlı tilsimi,
Altında taparsan xəznə gün kimi.
Görünən varlığı milə çək özün,
Zənginləşsin ağlın, açilsin gözün.
Əbəsdir axtarmaq sirrini çərxin,
Bu müşkülü açmaq çətindir, çətin.
Yol göstərmir çərxin sirrinə bir kəs,
Ancaq o nəqşlər deyildir əbəs.
Açılmalı olsa bu sirlər əgər,
Saysız varlıqlardan biri səslənər.
Fırlanan işıqlı o günbəzlərdən
Hərəkətdən başqa nə görəcəksən?
Boş-boşuna deyil bunca hərəkət,
Bir məqsədi vardır onların, əlbət.
Hər bir hərəkəti törədən vardır,
Ağıllı insana bu aşikardır.
Qarı cəhrəsinə bax, qiyas apar,
Fələk çərxini də bir hərlədən var⁶.
Başlanğıc hərəkət olmasa əgər,
Hərəkət edərmi bir cəhrə məgər?
Hərəkət verərsə ona bir insan,
O da hərlənəcək yəqin bir zaman.
Kainat özü də belə dövr edir,
Gövhər tanıyana aydındır bu sirr.
Qüdrətdən dünyaya buyruq olmasa,
Şüura hikmətin nuru dolmasa,
Bil, nə qələm yeni bir mətləb yazar,
Nə də dırnaq tikər yeni bir paltar.
Sən ondan diləsən, şövə nur salar,
Onsuz yəqin bil ki, Ay nursuz qalar.
O hər bir nəqşəyə vermiş bir camal,
Ulduzlar onlardan götürmüşdür fal⁷.
Biri on arpanı eləyib mehrab,
Biri iki daşa deyir üstürləb.

Bu iti hərlənən çərx də, müxtəsər,
Arpa və daş kimi nəticələnər.
Sən demə, rükəndən yaranmış insan,
Ulduzdan yaranmış çünki bu ərkan.
“ Hər şeydən üstündür səbəb” deyirkən
O böyük qüdrəti sən kiçildirsən.
Varlığın əvvəlki əgər səbəbsə,
Bəs səbəb pünhandır neçin hər kəsə?
Əgər od, su, torpaq, bu əsən külək,
Bir yerə toplaşa uyğun gələrək,
O böyük Tanrıdan olmasa fərman,
Mələmdür ki, gəlməz vücuda bir can.
Sitayış edərsə özünə bir kəs,
Ona Yaradanın qulu deyilməz.
Hər “inandım” deyən inanır məgər?
Xudpəsənddir “qiblə mənəm” deyənlər.
Gündüzlə gecə heç birgə olarmı?
Onları bir yerdə görən heç varmı?
Elə bir abidi sevir Yaradan –
Keçə Allah üçün öz varlığından.
Nizami, özünü unudanda sən,
Vüsəl badəsini başa çəkərsən.

MİNACAT

Xudaya! Gilimiz mayələnikən
Bir vəsiqə yazdın o gün bizə sən.
Sənin xidmətində buyurdun, duraq,
Muzdunu verməyi vəd etdin ancaq.
Sənin xidmətində hər axşam-səhər
Dururuq qüvvəmiz çatdığı qədər.
Yerə, göyə sığmaz qüdrətinlə sən
Zəif qullarını məhv edərmisən?!
Bizi cəsarətli etmişdir sənin
Ümid etdiyimiz bol kərəmlərin.
Yoxsa nə torpağıq, cürət edərək,

Sənin divarından rəng poza bilək?
Bizə özümüzu unutmaq üçün
Kömək et ki, olaq sənin xidmətçin.
İzzət sarayına layiq görünən,
Bir xidməti ummaq olarmı bizdən?
Adımız bəndədir, qulunuq, əlbət,
Qulların borcudur ağaya xidmət,
Bizim adımızı sən pozsan əgər,
Kim sənin əmrini rədd edə bilər?
Bir ovuc torpaqdan sən razı qalsan,
Sən ziyan görməzsən, qazanar insan.
Aciz qalan zaman səni çağırısaq,
Mərhəmət gözüylə qullarına bax!
Vəfanla əfv eylə bizi sən özün,
Kərəm et, qoy sənin üzün görünsün.
Düşüncəm sən verən bir dürdanədir,
Könlüm çırağına bir pərvanədir.
Əvvəlcə torpaqdan yaratdın məni,
Sonra fəzilətlə ucaldın məni.
Üzümü parlatdın, gözümə nur saç,
Neməti bəxş etdin. şükrünə dil aç!
Səbr ver sən mənə, pis günə dözümlü,
Qoyma xoş günümdə unudum, özün
Öz hikmətlərini göstər mənə sən,
Qəflət pərdəsini qaldır önümdən,
Hər zaman fikrimin sən ol rəhbəri,
Verdiyini alma sonralar geri.
Günahım həddindən çoxdur, bilirəm,
Xəcalət çəkməklə onu silirəm.
Bu söylədiyimdə nə ki səhvim var,
Üstünə qələm çək, ey Pərvərdigar!
Yetmiş iki iz var yolumda müşkül,
Yetmiş biri tikan, ancaq biri gül⁸.
İnam cilovunu çək doğru yola,
Qoyma çıxsın yoldan sağa, ya sola.
Hər tanış naxışda gəzdiyim sənsən.
Hər sözdə, söhbətdə sezdiyim sənsən.

Sənin sərgərdanın olduğun üçün
Hər əhlə, naəhlə əl verrəm bu gün.
Xidmətin əzmiylə atıram addım,
Yol azsam, sən yol göstər, Tanrım!
Kəbəyə gəlməkdir mənim niyyətim,
Əgər çöldə ölsəm daha nə edim?
Yaxşılıq, yamanlıq, üz versə hər nə,
Gərəm səninkidir, qalan bəhanə.
Ayağını qırıb, sevdin birini,
Qanad verib qovdun sən digərini.
Bilmirəm hansına yaxın insanam,
Məhrumlardanam, ya məqbullardanam?
Bütpərəst də olsam, dindar da olsam,
Mən sənin əfvinə möhtacam müdam.
Öz fəzilətinlə mənə sən tut əl,
İşimə müvafiq cəza vermə gəl!
Mənim əməlimdə hanı o qüdrət,
Sənin fəzlin ilə edə rəqabət?
Əməlimdən üstün fəzilətin var,
Məni əzizləsən, yerində olar.
Xidmətində məni sevindir, ancaq,
Qoyma başqasından kəramət umaq.
İstərəm ya versən, ya da ki, alsan,
Elə olum ki, sən razı qalasan.
Bu dünya işindən fəriq et məni,
Öldüm, eyləyərsən özün biləni.
Öz gücümə görə yük ver aparım,
O qədər ki, dözsün bu ayaqlarım.
Nur ver çırağıma feyzindən, ancaq
Kandarından başım olmasın uzaq.
Bu sərxoş könlümü ayılt, huşyar et!
Qəflət yuxusundan məni bidar et!
Gələndə son yuxu, bitəndə tabım,
Güllərim tökülsə, qalsın güləbim.
Dilimə sən özün bəxş et şəhadət,
İşimin sonunda tapım səadət.
Vücudum parləsın qənaət ilə,

Məzacım sağalsın itaət ilə.
Bu dərdli başıma lütf et, şəfa ver!
Əhməd türbətindən mənə dəva ver!

PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ

Böyük Məhəmmədə yüz min afərin!
Xilqət torpağıdır, buna ol əmin.
Həqiqət görənlər gözüne çıraq,
Varlığa bir zinət özüdür ancaq.
Vəfa meydanının qabaqcılıdır,
Nəbilərə rəhbər, başcıl sayılır.
Günahkar ümməti qoymaz xəcalət,
Eyləyər onlara daim şəfaət.
Sübhün bağçasına ətirilər saçar,
Odur hər ilahi xəznəyə açar.
Nə qədər yetimi sevdi, saxladı,
“Dürri-yetim” qaldı odur ki, adı.
Mənada Adəmin can kimiyası,
Surətdə aləmin göz tutiyası.
Şəriət evinə qoymuşdur dörd hədd,
Qurmuş dörd divarla bir əbədiyyət.
Nübüvvətə dini verdi yenilik,
Köməkçisi oldu ağıl və bilik.
Dini dünyada son din olduğundan,
Başqa dinlər batil edildi haman.
Rəhmli kişidir, qəzəbli bir şir,
Dili gah açardır, gah da bir şəmşir.
O bütün xaslardan xas bir Ayazdır,
Məsuddan Mahmuda çatmış bir xasdır.
Bir nüsrət qılıncı Haqq vermiş ona,
Dəmirlə iz salır daşın bağına.
Möcüzlə xar etdi bədgümanları,
Sıxdı daş qəlbilə yaşayanları.
Dostunu qarşılar gültək gülərək,
Hər qeyddən azaddır dünya sərvitək.

Yaşılıq almışdır sərvindən göylər,
Əmmaməsi saçmış küləyə ənbər.
Sultan ordusunda tutaraq qərar,
Beş növbəyə durmuş dörd yoldaşı var.
Göy taxtının tacı başmaqlarıdır,
Vəhy ilə meracın sirri ondadır.
Mehdini quyudan aparmış göyə,
Divləri döndərmiş: – İnsan ol, – deyər.
Xəlil – qoşununun bir əsgəridir,
Məsih – karvanının bir rəhbəridir.
Dağda, mağarada yaşayan zaman
Məhrəmləri oldu əqrəb və ilan.
Gah hədəf etmişdir dişini daşa,
Gah dodağın etmiş daşla baş-başa.
“ Daşlardan çıxar ləl və gövhər” deyər,
Diş-dodağı dözdü daşa, zərbəyə.
Dişini tökəni zəlil edərək,
Onun qapısına gətirdi fələk.
Gözləri yuxuda, qəlbi sakitkən
“ Ümmətim!..”. kəlməsi düşməz dilindən.
Mən bir təşnə insan, o bir sərin su,
O, mənim suyumdur, mən onun tozu.
Xidmətdə çox qüsur üz vermiş mənə,
Ey Tanrı elçisi, çarə nədir, nə?
O pak məzarından bir diləyim var:
Haqdan mən yazığa sən ol duakar.
Bilirəm, xahişin qəbula keçər,
Mənimçün əl qaldır, lütf et bir qədər.
De ki, Nizaminin, sən karını aç,
Kafərin nəfsindən zünnarını aç!
Rahatlıq evində qəlbini sazla,
Bəxşişə layiqdir, onu bağışla!
Ağır dağlar qədər varsa günahı,
Rəhmət dənizin var, böyük İlahi!
Ruhunu bağışla, sən bəxş edənsən,
Günahı əfv edən bir Tanrısan sən!

KİTABIN NƏZMİ HAQQINDA HÖKMDARIN İŞARƏSİ

Tale dövlət quşu uçuran zaman
Dünya xoşbəxtliklə rastlaşdı haman.
Səhər xəlifəsi – Günəş doğaraq,
Nurilə zülməti qovladı iraq.
Sultanla gözəldir fələyin çətri,
Sultansız bu çətrin varmıdır qədri?
Quşlar səhər-səhər gəlib həvəsə,
Verdilər beş növbə birdən səs-səsə.
Xurşid adlı biri ayağa durdu,
Cəmşid camı ilə taxta oturdu.
Sözün Tuğan şahı girib meydana,
Qılınc verdi qələm Qaraxanına⁹.
Hikmət sarayından yeddi ölkənin
Sözlər təzələndi, yayıldı min-min.
Dönüb bir qılınca bu qadir qələm,
Az işləyən əli eylədi qələm.
Yuxusuz gecədən məst olmuşam mən,
Qələm bir qılıncdır, düşmür əlimdən.
Mən hansı qapıdan girim, dürr saçım?
Hansı xəzinənin ağzını açım?
Nə zinət verim ki, dünya bəzənsin?
Nədən yapışım ki, el əhsən desin?
Səadət xoş üzlə qapımdan girdi,
Öpdü üz-gözümdən, şadlıq gətirdi,
Dedi: – İşin müşkül deyildir daha,
Baxtın uğursuzluq görməz bir daha.
Dünya şahənşahı buyruq verdi ki,
Gətir tarixlərdən bir yeni sevgi.
Nə ki, hal əhli var, ölüb gedirlər,
Donurlar buz kimi hey birər-birər.
Sən dil xəncəriylə göy təpəsindən
Məna tüklərini tərəş etmişən.
Ütarid qələmin sən etdin mismar,
Zöhrə ipəyindən doğdu tikanlar.

Ruhlara dərs öyrət sən İsa kimi,
E şqd n  am yandır bir Musa kimi.
 z y  f ruz  qa  salanda sən
Bizdən S leymant k  ta g r rs n.
Layiqil  sənin qədrini bilsək,
Sən də na  k rl k etm zs n, bi  k.
 kdiyin əməyə verm s k dəyər,
Səni Firdovsit k incits k  g r¹⁰,
Qızıla buz m hr  vuraraq həmən
Bir meysatana onu verərsən.
Xo b xtl rt k  g r dövlət sev ns n,
Tamahı məhv elə, qurtar əlindən.
Könlüm səadətlə olub h mavaz,
Sevindi, dövlətə eylədi bir naz:
Kömək vaxtı gəldi, mənə yardım et!
Bu qəmli  a ımda imdadıma yet!
Qüdrətli v  ustad şairlər, bəli,
Şahlar köməyilə de dil r ləli.
Dövlət yardımıyla tökdülər tədbir,
Ləli deşmək  c n almaz gərəkdir.
Onlar nemət içrə ömür sürdülər,
Duydu sözlərini göylərdə  lk r.
Se mi m dünyada mən bircə bucaq,
Arpa unu olmuş azuq m ancaq.
İlantək xəzinə  st  yatıram,
Arpa  r yil  oruc tuturam.
Arılar kimiyəm, yuvam darısqal,
Darısqal yuvamda çoxdur  irin bal.
Şahın sayəsində mən qalmaram ac,
 r k daralsa da, deyiləm möhtac.
Quş istəsəm, uçub bacadan g l r,
Balıq arzulasam, yarılar yerlər.
Düşməni məhv olsun böyük dövlətin,
H mm tl  istərəm onun q vv tin.
Şahın h mm tiyl  i im uğurlu,
Baxtımın gözləri Aydan da nurlu.
Dünyadan əlimdə mal yoxsa  g r,
Qənaət ki vardır, kifayət edər.

BU ŞEİRİN TARİXİ VƏ SƏBƏBİ HAQQINDA

Dünya padişahı bəxtiyar xaqan
Barınsın dünyada təxtü tacından.
Məna aləmində təxti bəzədən,
Bu həyat mülkünü bütün fəth edən,
Dövlət səmasıdır, səxa dənizi,
Hər bir sözündə var mərhəmət izi.
Şahların şahıdır, vüqarlı, adil,
Adı Toğrul şahdır, özü rəhmdil.
Təxtü taca çatdı, səltənət qurdu,
Arslan şah yerində təxtə oturdu.
Bu evin himnini onda qoydum mən,
Cavahir çıxardım bu xəzinədən,
Mən naxış salarkən tale yar oldu,
Fələklər də mənə duakar oldu.
Naxşın gələcəyi bu taledədir,
Öz naxışı tökər mənə də tədbir.
Şahın şərəfinə salınan buta,
Layiqdir şah kimi aləmi tuta.
Sevdiyim əsəri qurtarıb tamam,
Az müddət içində başa vurmuşam.
Yolda gecikdim ki, könül pənahım,
İşlərin qurtarsın sevimli şahım.
Tamğaçı bağlasın həbəşi saça,
Şüştər zinətini bağlasın Çaçı¹¹.
Çətir tərlanıyla tutsun ənqanı,
Qızıl tacla tutsun o, Sürəyyanı.
Onun böyüklüyü göylərə çatsın,
Atını Ceyhundan özü sıçratsın.
Gücünə əyilsin düz yeddi ölkə,
Ağalığ eyləsin doqquz fələkə.
Göndərsin xaqanlar xəracı Çindən,
Qeysərlər cizyəni Rum ellərindən¹².
Şükr olsun Allaha, ona, bilirik,
Toxunmaz yaman göz, yanar üzərlik.
Mənim də şəfqətdən üzərliyimi

Kaş aparsın ona sabah nəsimi.
Ümidvaram, ətri xoş olsa əgər,
Əvəzində o da məni əzizlər.
O, aləmin canı, o, can aləmi,
Gövhərlər sərrafi, dünya alimi
Desin: – Ey Atabəy, sən, ey cahangir!
Axı, Nizamiylə bu rəftar nədir?
Belə söz ustadı nə zamanadək
Qalsın bir guşədə yoxsulluqda, tək?
Məgər yetişməyib hələ də zaman,
Ona hörmət edib əziz tutasan?!
Bir baxışınla aç qəmli gözünü,
Qaşını bir tərپət, güldür üzünü.
Gecə Məhsətinin bir qəzəlinə
Sən ki, bəxş edirsən yüz-yüz xəzinə.
Bir xırman bəxş etsək ona biz əgər,
Varımız əksilməz bir arpa qədər.
Var-dövləti daşan bu mülkümüzdən
Bir xaraba abad olmasın nədən?
Günəş saçıdığıcün qaranlığa nur
Onun öz sarayı abad olmuşdur.
Ota körpəlikdə bulud süd verir,
Odur ki, şöhrəti dünya qədərdir.
İndi bir ömürdür bu xoş ötən quş
Şükür – nemətliliklə zəhmətdə olmuş.
Əl vurmamış hələ piyaləmizə,
Mın təşəkkür edir, ancaq ki, bizə.
Sən kimi Keyxosrov, piyalədən az,
Elə bir qulama şey bağışlamaz.
Göylərin təxtindən yüksək bir başa
Nəvaziş göstərmək heç çıxmaz boşə.
Nizami, bu rəftar, bu qılıq nədir?
Elə şaha qarşı qabalıq nədir?
O elə bir şahdır, onun hər zaman
Qapısını öpür Fəğfurla Xaqan.
Ey torpağa düşmüş bir parça torpaq,
Bu sözlərçün hansı üzrən olacaq?

Olsa, bir üzrün var: Haqq dərğahına
Çox bənzəri vardır, deyərsən ona.
O yerdə yüksələn alçalan, bişəkk,
Getdikcə sərtləşər alçalan, gerçək.
Dəmiri yandıran ildırım gecə,
Gör qarı şamını yandırır necə?
Dalğaları qorxunc böyük dənizlər,
Bir gülə nuş olar, bir bağa zəhər.
Süleymandır, bizim şaha baxsana,
Gah balıq söz deyir, gah da Ay ona¹³.
Dəbirlər zərgərlik kürələrindən
Qızıl da götürür, torpaq da bəzən¹⁴.
Durduqca dünyanın bu suyu, rəngi,
Yerin sakitliyi, göyün ahəngi,
Bu dünyanı əsrin sahibinə ver,
Köməkçisi olsun onun göylə Yer.
Taledən, gənlikdən xeyli barınsın,
Bir uzun ömür ver ona, yarınsın.
Heç əskik olmasın dövləti, varı,
Onsuz sönsün tacın parıltıları.
Taleyindən bolluq dünyanı alsın,
Cəlalından onun göylər ucalsın!

ATABƏY ƏBU CƏFƏR MƏHƏMMƏD ELDƏGİZİN TƏRİFİ

Güldü iqbala taleyin üzü,
Dövlət sayəsində yüksəltdim sözü.
Saldım qələmimə diqqətlə nəzər,
Şahənşah adına yazdım bir əsər.
O, şahlar şahıdır, şərdən uzaqdır,
O, qaşla baş kimi həm cüt, həm tağdır..
Dövrünün hakimi Atabəy bütün
Kəsmişdir dünyadan kökünü zülmün.
Bir Əbu Cəfərin səxasına bax!
Mahmudtək Xorasan tutan olacaq¹⁵.

Nuru güntək tutub bütün dünyanı,
Dostu əzizləyir, yaxır düşmanı.
Dünya və din Şəmsi adlandığında
Hamiya nur saçan Günəşdir, inan!
Bəd nəzərdən uzaq, bəd gözdən uzaq,
Sən bizə səadət bəxş elə ancaq.
Şamil olan zaman hər kəsə rəhmət,
İki sahib adı oldu Məhəmməd.
Məhəmmədin biri son peyğəmbərdir,
Biri də son şahdır, bu gün ömr edir.
Ərəb səmasında biri qəmərdir,
Biri Əcəm şahı – bir tacvərdir.
Biri dini etdi zülmədən azad,
Biri ədalətlə dünyanı abad.
Bu adla fəxr edən hər iki dünya
İki “mim” hərfindən taxmışdır sırğa.
“ Aləm”də bir “mim” var, onda ikisi,
Bölmüşdür “aləmi” paxıllıq hissi.
Qələm türklərinə salaraq nəzər,
Bir “mim”-tac bağışlar, bir “mim” də-kəmər¹⁶.
Tac bəxş edən nurlu, parlaq şimşəkdir,
Adı – tac bəxş edən, özü yüksəkdir.
Ondan əta umsa göyün tağları,
Səxasında batar Cudi dağları.
Kimə: “Şah ol!” deyər o, varkən fələk?
Şahları yıxır o, üstün gələrək.
Səxasından dəniz utanmış guya,
Bir alın tərindir, düşmüş torpağa.
Qılıncı buluddur, dəmir yandırar,
Bu qılıncdır yeddi ölkəyə açar.
Altı tağ çadırını daşıyır cəhət,
Doqquz göy də edir ona itaət.
Dürünü dəryatək verər gülərək,
Darınmaz gövhərə zəngin mədəntək.
Dünya ana kimi sevmişdir onu,
Bahar kimi doğmuş adil oğlunu.
Bu dünyadan xaric bütün xəbərlər

Onun ürəyinə qeybdən gələr.
Hansı bir elmdən xəbəri yoxdur?
Hansı səadətdən səməri yoxdur?
Kim ona tay tutar cəsur aslanı?
İlahi, onuntək bir aslan hamı?
Nə bir kəs incimiş aslanlığından,
Nə bir aslan vardır önündə duran.
Nizəsi tük deşər – alanda nişan,
Gözdə qıl axtaran olar pərişan.
Onun ildırımtək haça oxundan
Qara bulud kimi dağılar düşman.
Sübhtək qılıncı çıxsa meydana,
Düşmən şəfəq kimi boyanar qana.
Rumun başındakı qara səlibi
Zəfər dişlərilə etdi mum kimi¹⁷.
Türklərdən çox ikən qoşunu Rumun,
Hindi qılıncıyla etdi sərnigun.
Atının sürəti ötər küləyi,
Yeddi mənzil geri qoyar fələyi.
Öküzün belində qərar tutan Yer
Onun cilovunda gəzib dövr edir.
Başı Aya çatmış, tacı göylərə,
Şahlar gərək belə hünər göstərə.
Bürüyüb aləmi xeyirxah səsi,
Gərək belə olsun Allah kölgəsi.
Bu dünyada qara, ağ hər nə ki var,
Haqdan sonra ona səcdə qıllarlar.
Dəniz dalğalardan zireh geyərək
Düşmənin üstünə şığıyır oxtək.
Belədir dağların dönməz ilqarı,
Daşa basır ona kəc baxanları.
Düşmənin boğazı maqnitə bənzər,
Onun nizəsini özünə çəkər.
Sayıqdır, düşməndən yaxşı qorunur,
O yatmır, şahlığın şərti də budur.
Atabəy Eldəgiz “Əlvida” deyər
Dörd təkbir söylədi yeddi ölkəyə¹⁸.

Tapşırıldı aləmi o, bir tək cana,
Canı var, “ölmüşdür”, deməyin ona.
Onun varlığıyla yaşayır cahan,
Şübhəsiz ki, odur bu dünyaya can.
Odur bu dünyada hər kəsdən böyük,
Heç əskik olmasın başından bir tük.
Yoxdur onun kimi xoşbəxt doğulan,
Onun hökmündədir Çin, Həbəşistan.
Meyi piyaləyə tökmüş İraqda,
Zəhmi Rumu, Şamı qoymuş maraqla.
Ovlağı Abxazda və Dərbənddədir,
Şəbxunu Xarəzmdə, Səmərqənddədir.
Bu Ayın üzündən işıq getməsin,
O tac şah başını heç tərək etməsin.
Sevmədiyi bir şey ud olsa belə,
Oda düşüb yansın, tez dönsün külə.
Onu incik salan düşsün məhşərə,
Xəzinə olsa da, gömülsün yerə.

TƏZİM XİTABƏSİ

Allah köməyilə tapşırılan taxt
Şərəflidir, onu alan da xoşbəxt!
Səltənətin böyük sığnağı sənsən!
Xilafətin güclü dayağı sənsən!
Sənin qılıncından yoxluğa qədər
Məsafə bir tükdür, desəm müxtəsər.
İkinci Firidun, yeni Cəmşidsən,
Yanlış bənzətmədir, səhv elədim mən.
Firiduna südü vermişdir inək,
Sənsə bəxtiyarsan, igidsən şirtək.
Cəmşidi öldürmüş Zöhhak ilanı,
Sənə göy əjdəri vermişdir canı¹⁹.
Onlarda təxtü tac vardisa dünən,
Təxtü tac verirsən möhtaqlara sən.
Hər bir igid umar şahdan bir nişan,

Sən həm Keyxosrovsan, həm də pəhləvan.
Süleymanda üzük, səndəsə din var,
İskəndərdə ayna, səndə ayin var.
Sən görən sirləri görərmi məgər
Camda Cəm, aynada böyük İskəndər?²⁰
Xoşbəxtdir cavanlıq mülkü səninlə,
Əlinlə bərkimiş bu aləm belə.
Dəmir qılıncınla dünyanı aldın,
Qızıl camla Cəmşid yerində qaldın.
Dəmirin gücüylə dövlət yığaraq,
Yığdığın dövləti kefə qoy ancaq.
Bu dünya fanidir, qalma eyşindən,
Bu mənim fikrimdir, özün bilərsən.
Söz deməyə şahdan icazə olsa,
Bir neçə hekayə deyərəm qısa.
Yolunda çaparam, hər səhər erkən
Şah harutlarına zəng çalaram mən²¹.
Birinci quş kimi qondum bu bağa,
Ya bülbül adlandır məni, ya qarğa.
Çoxdan düşünürəm böyük şah üçün
Layiqli bir töhfə düzəldim bir gün.
Töhfəm yoxdur nə Hind, nə Çin şahitək,
Qoyum kandarını tağ-tağ öpərək.
Bir ovuc xəyaldan doğulur fikir,
Şabaştək tökürəm qarşına bir-bir.
Qarısqadan olmaz qurbanlıq tikə,
Süleymana layiq deyil çəyirtkə.
Buludumda yoxdur bundan yaxşı su,
Can əsirgəmərəm sizdən, doğrusu.
Bir zərrəylə Günəş heç tutularmı?
Sərçəylə tərlandı ovlayan varmı?
Sözlərin hakimi olsam da, yazıq...
Bir tüküm də yoxdur bunlardan artıq.
Sizinlə olsa da qəlbim daima,
Özüm orda yoxam, neyləyim, amma...
Mənim sırım şahdan pünhan deyildir,
Duadan başqa bir şeyim yox, bilir.

Bu ikdiş Nizami qərib haldadır,
Yarı sirkə dadır, yarı bal dadır²².
Bir mey çeşməsidir, açmış təbi tər,
Quru zöhd yüküdür, dalında gəzər.
Quru çeşmədirsə zahidlik ağzım,
Dirilik suyudur şeirim, avazım.
Göbəkde tək qalıb müşkləşmişəm,
Simurğam, tənhalıq olmuşdur peşəm.
Mən gül məclisinə olmaram tikən,
Duadan başqa şey gəlməz əlimdən.
Hüzuruna bir az gec gəldim, ancaq
Gəldim bir şir kimi qoçaq və qıvraq.
Dünya görmüş qoca gözəl demişdir:
“Gec gəlsən, ey cavan, düz gəl”, demişdir.
Səhər səcdəsinə vardır qüvvətim,
Yoxdur şaha layiq özgə xidmətim.
Qorxuram qürurdan yetişər xətər,
Ürək xam tamaha meyil göstərər.
Tamahın üstünə xirqə çəkərəm,
Qürur paltarını cırıb tökərəm.
Mücərrəd bir eşqə yetişdiyim gün,
Qayğısız və yalqız olaram bütün.
Başımı qoyaram yəhər qaşına,
Bəxt kimi çıxaram ordan qarşına,
Rədd etsən, uzaqdan səcdə edərəm,
Könlüm işıqlanar, göstərsən kərəm.
İstəsən mahtabətək bir gülüşündən
İşıldaquş kimi nur saçaram mən.
Dövlət quşu kimi bəyənsən kimi,
Olar bu dünyanın böyük hakimi.
Sübhün gözü kimi hər kəsə baxsan,
Qovarsan zülməti üstündən asan.
Hər ölkəyə getsən günəş kimi sən
Simü zər tökülər ətəklərindən.
Hər il belə payla sən qızılları,
Canının dəmirdən olsun hasarı.
Hökmün, rəyin olsun dünyada qaim,

Kölgən əskilməsin bu yerdən daim.
Başında şahlığın papağı olsun,
Övladın arxanın dayağı olsun.
Hər mənzildən gəlib keçdiyin zaman
Ay və günəş kimi parlaq olasan.
Allahın hökmüylə getsən hayana
Hökmün vacib olsun bütün cahana.
Bütün bu dünyaya hökmüran olub,
Ordun qalib çıxsın, düşmənin məğlub.

XOŞBƏXT PADŞAH QIZIL ARSLANIN TƏRİFİ

Tez ol, ey səhərin gözəl nəsimi!
Çatdı mehribanlıq, nəvaziş dəmi.
Ülkərə baş vuran şah məclisində
Yeri öpüb, şaha təzim et sən də.
Yeddi ölkə şahı, var çox hünəri,
Dinə və dövlətə verdi zəfəri.
Tacı Aydan yüksək o Qızıl Arslan
Qərbə pənahıdır, Şərqə hökmüran.
Qərb olsa da onun Mehditək yeri,
Şərqdən də keçmişdir keşikçiləri.
Bir mum üstə vursa möhrünü əgər,
Çindən xərac gələr, Rumdan cizyələr.
Gülrəng qılıncıyla, istəsə, həmən
Rus nəhri axıdar zəng çeşməsindən.
Allah yardımıyla silib qararı,
İstəsə ağardar o, Hindistanı.
Heyran qalıb şahın ədalətinə,
Şimşəktək göründü, yox oldu fitnə.
Töhfə verdiyindən bulud kimi, bax,
Qılıncından dünya olmuşdur parlaq.
Bulud səxavəti edərsə şüar,
Yüz dəfə yaşarıb bir damcı salar.
Lakin onun əli yüz bir dəryadan

Gövhərlər çıxarıb verdiyi zaman
Dırnağının ucu belə yaş olmaz,
Səxa dünyasında ondan baş olmaz.
Onun taxtı parlaq günəş adlanır,
Ay göydə onunla hey qanadlanır.
Yeddi iqlim yetmiş olsaydı belə,
Torpağı olmazsa, dönərdi yelə.
Zühəl onun qulu olmasa əgər,
Nə qədər qocalsa göylərdən enər.
Baş qaldırsa əgər göyə düşmənlər,
Yenə bu dərgahda torpağı öpər.
Çöldə aşib-daşsa Araz nə qədər,
Dəryaya çatanda tez sakitləşər.
Yüz dağ bağlasa da qoluna yağı,
Qızılla bir tutmaq olmaz torpağı.
Ona bəxş edilən yaşıl qumaşdan
Dörd cəhətə ancaq kəmərdir çatan.
Bəxtinin biçdiyi gözəl xələtdən
Papaqlıqdır yeddi ulduza yetən.
Dəmirdən olsa da bütün yağılar,
Qılıncından qopan atəşdə yanar.
Qılıncından düşmən div kimi qaçar,
Çünki məhv edilir qarşı duranlar.
Belə iti qılınc görəndə düşmən,
Boynunu qaşırır təəccübündən.
Düşmən yansa onun odunda əgər,
Tüstüsü yəqin ki, ud iyi verər.
Təəccüb deyildir, Mərrixin zənəb
Xoşbəxt olmasına olmuşdur səbəb.
Möhtac olanlara qapısı – dəniz,
Məyus yola salmaz bir kəsi hərgiz.
Xəzər yoxsulları, Rum varlıları
Lütf­süz görməmiş o hökmdarı.
Müşk ənbər saçar adı gələrkən,
Ahu müşk verər sünbül yeyərkən.
Başından göylərə tük qədər yol var,
Rəhmi qəzəbindən deyildir kənar.

Ağlından Ütarid sünbül topladı,
Odur Sünbül qaldı evinin adı.
Qapısına gələn qarışqa, inan,
Layıqdır qul olsun ona Süleyman²³.
Yolunun üstündə uçan bir milçək
Nəmrudun başına layıqdır, gerçək²⁴.
Qılıncını çalsa dəryaya əgər,
Öküz də balığa: “Necəsən?” deyər²⁵.
Atının nalına tay olsa qəmər,
Qapısına halqa olar fələklər.
Könlü toplamışdır özündə qeybi,
Biliyin gücüyə, söylə, nə eybi?!
Həyatı Məsihlə olmuş həmsöhbət,
Səbuhi həşrədək qalan bu nemət.
Qılıncının rəngi bir nilufərdir,
O, Nildən, Dəclədən təzədir, tərdir.
Məclisdə qalmasın nə mey, nə saqi,
Yetər ki, o qalır məclisdə baqi.
Mehditək bu dövrün vur-harayından
Onun köməyilə xilas olarsan.
Əgər şiddətlənsə dəhşətli tufan,
Nə qorxu, var ikən belə Suleyman!
Zöhhakın ilanı səni çalarsa,
Nə qəm, Firiduntək köməkçin varsa²⁶!
Göydə tuş gələndə uğursuz ulduz,
Zəmanə olmamış bir an qayğısız.
Uğursuz ulduzdan qorxmırıq bir an,
Rəhmli, adildir böyük Yaradan,
Ədalət önündə hər bəla – hədər,
Yelə fal vurulub, yel kimi gedər.
Dünya – dərğahından kiçik bir tağdır,
Asiman da ona büllur əyaqdır²⁷.
Bizim kimi tozdan ora nə çıxar?
Bulud çatsa ora, xəcalət qalar.
Ora yol tapanda, ey külək, dərhal
Sən bu Nizamini bir yadına sal!
Dayan səcdəsində bir kölə kimi,

Xəbər ver ki, belə deyir Nizami:
Olsam da xidmətdən bir müddət uzaq,
Daima sizinlə məşğulam ancaq.
Bu işi görməkçün şah dərgahından
“Başla” deyə mənə verildi fərman.
Bir töhfə yaratdım qeybdən, yəqin,
Onu oxumaqla ağıl yüksəlsin.
Mən də razılaşıb qıldım itaət,
Dedim: can verərəm, getsin məlamət.
Elə ki, dürr ilə bəzəndi dəftər,
Şahımın adına xətm oldu əsər.
İkinci Cəmşiddir, bilirəm bunu,
Dedim: həşrə qədər yaşasın onu!
Bircə gül yarpağı varsa bu bağda,
Olsun şah adına o da budaqda.
Mənə bəxtim olmuş bir yolgöstərən,
Şahım razı qalsın deyirəm məndən.
Bir Yusif üzlünü eşitdim ki, mən
Bir varlı sevmiş təmiz ürəkdən.
O qədər vurğundu ona bu adam,
İşini, gücünü atmışdı tamam.
O qədər sevmişdi o can alanı,
Az qala birləşsin onunla canı
Bu aşiqə nurdan yüz bağ versələr,
Bir salxım üzüm də dərməyib gedər.
Bir çiçək versələr sevgilisinə,
O sevinib dönər baharlı günə.
Dilbərlə çırpınar ruhu bir canda,
Bu da şad olardı, o şadlananda.
Öz qardaşı ilə şah da həmişə
Bu sayaq rəftarı etmişdir peşə²⁸.
Bu dövlət mənbəyi heç qurtarmasın,
Belə mehribanlıq sona varmasın!
Camalı aləmə nurdan qoysun tac,
Gündüzü bir novruz, gecəsi – merac.
Küləklər oxşayıb sığal verməkçün

Saçını gah edər Hindistan, gah Çin.
Qulu olsun Çində gəzən gözəllər,
Çinlidən gəlməsin ona qəm, kədər.
Ona həsəd çəkən yerlərə batsın,
Düşməni dost olsa, xoş günə çatsın.
Dostlarla kef çəksin o hər bir zaman,
Dostu xain çıxsan, məhv etsin tufan.
Canı sağlam olsun, həyatı çox şən,
Sarayı da olsun ətirli gülşən.
Mənalarla dolu gözəl bu töhfə
Uğurlar gətirsin ona hər dəfə.

KİTABIN TƏRTİBİ VƏ EŞQ HAQQINDA BİR NEÇƏ SÖZ

Ürəyin hatifi görüb məni şad,
Hümmət eyvanından səsləndi: heyhat!..
Durma, ey Nizami, iş zamanıdır,
Fələk etibarsız, dünya fanidir.
Təzə bahar yetir can çeşməsindən,
Yeni paltar geydir sözlərinə sən.
Hümmət eylə, burda ələ al sazı,
Ucalt bu pərdədə şirin avazı.
Vaxtsız yola çıxsan, pularlar, inan,
Başını kəsərlər, vaxtsız banlasan.
Süsəntək hələlik dil bağlanmamış
Gül kimi neçə gün dil açıb danış!
Polad kimi bərkit qızıl sözü sən,
Salsın söz sikkəsi pulu qiymətdən.
Dəmirçi kimi sən bir qılınc yarat,
Sonra cilalandır, gün kimi parlat.
Boş, mənasız sözlər kimə gərəkdir?
Kim belə sözləri dinləyəcəkdir?
Sözü nəzmə çəkmək asandır, asan,
Gərək söz üstündə sən can qoyasan.

Sözündə çoxluğa qoyma yer olsun,
Birin yüz olmasın, yüzün bir olsun.
Su artıb həddini aşarsa əgər,
İçəni doydurmaz, mütləq qərq edər.
Bədəndə həddindən artıq olsa qan,
Nəşətlə təkərlər onu damardan.
Az danış, desinlər sözündə güc var,
Çox sözü dinləyən çox nöqsan tutar.
Çox söyləmək bəlkə sənə asandır,
“Çox oldu” desələr böyük nöqsandır.
Söz ruhdur, can üçün ruh bir dərmandır,
Cantək əzizliyi bəlkə bundandır.
Gör dünyada neçə fərsiz insan var,
Bir quru çörəyə canı satırlar.
Söz deyən qəvvasdır, söz isə gövhər,
Bu gövhər çox çətin əmələ gələr.
Gövhəri deşməkdən qorxur ustalar,
Çünki onun ağır bir bahası var.
Həkkaklar deşəndə onu qorxaraq,
Deşməkçün şagirdə verərlər ancaq.
İstərsən sərxoş ol, istərsən huşyar,
Çalış uzaq olsun səndən fitnəkar.
Yaramaz qonşun var yanında min-min,
Dillərində qarğış, gözlərində kin.
Qəflətdə keçməsin bir an nəfəsin,
Qəflətdədir sanma fikri bir kəsin.
Eşidib hatıfdən bu nəsihəti,
Mən də hatif kimi tutdum xəlvəti.
O xəlvətdə ürək böyük dəryadır,
Bütün çeşmələrin gözü ordadır.
Xoş bir əfsanəyə əsaslanaraq,
Döndərdim behiştə atəşgahı, bax.
Olunca nəqqaşı bu butxanənin,
Bəzək vurdum ona rövənəqli, zəngin.
Söz canlı olanda abi-həyattək
Hər bir mümkün şeyi cayizdir demək.

Var doğru yazmağa, madam ki, imkan,
Neçin gəlsin gərək ortaya yalan?!
Qiyətdən salmışdır sözü yalanlar,
Doğrunu danışan möhtəşəm olar.
Dedi sübhi-sadiq çünki doğrunu,
Dünyalar qızıla tutdurdu onu.
Sərv də qaldırmiş düzlük bayrağı,
Onunçün həmişə göydür yarpağı.
Mənim xəzinəm var “Məxzənül-əsrar”,
Boş zəhmət çəkməyin nə mənası var?
Lakin bir adam yox dünyada bu gün,
Zövqdən, əyləncədən uzaq görünsün.
Bir sevdə bəslədim, şirindir dadı,
Dərdə düşünlərin budur imdadı.
Bir naxış salmışam ona həvəsdən,
Həvəslə seyr edir onu hər görəni.
Mən elə budağa əl vurmadım ki,
Boş olsun xurmasız bir ağac tək.
Məlum hekayədir “Xosrov və Şirin”,
Dastan yoxdur əsla bu qədər şirin.
Ruhu oxşasa da bu gözəl dastan,
Pərdədə qalmışdı bu gəlin çoxdan.
Tanıyan yoxdu bu gözəl alması,
Bərdədə var idi bir əlyazması.
O ölkənin qədim tarixlərindən
Bu dastanı tamam öyrənmişəm mən.
O yerdə yaşayan qoca adamlar
Təşviq etdi, işə mən verdim qərar.
Ağıl bu dastanı bəyənsin gərək,
Sözləri şirindir, məzmunu gerçək.
Xosrovdan, Şirindən qalan yadigar
Gizləndə deyildir, durur aşikar
Şəbdiz atın şəkli, Bisütun dağı,
Pərviz sarayının eyvanı, tağı,
Zavallı Fərhadın sönən arzusu,
O Şahrud, o çöldə axan gözəl su,

O qəsri-Şirinə gedən süd çayı,
Xosrovun ovlağı, zəngin sarayı.
Ontelli sazını çalardı Barbəd,
Şahrudada aramgah – xoş istirahət.
Söylərkən o həkim bu xoş dastanı,
Çıxarıb içindən eşqi, fəğanı.
Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
Saxlaya bilmirdi yayda oxunu²⁹!..
Altmışda sevginin, eşqin həycanı
Titrədə bilməzdi yorğun qocanı.
Bilici deyəni etmədim təkrar,
Məlum deməkdən kimə fayda var?!
Onun yazdıqları – cəngavər eşqi,
Mənim yazdıqlarım – bir dilbər eşqi.
Eşqdən başqa söz könlümə yaddır,
Ömrümün quşuna sevgi qanaddır.
Eşqdir mehrabı uca göylərin,
Eşqsiz, ey dünya, nədir dəyərin?!
Eşqin qulu ol ki, doğru yol budur,
Ariflər yanında, bil, eşq uludur.
Bu dünya eşqdir, qalan fırlıdaq,
Eşqdən başqa şey boş bir oyuncaq.
Eşqsiz olsaydı xilqətin canı,
Dirilik sarmazdı böyük cahanı.
Eşqsiz bir adam bir neydir – qırıq,
Yüz canı olsa da, ölüdür artıq.
Eşqsiz bu dünya soyuq məzardır,
Ancaq eşq evində rahatlıq vardır.
Eşqin yanğısından gözəl şey nə var?
Onsuz nə gül gülər, nə bulud ağlar.
Oda səcdə edən atəşpərəstlər
Günəş üçün oda sitayiş eylər.
Sevgi hiylə bilməz, düzəltməz duzaq,
Səni sevdəsindən buraxmaz uzaq.
Köpək kimi yemək, içmək nədir, nə?
Bir pişik olsa da, can ver eşqinə!

Pişiyin eşqiylə yaşamaq, inan,
Yaxşıdır, şir olub, yalnız qalmaqdan.
Eşq düşsə daşın da qəlbinə əgər,
Gövhərdən özünə məşuq düzəldər.
Maqnit olmasaydı eşqin əsiri,
Çəkməzdi özünə dəmir zənciri.
Kəhrəbanın eşqə düşməsə canı,
Elə cəzb etməzdi quru samanı.
Dünyada gövhər var, daş var nə qədər,
Onlar nə bir saman, nə dəmir çəkər.
Bu saysız-hesabsız maddələr yenə,
Bax, gör, meyl edirlər mərkəzlərinə.
Od bir kiçik dəlik tapmasa, hökmən
Yarıb çıxar çölə yerin təkindən.
Baxma ki, bu ürək can sultanıdır,
Eşqə könül ver ki, canlar canıdır.
Göyə doğru əgər çox qalxarsa su,
Yenə torpaq olar ən son arzusu.
Kainatda hər şey cəzbə bağlıdır,
Filosoflar bunu eşq adlandırır.
Sözü bəzən qiblə, bəzən də Latdır,
Xəznəsi gah Kəbə, gah xərabatdır³⁰.
İdrakı dinləsək, söyləyir o da:
“Hər şey eşq üstündə durur dünyada”.
Göylər yaransaydı eşqdən azad,
Düşün, olardımı yer üzü abad?
Eşqsiz təndə can görmədiyimdən,
Ürəyimi satıb can almışam mən.
Eşqdən dünyaya saldım dumanlar,
Əqlin gözlərini etmişəm xumar.
Eşq ilə düzəltdim mən bu dastanı,
Doldurdum səsiylə eşqin, dünyanı.
Ondan uzaq gəzsin hər cahil insan,
Pay alsın qoy yaxşı oxuyub, yazan.
Mən yaxşı yazmışam, qoy pis yazanlar
Müzdümlə yazsınlar nə suçları var.

KİTAB ÜÇÜN ÜZR

Qapayan zamanda qapıları mən
Gözüm ayrılmırdı mavi göylərdən.
Ulduzlar bürcünə gah ucalırdım,
Mələklər üzündən örtük alırdım.
Bir Allah bəndəsi dostum var idi,
Xeyli mehribandı, vəfadar idi.
Şir kimi arxaydı mənə hər zaman,
Düşməyə qılıncdı, mənəsə qalxan.
Aləmdə biliklə qazanmışdı ad,
Onunla yaşardı dünyada dilşad.
Bir gecə qəzəbli, pörtmüş, qızıl tək
Qapımı o gümüş əllə döyərək
Gəldi, danlamağa başladı məni,
Acıqla söylədi: “Çox sağ ol səni,
Mənalar mülkünün bir sultanısan,
Sözlər ölkəsinin hökmranısan.
Qırx ildə keçirdin əlli çilləni,
Boş-boş hekayələr çəkməsin səni.
Sən ki, bu orucu tutursan belə,
İftarını açma murdar sümüklə.
Arzu heç vaxt səni salmadı bəndə,
Dünyayçün düşmədin əsla kəməndə.
Qələminin ucu nizəyə bənzər,
Əlindədir saysız, zəngin xəznələr.
Qızıla mis qatsan, nə faydası var?
Qızılı gümüşlə əritmək olar.
Qarun xəznəsitək torpaqda qalma,
Ustadsan, özünü ayağa salma³¹.
Tövhid qapısını çal, yüksəlt səsi,
Nədir işlətdiyin muğlar nəğməsi?..
Zənd oxuyan səni bilsə də diri,
Ölü deyər dünya söz bilənləri”.
Bu acı sözlərin can yanğısından
Turşutmadım belə üzümü bir an.
O gözəl Şirinin əfsanəsindən

Qulağına bir az pıçıldadım mən.
Naxışlar saldığım ipəyi ona
Göstərib, dedim: “Bax naxışlarına!”
Naxışları görçək o gözəl insan,
Daşda naxış kimi dayandı heyran
Ona dedim: “Dinməz durmusan neçin?
Dilin hardadır ki, desin Afərin?”
İtaətlə dedi: “Qulun olum mən!
Adın bircə an da düşməz dilimdən.
Şirin dastanımı eşidən kimi,
Şirin olduğundan uddum dilimi.
Belə sehrkarlıq bacarırkən sən,
Bir bütçün Kəbə də bina edərsən.
Onunçün elədim ağzımı şirin
Ki, ağzımda dilim qənd dadı versin.
Dilimi şəkərtək yedimsə əgər,
Sənin dilin səpsin qoy xalis şəkər.
İndi ki, yol açdın, çalış, vur sona,
Özülünü qoydun, bitsin qoy bina.
Yazanda bəxt sənə köməkçi olsun,
Cavanlıq həvəsi könlünə dolsun.
Bu İraq sikkəsi əlində vardır
Ayaqlarındakı o nə cidardır?
Gəncə şəhərindən atını çıxar!
Sən şir pəncəlisən, səndədir vüqar.
Atını çölə çək, genişdir meydan,
Sən cavan, bəxtinin budağı cavan.
Zəmanədə yoxdur şirin söz deyən,
Olsa da, onlardan sən qüdrətlisən.
Hüma kimi işə özün kölgə sal,
Bayquşlar əlindən bu ölkəni al.
İndi bu gördüyün iki-üç nəfər
Öz çıraqlarına pərvanədirlər.
Öz şəhərlərindən aralansalar,
Onlarda nə rəvnəq, nə də nur qalar.
Sən bir günəş kimi ta gün doğandan
Gün batana qədər şəfəq salmısan.

Sən irəli durub desən sözünü,
Çəkəcək bir güncə hər kəs özünü.
Hünər üfüqləri hasarlanacaq,
Söz yurdu görəcək nadir bir qoçaq”.
Mən hirslə səsləndim: “Ey alicənab!
Nə mən bir qoyunam, nə də sən qəssab.
Üfləmə, amandır, çırağım sönər,
İsa ki, Musaya eləməz əsər.
Kükürətmə boş sözlə alovumu sən,
Özünü yandıran bir çırağam mən.
Elə bir şüşəyəm, daşlara çalsan,
Utanar adımdan bu geniş cahan.
Mən bir misəm, üstüm zərlə örtülü,
Üstünə tər güləb səpilməmiş ölü.
Azuqəm bir xəyal, bir də istəkdir,
Dağarcığımdakı ancaq küləkdir.
Fələk yaradırkən deyib mənə “şir”,
Lakin bu vücudum bir yun heykəldir,
Deyiləm düşmənlə vuruşan şirdən,
Yetər ki, özümlə döyüşürəm mən.
Əvvəl kefim kökdü, o günlər bitdi,
Gəncliyin qüruru məhv oldu getdi.
Lovğalıq, uşaqlıq söhbəti etmə,
Bu, qəflət yoludur onunla getmə.
Ömür otuz ildən keçdimi bir az,
Qəflətdə yaşayıb dolanmaq olmaz.
Qırx yaşa qədərdir həyat nəşəsi,
Qırxdə bitib gedir könlün həvəsi.
Əllidən aşdınmı, canın sağ olmaz,
Ayaqlarda taqət, gözdə nur qalmaz.
Altmışa çatınca yerə çökərsən,
Yetmişdə hər üzvün düşər taqətdən.
Dünyada əziyyət çəkib boy atdın,
Elə ki, səksənə, doxsana çatdın,
Ordan da yetirdin özünü yüzə,
Ölüsən, diri də görünsən gözə.
İstər bir gün yaşa, istərsə yüz il,

Bu nurlu eyvandan köçəcəksən, bil.
Yaxşısı budur ki, könlünü şad et,
O böyük Allahı şadlıqla yad et!
Könül sevincindən yanan şam olsun,
Dodaqların gülsün, gözlərin dolsun.
Səhərtək parlayıb yananlar haman,
Gülüb-ağlamaqdan qurtarırlar can.
Göz yaşı olmasa, gülmək də olmaz,
Bu gülüşü üzdən silmək də olmaz.
Bir şey öyrədərəm, dinləsən əgər,
Könlün heç ağlamaz, hər zaman gülər.
Xoşbəxtlikdən üzün gülən zaman, bir,
Yoxsula şey verib, onu sevindir.
Günəş qızıl kimi yerə tökülür,
Dünyanı güldürür, özü də gülür”.

XOSROV VƏ ŞİRİN DASTANININ BAŞLANMASI

Köhnə dastanların qoca ustadı
Öz hekayətinə belə başladı:
Zaval gələn zaman Kəsra bəxtinə,
Hürmüz sahib oldu şahlıq təxtinə.
O, tez məşhur oldu ədalətiylə,
Dolaşırdı adı hey dildən-dilə.
Öz ata yolunu tuturdu mətin,
Əl üstə – səxavət, ayaq üstə – din.
Nəslə ta itməsin qoca dünyadan,
Bir övlad istədi böyük Xudadan.
Xeyli nəzir verdi, bir xeyli qurban,
Nəhayət, lütf etdi Allah bir oğlan.
Övlad nə övladdı, – dəniz incisi,
Nurlu çıraqların ən birincisi.
Xoşbəxt doğulmuşdu, gözəldi bəxti,
Yaraşırdı ona tacı və təxti.
Atası görəndə istedadını,

Xosrov Pərviz qoydu onun adını.
Kimi görsə sarılırdı boynuna,
Bu səbəbdən Pərviz dedilər ona.
Səhərdən gözəldi onun gülüşü,
Günəşdən qəşəngdi hər görünüşü.
Dayəsi müşktək ipəkdə saxlar,
İncitək olmuşdu yeri pambıqlar.
Dodağında südə həvəs duyaraq,
Bəslədilər şəkər və südlə ancaq.
Şah yanına hər gün gətirərdilər,
Gültək əldən-ələ ötürərdilər.
Beşiyi tərək edib yeriyən zaman
Ona öz canında yer verdi cahan.
Elə ki, beş yaşa çatdı, nə görsə
İbrət götürərdi, baxıb hər kəsə.
Bəxti artırıdığca hər il yaşını,
Biliklə doldurdu o gənc başını.
Ayaq qoyan zaman yeddinci ilə,
Güllərə müşk saçdı gözəlliyilə.
Elə məşhur oldu gövəllikdə o,
Misirli Yusifdi sanki bu Xosrov.
Günləri boş-bikar keçməsin deyə,
Şah tapşırırdı onu bir mürəbbiyə.
Bu söhbətdən keçdi bir neçə zaman,
Xosrov hər hünərdə oldu qəhrəman.
Sözünün şöhrəti düşdü cahana,
Dəniz kimi səpdi dürrü hər yana.
Su kimi söz deyən hər aqıl, huşyar
Ona ehtiyatla yanaşırdılar.
Hər an tükü tükdən seçirdi gözü,
Tük kimi zərifdi onun hər sözü.
Doqquzda tərək etdi oyun yolunu,
Şir üstə sınağı güclü qolunu.
On yaşa girəndə bu nadir cavan
Otuz yaşlıları qoyurdu heyran.
Şirlər pəncəsinə pəncə verərdi,
Qılıncla sütunu yerə sərərdi.

Oxuyla, o, tükədən düyün açardı,
Nizəylə zirehdən halqa alardı.
Ox atsa hədəfə sərrast dəyərdi,
Zöhrə haləsini silkələyərdi.
On kamanı birdən dartan bir insan
Acizdi Xosrovun bir kamanından.
Kəməndlə on düşmən birdən tutardı,
Doqquz qarış boyda oxları vardı.
Ağ div olsa belə, onun oxundan,
Söyüd yarpağıtək əsərdi, inan.
Şimşək nizəsini çalsa daşlara,
Daşın ürəyində açardı yara.
O gündən ki, yaşı on dördü aşdı,
Biliyinin quşu qol-qanad açdı.
Könlündə hər şeyə maraq oyandı,
Dünyada yaxşını, yamanı qandı...
Büzügümid adlı bir alim vardı,
Ağlı, istedadı güntək parlardı.
Yeri qarış-qarış dolaşmışdı o,
Fikriylə göylərə ucalmışdı o.
Göyün xəznələri açıqdı ona,
“Sirlər evi” desəm, haqdır, qoynuna.
Şahzadə xəlvətdə ona yanaşdı,
Hindi qılınc kimi dilini açdı.
Bilik dəryasına əl uzadaraq,
Cavahir istədi və aldı qoçaq.
Onun təlimindən könlü nurlandı,
Ondan bir çox hikmət öyrənib qandı.
Zühəl pərgarından Yer mərkəzinə
Nə varsa öyrəndi, doymadı yenə.
Az müddətdə dərya bilik qazandı,
Hər fənni düşündü, hər elmi qandı.
Qafil ürəyinə bilik yol açdı,
Şahlıq rütbəsinə gəlib yanaşdı.
Hərlənən pərgarın gizli işləri,
Xosrova aşikar olandan bəri
Şahına xidmətdi işi hər zaman,

Heç əskik olmazdı şah qulluğundan.
Şah sevərdi onu cahandan artıq,
Cahan nə, öz şirin canından artıq.
Çox ömr etsin deyə əziz övladı,
Zalımın qolunu tutub bağladı.
Dedi: “Carçı, çağır! Eşitsin aləm,
Hər kim zülm eləsə görəcək sitəm.
Əgər bir at gedib girsə tarlaya,
Biri bağdan meyvə, gül oğurlaya,
Birisi naməhrəm qadına baxsa,
Bir gözəl evinə yadı buraxsa,
Ən ağır cəzama olacaq düçar!”
Şah and içdi, dedi, sınımaz bu ilqar.
Ədalətdə onun qüsuru yoxdu,
Gözlər kədərsizdi, könüllər toxdu.
Oldu ədalətlə yer üzü abad,
İnsanlar oldular zülmdən azad.

XOSROVUN ŞİKAR ZAMANI BİR KƏNDLİNİN EVİNƏ GETMƏSİ

Günlərin bir günü, bir səhər erkən,
Xosrov çıxdı çölə, könlü xeyli şən.
Ovladı, quşladı, çox atdı kəmənd,
Göründü uzaqdan səfali bir kənd.
Kəndin hər tərəfi çöldü, çəməndi,
Xosrov bu çəməndə atından endi.
Göyün sarı gülü gedənə qədər,
Kef edib qırmızı şərab içdilər.
Lacivərd divardan Günəş aşaraq,
Saralmış divara taxınca bayraq,
Gün də qaçan şahtək uda od vurdu,
Bayrağını cırdı, çətrini qurdu.
Döndərib başını atın gedirdi,
Qılınc vurub göylə dava edirdi.
Lakin zəifləşdi, sıxıldı canı,

Suya nilufertək atdı qalxanı.
Şahzadə o kənddə bir ev istədi,
“Bir məclis düzəlsin, kef edək” dedi.
Əyləşib işrətə yoldaşlarilə
Açdılar səhəri əldə piyalə.
Ərgənün çaldırıb qulaq asdılar,
Ərgəvan mey içib oldular xumar.
Sürahi içində gülürdü şərab,
Olurdular şərab içdikcə şadab³².
Atlarından biri gün çıxan zaman,
Girib ot yemişdi göy bir tarladan.
Bir qurlu³³ qulam da haman bu gecə,
Gedib qora dərdi bağdan gizlicə.
Günəş ki aləmi parlatdı erkən,
Gecənin başını üzdü bədəndən,
Qaraqanad qarğa çinədanından
Zər yumurta verdi tutiyə bu an³⁴.
Qara pəncəsini qaldırdı gecə,
Yer nura boyandı zülmət gedincə.
Gözü götürməyən bir neçə nəfər
Tələsik sultana apardı xəbər:
“Dünən gecə Xosrov əmri pozaraq,
Unutmuşdur şahın buyruğunu, bax!
Şah dedi: “Bilmirəm günahı nədir?”
Dedilər: “Ey şahım, Xosrov zülm edir.
Atı kor qoymuşdur kəndin varını,
Qulu dərmiş bağın qoralarını.
Gecə bir yoxsulun evini almış,
Çəngi hər tərəfə gurultu salmış.
Şahzadə olmayıb, olsa yad adam,
Şah onun varını alardı tamam.
Yüz damarı kəsib çoxlu qan alan,
Titrər əli, alsa öz damarından?”
Şah buyurdu, xəncər çəkib getdilər,
Atın ayağını qələm etdilər.
Qora sahibinə verildi qulam,
Şoran sulanıldı güləblə tamam.

Xosrov kef çəkdiyi ev sahibinə
Edildi Xosrovun xətti hədiyyə.
Qırdılar çənginin dırnaqlarını,
Qopardılar çəngin tel qatarını.
Doğma bir övlada əvvəl nə sayaq
Ədalətlə cəza verilir, bax!
Hanı o ədalət, o insaf hanı,
Verə öz oğluna belə cəzanı?!
İndi yüz yoxsulun tökülə qanı,
Nahaq qan tökənə bir cəza hanı?
Atəşpərəstlikdə dünya eləydi,
Bu müsəlmanlıqdan utan bir indi.
Düşündürür bu gəbr hər müsəlmanı,
Əgər bu gəbr isə, müsəlman hanı?
Qayıt əfsanəyə, Nizami, bəsdir,
Nəsihət quşunun səsi pis səsdir!

HÜRMÜZÜN XOSROVU CƏZALANDIRMASI

Başına gələn bu qəzanı görcək
Xosrov düşüncəyə, fikrə daldı tək.
Anladı, tutduğu yaramaz işdir,
Atası çox haqlı cəza vermişdir.
Əlilə başına vurdu, çəkdi ah,
Rahət qoymayırdı onu bu günah.
Bir neçə qocadan xahiş etdi,
“Hüzura aparın məni” söylədi.
Bəlkə bu üzr şahın xoşuna gələr,
Mənim günahımı bəlkə əfv elər.
Ələ qılınc aldı, geydi bir kəfən,
Dünyaya yayıldı yanıqlı şivən.
Qocalar qabaqda üzr istəyirdi,
Xosrov dalda gedir, sanki əsirdi.
Taxt önündə durdu o ağlamağa,
Müqəssirlər kimi düşdü torpağa:

“Şahım, bundan artıq incitmə məni,
Böyüksən, əfv eylə kiçik bəndəni.
Yusifəm, sanma ki, yeyib yalquzaq,
Günahım böyükdür, uşağam, uşaq.
Süd qoxusu gəlir hələ ağzımdan,
Qanıma susama şir kimi, aman!
Azğın övladını əzizlə yenə,
Tabı yoxdur dözsün qəzəblərinə.
Bu boynum, buyur al, bu da ki xəncər,
Öldür, günahkaram, suçluyam əgər.
Hər dərdə razıyam boyun buraraq,
Sən narazı qalma oğlundan ancaq”,
Saf gövhər sözünü deyib son kərə,
Yenə kölgə kimi sərildi yerə.
Dözümlü cavanı görən adamlar
Ağladılar gəlib rıqqətə, zar-zar.
Hönkürtü səsləri Ayı haqladı,
Qoşulub onlara şah da ağladı.
O nazla bəslənmiş az yaşlı uşaq
Bu qədər incədir öz işində, bax.
Övladın iqbali ona olsa yar,
Ata sevincindən bəxtiyar olar.
Nə eyləsə sənə övladın, inan,
Onu görəcəkdir öz övladından.
Oğlunun yaxşı-pis işiyçün, dayan,
Cəza vermə, o da alar oğlundan.
Elə ki, şah Hürmüz ruh dərmanını,
Ürək meyvəsini, o cavanını
Gördü belə müdrik, belə zəkali,
Bildirdi Allahdandır onun bu halı.
Öpərək, başını oxşadı onun,
Fərmanına verdi bütün qoşunu.
Şahın hüzurundan Xosrov çıxarkən,
Ölkə başdan-başa yenə oldu şən.
Xosrovun üzündə ədalət vardı,
Gözündə şahlığın nuru parlardı.

XOSROVUN BABASINI YUXUDA GÖRMƏSİ

Gecənin saçları ətir saçanda,
İşıq qaranlığı görüb qaçanda,
Şüşə oynadanın yerinə birdən
Şeş atan sehrbaz çıxdı pərdədən.
Xosrov bağlayaraq belini, getdi,
Əyləşdi, Allaha ibadət etdi.
Dünən gecə yaxşı yatmadığından
Yuxuya getməsi çəkmədi bir an.
Babasını gördü yuxuda Xosrov,
“Ey nurlu günəşim, – söyləyirdi o,
Çıxdısa dörd əziz şeyin əlindən,
Qoy dörd yeni şeydən müjdə verim mən.
Qora acısını daddığın zaman
Turşumadı üzün qoratək bir an.
Sənə elə gözəl olacaq ki, yar,
Ondan şirinini görməmiş diyar.
Kəsdilər atının ayaqlarını,
Qəlbin görməyəcək qəm qubarını.
Şəbdiz adlı qara atın olacaq,
Yerişi sərsərtək iti və qıvraq³⁵.
Kəndliyə verdisə taxtını atan,
Olmadı bu işdən halın pərişan.
Şahanə taxt keçər əlinə, hamar,
Qızılağac kimi düyünsüz olar.
Çalğıcıyı sazdan ayırdılarsa,
Sən səbr eyləyərək batmadın yasa.
Sənə Barbəd adlı çalan verərlər,
Dönər məclisində şərbətə zəhər.
Daşın əvəzində qızıl taparsan,
Dörd muncuq yerinə dörd gövhər, inan!”
Şahzadə yuxudan durub yenə də
Böyük Yaradana eylədi səcdə.
Gecə-gündüz əsla danışmayaraq,
Babası deyəni güdüdü ancaq.
Ağıllılarla hey gecə sübhəcən
Söhbət eyləyirdi gördüklərindən.

ŞAPURUN ŞİRİNİ TƏRİFİ VƏ XOSROVUN ONA AŞİQ OLMASI

Şapur adlı ona yaxın bir adam
Məğribdən Lahura gəzmişdi tamam.
Nəqşində Maninin şöhrəti vardı,
Rəsmində İqlidis qüdrəti vardı.
Zirək, şəkil çəkən, qələmi iti,
Xəyalən çəkərdi min bir surəti.
İncə, zərif işdə xeyli pərgardı,
Suların üstündə naxış salardı.
Pərvizin önündə öpərək yeri
Söylədi dostuna bu xoş sözləri:
- Əgər şah əmr etsə, danışaram mən,
Yüzdə birinicə bildiklərimdən.
Xosrov dedi: – Tez ol, de, ay cavanmərd,
Məclisi soyutma, qızıssın söhbət.
Söz söyləyən Şapur dilini açdı,
Rəngarəng sözləri min ətir saçdı:
- Aləm qulun olsun, dursa nə qədər!
Xoş keçsin ömründə aylar və illər!
Səni istəməyən heç şad olmasın!
“Xarab ol” deyənlər abad olmasın!
Hüsnünlə cavanlıq həmnəfəs olsun!
Hər zaman istəyin, arzun doğrulsun!
Altı tağ cahanda mən çox gəzmişəm,
Çox şeylər görmüşəm, çox şey sezmişəm.
Dərbənd dənizinin bir sahmanında
Bir gözəl ölkə var dağlar yanında.
Şahzadə qadındır orda hökmüran,
Yayılmış qoşunu İsfahanacan.
Arrandan başlamış Ərmənə qədər
Onun fərmanına boyun əyirlər.
Ölkələr göndərir ona xərəcə,
Hər şeyi var, yoxdur bir taxtı, tacı.
Mən bir dik qalası göy dağlardadır,
Kim bilir xəznəsi nə miqdardadır?!
Tutub mal-qarası bütün dünyanı,

Quşdan və balıqdan artıqdır sanı.
Əri yoxdur, məsud dolanır özü,
Xoş keçir gecəsi, həm də gündüzü.
Şəmira adlanır o göyçək qadın,
Böyükdür mənası bu gözəl adın.
Cürətdə kişidən heç geri durmur,
Böyük olduğundan Məhin Banudur.
Gün keçib gələndə yeni bir fəsil
O qurur özünə təzə bir mənzil.
Gül fəsli yamyaşıl Muğan – yatağı,
Yay zamanı yeri Ərmən torpağı.
Əkindən əkinə, çiçəkdən gülə
Gəzir, seyrə çıxır hey gülə-gülə.
Yay ötüb keçəndə, payız gələndə
Abxazda ovları salır kəməndə.
Bərdənin havası çox mütədildir,
Hər il qış zamanı o bura gəlir.
Hər fəsil bir yerdə mənzil salaraq,
Dörd fəsli çatdırır başa bu sayaq.
Keçirməz dünyada vaxtını əbəs,
Oyuna, şadlığa göstərər həvəs.
Bu zindana bənzər dünyada ancaq
Qardaşı qızıdır gözünə çıraq.
Sanki bir pəridir, pəri yox, bir Ay!
Qəhrəman bir qızıdır, başda kəlağay.
Dirilik suyudur gözü – qarqara,
Gecəni qərq edir Aytək nurlara.
Hündür boyu – gümüş xurma ağacı,
Xurma dərən bir cüt zəncirdir saçı.
Şəkər əmib onun dodaqlarını,
Xurma ondan almış şirin bərinə.
Dişləri incidən daha parlaqdır,
Dişindən nur alan sədəf də ağdır.
Cilalı əqiqtək dodaqları var,
Burulmuş kəmənddir cüt qara saçlar.
Saçının qıvrımı hər an can alır,
Burub birçəyini gül üzə salır.

Gözəl saçlarının ilıq nəfəsi
İsindirmiş sanki xumar nərgizi.
Gözləri özünün əfsunçusudur,
Odur, bədnəzəri belə susdurur.
Sehriylə yaxılsın deyə hər ürək
Ləbində yüz duz var, şirin, şəkertək.
Bu duzlu ləblərin gülüşü şirin,
Duzu, həm şirnişi var bu ləblərin.
Gümüş bir qılıncdır burnu, sanasan
Bölmüş bir almanı düz ortasından.
Yüz ipək örtünü yırtmış ay üzü,
Ayda olan ləkə yoxudur, düzü.
Şamı ətrafında çox pərvanə var,
Odunda yanmaqdan heç qorxmaz onlar.
Üzündən, saçından səbalar öpər,
Qaquma, qunduza bənzər o tellər.
Hər bir qəmzəsinə bir nazdır vəkil,
Buxaq bir narıncdır, çənə alma, bil.
Ulduzlar da olmaz hüsnünün tayı,
Ötmüş gözəllikdə Günəşi, Ayı.
Bir cüt məməsi var, payızın narı,
Gülün ləçəyidir al yanaqları.
Qarşısında burub boynunu ceyran
Tökər göz yaşını olaraq heyran.
Ahu gözlərində elə çeşmə var,
Dovşantək uyuyur aslan olanlar.
Can çeşməsi olan ceyran gözləri
Aldadır şir yıxan min qoçaq əri.
Ləblərindən cavab almaz öpüşə,
Qorxur ləlin açsa dürrləri düşə.
O məst gözlərinə həsrət qalanlar,
İrəm bazarında reyhan satanlar,
Tikan doldurmuşlar qucağa yenə,
Toxuna bilməmiş bir kəs gülünə.
Onu yuxusunda görsə də yüz kəs,
Lakin o, günəştək gecə görünməz.
O bayram bəzəyi hilal qaşını

Görmədi, vermədən kimsə başını.
Məcnun heyran qalmış xoş xəyalına,
Leyli təslim olmuş gül camalına.
Xalqın ölümünə yazmaqçün fərman
On qələm barmağı hazırdir hər an.
Söhbəti min qəlbə həyəcan salar,
Şirin dodağında min bir öpüş var.
Qəməzəli, nazlıdır qıvrım saçları,
Dodağı yaqutdur, dişi mirvarı.
Saf könlünə məftun olmuşdur hünər,
Torpağına qultək düşmüşdür ənbər.
Üzü nəsrin kimi, qoxusu nəsrin,
Dodağı şirindir, adı da Şirin.
Gözəl söz deyənlər ona can deyir,
O, Məhin Banunun canişinidir.
Ölkədə tanınmış nadir gözəllər
Fərman gözləyirlər yanında yeksər.
Aytək kübar qızlar – düz yetmiş nəfər
Ona gecə-gündüz xidmət edirlər.
Hüsnə hər biri can tavanıdır,
Baxsan, yaraşıqda canlar canıdır.
Hamısı çalğıcı, əllərində cam,
Aytək mənzil-mənzil edirlər xuram.
O, ay xirmənləri gah geyir mişki³⁶,
Gah gül xirməninə içərlər içki.
Onlara toxunmaz deyə bədnəzər,
Üzlərinə əsla niqab örtməzlər.
Əfsanəyə bənzər o çöl, o çəmən,
Bəzənib nar döşlü şux sənəmlərdən.
Qamətləri sanki sərvdir qıvrıq,
Yeriş-duruşları qırqovul sayaq.
Qönçə ağızları dolu bal, şəkər,
Cana bəxş edirlər ətirli ənbər.
Gözəllikdə keçən olmaz onları,
Kəfdə keçirirlər qışı, baharı.
Fil dişini, aslan çəngini onlar

Gücə qalsa birdən dartıb qoparar.
Bir hücum çəksələr alışar aləm,
Məğribdən Məşriqə qarışar aləm.
Göylərə kirpikdən ox atsa əgər,
Göydə ulduzları bir yerə tikər.
Behişt huriləri tapsa da şöhrət,
Onlar huridirlər, bu yersə cənnət.
O yerin sahibi Məhin Banudur,
Dövlətin, sərvətin sahibi odur.
Bir at bağlanıbdır sərtövləyə tək,
Onun tozuna da çatmaz heç külək.
Xəyalından tez gedər qalxsə dördnala,
Qorxmur sona kimi tufandan əsla.
Yerindən sıçrasa Günəşə sarı,
Yeddi qatlı göydən qalxar yuxarı,
Qalar dırnağının daşlarda izi,
Bambuq quyruğuyla yarar dənizi.
Səhərtək oyaqdır, xəyal yerişli,
Gecətək huşyardır, zaman gərdişli.
Rəngi şövə rəngi, Şəbdizdir adı,
Şirin İshaq kimi sevir o atı.
Ayaqlarında var qızıl zənciri,
O qızıl zəncirin olmuş əsiri.
Nə Şirindən şirin insan mən gördüm,
Nə Şəbdizdən qara bir köhlən gördüm,
Elə ki, söz bitib Şapur dayandı,
Rahatlıq uyudu, sevgi oyandı.
Şirinə məhəbbət, dil bağladılar,
O şirin dilliyə etdilər iqrar.
Çində naxış çəkən usta nə desə
Ürəyə yapışar, xoş gələr hissə.
Xosrov bu söhbətdən narahat oldu,
Qəlbi sevda ilə, həycanla doldu.
Bütün günü onu düşündürdü hey,
Yoxdu xəyalında ondan başqa şey...
Xosrov bir neçə gün keçirdi belə,

Şadlandı ancaq bu boş əfsanəylə.
Elə ki, iş-işdən keçdi, o zaman
Atdı səbr etməyin daşını oğlan.
Çağırıb Şapuru xəlvətə özü,
Düşdüyü sevdadan başladı sözü.
Dedi: – Ey cavanmərd, vəfalı yoldaş!
Mənim dadıma yet, ol mənə sirdaş!
Gözəl özü qoydun, sözüm yox buna,
Ustad kişisənsə işi vur sona.
Şəkər adı çəkmə, sözü qısa et!
Şəkər söylədirsə Xuzistana get!
Bütpərəstlər kimi yol tapaq gərək,
O bütü tədbirlə ələ gətirək.
Gör, qəlbində varmı insafdan əsər,
Bəlkə insanlardan o kənar gəzər?
Naxış götürənsə mum kimi əgər,
Möhrümü vur ona, göstər bir hünər.
Dəmir ürəklisə xəbər yetir də
Ki, soyuq dəmiri döyməyim bir də.

ŞAPURUN ŞİRİNİ AXTARMAQ ÜÇÜN ƏRMƏNƏ GETMƏSİ

O söz bilən Şapur yeri öpərək,
Dedi: “Xosrov daim şad olsun gərək.
Uğurlar istəyən olsun uğurlu!
Uğruna çıxmasın pis gözün yolu”.
Hünərli şahına “afərin” deyib,
Söylədi: “Ey böyük dünyaya sahib!
Qələmlə mən naxış çəkən zamanda
Mani “Ərjəng”ini pozar bir anda³⁷.
Adam başı çəksəm, hərəkət edər,
Quş qanadı çəksəm, tez uçub gedər.
Yol vermə ki, qonsun bir toz qəlbinə,
Toz ürəyə dərdidir, ərz edim sənə.

Qəm yemə, şadlıqla yaşa, ol aram,
Çalışıb bu işə çarə taparam.
İşimdə bir an da yubanmayaraq,
Quşdan qanad allam, ceyrandan ayaq.
Səni yatırmamış yatmaram bir an,
Sevgilin də sənə yetişər, inan!
Od kimi dəmirdə gizlənmiş olsa,
Gövhər kimi daşda bəslənmiş olsa,
Saf gövhəri daşdan, odu dəmirdən
Çıxarantək onu çıxararam mən.
Gah gülə uyaram, gah da tikana,
Qaydayla salaram işi sahmana.
Səadət olsa yar, alaram onu,
Xosrovun əlinə salaram onu.
Görsəm gücüm çatmır işə, çaparaq,
Şaha bildirərəm yubanmayaraq”.
Şapur belə deyib durdu ayağa,
Hazırlıq başladı yola çıxmağa...
Yolda o nə yatdı, nə də dincəldi,
Şirinin yanına bir aya gəldi.
Çox səhradan aşdı, çöllərdən keçdi,
Ərmən dağlarına gəlib yetişdi.
O gözəllər yayın qızmar çağları
Məskən edərdilər yaşıl dağları.
Şapur gələn zaman körpəydi otlar,
Hər yan xoruzgülü, lalə və gülzar.
Güllər içindəydi mavi qayalar,
Mın rəngə çalırdı orda ilk bahar.
Dağların başında zümrüddən xalı,
Heyran eyləyirdi fikri, xəyalı.
Çörrum dağlarından Buğra çölünə –
Hər tərəf batmışdı bahar gülünə.
İraqa bir mehrab ola biləcək,
Gözəl İnhiraqın ətəyində tək,
Qart daşdan tikilmiş bir kilsə vardı,
Orda bir çox qoca keşiş yaşardı.

Dərviş qılıncında gedib Şapur da
Düşərgə salaraq dayandı orda.
Dəri dürlərini deşdiyi zaman
Belə nəql etmişdir bilici insan³⁸:
- Kilsənin altında var bir mağara,
Orda süvaritək bir daş – qapqara.
Rəmgilə³⁹ çölündən – o uzaq yoldan
Döl tutmağa gəlir ora bir madyan.
Gəlir yüz ağacdən duyub o yeri,
Sürünüb ilantək girir içəri.
Qızğın bir şəhvətdən gələrək hala,
Sürtünür o daşa çox ehtirasla.
Allahın əmriylə döl tutur ondan,
Allah əmridir ki, sən buna inan!
O döldən törəyən hər yeni daylaq
Vaxtdan yüyrek olur, yeldən qaçaraq.
O ağıllı keşiş söylədi: – Hətta,
O daşın dölüdür bu Şəbdiz at da.
Bugün nişan yoxdur o kəlisadan,
Sanki sövrüq atmış orda burulğan.
İnhiraq adlanan daş qayadan sən
Ayaqlara düşmüş bir baş görərsən.
Kül rəngli dağlara saxlayıb yası,
Bir dünya daş geyib matəm libası.
Onun üzərindən keçən finxırıq
Daşları eləyib hey qırıq-qırıq.
Onun fəryadından sərxoş olaraq,
Qırıb şüşəsini göy bu yerdə, bax!
Allahın ibrətli şeyi az deyil,
Qiyamətçün olur bu ibrət dəlil!
Qırx il müddətində o dağa əgər
Dəyibsə bu qədər ağır zərbələr,
Sən isə islanmış bir torpaq ikən
Onu əbədimi güman edirsən?
Nizami, dəyişdir söhbəti bir az,
Belə əfsanəni dinləyən olmaz.

ŞAPURUN ŞİRİNƏ XOSROVUN ŞƏKLİNİ GÖSTƏRMƏSİ

Elə ki, gecənin saçı darandı,
Günəş pərvanətək göylərdə yandı.
Abinus nərduxta qapandı erkən,
Kəhrəbayı zərlər gizləndi birdən,
Müştəri fərmanla gəldi ki, budur,
Şah bənddən qurtardı, bələdan Şapur.
Fərasətli Şapur çox gəzdiyindən,
Köhnə kəlisanı eylədi məskən.
O yerin çox bilən qocalarına
Yalvardı, düzünü desinlər ona:
Sabah o gözəllər gələcək hara?
Hansı bulaq üstə, hansı gülzara?
Ağıllı qocalar verdilər xəbər:
“Uzaqda olmurlar o şux pərilər,
O dağ ətəyində, yaşıl düzəndə,
Dörd yanı sıx meşə gözəl çəməndə.
Səhər şümşad boylu nadir gözəllər
Gəlirlər – hərəsi bir nazlı dilbər”.
Sincab örtüyünə bürünmüş dövrən
Vaşaq rəngli paltar geydiyi zaman
Gecənin samuru yerindən endi,
Gündüz qaqumundan qaçdı, gizləndi⁴⁰.
Əlbürzün başında Günəş göründü,
Cəmşid xələtinə dünya büründü.
Ürək sevindirən o gözəllərdən
Şapur oyanmışdı daha da erkən.
Gəlmişdi çəmənə onlardan qabaq
Vardı qızılgülə könlündə maraq.
Bir uğurlu kağız alıb, bir anda
Xosrovun şəklini yaratdı onda.
Bu rəsmi tez çəkdi sənətkar əli,
Qurtarıb ağacdən asdı o şekli.
Sonra görünmədi pəritək gözə,
O pəri üzlülər gəldilər düzə.

Yığıldı çəmənə çoxlu işvəkar,
Bəzən şümşad, bəzən gül topladılar.
Bəzən onlar güldən güləb çəkirdi,
Bəzən gülüb yerə şəkər töküdü.
O gözəl gəlinlər getməyib ərə,
Kəbin kəsilməyib o gözəllərə.
Hamısı qönçətək bağlı, təzətər,
Hamısı dost kimi əyləşmişdilər.
Könülsüz bir qədəh mey içmədilər,
Gül-çiçəyə onlar mey çilədilər.
Ay, ulduz əlinə piyalə aldı,
Dünyadan bədxahlar, divlər yoxaldı.
O təmiz qızların canında, əlbət,
Vardı bakirlərə məxsus bir şəhvət.
Bu yer olduğuyçün yadlardan uzaq,
Rəqsə başladılar sərxoşlanaraq.
Biri salam verir təzətər gülə,
Nəğmə oxuyurdu biri bülbülə.
Şadlıqdan başqa şey heç bilmirdilər,
Qəlblərində yoxdu qüssədən əsər.
Şirin də o şirinləblər içində,
Aya bənzəyərdi Ülkər içində.
Məclis düzəltmişdi sevənlər üçün,
Bəzən içir, bəzən deyirdi: “İçin!”
Sevinirkən baxıb Aytək üzünə,
Xosrovun surəti dəydi gözüne.
Gözəllərə dedi: “Şekli gətirin,
Kimdir onu çəkən, mənə yetirin”.
Şekli gətirdilər, əlinə aldı,
Bir saat lal-dinməz seyrinə daldı.
Ürəyi gəlmirdi qoysun irəğa,
Həya qoymayırdı qucaqlamağa.
Hər ona baxanda bihuş olurdu,
Hər qədəhdən bir az sərxoş olurdu.
O şekli görürkən ruhu gedirdi,
Gizlətsələr, yenə tələb edirdi.
Qorxuya düşdülər o qaravaşlar,

Dedilər: “Bu şəklə Şirin bənd olar”.
Çin nəqşindən gözəl o şəkli haman,
Cırıb götürdülər qızlar aradan.
Şirin soruşanda: “Bəs hanı surət?”
Dedilər ki: “Düvlər apardı, əlbət,
Bu yer qorxuludur, buradan qaçaq,
Gedək başqa yerdə bir məclis açaq”.
Bu mənqəldən onlar alovlandılar,
Üzərlük yandırır qaçdılar kənar.
Ulduzu söndürüb tüstüylə, yenə
Atrarı surdülər başqa çəmənə.

ŞAPURUN İKİNCİ DƏFƏ XOSROVUN ŞƏKLİNİ GÖSTƏRMƏSİ

Gül rəngli at səhər zərrin nalından
Daşlara od rəngli toz səpən zaman
Hər bucaqda yüz sirt eylədi aşkar,
İpək bir örtüyə büründü dağlar.
Huritək o bakir qızlardan qabaq
Gəlmişdi yenə də Şapur çaparaq
Əvvəl çəkdiyitək kağız üstünə,
Xosrovun şəklini çəkmişdi yenə.
Gəlib bu çəmənə o şux gözəllər,
Gültək açıldılar yenə təzətər.
Zərbəftə geyinmiş hər nazlı pəri
Rişxəndlə süzürdü göydə qəməri.
Könülsüz başlandı kefə əvvəldə,
Sonrasa qızışdı məclis get-gedə.
Gözəllər oynayır, qızanda meydan
Oyunbazlığını başladı zaman.
Şirin nəzər saldı təzədən, yenə
Gözləri sataşdı o ruh şəklinə.
Başladı pərvaza canının quşu,
Dili söz tutmadı, pozuldu huşu.
Sərxoşlara bəsdə bir göz yuxusu,

Palçığa bəs elər azacıq bir su.
Qızlara səsləndi: “Bu necə haldır?
Bəlkə səhv edirəm, bu bir xəyaldır!”
Əmr etdi birinə sərv boylulardan,
Gətirsin o şəkli yanına bir an.
Ayüzlü qız şəkli gizlədi, lakin
Üzünü örtmədi palçıq günəşin.
Dedi: “Bunu edən pəridir, pəri,
O edir çox zaman belə işləri”.
Ordan dağıldılar məyus, nəşəsiz,
Güllərdən qalmaqad çəməndə bir iz.
Axarlı-baxarlı yerə gəldilər,
Yaxşı məclis qurub, çox dincəldilər.
Gəldi axşam çağı, o qoca qartal
Bir yaqut tulladı zülmətə dərhal.
Yer reyhan, əllərdə badələr gülgün,
Məst olub yatdılar o gecə bütün.

ŞAPURUN ÜÇÜNCÜ DƏFƏ XOSROVUN ŞƏKLİNİ GÖSTƏRMƏSİ

Gecənin qoynundan çıxınca səhər
Qızıldan tac qoydu başına göylər.
Firuzə taxt üstə süfrə sərildi,
İçki içənlərə şərab verildi.
O yerdən Pərisuz kilsəsinədək
O pəriüzlülər getdi yüyürək.
O cənnəttək yerdə gəzib bir zaman
Lacivərd göyləri qoydular heyran.
Bir saf könül kimi tərtemiz ova,
Uşaq sevgisizək mötədil hava,
Torpaq cənnət kimi, gözəl qoxulu,
Hər yanı dürlərlə, güllərlə dolu.
Lalədən bütxana olmuşdu daşlar,
Çəməninin zülfünü sərin meh darar.
Bülbül nəvasına, qumru səsinə

Qırmızı çiçəklər açmışdı sinə.
Bu gözəl çəməndə cəh-cəh vuraraq,
Quşlar uçurdular hey budaq-budaq.
Hər küncdə iki quş verib baş-başa,
Gülə “Nuş!” deyərək edir tamaşa.
O naxış çəkən də gəldi gülşənə,
Xosrovun şəklini yaratdı yenə.
O pəri, bu yeri görüb xoşladı,
Pəriüzlülərlə kefə başladı.
Yenə şəkli gördü, həsrətlə baxdı,
O surət könlünü yandırdı, yaxdı.
Bu hiylədən onu bir heyrət aldı,
Oyunu unutdu, çox fikrə daldı.
Qoşdu arzusuna, kefi unutdu,
Götürdü surəti əlində tutdu.
Baxıb bu aynada gördü özünü,
Görüb bihal oldu, yumdu gözünü.
Milçək tutan vecsiz hörümçək toru
Ovladı hümanı, o şux məğruru.
Divlər etdiyindən mənzil bu yeri,
Bir divanə oldu burda o pəri.
Bir yerdə olarsa tədbir və hiylə,
İnsan deyil, divi ovlarlar belə.
Bir çox söz söylədi adətdən kənar,
Yenidən bir daha deyilməz onlar.
O gülyanaqlılar torpağa düşən
Yüz yarpaqlı gülü qəmli görəkən
Bildilər ki, səbəb pəri deyilmiş,
Başqa bir naxışla bəzənib bu iş.
Pərt oldular şəkli cırdıqlarından,
Vəsfə başladılar o şəkli haman.
Dedilər: “Baş qoyub, göstərib hünər,
Şəkil sahibindən bilərik xəbər”.
Şirin gördü onlar doğru söz deyir,
Xidmətə hazırdır hamısı bir-bir.
“Kömək edin”, dedi bir ah çəkərək,
Yoldaşdan yoldaşa yetişər kömək.

Heç bir işdə olma yarsız, yoldaşsız,
Dünyada yoldaşsız Allahdır yalnız.
Dünyada çox iş var yoldaşdan aşar,
Yaman gündə çatar dada yoldaşlar.
O bütlərə baxıb Şirin səsləndi:
“Bu şəkildən ötrü səbrim tükəndi.
Gizlətməyək bunu kimsədən gerek,
Onun sağlığına gəlin mey içək”.
Kefə başladılar qızlar yenidən,
Gülgün şərəblarla bəzəndi çəmən.
Başlandı saz, qəzəl, hicran nəğməsi,
Yüksəldi saqinin “Nuş olsun!” səsi.
Şirin əlində təlx şərəb tutunca
Acı və şirindən məst oldu dünya.
Dəyəndə Şirinin meyə dodağı,
Şəklin qabağında öpdü torpağı.
Sərxoşluq salanda məşuqu dara,
Səbri kəsilərək axtardı çara.
Qızlardan birini göndərdi ki: “Sən
Yoldan ötüb keçən hər kimi görsən,
Göz qoy, soruş, öyrən haradır səfər.
Şəkil barəsində ondan tut xəbər”.
Qızlar gizlin, açıq hey soruşdular,
O surətin sirri olmadı aşkar.
Şirin iztirabdan heç dincəlmədi,
Şəkildən bir doğru xəbər gəlmədi.

ŞAPURUN ÖZÜNÜ ŞİRİNƏ GÖSTƏRMƏSİ

Əfsunçu xəlvətdən çıxdı qəflətən,
Atəşpərəst kimi parladi birdən.
Şapurun üzündə Şirin özünə
Bir məhrəmlik gördü, baxdı gözüne.
Pis təsir etmədi Şirinə Şapur,
Hiss etdi surətdən xəbərli budur.
İşarə eylədi: “Çağırın gəlsin,

Yesin, içsin, bir az burda dincəlsin.
Bəlkə bu şəkildən verdi bir xəbər,
Hansı məzhəbdəndir? Kimdir? Söyləyər”.
Kənzilər ətəklə yolu süpürüb,
Şəkli soruşdular Şapuru görüb.
Şapur dedi: “Bu dürr asan deşilməz,
Belə ayaq üstə deməyə gəlməz”.
Xam saysınlar deyə bu işdə onu,
Şapur dodaqaltı dedi əfsunu.
Onun ayağını görüncə torda,
Sakit davranmağı fərz bildi orda.
Xidmətçilər qaçıb Şirinə sarı
Nəql etdilər Şapur buyuranları.
Şirin eşitdikdə belə bəyanı,
Qızıxdı, qaynadı bağırında qanı.
Xalxalı dağlara səs sala-sala,
Durub gümüş dağtək düzəldi yola.
Ucaboylu pəri, mələküzlü qız
Şapurun yanına gəldi aramsız.
Sinəsi, qolları büllur kimi tər,
Saçları müştək ruhu məst edər.
Saçlarını edib boynuna kəmənd,
Hörüb bağlamışdı boynunda bənd-bənd.
O həyəcanla ki, hindunu gəzir,
Etdi gözelləri nazına əsir.
Mahir hindu onun könlünü çaldı
Türk afət hindunun sorağın aldı.
Onu gəlinciktək oynadıb-duran
Şəxslə oynayırdı özü bu zaman.
Qarşısındakı nəqş elə şirindi
Nəqqaş nə söz dedi, nə də ki dindi.
Gövhər qulağından örtük ataraq
Dəryatək gövhərə verirdi qulaq.
O duzlu dodaqlar, nazlı baxışlar
Şapuru səslədi, dindi biqərar.
Şirin dedi: “Bir an aşinalıq et,
Həmsöhbət ol mənə burda bir müddət”.

Bu sözü hiyləgər Şapur eşitcək
Öz-özünə dedi: “Dayanım gərək”.
O nərgiz gözlərin dilini bilən
Hər nəyi vardisa itirdi birdən.
O, pəri üzlüyə min tərif dedi,
Pəri də Şapura “əyləş” söylədi.
Şirin soruşdu ki: “Kimsən, nəçisən?
Aşinalıq iyi duyuram səndən”.
Ona cavab verdi o püxtə adam:
“Yaxşıya, yamana çox rast olmuşam.
Allah açmış mənə bu göyü, yeri,
Məndən gizlətməmiş o heç bir sirri.
Balıqdan Ayadək bu yer bir yana,
Nə mənə vardisa vaqifəm ona.
Məşriqdən başlamış Məğribə qədər
Bu böyük dünyanı gəzmədim hədər”.
Şapurda cəsərət görüncə Şirin
Soruşdu: “Mənası nədir bu şəklin?”
Rəssam cavab verdi: “İstəyirəm mən,
Uzaq olsun üzün bədnəzərlərdən.
Uzundur söhbəti bu şəklin, inan,
Ondan bir çox şey var qəlbimdə pünhan.
Mənzil xəlvət olsa bütün, deyərdim,
Bildiyimi tamam nəql eyləyərdim”.
Ordakı bütlərə sənəm əmr etdi,
Onlar da ulduztək dağılıb getdi.
Söz bilən meydanı yalnız görüncə,
Sözdən bir top atdı meydana incə.
Dedi: “Bu gördüyün pak üzlü insan,
Düz yeddi iqlimə olub hökmüran.
İskəndər cəlallı, Dara vüqardır,
İskəndər, Daradan bir yadigardır.
Hüsndə göy ona “günəşim” deyir,
Bu torpaq üstündə Cəmsid nəslidir.
O, şahlar şahıdır, Xosrov Pərvizdir,
Şahənşahlıq ondan qüvvət kəsb edir”.
Şapur bu sözlərdən dedi bir qədər,

Şirinin canına yayıldı sözlər.
Şirin diqqət verib Şapura dərini,
Duyurdu dadını şirin sözlərin.
Hər şeydə Xosrovdan axtarib nişan,
Hər nöqtə gəlincə dalırdı bir an.
Onun hər sözüne verirdi min rəng,
Daşdan ləl çıxarıb olurdu diltəng.
Sirrini açmağa verərək qərar,
Şapur sözü ona söylədi aşkar:
“ Sözü gizlədirsən, ey pəriüzlü,
Sözünü pəritək deyirsən gizli.
Neçin öz içində gültək gülürsən?
Sözü şəkər kimi açıq söylə sən.
Dərman istəyirsən dərдинə əgər,
Gizlətmə, dərдинi təbibə göstər”.
Şapurun sözündən o, qeyzə gəlmiş,
Onun hirslənməsi necə gözəlmiş!
Aşiq olduğundan bir zaman hələ
Sınadı Şapuru bəhanələrlə.
Müsahibini dost, yeri tək gördü,
Tabaqdan örtüyü çəkib götürdü.
Söylədi: “Ey abid, indi, sən Allah,
Kömək elə, sənə gətirdim pənah!
Mən düşdüyüm bu iş xeyli çətindi,
Saçımtək dolaşmış fikrim də indi.
Elə vurulmuşam bu surətə mən,
Sanki gecə-gündüz surətpərəstəm.
Bu işdə birtəhər mənə et kömək,
Mən də bir gün sənə olaram gərək.
Sirrini söylədim sənə mən açıq,
Sən də sirrini de, gəl meydana çıx”.
Bu sayaq görüncə əhvalı Şapur,
Düşündü: “Doğrunu demək xoş olur!”
Qolunu qolbaqtək əvvəl öpərək,
Ayağına düşdü qızıl xal-xaltək,
And içdi, dedi: “Ey göylərin şamı!
Təxtə layiq gözəl, şahlar ilhamı!

Düşməninin günü gecəyə dönsün,
Könlün təzə aydan incəni görsün.
And olsun ona ki, pənahındayam,
Hər nə vardır gərək düz bir-bir sayam.
Nəqqaşlıqda böyük yerə çatmışam,
Xosrovun şəklini mən yaratmışam.
Rəssam çəkən şəklə oxşayır, fəqət
Cansız olur onun çəkdiyi surət.
Surət çəkmək – mənə məlumdur bu iş,
Can paltarı başqa yerdə tikilmiş.
Sən onun şəklinə vuruldun belə,
Özünü görəndə neylərsən, söylə?
Orda nurdan doğmuş dünya taparsan,
Gözlərin nurudur, özü də cavan,
Maraqlı, zirək və ayıq igiddir,
Ülfətdə ceyrandır, qəzəbdə bir şir.
Bir güldür ki, hələ görməmiş xəzan,
İlk bahar gəncliyi öyrənmiş ondan.
Hələ gül yanında bitməmiş şümşad,
Süsəni andırır o sərvə-azad.
Oxunun yeləyi tər lan canında,
Nilufəri suda, odu qanında.
Hələ Günəşini örtməmiş duman,
Nə günəşdən qorxur, nə də buluddan.
Bir ətri cənnətə yüz qapı açar,
Ay gözəl üzündən utanıb qaçar.
Atı yəhərlədi – Rüstəm kimidir,
İçərkən görənlər Keyqubad bilir.
O gecə ki, Xosrov səxavət eylər,
Qarun xəznəsini aparar yellər.
Söhbətdə mərcandan inci çıxarar,
Bir vurğuda şirin qəlbini yarar.
Əyri üzəngisi tər pənən zaman
Yellər cilovunu çəkər tozundan.
Nəsəbini sorsan, söyləyim: Cəmşid,
Həsəbini sorsan, günəşdir, eşit!
Onun qoşununa aləm dar gəlir,

Bayrağı göylərdən uca yüksəlir.
Qızıl versə – saysız dəvə gərəkdir,
Qılınc çəksə – daşlar vay görəcəkdir.
Polad behbudunu götürsə əgər,
Almazdan zireh də olsa, məhv edər.
Qılınc oynatmaqda o, birincidir,
Xətiblərə zəfər qılıncı verir⁴¹.
Onun duruşundan yorğun düşür yer,
Yürüşə gələndə fələk tərənmir.
Meydanında göyün qılıncı kütdür,
Gərdisdə fələkdən qabağa düşür.
Bayrama zinətdir gözəllikləri,
Hüsnü əlavədir, əsas – hünəri.
Köksündə var onun təmiz bir ürək,
Bəxti iقبال oldu, – iş düz gələcək.
Bu camal, bu calal var ikən onda,
Gecə-gündüzü yox sənin yolunda.
Bir dəm xəyalına yuxuda uymuş,
O gecədən atmış onu ağıl, huş.
O, nə şərab içir, nə də danışır,
Yatmır gecə-gündüz, yanır, alışır.
Şirindən başqa bir həmdəm istəməz,
Belə bir qüسسəyə batmasın heç kəs.
Bundan ötrü məni qasid göndərmiş,
Mən söylədim, indi səndədir hər iş”.
Burda inci deşdi Şapur cürbəcür...
Bildiyini dedi, artıq bitdi dürr.
Bu sözlərdən Şirin sərxoş olmuşdu,
Sözləri şərbəttək könlünə nuşdu.
Az qaldı yıxılsın orda yüz kərə,
Birtəhər dayandı, düşmədi yerə.
Şapura söylədi: “Ey aqıl kişi,
Necə başa vuraq indi bu işi?
Bələd ol, göstər sən mənə yol-yolaq,
Bəlkə yardımınla qəmdən qurtulaq.
Mən də bu kədərdən cana gəlmişəm,
Həsret, intizardan xəstələnmişəm”.

Şapur dedi: “Sən ey Günəşdən gözəl,
Qəlbini qayğıdan kənar saxla gəl.
Sirrini məbadə deyib-açasan,
Sabah ov adıyla gərək qaçasan.
Şəbdizə kişitək minib çaparaq,
Ova çıx, ovlaqdan qaçarsan ancaq.
Ətəyini tutan olmayacaqdır,
Şəbdiz ata çatan olmayacaqdır.
Sən səyyarə kimi mil-mil uzaqlaş,
Bacarsam, gələrəm ardınca birbaş”.

Xosrov göndərdiyi üzüyü verdi,
“Al” dedi, üzünü ona çevirdi:
Yolda təzə şaha rast gəlsən əgər,
Onda bu hilalı sən ona göstər.
Xosrovun köhləni qızıl nallıdır,
Paltarı daş-qaşlı, cah-cəlallıdır.
Papağı, donu ləl, kəməri ləldir,
Üzü ləl, üstü ləl, özü gözəldir.
Görməsən, Mədain yolunu tut, get,
Şah qəsrini soruş, o mənzilə yet.
Gəlib Mədainə çatdığın zaman
Xəznələr üstündə xəznə taparsan.
Orda şahın Fərxar kimi qəsrə var⁴²,
Orda yaşayırlar cariyə qızlar.
Bax müşk ilə dolu qəsrə, düş ora,
Şahın üzüyünü göstər qızlara.
O gülşəndə yaşa sərvətə azad,
Təzə meyvə vermiş budaq kimi şad.
Səbr elə, qoy gəlsin o bəxtiyar şah,
Qaldırsın səninçün göyə barigah.
Şahın camalına eylə tamaşa,
Onda muradını vurarsan başa.
Tacının kölgəsi olarsam əgər,
Düzələr əlimlə dediyim işlər”.

Deyib başa vurdu Şapur sirrini,
Sehri Ayı tutdu, məkri hurini.

Şapur burdan inam və ümid aldı,
Tez getdi günəştək, Ay yalnız qaldı.
Şirinə üz tutdu kənzilər yeyin,
Bənatinnəş ikən oldular Pərvin⁴³.
Ulduzlara dedi o parlaq qəmər,
Tezləklə yığışib burdan getsinlər.
Dağ kimi atların nalından gərək,
Bu daşlı dağlarda qopsun min şimşək.
O Ay şəfəqlilər günəş misalı,
Çapıb köçürtdülər bütün cələli.
Danışa-danışa mənzil kəsdilər,
Vətənə çatdılar gəlib birtəhər.
Yorğunluqdan sonra rahatlandılar.
Şirinin ürəyi tutmurdu qərar.
Bir gecə tüstüyə büründü dünya,
Dünyanın gözləri getdi yuxuya.
Günəşə saldılar yaşıl ipəyi,
İtdi söyüdlükdə gülün ətəyi.
Banuya söylədi Şirin: “Cahangir!
Könlüm sabah ova çıxmaq istəyir.
Lütf edib göstərin icazənizi,
Buyurun, sabahlıq minim Şəbdizi.
Dolaşım belində çölü, çəmənini,
Burda görərsiniz siz axşam məni”.
Məhin Banu dedi: “Ey gözəl afət,
Gəl atı istəmə, yüz mülk tələb et!
Çünki qaçağandır yaman bu Şəbdiz,
Cilovunu yağmaq olmayır hərgiz.
Qorxuram sürətdən və hərərətdən⁴⁴
Atəş su altında coşar gedərkən.
Əgər onu minmək iştiaqın var,
Gecə Aydan əziz deyil, al apar!
Başına pəhləvan yüyəni keçir,
Sürüb öz altında öyrət onu bir”.
Gül üzlünün üzünü açıldı gültək,
Banuya baş əydi yeri öpərək.

ŞİRİNİN OVA GETMƏSİ VƏ ORADAN MƏDAİNƏ QAÇMASI

Elə ki, bir səhər Çin xəznədarı
Zər qıfilla örtüdü göy qapıları,
O Çin nəqşi çıxdı sandıqdan çölə,
Yola hazırlaşdı şad, gülə-gülə.
Qulluğunda durdu Çin gözəlləri,
Sərvtək ayaq üstə, bağlı kəməri.
Onlarla gəldikdə Şirin üz-üzə,
Yağlı dil tökərək başladı sözə:
“Bismillah, edirəm çöllərə xuram,
Bəlkə tor quraram, bir quş tutaram”.
Örpeyi başından açdı gözəllər,
Paltar geyindilər bir başqa təhər.
Papaq qoyub gözəl oğlanlar sayaq,
Qızlar geyindilər sıgallanaraq.
Belə adət vardı, ova gedənlər,
Oğlan paltarında gedərdi yeksər.
Şirin dövrəsində halqa vurdular,
Atların belinə bir oturdular.
Saray həyətindən çıxdılar çox şad,
Həyat suyu içmiş Xızıtkək azad.
Çöldə atlarını sürüb getdilər,
Dağlardan aşdılar, çölə yetdilər.
Sonra at səyirdib, cıdır qurdular,
Cilovu buraxıb atı vurdular.
Şəbdiz belindəydi qoşun sındıran,
Özü miniciydi, atı qaçağan.
At qızışdı, onun dəyişdi halı,
Kənizlər Şirindən düşdü aralı.
Dedilər: “Yəqin at cilov aparır”,
Bilmədilər könül bir ov aparır.
Kölkətək ardınca yüyürdülər çox,
Gördülər tozundan belə əsər yox.
Axtardılar gecə yarıya qədər,
Ümid qalmayanda geri döndülər.

Şahlarından ayrı düşdüklərindən,
Yorğundu hamısı geri dönərkən.
Banu sarayına ulduz karvanı
Aysız geri döndü axşam zamanı.
Başlarını əyib məyus durdular,
Yanıqlı bir dillə dedilər nə var.
Nə oyun çıxartdı, fələyə bir bax!
Tale onu bizdən salmışdır iraq.
Elə ki, Banu bu xəbəri aldı,
Köhnə dərd-qəmimi yadına saldı.
Taxtdən düşdü yerə çox qəmli-qəmli,
Başı torpaqlarda, gözləri nəmli.
Qəmindən başını o qucaqladı,
Tökdü göz yaşını, yaman ağladı.
Yadından bir an da çıxmırdı Şirin,
Qövr etdi yarası qardaş dərdinin,
Gözü yaşlı dedi: “Hey, nazənin, hey!..
Bədnəzər xar olsun, nədir bu giley?
Gül idin, budaqdan ayırdı yellər,
Hansı kola saldı, səndən yox xəbər.
Noldu kəsdin bizdən öz ülfətini?
Kimlərə bağladın məhəbbətini?
Ahu kimi, söylə, birdən, ey nigar,
Hansı bir aslana sən oldun şikar?
Aytək ayrı düşdün ulduzlarından,
Günəş deyilsən ki, yalnız olasan.
Can bağım, sərvini kimlər apardı?
Hər qolunda bir can damarım vardı.
Ay üzün kimlərə nur saçır indi?
Mən itirdim, kimlər tapıb sevindi?”
Gecə səhərədək belə ağladı,
Qəmi qəmə, dərdi dərdə bağladı.
Bütün hazır oldu qoşun xidmətə,
Buyruq gözləyərək durdu növbətə.
Lakin Məhin Banu izn vermədi,
Özü də getməyə səy göstərmədi.
Bu işi yuxuda görmüşdü çoxdan,

Qolundan uçmuşdu bir tülək tər lan.
Həs rətlə baxmışdı uçan tər lana,
Tər lan qonmuş idi yenə qoluna.
Adamlara dedi: “Onun dalınca
Ley kimi uçaq da, bicadır, bica.
Yer deyil, göyləri axtarsaq da biz
Şəbdizin tozundan tapmırıq bir iz.
Uçmuş quş ardınca olarmı getmək?
Tələ görmüş ovu qovmaq nə gərək?
Göyərçin ki uçdu, ağılamaq olmaz,
Halaldırsa, dönər yuvaya, qalmaz.
Onun hicranına dözəcəyəm mən,
Atının nalından od görənəcən.
O itmiş xəznədən alsam bir xəbər,
Yenə də sevincim qayıdar, gələr.
Verib xəznədarə xəznəni yenə,
Bu yolda paylaram bir çox xəzinə”.
Banunun sözünü qoşun eşitdi,
Verilən buyruğa itaət etdi.
O yanda Şəbdizin belində Şirin,
Ölçürdü dünyanı cavan Pərvizçin.
Səyyarələr kimi tələsirdi o,
Gecəli-gündüzlü yol kəsirdi o.
Paltar geyinmişdi kişilər kimi,
Düzlərdən keçirdi qoçaq ər kimi.
Bir qəfil düşməndən o xof edirdi,
Yoldan qıraq, dağda, çöldə gedirdi.
O nazik məzacı yorğundu artıq,
Üzünü örtmüşdü bir az sarılıq.
Səndən bu əfsanə gizli qalmasın:
Bir gün cadugərlik edən bir qadın.
Yoluna tulladı güzgü və daraq,
Daraq meşə oldu, güzgü də bir dağ.
Darağı, güzgünü tullayan arvad,
Dağ və meşə kimi göstərər səbat.
Yolda yorulmuşdu olduca Şirin,
Qonmuşdu üzünə tozu çöllərin.

Atını o, yeltək çapdığı zaman
Arxada qalırdı toz dağtək, ondan.
On dörd gün at sürüb soraq edirdi,
On dörd günlük Aytək o, yol gedirdi.
Atını bir yerdə saxlamayaraq,
Sürürdü, gedirdi hey soraq-soraq.
Şəbdiz yol gedirdi küləkdən zirək,
Yerdə dolanırdı fələk dövrütək.
Göylər bağlayanda ağıqla ülfət,
Ümidsizlik dərsi oxudu zülmət.
Ortaya bir sarı gül çıxsın deyə,
Göyün nərgizləri girdi kölgəyə.
Cana birdəfəlik cəfa verərək,
Atını sürürdü Şirin yüyürək.
Gördü behişt kimi xoş bir çəmənzar,
Dirilik suyutək bir çeşmə də var.
O parlaq çeşmənin suyunu görüb,
Gedib abi-həyat zülmətə girib.
Şirinin bədəni yorğundu xeyli,
Başdan-başa tozdu sifəti, əli.
Çeşmə ətrafını gəzdi bir zaman,
On ağaclıqda da yoxdu bir insan.
Atdan endi yerə, atı bağladı,
Bildi, görməz onu insan övladı.
Nur çeşməsi gəldi, suya yanaşdı,
Uzaqdan göylərin gözü qamaşdı.
Şəkər paltarını Süheyl çıxartdı,
Göyün Şərası da fəryad qopartdı⁴⁵.
Mavi rəngli fitə bağladı Şirin,
Girdi suya, yandı bağı göylərin.
Fələyin ölkəri sürməyi geydi,
Nilufərin əli nəsrinə dəydi.
O mavi hasara çulğandığından,
Nil göydən göründü qəmər sanasan.
Sincab üzərinə qaqum düşəntək
Gümüş bədən batdı suya girərək⁴⁶.
Gülü çeşmə yuya, nə qəşəng olar!

Yox, suda gül bitsə, səhv etdim aşkar.
Var olsun o çeşmə – suyu dupduru,
Günəş çeşməsindən safdır bülluru.
O gümüş əndamı suya bəzəkdi,
Sulara nur səpən o şux mələkdi.
Saçlarıyla suya o, bir tor atdı,
Balıq yox, Ayı da kəməndlə tutdu.
Müskündən kafura salmışdı naxış,
Kafur bədənindən dünya dad almış.
Şirinin qəlbinə dammışdı: burdan
Gəlib-geçəcəkdir bir təzə mehman.
Bu çeşmə suyundan o xalis şəkər
Şərbət düzəldirmiş qonaqçün məgər?!

ATASINDAN QORXUB QAÇAN XOSROVUN ƏRMƏNƏ GƏLMƏSİ

Qoca söz ustadı, həmin parsixan
Belə xəbər verdi fars şahlarından:
O sərv boyludan olmaqçün agah,
Ərmənə Şapuru göndərmişdi şah.
Sonra gecə-gündüz iztirab çəkir,
Ümidlə günləri sayırdı bir-bir.
Ay və Günəş kimi hey səhər, axşam
Şahın xidmətində olurdu tamam.
Xosrovun papağı taxtı bəzərkən
Şah: “Ey tacım” dedi sevindiyindən.
Xosrov şahın əziz bir övladıydı,
Bu mehribanlığa düşmənlər qıydı.
Toplaşıb bir yerə neçə hiyləgər
Pərvizin adına sikkə kəsdilər.
Pulu göndərdilər bir çox səhərə,
Əcəm şahı düşdü bundan xəterə.
Sikkəni, qılıncı gördüyü zaman
O qoca qurd qorxdı cavan aslandan.
Şah o uydurmanı elə düşüncək

Xosrov şətrəncini uduzdu bişək.
Şah istədi bir şey edib bəhana,
Təzə şahı tutub salsın zindana.
O tökən zamanda bu tədbirləri
Qəza oyunundan yoxdu xəbəri.
Bilmirdi Xosrovu bağlamaq olmaz,
Təzə Ayı tutub saxlamaq olmaz.
Qəlbində doğruluq olan bir insan
Cahan tutar, onu tutmaz bir cahan.
Büzürgümid olub işdən xəbərdar,
Xosrovu tez tapdı, anladı nə var.
Dedi: “Bəxtin dönüb, ey qafil insan,
Sənə cəza vermək istəyir atan.
Başını götürüb, yubanma, birbaş
Bir neçə günlüyə burdan uzaqlaş.
Bəlkə bu odundan tüstü çəkilsin,
Ulduzunun nəhsi qoy ötüb keçsin”.
Xosrov baxıb gördü pis zəmanədir,
Hər şey ölümünə bir bəhanədir.
Ənbər saçlıların yanına getdi,
O ayüzlülərə vəsiyyəət etdi:
“İstəyirəm sabah bu qəmli yerdən,
Bir-iki həftəlik ova çıxım mən.
Özü tovuz, atı altında qara,
Bir nar məməli qız gələrsə bura,
Saxlayın, qonaqdır, mənə əzizdir,
Siz Aysınız, Günəş ona kənizdir.
Könlünü bu yaşıl saray sıxarsa,
Xızı kimi geniş çölə çıxarsa,
Haraya üz tutsa, onunla gedin,
O behişt üzlüyə qəsr inşa edin”.
Qəlbinin sözünü söyləyirdi o,
İlhamı Tanrıdan almışdı Xosrov.
Sözlərini deyib, yel kimi getdi,
Başında dəstəsi evi tərək etdi.
Mindi dağ heykəlli atın belinə,
Üz tutdu Xosrov da Ərmən elinə.

Qəlbi qorxu, kədər, qəmlərlə dolu,
Bir edirdi ikimənzillik yolu.
Şirin çimən yerdə onlar nagəhan,
Gördülər ki, atlar yorulmuş yaman.
Xosrov əmr elədi qullar dayansın,
Köhlənlər yemlənsin və tumarlansın.
Ayrılib qullardan Xosrov kənara,
Getdi yavaş-yavaş o çəmənзара.
Fırlandı füzuzə rəngli bağçanı,
Bir çeşmə gördü ki, güldü hər yanı.
Orda bir tovuztək qartal oturmuş,
Kövsər kənarında qırqovul durmuş.
Göy otun üstündə yavaş gedirdi,
Öz-özünə belə fikir edirdi:
“Əcəb olardı bu büt mənim olsa,
Ya da bu at mənim köhlənim olsa”.
Bilmirdi, həm o at, həm o şux mələk
Onun sarayına bir gün gələcək.
Məşuqə qarıya gələndə sərxoş,
Aşiq onu görməz, vaxtı keçər boş.
Yol üstündə dövlət durar çox zaman,
Azar yolu o gün bixəbər insan.
Xosrov baxdı, nurdan gözü qamaşdı,
Birdən gözü orda Aya sataşdı.
Bir az baxdı ona, üşəndi canı,
Titrəməyə düşdü, uyuşdu qanı.
Gördü o yerdə var təzə bir qəmər,
Dedi: “Aydın yeri olmalı ülkər”.
Ay deyil, cilvəli bir ayna-gümü⁴⁷,
Civədən bir Nəxşəb ayı tökülmüş.
Gül kimi göy rəngli suda oturmuş,
Göbəyinə mavi bir fitə vurmuş,
Göy çeşməyə girmiş o şux güləndam,
Badamgülü içrə soyulmuş badam.
Su içində necə durnalar üzər,
Şirin də eləydi – gözəl və dilbər.
Bənövşəni töküb bir gül üstünə,

Tez-tez darayırdı saçını yenə.
Şirin su töküncə başına hər an
Aya şəh düşürdü mirvarılardan.
Şirinin bədəni qar kimi ağdı,
Şahın qəlbi dolu bir iştiaqdı.
Bəzən də saçları bir səhv edərək,
Deyirdi: “Hər telim yatır ilantək”.
Qulağı yavaşca şaha deyirdi:
“Qulunam, bu sırğa onun şahidi”.
O qız bir xəznəydi, ilan saçları
O zəngin xəznənin bir xəznədarı.
Əfsunçu əlinə düşməmiş ilan
Bütün əfsunçunu qırmış, sanasan.
Bostançı əlindən düşmüşdü açar,
Qapıları açıb çıxmış bir cüt nar.
O şirin dillinin narını görən
Həsretdən çatlamış nar olur həməən.
Aya məskən olan o gözəl bulaq
Yolundan azdırmış Günəşi, bir bax!
Bülluru görən şah alovlanırdı,
Ürəkdən günəştək o da yanırdı.
Xosrovun göz yaşı olmuşdu bir çay,
Çünki su bürcündə gizlənmişdi Ay,
Şahdan xəbərsizdi o sənubər gül,
Nərgizin yolunu kəsmişdi sünbül.
Qapqara buluddan Ay çıxan zaman,
Şirin şahzadəni gördü uzaqdan.
Qırqovul üstündə gördü hümanı,
Qayın ağacında səvi-rəvanı.
Şahın baxışından utandı Şirin,
Titrədi sulara düşmüş ay təkin.
O şəkər tapmadı başqa bir çarə,
Bürüdü ay üzün qara saçlara.
Ənbərlə bəzəyib ayın üzünü,
Gecəylə örtürdü öz gündüzünü.
Gümüş bədəninə qara xətt vurdu,
Qara xətli gümüş gözəl olurdu.

O mehtab üstündə Xosrovun qəlbi
Əsirdi qızıllı civələr kimi.
Aslan gördü, onun dəyişdi halı,
Ürkmüş ovçu – şirdən çəmən maralı.
Acizi tutmaqdan əl götürdü şir,
Şirlər aciz ovu etməzlər əsir.
Toplayıb nəfsini, iqtidarını,
Söndürdü qəlbinin alovlarını.
Həvəsini boğub mərdanəliklə,
Artıq o tərəfə baxmadı belə.
Ayrılmırdı ordan yaralı könül,
Xoş gəlmirdi ona başqa çiçək, gül.
O iki gülə bax, iki bulaqdan,
Heç də gözləmədən gördülər ziyan.
Şirin bu çeşməyəcün yolundan qaldı,
Xosrovu bu çeşmə dərbədər saldı.
Hər kəs çeşmə üstə dincələr, yatar,
Quru çörəyini suda isladar.
Onlar qəm yükünü aldı bu yerdə,
Nazik ürəkləri düşdü min dərdə.
Hər ürəyidağlı gəlsə çeşməyə,
Məcburdur palçığı basıb keçməyə.
Bax o qan çeşməsi, parlaq Günəşə,
Təşnəyə əzabı etmişdir peşə.
Şah imkan yaratdı o aya bir az,
Kəcavəsiz gəlin aparmaq olmaz.
Pəri çıxıb sudan quştək silkindi,
Paltarını geyib, Şəbdizi mindi.
Dedi öz-özünə: “Bu gənc kimdir, kim?
Fələktək dövrəmdə hərlənir mənim.
Heyrət!.. Əgər deyil sevgilim bu şəxs,
Görüncə qəlbimi niyə verdim bəs?!”
Xosrovun geyimi ləldir deyirlər,
Bəs o nişan hanı, dildarsa əgər?”
Bilmirdi ki, səfər edərkən şahlar
Ehtiyatdan geyir başqa cür paltar.
Qəlbi deyirdi: “Qalx, nə gözləyirsən?”

Qarışdır gülünü bu şəkərlə sən.
O bir şəkil idi, bu parlaq candır,
O bağlı bir sözdü, busa əyandır”.
Ağıl dedi: “Döndər üzünü, bəsdir,
İki yana namaz qılmaq əbəsdir.
Bir dövrandə bir cüt badə içilməz,
Bir bəndəyə iki ağa seçilməz.
O şah olsa belə bu gözəl cavan,
Bunu soruşmazlar bu yerdə ondan.
Qoy pərdədə görsün məni, bu xoşdur,
Pərdəsiz olana daim toz qonur.
Hələ mənim sirrim deyil aşıkar,
Birdən bu pərdədən çıxsam nə olar?
Öz qara quşunu səyirtmədi, getdi,
Nal səsi balıqla öküzü yetdi.
Səbə yelindən də yeyin qaçan at
Qaçmaqda fələyi eyləmişdi mat.
Sürətdə çatmazdı o ata pəri,
İzini görməzdi divin gözləri.
Bir an sonra Xosrov baxdıqda geri,
Görmədi o yerdə heç bir nəfəri.
Oyana-buyana atını sürdü,
Nə dili, nə də ki dilbəri gördü⁴⁸.
Çəşmə ətrafında gəzdi bir qədər,
Təpmadı gövhərdən orada əsər.
Heyrət etdi necə o könül çalan
Bu tezlikdə oldu gözündən pünhan”.
Baxırdı heyrətlə donmuş ağaca –
Bəlkə bir quş olub qonmuş ağaca?
Yuyurdu gözünü yaş ilə bəzən,
Balıqtək axtardı ayı çəşmədən.
Bəzən körpü salır yaş dolu gözü,
Bəzən sındırırdı körpünü özü.
Gözləri qaralıb gicəllənərək
Yıxıldı çəşməyə birdən balıqtək.
Bir nalə çəkdi ki, titrədi cahan,
Fələk öz işindən oldu peşiman.

Gəzirdi Şəbdizi, o canalanı,
 Bir gözü qarğanı, biri tərlandı.
 Tərlantək cumurdu dərəyə, dağa,
 Sanki tərlandı çalmışdı qarğa.
 Qəlbi sıxılırdı qara qarğadan,
 Qarğatək qaraydı gözündə cahan.
 Qara qarğa oldu öz ağ tərlandı,
 Tikana çevrildi, gülü, reyhanı.
 Əsər söyüd kimi əyildi başı,
 Su yerinə içdi qanlı göz yaşı.
 Günəşə əyildi o söyüd beli,
 Çövkan qayırlar söyüddən, bəli!
 “Alışb–yanaydı bu mərdümgiyah!⁴⁹” –
 Deyərək qəlbindən çəkdi odlu ah.
 “Bahar tapdım, bir bar dərmədi əlim,
 Fərat gördüm, suya dəymədi dilim.
 Nadan oldum, gövhər çıxdı əlimdən,
 Gərək min daş vurum bu qəlbimə mən.
 Gördüyüm bir gülü dərmədim səhər,
 Əfsus, gecə aldı onu küləklər.
 Açılmış nərgizi gördüm sular da,
 Donmuşdu heyrətdən buztək sular da.
 Deyirlər su dursa torpaq zər olar,
 Bəs niyə civəyə döndü bu nigar?
 Bir hüma başıma salmışdı kölgə,
 Təxtim asımana qalxmışdı bəlkə?
 Kölgədən ay kimi qaçdım irəgə,
 Odur kölgə kimi düşdüm ayağa.
 Kimlər yəhərimdən yuyar bu qanı?
 Qan tökməyə bundan sərt qılınc hanı?
 Yuxu deyil, gördüm oyaqlıqda mən –
 Bir güldü, çıxarkən su çeşməsindən.
 Boş, gülsüz görürəm indi çeşməni,
 Odlar tikan kimi yandırısın məni,
 Kim buyurdu mənə: “Aydan üz döndər?”
 Kim dedi: “Bəxtini qürbətə göndər?”
 Hansı bir div məni sövq etdi buna –
 Göz yumub baxmayım cənnət bağına?

Hər yerdə səbr etmək yaxşıdır, ancaq
Burda saldı məni ovumdan uzaq.
Canımı eləyib şimşəktək bir şam
Yersiz səbri özüm yandıracağam.
Su içmiş olsaydım o çeşmədən mən,
Alovlar çıxmazdı indi qəlbimdən.
Nə gözəl söz demiş o hindu, bir bax:
“Əlinə mal keçdi, tez ye, ey qoçaq!”
Bu bağda qırmızı, ya sarı güldən,
Meyvə yeyən pəşman olmaz könüldən.
İndi mənəm, bir də qəlbimin qanı,
Qəlbimdədir qəmin iti peykani.
Qapazla başıma o qədər döyəm,
Ta ki, hər tükümlə “Ya rəbbi!” deyəm.
Bəlkə bu dərd bir az məndən əl çəkə,
Bu ürək yanğısı soyuya bəlkə.
Qanı çox bir bədən şişərsə, əlbət,
Qanını almasan, olarmı rahat?”
Bir xeyli ağladı, göynədi, yandı,
Çeşmə ətrafını gəzdi, dolandı.
Gah özündən gedir, gah ağlayırdı,
Çeşməni gül kimi qucaqlayırdı.
Əldən qaçırdığı sərvçün, doğrusu,
Gülündən rəng qaçdı, sərvindən də su.
Quru ot küləkdə titrəsə necə,
Əsdi sərv qaməti yerə düşüncə.
Düşündü: “O ayüz olsaydı insan,
Bu yerdə qoyardı bir iz, bir nişan.
Bəlkə bir mələkmış, bəlkə də pəri?
Belə çeşmələrdir onların yeri.
Heç açmaq olarmı bu sirri məgər
Ki, Xosrov sevmişdir bir pəripeygər?
Süleyman qoyum bir adımı hələ,
Sonra pəriləri gətirim ələ”.
Belə fikirləşir, belə deyirdi,
Ürəyini qüssə, kədər yeyirdi.
Şah kəsdi ümidi o şux dildardan,
Arran paytaxtına yollandı ordan.

ŞİRİNİN XOSROVUN SARAYINA YETİŞMƏSİ

Düzəltmək istəsə bir işi fələk,
Əvvəlcə min oyun çıxartsın gərək.
Xəznə vermiş olsa bir əkinçiyə,
Gərək o əkinçi əvvəl inciyə.
Həyatın yolunda olmasa tikən,
Olarmı güllərin qədrini bilən?
Bir neçə gün hicran dağıyla tək qal,
Ayrılıqdan sonra xoş olur vüsal.
Ayrılnca Şirin orda Xosrovdan,
Yaxınlıqdan ona üz verdi hicran.
Hər gün soraqlayıb Xosrov Pərvizi,
Mədəin qəsrinə sürdü Şəbdizi.
Tərk edib gəlinlik adətlərini,
Gəlintək gəzirdi sanki ərini.
Verdi kənzilərə özünü nişan,
Bəxş eylədi bağa bir sərvə-rəvan.
Şirinin üzünü görən kənzilər
Dodaq dişlədilər həsədlə yeksər.
Gəlmiş kimi hamı şah hüzuruna,
Hörmət eylədilər Xosrovtək ona.
Dedilər: “Xosrovun düzdür imanı,
Tapmışdır belə bir könülyaxanı.
Bir işıq gətirdi sübhə bərabər,
Onun atəşiyə yandı ürəklər”.
Hal-əhval tutdular sonra qonaqdan,
Dedilər ki: “Göstər, bizə ver nişan:
Kimsən, haralısan, de adın nədir?
Sən hansı yuvanın quşusan, de bir?”
Pəri üzlü Şirin utandı bir az,
Belə yerdə, əlbət, yalansız olmaz.
Dedi: “Macəramı desəm çox çəkər,
Qoy qalsın ta Xosrov gələnə qədər.
Qayıdıb gəlincə Xosrov səfərdən,
Ağah edər özü sizi xəbərdən.
Yaxşı baxın ancaq bu qara ata,

Dəyər bir xəzinə cavahirata”.
Elə ki, sözünü dedi o gövhər,
Yüz nazla oturdu onu kənzilər.
Ay üstünə gülab səpdi hər kənziz,
Şahlıq axuruna bağlandı Şəbdiz.
İpək paltarına inci düzərək,
Verdilər Şirinə başqa bir bəzək.
Açdı vüsəl gülü vədə bağında,
Şirin şirin yatdı öz yatağında.
O qəsrədə olan bir çox rəqiblər,
Sandılar kənzizdir bu dilişəkər.
Bütün kənzizlərlə o nazlı nigar
Kənzilər sayağı edirdi rəftar.

XOSROVUN ATASINDAN QAÇMASINDAN ŞİRİNİN XƏBƏR TUTMASI

Mədəində Şirin gözləyir vüsəl,
Şirin dodağından axıdırdı bal.
Bir ay səbr elədi, çəkdi intizar,
Sonra da Xosrovdan oldu xəbərdar.
Bildi, qorxub şahdan, ova getmişdir,
Ərmən tərəflərə səfər etmişdir.
Çarəsiz ürəyi dərdləndi yaman,
Yoxdu bu dərdinə, əlbəttə, dərman.
Bir necə gün əsla evdən çıxmadı,
Elə bil sınımışdı qolu, qanadı.
Bir acı həqiqət açıldı ona –
Bildi Xosrov imiş çıxan yoluna.
O imiş yoldakı – qəlbini yaxan,
Günəş kimi durub hey Aya baxan.
Vurdu öz başına iki əliylə,
Peşman oldu artıq, gəlmədi dilə.
Belə bir neçə gün səbr etdi, durdu,
Sonra kənzizlərə işarə vurdu,
Dedi: “Dağ ətəyi səfalı, təmiz,

Bir yerdə tikdirin mənə qəsr siz.
Gül içrə böyümüş bir dağlıyam mən,
Al gülüm saralmış belə istidən”.
Mehriban bir gözəl dedi gülərək:
“Ey gözəllər şamı, ərimə şamtək,
Başçımız səninçün sərin havalı,
Yer düzəldin, deyib, gözəl, səfalı.
Əmr etsən deyərək usta sənətkar
Dağlıqda səninçün bir qəsr hazırlar”.
Dedi: “Şahlar şahı buyuran sayaq
Bir qəsr tikdirin, tez olsun ancaq”.
Həsəd çəkən qızlar görüb bu işi,
Bənnaya xəlvətdə dedilər: “Kişi,
Var burda bir afət, gözəl, füsunkar,
Babil dağlarından gəlib son vaxtlar.
Yerə bir “qalx” desə, qum olub axar,
Sonra da toz olub göylərə qalxar.
Göyə bir əmr etsə: “Hərlənmə, dayan!”
Qiyamətə kimi tərپənməz, inan.
Bir saray istəmiş bizdən o afət,
Yox onda biz qədər istiyə taqət.
Eylə yer ki, insan az getsin ora,
Mələk də gəlməsin rast insanlara.
Bu caduya “yaxşı bir yer” seç, bəyən,
Havası pis olsun, yolu nal tökən.
Orda bir qəsr tik biz deyən kimi,
Bizdən haqq tələb et, al zəri, simi”.
Bu sözləri deyib aşib-daşdılar,
Ona pul, xəz, ipək, daş-qaş saçdılar.
Bənnə xəzinəni gördü, sevindi,
Dedi: “Başa yetər arzunuz indi”.
Hər yanda dağlıqda insandan kənar
Bir yer axtarırdı usta sənətkar.
Bir yer tapdı, isti, həm ürəksıxan,
Orda qocalardı beş gündə cavan.
Kırmanşahdan kənar on ağac qədər,
Nə Kırmanşah, uzaq, ön ucqar bir yer!

Orda bir tikinti başladı bəna,
Cəhənnəmdə etdi bu qəsri bina.
Kim ora bir gəlsə, anlayırdı tez:
Cəhənnəmlə huri sazişə gəlməz.
Qara örtük saldı gecə oraya,
Şirin köçüb getdi yeni saraya.
Şəhvətin məkrini görməmiş cavan
Bir neçə qız ilə olub mehriban,
Gəldilər bir yerə, – zindan kimi dar,
Gövhər kimi daşda tutdular qərar.
Xosrovun qəmini yoldaş edərək,
Hər iki aləmə qapandı ürək.

XOSROVUN ƏRMƏNƏ ÇATMASI

Xosrov görəndə ki, dalda qaldı su,
Ağlar gözlərinin qaçdı yuxusu.
Nə qədər o yerdən uzaq olurdu,
Qəlbinə məyusluq, kədər dolurdu.
Təsəlli verirdi özünə bəzən,
Deyirdi: “Qalxmayıb Günəş üfüqdən,
Bəlkə burdan getsəm düz gündoğana,
Çataram günəşə, yetərəm ona”.
O güldodaq gəlib çatcaq o yerə,
Nəsim xəbər verdi sərhədçilərə.
Məmurlar qabağa yüyürüşdülər,
Yoluna döşəndi xalı, ipək, zər.
Orda gördü rəna, şux pərilər var,
Onu görmək üçün çox can atırlar.
Gözəlləri görmək ona xoş gəldi,
Bir neçə gün qalıb orda dincəldi.
Ordan birbaş gedib çıxdı Muğana,
Muğandan da keçdi düz Baxərzana.
Məhin Banu bundan tutunca xəbər,
Əmr etdi pişvaza tədbir görsünlər.
Azuqə topladı, qoşun düzəltdi,

Şahı pişvaz üçün hərəkət etdi.
Ədəb gözləyərək, şaha yaraşan
Hədiyyə göndərdi ona saraydan.
O qədərdi qulam, ipək və gövhər,
Yazmaqdan katiblər yorğun düşdülər.
Banu özü gəldi şah dərğahına,
Şah da çox ehtiram göstərdi ona.
Təxtin bir yanında Banu oturdu,
Qalan, əl-əl üstə hüsurda durdu.
Şahlar şahı Xosrov dedi: “Necəsən?
Həmişə xürrəm ol, qəlbin olsun şən.
Əziyyət versə də sənə bu qonaq,
İstəməz heç başın ağrısın ancaq”.
Banu görüb belə mehribanlığı,
Böyük fəxr bildi bu mehmanlığı.
Danışdı, nəfəsi bir səhər yeli,
Min bir tərif ilə açıldı dili.
Xosrov sarayına arxalanaraq,
Şah idi Banunun istəyi ancaq.
Xosrova hörmətlə bir həftə tamam
Töhfələr göndərdi hey səhər, axşam.
Bir həftədən sonra, gözəl bir gündə,
Bir gün ki, görməmiş günəş, ömründə,
Şah sultanlar kimi taxta əyləşdi,
Tale ona quldu, sevinc bir əşdi.
Yenicə tərləmiş qara bığları,
Gözəllər qəlbini etmişdi yarı.
Yəğma qulamları olmuşdu munis,
Gözəl sərvistana dönmüşdü məclis.
Sözlər qaynaşdı, qızğındı nəfəs,
“Sənin qulamınam” deyirdi hər kəs.
Əngəl törətmirdi işrətə dövrən,
Dostlar dilbiləndi, könül anlayan.
Banu öpüb yeri qalxdı ayağa,
Xosrovla başladı o danışmağa.
Dedi: “Gəl, bizimlə Bərdəyə gedək,
Qışı qalaq orda, gözək, kef edək.

Bizim bu Bərdənin yeri arandır,
Suyu çox, otu çox, bir gülüstandır”.
Xosrov qəbul etdi, dedi ki: “Sən get,
Ardınca durmayıb gələrəm əlbət”.
Sübh açıldı, Xosrov qalxdı ayağa,
Oradan yollandı birbaşa Ağ bağa⁵⁰.
Hər yan abalıqdı, hər yan günəşdi,
Şahın taxtı tacı burda yerləşdi.
Çadırlar quruldu hər tərəfdə tez,
Burda bir yer tutdu özünə hər kəs.
Banu əzizlədi o cahangiri,
Qulluğa söz yoxdu, rahatdı yeri.
Şahın günü kefdə–damaqda keçdi,
Şirinin qəmiylə acı mey içdi.

XOSROVUN KEYF MƏCLİSİ VƏ ŞAPURUN GƏLMƏSİ

Bir gecə, novruzdan daha şən gecə,
Bayram gündüzütök xoş, rövşən gecə,
Şahın çadırında saray nəğməsi,
İncə sözlülərin mehriban səsi...
Nədimlər hikmətdən açmışdı söhbət,
Bir yanda məzhəkə, bir yanda ülfət.
Kəyan çadırının dörd yanı bu gün
Alan keçəsiylə əlvandı bütün.
Qapıda sıyrılmış polad qılınclar
Yadların başını dibdən qoparar.
Çadırlarda yanan udun, ənbərin
Qoxusu çökmüşdü hər yana dərin.
Şərəblər edirdi içəni xumar,
Ortada od dolu qızıl manqallar.
Ərmən kömüründən alınan atəş
Bir kefli zəncidir, sevincli həbəş.
Göbək müşkü kimi neçə rəng alır,
Əvvəl al rəng olur, sonra qaralır.

Neçin ud qoxulu bu qara kömür
Qara rəngdən sonra al rəngə dönür?
Qara, rəng götürməz deyirlər, ancaq
Od necə qızartdı qaranı, bir bax!..
Bu hiyləni ona öyrətdi zaman:
O silir qaranı saçlarımızdan.
Barmaqlar kəndlitək o bağa girdi,
Bənövşəni biçib, lalə bitirdi.
O, dağ qarğasitək geyinmiş qara,
Boyanıb dimdiyi qızıl qanlara.
Odur yaralanmış qanlı qaraquş
Qara ilan kimi muncuğa uymuş.
Kömür – hindistanlı bir atəşpərəst,
O da Zərdüşt kimi oxuyur “Avəst⁵¹”.
Bir həbəş mirzəsi getmiş Bulqara,
Qırmızı qələmlə yazırdı qara.
Qışsı bir reyhana döndərən odur,
Qışın da reyhanı istidir, oddur.
Sürəhilər banlar xoruz kimidir,
Lazım gələn zaman onlar səs verir.
Xoruzun başında görüb odlu tac,
Bəzən kəklik yanır, bəzən də turac.
Kabab və əyirdək axırdı çaytək,
Bəzən kəklik gəlir, bəzən də ördək.
Alma, narınc vermiş dodaq-dodağa,
Al şərab tökülmüş qızıl bardağa.
O qədərdir narınc, o qədərdir nar –
Bir hoqqabaz olub oynayır ruzgar.
Dünyaya təptəzə bir ruh verdilər,
İçib kef çəktilər səhərə qəder.
İpəktel çənglərdə dəstgah çalanlar
Açdılar ürəkdə, könüldə nə var.
Pəhləvi nəğməsi axıb hər yana
Bir yangın salmışdı daşın bağına.
Kaman Musa kimi yanır, inləyir,
Çalan xanəndəni durub dinləyir.
Oxuyan bir gözəl qəzəl başladı,

Bu kefi, işrəti çox alqışladı:
“Xəzan küləkləri versəydi aman,
Həyatın bağçası olardı xəndan.
Zəmanə eyvanı nə xoş olardı
Əbədi olsaydı bu dünya, barı!
Dövrana göz qoyub diqqətlə baxsan,
Yerin qızan zaman “qalx” deyir zaman.
Bu qəsrin əsası boşdursa belə,
Şərab iç, tezliklə onu ver yelə.
Dünəndən, sabahdan kim verər xəbər?
Sabah hələ yoxdur, keçib dünənlər.
Əldə nəqdi ancaq bir günümüz var,
Ona da şamadək yoxdur etibar.
Gəl, ağız dolusu deyək, gülüşək,
Mey içək, qoy dünya bəzənsin göyçək.
Bir gecə yuxusuz qalsaq nə olar?
Tərpəyin altında çox yuxumuz var”.
Şah sərxoş, saqinin əlində bir cam,
Çəng səsi tutmuşdu hər yanı tamam.
Xosrovun sərvətək gözəllərindən
Biri gəldi ora, sevincək və şən.
Dedi: “Şapur gəlib, rüsxət istəyir,
Gəlsin, ya gəlməsin, şahım nə deyir?”
Xosrov sevincindən sıçrayacaqdı,
Tərpənmədi, əqlin sözünə baxdı.
“Şapuru hüzura buraxın” dedi,
Qəlbi həyəcanla yaman titrədi.
Təlaşlı ürəyi ümid, qorxudan
Şübhə qılıncıyla bölündü bu an.
Göz yolda qalanda bölünər ürək,
Ağır bir bələdir ayrılıq çəkmək.
İşgəncəsiz olmaz heç qəm, doğrudur,
Gözü yolda qalmaq lap yaman olur.
Yollarda qalmasın heç kəsin gözü,
Həsret ömrü qırır, saraldır üzü.
O Maniyə bənzər nəqqaş gələrek,
Naxış saldı yerə – öpüşdən bəzək.

Yeri öpdü, yenə qaldı yerində,
Bu qul kimi durdu şah qənsərində.
Oturtdu onu şah, etdi mərhəmət,
Məclisi yadlardan eylədi xəlvət.
Ondan xəbər aldı sərgüzəştini,
Bu yerin, dağ-daşın vəziyyətini.
Şaha dua etdi o müdrik kişi,
Dedi: “Rəvac olsun şahımın işi!
Qoşunu düşməyə qələbə çalsın,
Bu dövlət papağı başında qalsın.
Olsun səadətlə yoldaş istəyi,
Hər gün başa çatsın bir xoş diləyi.
İşin təfəsilatın, desəm, çox çəkər,
Başıma gəlmişdir nə macərələr.
Ancaq şah ki, deyir, danışım gərək,
Borcumdur şahıma itaət etmək!”
Əvvəldən axıra nə bilirdisə,
Söylədi Xosrova o, hissə-hissə.
Qızların gözündən gizləndiyindən,
Dağda bulaq kimi səsləndiyindən,
Səhərlər çeşməyə necə gedərdi,
Ayı Müqənnətək necə göstərdi,
Necə şəkli asıb elədi əfsun,
Bir fitnəni etdi şahına məftun.
Onu hindulartək çıxartdı yoldan,
Etdi şah qəsrinə birbaşa rəvan.
Elə ki, söz təzə bahara gəldi,
Xosrovdan bir nalə göyə yüksəldi.
Şah yalvarıb dedi: “Şirini mənə
Necə ram eylədin, danış, de yenə”.
Mühəndis söylədi: “Oldum huşiyar,
Burda şah bəxtinin köməyi də var.
Kaməngərxaşayə girəndə özüm
Ox qayıran kimi itiydi gözüm.
O gümüş bədənli, daş ürəkli
Aldım ələ, mənə açdı dilini.
Nə gördüm, zəkası, xoş surətiylə

Bir Məsih bağlamış o hər bir telə.
Üzü təzə açmış gül kimi tərdi,
Bədəni bir badam, cüt ləpələrdi.
Bir incə bel gördüm, dərdlər məlhəmi,
Bir tüklə bağlamış iki aləmi.
Qarışqa gözündə bir Xuzistanı
Xatırladır nazik, kiçik dəhanı.
Dodağı dəyməmiş heç bir mövcuda,
Bir aynanı öpmüş, sərxoşkən o da.
Kimsəyə dəyməmiş o əl, o barmaq,
Bircə saçlarını oynatmış ancaq.
Beli tükdən nazik bir nazəndir,
Ağzı adından da onun şirindir.
Aləmin fitnəsi olsa da, fəqət,
Aləm kimi şaha vuruldu afət.
O ayın qəlbini coşdurdum belə,
Sonra da Şəbdizi gətirdim ələ.
Qaraquş belində ayı bu sayaq
Yüz fənd ilə saldım yola, çaparaq.
Xəstəydim, neçə vaxt mən burda qaldım,
Odur ki, Şirini tək yola saldım.
Bilirəm, çəkmişdir o, çox məşəqqət,
Şah qəsrinə indi çatmışdır əlbət”.
İxtiyarsız onu şah qucaqladı,
Gövhərə qarq etdi, əziz saxladı.
Çox təşəkkür etdi, afərin dedi:
“Aydın oldu mənə hünərin”, dedi.
Çəsmə əhvalatı, o ay, o həsrət
Şapurun sözünə verirdi qüvvət.
Şah da gördüyünü danışdı bir-bir,
Ayuzlüyə necə oldu bir əsir.
Yəqin etdilər ki, o sevimli quş
Burdan düz Mədəin şəhrinə uçmuş.
Qət etdilər: Şapur durmasın yenə
Düşsün pərvanətək nurun izinə.
Zümrüdü qaytarsın doğma məkana,
Reyhani qaytarsın yenə bostana.

XOSROVUN ŞİRİN ƏHVALATINI MƏHİN BANUYA XƏBƏR VERMƏSİ

Həyat aləmidir hər şeydən üstün,
Cavanlıq günüdür ən qiymətli gün.
Həyatdan yaxşı şey dünyada nədir?
Gənclikdən gözəl şey bir əfsanədir.
Dünya böyüyüdü dünyada Xosrov,
Könlü şən, qəlbi şən bir gənc idi o.
Nəğməsiz bir udum badə içməzdi,
Çalğısız, rəqssiz günü keçməzdi.
Nə qədər az versə bir oxuyana,
Xəzinə verərdi hər bir dastana.
Bir gün Xosrov əldə badə içirkən
Məhin Banu gəldi məclisə birdən.
Şah ona xüsusi hörmət göstərdi,
Hər zamandan artıq izzət göstərdi.
Yemək vaxtı Xosrov möbidə dedi⁵²,
“Bacubərsəm” rəsmi icra eylədi.
Hər yeməyə Xosrov uzatsaydı əl,
“Baçubərsəm”ə o, edirdi əməl.
“Bacubərsəm” rəsmi mütləq gərəkdir,
Bu, möbid xörəyi dadmaq deməkdir.
Möbiddən icazə olarsa əgər,
Hökmdar xörəyi arxayın yeyər.
Banunun yanında böyük məmurlar
Oturub içməyə verdilər qərar.
Xosrov Banu ilə mey içə-içə
Çox söhbət eylədi burda gizlicə.
Acı meydən sərxoş olduğu zaman
Söz saldı Şirindən, o məhliqadan.
Onun qaçmasından danışdı nadinc,
Dilində təəssüf, qəlbində sevinc.
Dedi: “Qardaşınız qızı, deyirlər,
Bir uca sərvidir, bir nazlı dilbər.
Eşitdim ki, atı yeltək qacırmış,
Ənqa quşu kimi onu qacırmış.

Bir qasid gəlmişdir bizim ölkədən,
Ondan xeyir xəbər eşitmişəm mən.
Burda qalsam əgər bir-iki həftə,
Bilərəm gizlənin hansı tərəfdə.
Adam göndərəm çağırınsan geri
Yuvasından qaçmış o şux dilbəri”.
Bu sözü eşitdi Banu, qəflətən
Huşu getdi başdan sevindiyindən.
Torpaq kimi düşdü, şaha yalvardı,
Qəlbədən gələn həzin naləsi vardı:
“Hardadır? Yuxuma girsəydi o dürr,
Görsəm ki, dəryanın içində üzür,
Gözümlə çıxarıb onu dənizdən,
Cantək sevib, ona can verərəm mən”.
Şah taxtını öpüb təşəkkür etdi:
“Ay və Zöhrə öpsün bu taxtı, – dedi. –
Yerlər, göylər olsun pərəstişkarın,
Şərqi, qərbi tutsun sən qulların!
Dedim bu yerlərə ayaq bassa şah,
İqbalın da üzü gülər o sabah.
Birləşib iqbalın bizimlə, əlbət,
Bir çox belə ovlar edəcək övdət.
Şah qasid göndərsə Şirinçün əgər,
O qasiddən gərək mən tutam xəbər.
Gülgünü verərəm ona gedirkən,
Şəbdizlə bir döldür dediyim köhlən.
Büdürək olsa da, Şəbdizə ancaq,
Yerişdə, qaçışda Gülgün çatacaq.
Aydın yanındasa o Şəbdiz bu gün,
Yüyürməkdə ona tay gələr Gülgün.
Şəbdiz əgər orda yoxdursa artıq,
Ancaq Gülgün olar Şirinə layiq”.
Xosrov buyruq verdi: “Gətirilsin at,
Verilsin Şapura indi, bu saat”.
Şapur atı mindi çox tələsərək,
Bir an yubanmadan yola düşdü tək.
Mədain mülkündə salmadan haray,

O sevimli ayı axtardı bir Ay.
Gördu o ayüzlü sarayda yoxdur,
Onun öz qəsrinə yollandı Şapur.
Qəsrin qapısını döydü bir qədər,
Açdılar, dedi: “Var Xosrovdan xəbər”.
Şapura göstərib layiqli rəftar,
Şirinin yanına yola saldılar.
Şapur təzə qəsrə girərkən ancaq,
Qəmli bir yer gördü, dünyadan uzaq.
Bir daş yumurtaya girmişdi gövhər,
Cəhənnəmdə idi o mələkpeykər.
Şapur lələ döndü gövhəri görcək,
Üz sürtdü torpağa təzim edərək.
Onun ay üzünə təriflər dedi:
“Yolu necə gəldin, ay dilbər? – dedi. –
Söylə, necə oldun zülmədən azad?
Bu könlüm olmurdu heç qayğıdan şad.
Ümidim var, bu, son çətinlik olsun,
Bundan sonra qəlbim şadlıqla dolsun.
Bu nə yerdir, qəlbə gətirir xiffət,
Kim sənə bu yeri gördü məsləhət?
Bu zülmətdə sənər məhəbbət nuri,
Belə cəhənnəmdə qalarmı huri?
Bir üzrü var, o da nöqsandır, nöqsan,
Guya daşda olur ləl hər bir zaman”.
O Çin nəqqaşını Şirin görərkən
Şirin arzusuna yetişdi birdən.
Utanıb əliylə tutdu üzünü,
Təşəkkür eləyib dedi sözünü:
“Yediyim qəmləri sənə söyləsəm,
O acı dəmləri sənə söyləsəm...
Yox, yox, nə dil deyər, nə söz anladar...
Gəlməsin bir daha geriye onlar.
Sən necə demişdin: gəldim saraya,
Orda beş-üç mөлun düşdü araya.
Neçə köniz vardı orda fitnəkar,
Hərə öz kefində, gəl, ləzzət apar!

Açıb Zöhrə kimi əl-qol hər biri,
Mizana qoyurdu orda dəyəri⁵³.
Təmiz gəlin idim, mən ayrılaraq
Bir ovuc cələbdən yaşadım uzaq.
Onlardan ayrılıb yaşamaqçün tək,
Dedim: mənə bir qəsr tikilsin gərək.
Həsərdən qəlbimi döndərib qana,
Mənə tikdirdilər belə bir bina.
Səbrimin şəhridir bu qara daşlar,
Səbrtək bu daşda bir acılıq var.
Bu cansıxan yeri onlar bəyəndi,
Neyləyim, qatlaşdım, səbrim tükəndi”.
Şirinə söylədi Şapur: “Dur, gedək!
Pərvizin əmrinə itaət edək”.
Şirini Gülgünə mindirdi nəqqaş,
Arzu gülzarına apardı birbaş.
Çatınca Gülgünə Şirinin əli,
Ülkərdən və aydan düşdü irəli.
Bir dövlət quşuydu deyəsən o at,
Sanki uçururdu onu dörd qanad.
Bir yanda qalmışdı Xosrov biqərar,
Sıxırdı qəlbini uzun intizar.
Düzdür ki, intizar çəkmək yamandır,
Sonu vüsəl olsa, yenə asandır.
Nə qədər xoş olur cəfa çəkərək,
İntizardan sonra arzuya yetmək!..

XOSROVUN ATASININ ÖLMƏSİNDƏN XƏBƏR TUTMASI

Oturmuşdu bir gün şah yarıxumar,
Gözləyirdi, bəxti haçan ayılar?
Bir qasid tələsik gəlib yanaşdı,
Filə Hindistandan hekayət açdı.
Çin kasası kimi kirpiyi nəmdi,
Zənci tükü kimi qaməti xəmdi.

Çin-zənci xəfli bir məktub gətirdi:
“Çin – Zəngibar xəfti şahı itirdi.
Bu türk xasiyyətli dövrən dönürkən,
Hürmüzü eylədi ikicə gözdən.
Cüt incini kəsib minadan yenə
İynəyə taxdılar bir sap yerinə.
Pərdəsiz qoydular cüt oyunçunu,
Sürmə deyil, millər incitdi onu.
Ədalət Yusiftək qaçdı divandan,
Ona çəkdi Yəqub dağını zaman⁵⁴.
Sənə verdi onun gözünü dünya,
Aldı nizəsvni, verdi bir əsa.
Dünyaya göz yumdu dünya saları,
Dolandırmalısan sən o diyarı”.
Taxta yaxın olan kəslər hər biri,
Yazıb anlatmışdı gizlicə sirri:
“Amandır, tez gəl ki, götür bir tədbir,
Dünya əldən getdi, özünü yetir.
Başın giləblisa, orda yuma, gəl,
Sözü ağzında kəs, dilə uyma, gəl!..”
Xosrov zəmanədən ağır dərd aldı,
Kəməndi uzatdı, pərdəni saldı.
Gördü ki, zamanın vəfası yoxdur,
Bal ilə sirkəsi bir yerdə olur.
Bu fani torpağın yoxdur ilqarı,
Bəzən bal rast gəlir, bəzən də arı.
İşdə dönüklük var, sevgidə hicran,
Şirin ayrı olmaz əsla acıdan.
Bir bulaq qumundan asudə olmaz,
Bir kuzə daşından salamat qalmaz.
Öz qeydinə qalsan, tut qəm yolunu,
Rahat olmaq üçün – ədəm yolunu.
Əsasını cantək pak elə, bağla –
Bu torpaq zindanın ağzını bağla.
Gözlə, soyar səni bu oğru dünya,
Bel bağlama, salar səni qovğaya.

Yoxdur bu dükandan bircə sap alan,
Ardınca gəlməsin iynə, ya tikan.
Bir kudu su içsə hər gün, bu ruzgar
Axır kudu kimi onu saraldar.
Əgər çırtlamasa ağac budağı,
Heç bir bahar görməz dünyanın bağı.
Bir beli ikiqat qırmasa fələk,
Mumiya zərrəcə eyləməz kömək.
Öldürməmiş səni geydirməz kəfən,
İpəkqurdu olma, əl çək ipəkdən.
Nəyinə lazımdır gül rəngli paltar?
Bil, mürdəşir bir gün onu aparar.
Günəş və Ay kimi bir paltar geyin,
Olsun həşrə kimi yoldaşın sənin.
Qoy dünyada qalsın bu naz, bu nemət,
Bir parça çörəyə elə qənaət.
Ey dünya! Nə qədər zülm edəcəksən?
Məni qəmləndirib güləcəksən sən?
Mən qəmliyəm, görüm sən şad olma heç!
Xərabəyəm, sən də abad olma heç!
Buğda göstərərək arpa satırsan,
Bir çürük, dəyərsiz arpadır buğdan.
Əlindən buğdatək mən qozbel oldum,
Dəymiş arpa kimi saraldım, soldum.
Bir arpa yeməmiş sənin əlindən,
Buğdatək əzilib üyülmüşəm mən.
Buğda görüldüyün artıq əbəsdir,
Dəyirman olduğum mənim də bəsdir.
Gecədən-gecəyə çox yaxşı olar,
Arpa çörəyilə mən açam iftar.
Nizami, İsatək çəkil bir yerə,
Dünyanı tərklə eylə otyeyənlərə!
Bu eşşək minməklə, bu ot yeməklə,
Zənn etmə, çatarsan İsayə belə.
Diriykən eşşəktək sən çək zəhməti,
Sağkən qiymətlidir eşşəyin əti.

XOSROVUN MƏDAİNƏ GETMƏSİ

Elə ki, Allahın əmriylə bir gün,
Hürmüzün şahlığı puç oldu bütün,
O cavan şah gəlib uğurlu vaxtda
Öz məmləkətində oturdu taxtda.
Ürəyi Şirinə bağlı olsa da,
Ölkəni tərk etmək olardı xəta.
Bir yandan ölkəyə şahlıq edirdi,
Bir yandan ürəyi yarçün gedirdi.
Dünyanı tikdirdi, abad eylədi,
Fitnədən ölkəni azad eylədi.
O qədər zəlilə oldu pasiban,
Çıxdı Nuşirəvan xalqın yadından.
Məmləkət işini qurtardı, sonra,
Başladı yenə də qonaqlıqlara.
Günləri həmişə ovda keçirdi,
Ovlayır, quşlayır, şərab içirdi.
Göruncə qəlbini sevgi titrədir,
Rəqiblərdən sordu: “Şirin necədir?”
Onlar xəbər verdi: “Var bir neçə gün,
Tərk etmişdir qəsri sənin gülüzlün.
Hara apardısa, Şapur apardı,
Şahdan icazəsiz nə haqqı vardı?”
Çərxin hiyləsinə şah qaldı heyran,
Anladı, acizdir nə qədər insan!..
Şəbdizdi Şirindən qalan yadigar,
Ancaq o at idi şaha qəmgüsar.
Şəbdizlə vururdu gününü başa,
Gövhər ümidiylə dözürdü daşa.

ŞAPURUN ŞİRİNİ YENƏ ƏRMƏNƏ GƏTİRMƏSİ

Şirini götürüb qayıtdı Şapur,
Ancaq gördü Xosrov o yerdə yoxdur.
Şirini Gülgündən düşürtdü yenə
Banunun o gözəl güllüklərinə.
Bağa bir sərv saldı, behiştə bir hur,
Göyə Günəş verdi, nəzərlərə nur.
Qohum-əqrəbalar, kənzilər, qullar
Çəkirdi Şirinə çoxdan intizar.
Şirini görəndə öpdülər yeri,
Torpaqtək ayağa düşdü hər biri.
Çox şükür etdilər, nəzir verdilər,
Atəşgaha xeyli pay göndərdilər.
Banunun halını əgər sorasan,
Evə sığmayırdı xoşbəxtliyindən.
Qocaydı, bir anda lap cavan oldu,
Yenidən dirilmiş bir insan oldu.
Şirinin başını basdı bağına,
Dünya yeni rəngdə göründü ona.
Şirinə göstərdi bir nazü-niyaz,
Onları yüz beytlə vəsf etmək olmaz.
“Dövlət xəznəsindən, şahlıq mülkündən,
Götür, payla, – dedi, – özün bilirsən”.
Utanmasın deyə, artıq sormadı,
Keçmiş əhvalatı üzə vurmadı.
Bilirdi ki, bu iş əbəs deyildir,
Məftun olduğuna möhkəm dəlidir.
Xosrovdan duymuşdu bəzi şeyləri,
Gümüş bədənlidən vardı xəbəri.
Coşmuş mey küpünü örtmək istədi,
“Günəşi palçıqla suvayım”, dedi.
Oxşayıb deyirdi ona: “Qulaq as,
Dərman qəbul elə toxtayıb bir az”.
Nəvaziş göstərib öz pərisinə,

O köhnə əhdini tutmuşdu yenə.
Bəxş etdi Şirinə yetmiş gözəli
Ki, sürsün ömrünü meyli, məzəli.
Oyun sevən fələk yenə təzədən
O şux gözəllərəcün yaratdı gülşən.
Şirin o qızları gördü gülərək,
Ulduzlara vurdu aydan bir bəzək.
Yenə başladılar işrətə, eyşə,
Köhnə əyləncəni etdilər peşə...

XOSROVUN BƏHRAMDAN QAÇIB ƏRMƏNƏ GETMƏSİ

Zəfərin açarı aydın, aşkardır,
Dəmir iradə bir qızıl açardır.
Xoşdur yüz qalpaqdan bir şah papağı,
Yüz iti qılıncdan fikrin bıçağı.
On adam öldürər bir qılınc əgər,
Düşüncə ordunu salar dərbədən.
İradəli Bəhram aldı bir xəbər,
Ki, olmuş Xosrova qul çox ölkələr.
Başına dolmuşdu şahlıq həvəsi,
Bu işdə yar oldu öz iradəsi.
“Hürmüzün gözünü kor edib” deyə,
Xosrova şər atıb saldı fitnəyə.
Bilmirdi Yusifi düşərsə kənar
Yəqubun gözündən nuru aparar.
Məktublar göndərdi hər yana gizlin,
Orda gözəl nəqşi göstərdi çirkin:
“Bu uşaq şahlığı anlayan deyil,
Şah olmaz atanı öldürən qatil...
Onunçün bir içim od rəngli çaxır
Yüz qardaş qanından daha yaxşıdır.
Bir çalğı səsinə verər bir ölkə,
Ona nəğmə xoşdur bir eldən bəlkə.

İşdən soyumuşdur qızışdığından,
Xamdır, bilməz nədir yaxşı və yaman.
Ürəyi sevgidən çarpaz dağlıdır,
Şirinin saçına könlü bağlıdır.
Bu baş vuran şuxdan üz döndərin siz,
Başınızı vursa nə edərsiniz?
Yaxşısı budur ki, onu həbs edək,
Bu odla, bu suyla necə yol gedək?
Bəlkə bu tənbehdən bir öyüd ala,
Almaz, atasitək ölər biryola.
Siz qılıncla onun yolunu kəsin,
Mən şirtək gəlirəm, siz də tələsin!”
Rəiyyəti şahın üstünə saldı,
Bu tədbirlə o şir qələbə çaldı.
Şahənşah gördü ki, bəxti yatmışdır,
Xalq üz döndərmişdir, onu atmışdır.
Qızılla bəxtinə qüvvət verirdi,
Pulla düşməninə güc göstərirdi.
Bir gün düşmən gəlib saraya çatdı.
Rəiyyət əlini taxta uzatdı.
Pərviz yalqız qalıb sıçradı birdən,
Şəbdizin belinə təxtin üstündən.
Düşündü ki, tacdan baş qiymətlidir,
Çıxdı aralıqdan, düşmədi əsir.
Kəyan təxtü tacı sahibsiz qaldı,
Başqa bir cahangir dünyanı aldı.
Zəmanə Xosrova olmadı pənah,
Bəhram qarşısında məğlub oldu şah.
Müxtəlif şətrəncdə qanlı zəmanə,
“Şah” dedi Xosrova, vermədi xanə.
Yüz hiyləylə qaçıb o yan-bu yana,
Yetirdi özünü Azərbaycana.
Sızlayan könlündə Şirinin dərdi,
Birbaş “Muğan” deyib atı döndərdi.

ŞİRİNLƏ XOSROVUN OVLAQDA GÖRÜŞMƏSİ

Dünya görmüş kişi başladı sözə:
- O dünya axtaran yetişdi düzə.
Hər yanı gəzərək edirdi şıkar,
Şirin oldu orda birdən aşıkar.
O gözəllər şahı kənzləriylə
Ovlağa çıxmışdı oynaya-gülə.
Ovçular rast gəldi, ov ova baxdı,
Sanki bir-birini ovlayacaqdı.
Hər ikisi olub eşqdən xumar,
Öz yoldaşlarından uzaqlaşdılar.
Cavan sərvə bənzər iki oxatan,
Məhəbbət oxuna oldular nişan.
Birinə vermişdi şahlıq əli tac,
O biri etmişdi yüz tacı tarac.
Birində tər güldən çıxmışdı sünbül,
Sünbül içindəydi o birində gül.
Biri ənbər saçı qulağa salmış,
Biri kəməndini çiyinə almış.
Birini Ay görsə çəkər xəcalət,
Birinə buxağı qəmərə zinət.
O qədər baxdılar biri-birinə,
Baxışmaqdan doldu yaş gözlərinə.
Nə ayrı düşürdü Şirindən Pərviz,
Nə keçə bilirdi Gülgündən Şəbdiz.
Dostluq binasını burda quraraq,
Onlar bir-birindən tutdular soraq.
Adını bilincə biri-birinin,
Düşdülər üstündən onlar yəhərin.
Bir saatdan sonra huşa gəldilər,
Torpağa səpildi göz yaşı – gövhər.
Utana-utana əhval sordular,
Dedilər, yaxşıdan, yamandan nə var.
Söz çoxdu, ehtiyat etdilər, ancaq,
Dedilər: yaxşıdır qısa danışmaq.

Quştək bağladılar göyləri yerə,
Quş kimi qalxdılar birdən yəhərə.
Dörd tərəfdən çapıb gəldi atlılar,
Hər yandan yetişdi nazlı bir nigar.
Gördülər ki, eşqin bürcündə durub,
Canlı Günəşlə Ay boynunu burub.
Onların sevgisi qəlbə od vurur,
Atlar hərəkətsiz dayanıb durur.
Mat, heyran qaldı hər onları görən,
Çünki ayrılırdı Xosrov Şirindən.
Bir neçə qarınca söylədi pünhan⁵⁵:
“Biri Bilqeyisdir, biri Süleyman”.
Hər tərəfdən gəlib çıxdı qoşunlar,
Səf çəkib durdular hey qatar-qatar.
Elə ki, toplaşdı qoşunlar sıx-sıx,
Yer gavü mahiyə deyirdi: “Yazıq”.
Şirin Xosrov şaha dedi: “Hökmdar,
Mənim kimi saysız kənizlərin var.
Tacın yaraşıqdır uca göylərə,
Ucalığı taxtın vermişdir yerə.
Yeddi iqlim boyu bu dünya bütün,
Hökmü altındadır şahımın bu gün.
Ancaq bu yaxında bir evimiz var,
Şahın sayəsində qayğıdan kənar.
Şah buyursa ora, məmnun qalarıq,
Onun beli bağlı qulu olarıq.
Qarınca evinə gələrsə bir fil,
Qarınça sevinib, açar şirin dil”.
Şah da cavab verdi: “Can qəbul etsən,
Qonağın olaram çox həvəslə mən”.
Min təşəkkür etdi şaha o nigar,
Sevincindən axdı gözündən yaşlar.
Əmr etdi: tez getsin, versin bir nəfər,
Şahın gəldiyini Banuya xəbər.
Banu olan kimi işdən xəbərdar,
Oyandı qəlbində şirin arzular.
Şahın qabağına çıxartdı peşkəş,

Şabaşdan pay aldı həm Ay, həm Günəş.
Xosrovu düşürdü elə eyvana,
Kiçik bir budaqdı Tuba da ona.
Başı buludlarda bir saraydı bu,
İki meydan qədər eni, həm boyu.
Tapşırıq verərək çox üzrxaha
Göndərdiyi peşkəş layıqdı şaha.
Peşkəş xəznə verdi şaha o qədər
Sayını nə qələm, nə dil söyləyər.
Şahın ürəyində olduqca Şirin,
Eşqi Şirin kimi olurdu şirin.

MƏHİN BANUNUN ŞİRİNƏ ÖYÜD VERMƏSİ

Cütçü saf tum səpsə torpağa əgər,
Şübhəsiz, torpaqdan saf tum göyərər.
Pak adam gövhəri saxlasa təmiz,
Gövhər də bulaşmaz torpağa hərgiz.
Banu həm ismətli, həm də kübardı,
Xosrovdan, Şirindən xəbəri vardı.
İki qəlbin fikri almışdı onu,
Necə yola versin odla odunu?
Şirinə söylədi: “Qızım, bilginən,
Bütün gözəllərin sultanısan sən.
Yüz şahlığa dəyər bir nazın sənin,
Dünyalara dəyər avazın sənin.
Arxanca kölgətək gəzir səadət,
Sənin bəzəyindir ismət, nəzakət.
Camalın dünyaya daim nur saçır,
Hüsnün ismətinin pənahındadır.
Qapısı möhürlü xəzinəsən sən,
Xəbərdar deyilsən yaxşıdan, pisdən.
Dünyanın cürbəcür hiylələri var,
Gah yaqutu əzər, gah dürr oğurlar.
Ürəyimə damıb, gələn cahangir
Səninlə qovuşmaq niyyətindədir.

Sənə vurulmuşsa əgər bu Xosrov,
Əlinə düşmüşdür çox gözəl bir ov.
O, çox səbrsizdir, sən də yaxşı bax,
Qorxuram ki, sənə qurar bir duzaq.
Şirin dilə tutar, min bir söz deyər,
O şirin halvanı müftəcə yeyər.
Sən rüsvay olarsan, qalarsan belə,
Onun könlü coşar başqa eşq ilə.
Elə rəftar elə o Günəşlə, bax,
Düşmə təndirinə çörəkdən qabaq.
Eşitmişəm: on min gülüzlüsü var –
Şəkər dodaqlılar, zəncir saçlılar.
Açılırsa hər gün o qədər gülü,
Bir gülə bənd olmaz könül bülbülü.
Bir gövhərdən əgər düşsə uzağa,
Cəhd eyləyər onu satın almağa.
Görsə ki, vəfalı, ismətli qızsan,
Elçi göndərəcək adətlə, inan.
Adın bu dünyada namuslu qalar,
Olarsan cahanda böyük hökmdar.
Əgər o aydırsa, biz afitabıq,
O, Keyxosrov, bizsə Əfrasiyabıq.
Yaraşmaz kişinin dalına düşmək,
Bu sifət qadında olmasın gərək.
Çox təzətər gülü əldə tutdular,
İyləyib, iyləyib, sonra atdılar.
Çox şərab tökdülər gül qədəhlərə,
Daddılar, sonra da tökdülər yerə.
Bilirsən, baş uca olduğu zaman,
Xoşdur ərə getmək eşqbazlıqdan”.
Şirin bu sözlərə qulaq asırdı,
Sanki qulağından sırğa asırdı.
Qəlbinə yatırdı bu sözlər yaman,
Onun da könlündə bu oddu yanan.
Yeddi parlaq göyə and içdi Şirin,
Müqəddəs kitaba eylədi yəmin:
“Gözümdən qanlı yaş töksə də, heyhat,

Olsam, olacağam bir halal arvad”.
Şirinin andını eşitdi Banu,
Qayğ, nigaranlıq tərək etdi onu.
İzn verdi şahla o rast olanda
Otursun, danışsın evdə, meydanda.
Bir şərtlə, gizləndə olmasın ülfət,
Camaat içində etsinlər söhbət.
Oturdu Xosrovla Şirin xoşqılıq,
Çəmənələr onlardan aldı yaraşiq.
Ertəsi gün Günəş çöldə gülərkən
Bir təpə düzəldi dürrü gövhərdən.
Günəş ordusunun ilk kəşfiyyatı
Bərcislə Zöhrəyə nizələr atdı⁵⁶.
Lakin bütün ulduz qoşunlarından
Tək Günəşə qarşı olmadı duran.
Dişi aslan kimi yetmiş nəfər qız
Şirinin yanına gəldi qayğısız.
Cürətdə hər biri bir İsfəndiyar,
Rüstəmi-Zal kimi ox atandılar.
Çövkan oynamaqda çox çevikdilər,
Göydə qapırdılar topu, müxtəsər.
Oxdanlar asıldı şux sərvlərdən,
Sərvlər atıldı yəhərə birdən.
Ay üzü rübəndə bürümüşdülər,
Şahın hüzuruna yola düşdülər.
Xosrovun hacibi hörmət göstərdi,
Vurğun şah könlünü onlara verdi.
Çox nəvaziş ilə yerindən durdu,
Sağ yanında Şirin gəlib oturdu.
Nə gördü!.. hər yanda nadir gözəllər,
Şəkər dolu bir ev, bal dolu şəhər.
Bilmirdi güclüdür gələn zöhrələr,
Cıdırda təkbətək göstərmiş hünər.
Rübəndli qızları bir görsün deyə,
Meydana getdi o, tez əylənməyə.
Oyun meydanına çatanda səhər
Şadlıqdan uçurdu pəriüzlülər.

Hər Ay Günəş kimi eylədi cövlan,
Doğdu hər kəklikdən bir tülək tər lan.
Xosrov gördü onlar belə olurmuş:
Çəməndə qırqovul, ovda qaraquş.
Şirinə dedi ki: “Gəl, at çaparaq,
Bu geniş düzəndə çövkən oynayaq”.
Xosrovun topuna çövkən atdılar,
Gözəllər səs-küylə at oynatdılar.
Söyüdlüyə döndü yollar bir anda,
Yer Aya söyüddən səndəl atanda,
Təpə yel əlindən vuranda çövkən,
Günəşin topunu salırdı tovdan.
Bir yanda durmuşdu ayla ulduzlar,
Şah, əyan tutmuşdu bir yanda qərar.
Meydanda maralla oynayırdı şir,
Turaç qaraquşu alırdı əsir.
Gah günəş vururdu topu, gah da ay,
Şirinlə şah düzə salmışdı haray.
Çövkən oyunundan artıq bezdilər,
Meydan ətrafını sürüb gəzdilər.
Gecə-gündüz kimi Şəbdizlə Gülgün,
Hərlənib meydanı dolandı bütün.
Ordan çöl tərəfə at səyirttilər,
Ov ardınca çıxıb düzə getdilər.
Ov vurdular düzdə, dağda o qədər,
Ki, saya bilməzdi onu min nəfər.
Oxlar o qədər ki, vurmuşdu yara,
Qamışlıq olmuşdu yer qulanlara.
Hər xanımın oxu, atılan nizə,
Ceyranı çəməndən salmışdı düzə.
Bu dişli şirlərin at minməsindən,
Lap heyran olmuşdu Xosrov görəkən.
Hər biri meydanda bir hüma idi,
Ov axtaran zaman əjdaha idi.
Şah Şirinə baxıb deyirdi: “Görək,
Bu ov mənə necə sovqat verəcək!”
Birdən bir ceyrana sataşdı gözü,

Az qaldı ov olsun ona şah özü.
Sərxoş bir maraldı əlində şəmşir,
Ceyran əvəzinə ovlamışdı şir.
Bu dünya fəth edən ovçuya Xosrov
O böyük şah özü olmuşdu bir ov.
Göy tovuzu vida edincə bağa
Gül dərməyə gəldi bir qara qarğa.
Tovuzlar cəlvədən yorulmuşdular,
Qarğa qanadlara oldular süvar.
Yurd-yuvalarında üz gizlətdilər,
Yatıb dincəldilər səhərə qədər.
Astana öpənlər səhərə yenə
Yığışıb gəldilər şahın evinə.
Yenə də başlandı çövkən, top atmaq,
Ceyran, maral qovmaq, köhlən oynatmaq.
Belə keçirdilər bir ayı tamam,
Məşğul olurdular bu işlə müdam.
Xosrov bir bəhanə, fürsət gəzirdi,
Ki, bəlkə Şirinə eyham sezdirdi.
Lakin düşmürdü heç əlinə fürsət,
Bu bəndi açmağa tapmırdı möhlət.
Axsam o baldodaq qayıdan zaman
Səadət quşutək şad və xuraman,
Şah Şirinə dedi: “Gözəllər şahı!
Ey üzü dövlətin şən nəzərgahı!
Gəlsənə biz sabah erkəndən duraq,
Firuzə göylərdən bir bəhrə alağ.
Mey gəlsin, qurulsun işrət məclisi,
Keyf edək, ucalsın şən nəğmə səsi.
Şad ol, ya qəmli ol dünyada – birdir,
Bildiyini köhnə dövrən eləyir.
Madam bu dünyadan getməliyik biz,
Ömr edək qayğısız, qəmsiz, kədərsiz”.
Göz üstünə barmaq qoyub o pəri:
“Yuxun şirin” deyib tez öpdü yeri.
Xosrovun qəlbində şirin vədələr,
Deyirdi: “Tez olsun, açılısın səhər”.

BAHAR ÇAĞI XOSROV İLƏ ŞİRİNİN GƏZMƏYƏ ÇIXMASI

Asimantək, yaşıl geymiş o qoca
Cavan budaqları işə salınca,
Cavanı, qocanı – tamam nə ki var,
Gülzarın seyrinə yenə çıxarar.
Kavus xəttini gül çıxarar yerdən,
Tovuztək bəzənər bənövşə həməən.
Quşlar da eşqindən şirin dil açar,
Köhnə sevgilər də təzə gül açar.
Şirinlə şad oldu Xosrovun canı,
Fərəh, sevinc tutdu bütün cahanı,
Bu şadlıq zamanı gül üzli bahar
Geydirdi hər gülə bir yeni paltar.
Güllər bayrağını sancmışdı bağa,
Fəxtə quşundan da qaçırdı qarğa.
Yasəmənler saqi, nərgiz əldə cam,
Bənövşə xumardı, gül məstdi tamam.
Üzlərdən örtüyü atmışdı yellər,
Bütün aşıqlərə çatmışdı xəbər.
Şimal yeli çölə səs salıb yenə,
Vurdu filqulağı öküzgözünə⁵⁷.
Yer paltar geymişdi xoruzgülündən,
Çiçəklərə olmuş Mörvənguş məskən.
Çəməndə sərvlər nə qədər yüksək,
Lalələr eşqdən yırtmışdı köynək,
Bənövşə çiyinə hörük salmışdı,
Nəsrin sırğasını yellər almışdı.
Əl üzə durmuşdu reyhanlar qoşa,
Çiçəklər sancmışdı darağı başa.
İkicanlı yerdən çıxan bitkilər
Açmışdı çəməndə, düzdə təzətər.
Yaşılığa düşür göydən incilər,
Zümrüd üzərinə yığırdı gövhər.
Süddən doymuş ceyran bu xoş gündüzdə
Çıxıb anasıyla gəzirdi düzdə.

Qırqovul açmışdı qanad reyhana,
Əlvən qanad vermiş reyhan da ona.
Hər şaxda bir təzə bahar çiçəyi,
Əldə şabaş tutmuş gülün göyçəyi.
Cəh-cəh vuran bülbül, oxuyan turac,
Aşıqlər səbrini edirdi tarac.
Məhəbbətlə dolub çağlarkən bahar,
Sevgisiz yaşayan könüldən ağlar.
Xosrov, Şirin hər gün qayğıdan azad,
Gəzirdilər böylə könülləri şad.
Gah bir çəmənlikdə mey içirdilər,
Gah da bir dağlıqda gül seçirdilər.
Əldə badə, gəzib reyhanlıqları,
Sərxoş üz tutdular Şahruda sarı.
Bağladılar çayın yanında atı,
Ucaldı rud səsi, qalxdı bayatı.
Şəkər gülüşləri dadlı Şirinin
Şahrud qamışını eylədi şirin.
Neysandan feyz aldı sanki sədəflər,
Şirinin üzündən nurlandı o yer.
Müşki saçlarından ucuzdu ənbər,
Qurban kəsmiş şirin ləbinə şəkər.
Balıyla şəkərə güldü o qədər,
Xuzistana çatdı fəğani-şəkər.
Müfərrəhlə olmuş nəsimi dəmsaz,
Ətrindən müşklər edirdi pərvaz⁵⁸:
Şah kimi boy atmış sərvə yuxarı,
Heçdir ona cənnət ağaclıqları.
Nərgiz gözlərini gül görən zaman
Cırdı üz-gözünü utandığından.
Cəlalda gülləri ötən yasəmən
Bir kəniş olmuşdu Şirinə qəlbən.

XOSROVUN KEYF MƏCLİSİNDƏ ŞİR ÖLDÜRMƏSİ

Gəzməyə çıxmışdı şah bir gün erkən
Yanında Şirintək gözəldi çəmən.
Hər kəsin Şirintək ola həmdəmi,
Hər yer xoşdur ona, nə dərdi, qəmi!
Bir yer bəyəndilər: ətirli, gülşən,
Hər yana baxsaydın açmışdı süsən.
O cənnət misalı yerdə durdular,
Şaha bir möhtəşəm çadır qurdular.
Bürüdü çadırı qullar, kəvizlər,
Sanki aya dövrə çəkmişdi ülkər.
Oturmuşdu Xosrov, Şirin bu zaman,
Hicran asılmışdı bir ayağından.
O al sürahi ki, tutmuşdu saqi,
Gülüb səslənirdi: “Eyş olsun baqi!”
Vermişdi əl-ələ eşq ilə şərab,
Şah bu iki meydən olmuşdu bitab.
Qaldıraraq tozdan göylərə duman,
Qızmış bir şir çıxdı qəflətən yandan.
Sərxoştək qoşunun canına düşdü,
Qoşun şirdən qorxub yaman hürküşdü.
Gəlib yaxınlaşdı şir barigaha,
Acıqlı-acıqlı yanaşdı şaha.
Qılıncsız, zirehsiz şah sıçrayaraq,
Atıldı şir üstə şirdən də qoçaq.
Yumruğunu elə hiddətlə çaldı,
Şiri bihuş edib torpağa saldı.
Əmr etdi: “Durmayın, başını kəsin!
Boğazdan çıxarın qanlı dərisin!”
Sonra şahlar tökdü belə bir tədbir:
“Məclisdə də qılinc əldə gərəkdir”.
Pərviz şir gövdəli olsa da, şahdır,
Çünki şahlar olar təmkinli, ağır.
Sərxoşluqda şirlə döyüş başladı,

Şiryıxan olmuşdu sərxoşun adı.
Şirin gördü düşüb əlinə fürsət,
Xosrovun əlini öpdü, nəhayət.
Bir təzə şərbətə döndü ləbləri,
Xosrovun əlinə səpdi şəkəri.
Şah ləbindən öpüb dedi: “Ey mələk,
Şəkər əldə deyil, ağızda gərək”.
“Bal!” deyərək öpdü şirin ləbləri,
Söylədi: “Buradır öpüşün yeri!”
Birinci qasiddi o şəkərli cam,
Xosrovdan Şirinə apardı peyğam.
Başqa yüz yeni cam aldısı ələ,
Yadından çıxmadı o ilk piyalə.
Sonralar verilən yüz mey camı, bil,
İlk verilən qədər dəyərli deyil.
Camın əvvəlində şərab saf olur,
Sonuncu qədəhlər xılt ilə dolur.
Arx yanında bitən birinci güllər
Yüz bağça gülündən yaxşı iy verər.
Bir sədəfdən ilkin olan mirvari
Çox nadir ləldən durur yuxarı.
Necə dadlı xuruş olsa da, inan,
Yaxşıdır qazanın üstü altından.
Aşıqlər içəndə dadlı şərbəti,
Unutdular bütün dərdi, zəhməti.
Bir dəqiqə xəlvət yer tapan zaman
Ayırmaq olmurdu südü şərəbdən.
Keşikçini sərxoş görəndə oğrutək
Ləl oğurlamağı niyyət edərək,
Onlar bir gözüylə reyhan əkirdi,
Birilə düşməyə keşik çəkirdi.
Görəndə düşməndən bir az fürsət var,
Tələsik bir öpüş qoparırdılar.
Sərxoş olmayanda hər işi nazdı,
Ləbinə simurğu yaxın qoymazdı.
Məst olan zamanda şahdan əl çəkmiş,
Öpüşdə Xosrovla olurdu əlbir.

Hər qucaqlayanda şah onu qızgın,
Lalətək yanırdı ağ üzü qızın.
Üzünü dişləyib əmən çağında
Bənövşə əkirdi gül yanağında.
Xəcalət verirdi o göy ləkələr
Ki, ay da bu dərdədən qaranlıq sevrər.
İstər sərxoş olsun, istərsə ayıq,
Qoymazdı kirşanı kənar bir anlıq.

XOSROVUN ŞİRİNLƏ ƏYLƏNMƏSİ

Gündüzdən işıqlı, aydın bir gecə...
Aləm nurlanmışdı Ay görünəncə.
Əsirdi ruh verən sərin bir külək,
Əsirdi çırağı söndürməyərək.
Burda qaranlıqdan var bircə nişan,
Həyat suyu olmuş o yerdə pünhan.
O qara çadırdə ismətdən qeyri
Qoruyan yox idi nazlı dilbəri.
Səba könullərdən tozu silmişdi,
Ulduzlar səhərə qıcanmış dişdi.
Qapıydı o gecə hər bir arzuya,
Murad doğulmuşdu o gecə guya.
Gövhərin sapını qırırdı Zöhrə,
Mirvari yığırdı ay sədəflərə.
Yer müşk ölçmədəydi hey dayanmadan,
Hava da olmuşdu bir ətirsatan.
Müşk paylayırdı ətrafda yellər,
Yerin də göbəyi saçırdı ənbər.
Yayıldı aləmə bahar nəsimi,
Ətirləndi bütün hava ud kimi.
Zöhrə nəğmə deyib salmışdı haray,
Yarı tutulmuşdu bir həftəlik Ay.
Həmsöhbət olmuşdu ülkər nədimtək,
Ütarid üfüqdə rəqs edirdi tək.
Gecə quşlarına olmaqçün rəhbər,

Boynundan zəng asdı tez şəbpərələr.
 Toxluqdan zövq alıb quşlar sevindi,
 Çalib-oxuyurdu yuvada indi.
 Müxtəlif olsa da o səslər bütün,
 Gecənin sazıyla gəlirdi düzgün.
 Firidun xətinə əyləşdi sultan,
 Cəməşid qibləsinə bağladı iman.
 Şirinin üzündən işıq alaraq,
 Şah yandırmamışdı başqa bir çıraq.
 Reyhanın ətrilə o əsən yellər
 Xosrovdan Şirinə yetirdi xəbər.
 “Bu gecədən daha xoş gecə gəlməz,
 Bu iydən daha xoş bir iy yüksəlməz.
 Neçin uzaq qalsın vüsal bu qədər?
 Qovuşaq nur kimi, nuruqsa əgər.
 Qanbiriksə neçin cüşə gəlmirsən?
 Coşursansa neçin bəs görmürəm mən?
 Xoş havadır, nədən gülməyək gərək?
 İsti təndir varkən yapmayaq çörək?
 Hər gündə göyerməz yeni bir bahar,
 Hər saatda düşməz tələyə ovlar.
 Yaxşısı budur ki, ruzunu yeyək,
 Görülməli bir iş görülsün gərək.
 Çox ovçu: “Özümə qismətdir” dedi,
 Gördün, çörəyini qurd-quşlar yedi.
 Qurd dedi tülküyə: “Sən işə bir bax,
 Mən axtarıb tapdım, sən yedin ancaq!”
 Şahın ay haqqında bu dedikləri
 Günəşi salırdı yolundan geri.
 Ehtiras divini boğub o anda,
 Qız sadıq qalmışdı içdiyi anda.
 Bir yanda taxtında şah oturmuşdu,
 Qullar ayaq üstə səf-səf durmuşdu.
 Taxt önündə Şapur dayanmışdı tək,
 “Gənci-badavərd”in xəznədaritək⁵⁹,
 Bütpərəst günəşi yanda durmuşdu,
 On narməməli qız dövrə vurmuşdu.

Firəngiz, sərv boylu gözəl Süheyla,
Əcəbnuş, Fələknaz, bir də Hümeyla,
Hümayun, Səməntürk, nazlı Pərizad,
Xütənxatun, bir də Gövhərmülk dilşad.
Gülab və ləl rəngli mey işə düşdü,
Pərilər mey içib xeyli gülüşdü.
Sərxoşluq həyanı qaçıran zaman
Ağıl baş götürüb çıxdı aradan.
Xosrov buyurdu ki: “Hər ürək çalan
Növbətlə söyləsin bir yeni dastan”.
O zərbəf köynəkli, ləl bəzəklilər
Aya ipək salmış, qulağa gövhər.
Qəməzlər bir oxdu, qaşlar kamandı,
Hamısı düz seçib, yaxşı atandı.
Hər biri açmışdı bircə yük şəkər,
Şəkəri Şirinə tüng etmişdilər.

ŞİRİNİN RƏFİQƏLƏRİNİN ƏFSANƏ SÖYLƏMƏLƏRİ

Birinci Firəngiz dedi: “Bir zaman,
Bir xəzinə vardı torpaqda pünhan.
Firidun tutanda bu işdən xəbər,
Qızıl xəzinəni apardı yeksər”.
Simintən Süheyla dedi: “Bir zaman
Bir sərvin altında gəzib oynayan
Qırqovulu görüb şahin cumaraq
Çaldı onu yerdən bir anda qoçaq”.
Şəkər Əcəbnuş da belə dil açdı:
“Bir gün bağda ənbər iyli gül açdı.
Behişt quşu bir gün güllüyə vardı,
Dimdiyilə güllü aldı, apardı”.
Fələknaz dedi bir gözəl əfsanə:
“Bir gözlə baxırdıq biz bu cahana.
Bir göz də bizimlə bağladı ülfət,
İki göz bir gözdən yaxşıdır əlbət”.

Humeyla dedi: “Bir parlaq su vardı,
 Yaşıl çəmənlikdə sakit axardı.
 Yoldan bir susamış cavan şir gəldi,
 Sudan içdi, sonra orda dincəldi”.
 Hümayun səsləndi: “Bir mədəndə ləl
 Gizlənirdi, ona gəlməsin xələl.
 Şaha bəxt yar oldu, edərək qarət
 Tacına eylədi o ləli zinət”.
 Səməntürk dedi ki: “Gecə nur səpən,
 Mirvari ayrıldı bir gün sədəfdən.
 Başqa bir yaqutla tez birləşdirib,
 Fələk etdi onu bir şaha nəsib”.
 Belə söhbət açdı gözəl Pərizad:
 “Bir ovlaqda bir ay nur saçırdı şad.
 Göydən günəş endi keçmədən bir an,
 Kəməndinə saldı ayı ovlaqdan”.
 Xütənxatun dedi: “Bilin, həzərat,
 Yalqızdı bir zərbəf geyinmiş şümşad.
 Azad bir sərv ilə qovuşdu birdən,
 Şümşadla sərv olar bir yerdə çox şən”.
 Gövhərmülk söylədi: “Bir neçə zaman.
 Zöhrə də uzaqdı dostdan, aşnadan.
 Xoşbəxtlik iqbəlin əlini açdı,
 Müştəri Zöhrəyə gəlib yanaşdı⁶⁰”.
 Elə ki, Şapura yetişdi növbət,
 Məhəbbətdən açdı bir yeni söhbət.
 Dedi: “Camda baldı bu şirin sona,
 Şahənşah yağ oldu, qarışdı ona.
 Rəngi ustalıqla mən qatdığımndan,
 Halvalarına da oldum zəfəran”.
 Nəcəbətlərindən söz açdı sonra,
 Çox “Əhsən!”, “Afərin!” dedi onlara:
 “Bu aləmçin, parlaq bir şəfəqsiniz,
 Biri-birinizdən ayrılmayın siz!”
 Şirinin ağzından çıxanda sözlər
 Havaya doldu müşk, çöllərə şəkər.
 Utanaraq dedi: “Siz bilirsiniz,

Ürək eşqsizdi, sevgili eşsiz.
Şapur gəldi, buna eylədi çarə,
Etdi ürəyimi o parə-parə.
Bir qəza işidir aşıqlıq ancaq,
O yazmışdır mənə bu qəzanı, bax,
Fikrim bu naxışdan olmuş pərişan,
Qızarmışdır üzüm utandığımdan.
Xosrovun əlindən mən alsam da cam,
Ona böyük şahlar olmuşdur qulam”.
Xosrov söz başlayıb dedi: “Bir kərə
Qara şir çıxmışdı çəmənliklərə.
Şir keçdiyi yolda maral duraraq,
Kəmənd atıb etdi o şiri dustaq.
O maral Şirindir, mən də həməən şir,
Salmışdır saçından boynuma zəncir.
Əlimdən tutmasa bu Şirin şəkər,
Söndürər şam kimi məni küləklər.
Yırtıcı şirlərlə vuruşsam, yəqin,
Yıxaram, yanımda olarsa Şirin”.
Orda dostluq vardı baxsan hər gözə,
Əl vururdu hamı deyilən sözə.
Dost qəlbi torpaqdır, ona əl vursan,
Əlin paka çıxar o saat, inan.
Şirinin ürəyi cuşa gələrək,
Coşdu, artdı şaha könlündə istək.
Qədəhə mey tökdü, dodaq ləltək al,
Şaha təqdim edib dedi: “Buyur, al!”
Bu deşilməmiş ləl, ləl açıldı,
Xosrovun üzündə güllər açıldı.
Gah deyirdi: “Ey cam, tələs ki, bircə,
Gözəl boxçasını bağlayır gecə”.
Gah deyirdi: “Ağla, piyalə, sən də,
Şirinin ləbindən getməsin xəndə”.
Gah deyirdi: “Dayan, açılma, səhər!
Gəl, gülmə, üstümə, gülər üfüqlər”.
Məclisin bəzəyi qızlarla fələk
Üzük oynayırdı ta səhərədək.

Üzüyü istədi xoruz banında.
Sübh açıldı, üzük qalmışdı onda,
Öz şadlıq payını alınca hərə,
Durub üz tutdular çöldən şəhərə.
Dünyanı yedilər, qəm yemədilər,
Azalmadı nəşə bir saman qədər.
Günəş şüşəsini qırınca daşlar,
Məxluqa şüşətək dünya gəldi dar.
Qədəhlərdən tez-tez mey yox olurdu,
Şüşələr boşalır, başlar dolurdu.
Bu şüşə ürəkli qızları görcək,
Şüşəbazlıq işi öyrətdi fələk.
Mey içib nəşəni təzələdilər,
Gecə də bu keyfdən oldu təzətər.
Dünənki yaqutdan deşib bir qədər,
Dünənki dastandan yenə dedilər.
Xosrovun könlündən yarı keçirdi,
Şirinin eşqilə şərab içirdi.
Şərab bir tovuzdur, həm də ilansız,
Şirinin dodağı xurma – tikansız.
Xosrov bir əlində şərab dəstisi,
O biri əlində bir gül dəstəsi.
Gah gülü iyləyir, gah mey içirdi,
Yar könlü almağa yollar seçirdi.
Etdikcə acı mey canına təsir,
Yenidən olurdu Şirinə əsir.
Dodaqlar öpüşlə bağlandığından,
Sözü işarəylə edirdi bəyan.
Nazla, işvələrlə alırdı cavab,
Cavabsız qalmırdı etdiyi xitab.
Söz danışmadılar, gözləri ancaq
İşarə edirdi hey qırpılaraq.
Gecə yatmadılar sabaha qədər...
Belə keçdi, getdi gözəl gecələr.
İstidən Xosrovun üzü tərledı,
Sübhədək içməkdı onun məqsədi.
Bəlkə içə-icə Şirin məst ola,

O şəkər bu sayaq gələ bir yola.
Düşmürdü əlinə arada fürsət,
Rast gələ hədəfə oxu, nəhayət.
Yanında ki vardı o nazlı dilbər,
Sevinirdi qəlbi sabaha qədər.
Gecə şəbdizini o gülgün günəş,
Cilovladı, oldu söyüd gülə əş.
Ay və günəş ova hazırlaşdılar,
Şəbdizə, Gülgünə oldular süvar.
Muğandan Şahruda sürdülər atı,
Dünyanı doldurdu şənlik büsatı.
Bəzən ovlaqları oldu Kürbasar,
Çox quş ovladılar, balıq tutdular.
Gah Məntur çölünə at sürürdülər,
Ceyrandan, maraldan öldürürdülər.
Günlər bölünmüşdü çöl-səyahətdə,
Keçirdi vaxtları ovda, işrətdə,
Ələ nəqş açarkən gecə gəlini,
Bəzərkən ulduzla incə telini,
Şahın da gəlini vəcdə gələrək,
Hüsnüylə məclisə vurdu min bəzək.
Başqa gəlinlər də bir-bir qalxdılar,
Məclis dolu gəlin, şah qalmış bikar.
Badam azdı, lakin saysızdı şəkər,
Göyərçin hədsizdi, şahin bir nəfər.
Şahın sağlığına şərab içərək,
Deyib-gülürdülər sevinsin ürək.
Keçmədi mütrübsüz, neysiz bir gecə,
Olmadı badəsiz, meysiz bir gecə.
İçki, yar, çiçəklik, cavanlıq dəmi!
Belə gözəl həyat dağıdar qəmi.
Gülləri qoxlayıb güllükdən keçmək,
Yarın öz əlindən mey alıb içmək,
Qollarını yarın boynuna salmaq,
Narvən kimi nara sarmaşılıb qalmaq,
Bir əllə tutaraq yar ətəyindən,
Bir əllə can nəbzi yoxlamaq hərdən.

Bəzən qəmzələrdə şəfa axtarmaq,
Öpüşlə nərd atıb, vəfa axtarmaq,
Bəzən qucaqlamaq təzə baharı,
Bənövşədən taxmaq gül sığaları,
Bəzən qəm əlindən yanırkən ürək,
Dilbər qulağına sirri söyləmək –
Dünya budur, bu da dünyada yoxdur,
Olsa da, bir anda tar-mar olur.

XOSROVUN ŞİRİNDƏN MURAD İSTƏMƏSİ VƏ ONUN ETİRAZI

Bir gözəl gecəydi, ilk bahar idi,
Səadət gəlmişdi, bəxtə yar idi.
Gecəni gündüzə döndərüb məhtab,
Ay almışdı ələ bir qədəh şərab.
Günəşdən işıqlı gecədə bir-bir
Söyüd kölgəsində şərab içilir.
Saqi sədasından, quş mahnısından
Silinirdi qəlbədən ələmli hicran.
Axar sulara ay açırdı min sirr,
Səba eyləyirdi ayələr təfsir.
Sərv-rəvanlarla dolmuşdu hər yan,
Hər sərvdə var idi bahardan nişan.
Biri dəf almışdı, biri sağəri,
Güləbzən almışdı ələ digəri.
Saqi mey payladı bir neçə ayaq,
Hamını üzmüşdü gecə yatmamaq.
Onlar oturmaqdan məst olan zaman
Şahdan rüxsət alıb getdilər ordan.
Saldı saqiləri taqətdən xumar,
Mütrüblər bir yanda düşüb yatdılar.
Yad tozundan orda qalmadı əsər,
Tikansız olan gül dünyaya dəyər!
Şahın artıq tamam səbri tükəndi,
Arzunun ovuna atdı kəməndi.

Aldı o gözəlin qıvrım saçını,
Unutdu möhnəti, qəmi, acını.
Öpdü, dedi: “Gözəl, rəhm et quluna,
Quş düşüb toruna, bir dən ver ona.
Keçən günlərimiz olmuşdur hədə,
Gəlsin yeni günlər, yeni ruzilər.
Burda bircə sənsən, bir də mənəm, bax,
Söylə, nə üçündür bu yerdə qorxmaq?
Bu qəlbi yanığa yaxınlıq göstər,
İndicə mənim ol, ruzimsən əgər.
Bar verən ağacsan, qalma meyvəsiz,
Meyvəyə nə qədər həsrət çəkək biz?
Körpü su üstündə olmasa, düşün,
Kimə xeyri vardır belə körpünün?
Qəssab ətrafında hərlənən köpək
Ciyərini yeyər ciyər görərək.
Göylərdə qaralan elə bulud var,
Kəndlinin bağını nazla qurudar.
Sulu görünərək nə qədər şoran,
Su axtaranları qırıb susuzdan.
Adi bir şüşəyə tökərək zəhər,
Ona şirin demək olarmı məgər?
Təzə mirvaridən vaz keçmək olmaz,
Onun deşilməsi asandır bir az.
Quzular südəmər yeyilsin gərək,
Böyüdü – onları qurdlar yeyəcək.
Göyərçin balası eləsə pərvaz,
Şahın tərlanından yaxa qurtarmaz.
Sərxoş şirlər kimi pəncə açma gəl,
Bizdə var şirləri parçalayan əl.
Dağ marallarının çətinsə yolu,
Çarə kəməndinin uzundur qolu.
Əgər çöl çeyranı qaçarsa iti,
Çox yeyin yüyürür şahın da iti.
Bu qədər zülfünə düyün vurma sən,
Zəkat ver, malını qurtar xətərdən.
Müştəri olarkən nilinə möhtac,

Nil çayında olsan, yükünü sən aç⁶¹!”
 O şəkər cavablı sözə başladı,
 Şaha şəkər kimi söz bağışladı:
 “Mən kimi bir torpaq layıqdirmi, bax,
 Şaha məhrəmləşsin həmtaxt olaraq.
 Eşşəyimdə elə cürət görmürəm
 Ki, ərəb atıyla yarışa girəm.
 Deyiləm elə bir hünər göstərən,
 Bir şir ovlayanla ayaqlaşam mən.
 Mənim nazım əsla səbəbsiz deyil,
 İstidə bal yemək zərərlidir, bil.
 Bu qızğınlıq ötsə, olar mübarək
 Mənim də şəkərim şahın balıtək”.
 Sonra əqiqini qorudu almaz,
 Əfi keşik çəkdi zümrüdə bir az.
 Ağı “Təslim olma!” deyərkən ona,
 Nə arzu hakimdi, yarəb, könlünə.
 Qızarmış tikantək itiydi yaman,
 Nə xoşdur – qırmızı gül aç tikan.
 Zahirdə olsa da acıqlı, ancaq
 Könlü mehribandı, ürəyi yumşaq.
 Ox atmaq yerinə, kaman qaşları
 Atırdı naz, qəmzə hədəfə sarı.
 Qəmzəsi lavaya hazırsa hər an,
 Yüz sülh görünürdü hər baxışından.
 “Əmmə, dodağımı eyləmə yara!”
 Deyirkən: “Əm!” deyir anlayanlara.
 “Pərdədə olsa da bu gül yanağım,
 Deyir: açıqdı, bax, bu ağ buxağım”.
 Sükut möhrü vardı dodaqlarında,
 Şah halqası vardı qulaqlarında.
 Gözlərindən biri eyləyirdi naz,
 O biri deyirdi: “Yox, belə olmaz!”
 Silkinərkən saçı məclisə bəzək,
 Boynu üzr istədi o, üz çevirəcək.
 Gördü ki, Xosrovun qəlbi odlandı,
 Tutduğu işlərdən Şirin utandı.

Şaha dal çevirdi, uymadı dilə,
Odu söndürdü bir ağ kükürlə.
O, dal çevirməklə deyirdi guya:
“Qoy olsun mənə şah bu yerdə arxa”.
Yanıldım, şirmayı taxtı verərək.
Dedi: “Taxtı olsun şahların gərək”.
Bu işində vardı bir başqa hesab,
Deyirdi: “Üzüm də, arxam da mehrab”.
Bu üz döndərməklə deyirdi aşkar:
“Bu üzdən işıqlı bir üzüm də var”.
Xoşdur gözəllərdə bu naz, bu rəftar,
Gözdən qovulmuşu gözdə ararlar.
Bir göz deyir: “Dur, get, artıq zamandır”.
Bir göz deyir: “Getmə, getmə, amandır!”
Doğrudan bu istək yüz cana dəyər,
İstəmirəm deyər, candan istəyər.
Xosrov gördü bu ay işdən uzaqdır,
Dərdinə bir çarə olmayacaqdır.
Cəsarətlə dedi: “Qəlbimin tabı,
Yar yara qıyarmı bu iztirabı?
Sən də mey içmişən, mən də, bu nədir,
Mən sərxoşam, sənə etməyir təsir?
Sərxoşam, yanımda dolanma huşyar,
Bilirəm, səndə də min iztirab var.
Bu iz azdırmağın faydası hanı?
Çalıb turacını eşqin tərlanı.
Qəlbindəki sirri örtmək istəsən,
Öz qəlbilə gərək döyüşsən sən.
Yenilmək təblini çal, ey dilazar!
Xeyməni quyudan göylərə çıxar!
Sevda əldə qılınc araya girsə,
Qaçmaq məsləhətdir hər igid kəsə.
Bilirsən ki, qılınc oynadan zaman
Dikbaşlıq eləsə, məhv olar insan.
Ürəyində məni sevməsən belə,
Barı, sevən kimi gəl rəftar elə.
Qəlbini dost deyilsə, “dostam” söyləsin,

Bu mənə də xoşdur, ona da yəqin.
Oyuncaq üzündən çox fal açıldı,
Tale ötdü onu, həqiqət qıldı.
Nə yaxşı söz deyib bilici insan:
“Yaxşıdır özünə yaxşı fal açsan”.
Əgər pis düşünsən, pis olacaq fal,
Yaxşı desən, sənə gülər istiqbal.
Ləbindən nə qədər öpüş almışam,
Halal eylə mənə onları tamam.
İstəsən bir daha öpmərəm səni,
Ancaq ki, eşq odu yandırar məni.
Mən kimi aşiqi öldürdüyünçün,
Üz cıraraq sabah ağlarsan özün.
Qanım tutar səni, bu yaxşı olmaz,
Aşıqlərin qanı heç yerdə qalmaz.
Mehriban olmağa rəyin yox, tutaq,
Nə olar öpüşüb, bir az oynasaq?
Ləbini öpməyə cürətim hanı?
Ətəyini öpüm, de, astananı?
Demirəm öpüş ver, mənə ruzitək
Deyirəm ləbinin dadını görək.
Bir öpüş verərək, onunu al sən,
Belə bir alverdən xeyir görərsən.
Sən bal çeşməsisən, belə naz etmə,
Sən gəl bu çeşməni məndən gizlətmə.
Mehribanlıq etsən, səfa sürərsən,
Əzab versən əgər, cəfa görərsən.
Çox götürsə səqqa suyu çeşmədən,
Çeşmənin də suyu artacaq həmə.
Bulud suyu saxlar, mən də səni, yar!
Elə qucaqlaram səni, ey nigar!..
Canımsan, canına kim qılinc çalar,
Zülfün bir hindudur, gündüzcə, aşkar
Mənim varlığımı o çalıb-çapar,
O oğru hindunu əgər tutmasam,
Oğru bir hindutək mən olum bədnam.
Oğru igid olsa əgər yüz kərə,

Bir qışqırsan, qorxub sərilər yerə.
Kəmənd saçlarını boynuma dola,
Bu arıq ovla ver gecəni yola.
Sən könül al, mən də can satım sənə,
Saçılık eyləyib mey gətir mənə.
Bu vüsal gecəsi gülsün dodağım,
Sönməsin aşnalıq, dostluq çırağım.
Qulağım həlqənə tabe olacaq,
Qultək satılıram, al məni ancaq.
İşim öpüş saymaq olacaq daim,
Sən öpüş ver, mən də qoy bir-bir sayım.
Tale qapısından girək içəri,
Yaxşı qarşılıyır tale bizləri.
Bu gecə vaxtımız qoy yaxşı keçsin,
Sabaha ümidi yoxdur heç kəsin.
Bu gecə ortada bu nəqd var ikən,
Sabahkı nisyəyə göz dikək nədən?
O qıvrım saçınla oynama, əl çək,
Bu gecə mənimlə oynama, ey mələk!
Qəlbim dərdə düşdü, ver dərmanımı!
Hasarla qoynunla mənim canımı.
Candan şirinsən, ey bal çeşməsi sən,
Yeri var qoynumda cantək bəslənsən.
Öpsəm ayağından başınadək mən,
Hər yerin şirindir biri-birindən.
Bütün bədəninə gizlənir Şirin,
Nahaq deməyiblər adına Şirin.
Bu şadlıq yaxşıdır, heç olma qəmgin,
Sən şirin olmazsan, olmasan şirin”.
Şəkərdodaq dedi: “Əhdi sındırma!
Peşiman olarsan, səbrini qırma!
Şah əhdini qırsa pis olar, inan,
Baş verməsin gərək pis işlər ondan.
Abrımı tökəcək bir su istəmə,
Həsıl olmayacaq arzu istəmə.
Arzumla bərabər məhv olsun canım,
Sən odsan, mən də ud, odunda yanım.

Eşqsiz də qəlbim çox mehribandı,
Eşqin atəşilə daha da yandı.
Zövqün bazarına mən uysam əgər,
Səninçün hər an bir məclis düzələr...
Lakin nərd uduzmaz özünə insan...
Xoş keçirmək olmaz günü hər zaman.
Dünyanın yarısı əgər xoş gündür,
Yarısı yaxşı ad qoymaq üçündür.
İki yaxşı adı bədnam eyləmək,
İsməti itirmək, söylə, nə görək?
Biz bir-birimizdən görək utanaq,
Tanrı qabağında həyadan yanaq.
Bir qadını yıxmaq, – bu mərdlik deyil,
Mərdlik göstərirsən, sən özün əyil.
Ucalar özünü əyən insanlar,
Təvazö sahibi hörmət qazanar.
Bir şirin ağacam, ömrüm bahardır,
Həm halvam var, həm də doşabım vardır.
Əvvəl doşabıma qənaət et sən,
Tələsmə, halvani sən yeyəcəksən.
Doşab iç, halvadan olma nigaran,
Doşab əvvəl gələr daim halvadan.
Ağzımızda varkən bizim bal-şəkər,
Xuzistana neçin eyləyək səfər?!
Susuzluq söndürən sərin su xoşdur,
Artıq içilərsə faydasız olur.
Bir dirilik suyu olsa da bu su,
Başdan aşısa əgər, vardır qorxusu.
Can kimi sevmirsə səni bu ürək,
Demək, öz canını sevməsin görək.
Əgər qızdırmalı yeyərsə halva,
Onun məzəcında çoxalar səfra”.
Elə ki, Şirini Xosrov xam gördü
Dildə sərt, könüldən işə ram gördü.
Yalvara-yalvara dedi: “Ey pəri,
Qəbul eyləyirəm bu qəmzələri.
Sənə lazım ikən əlimdən tutmaq,

Əlimi bağladın, bir insafa bax!
Yüyürdüm dalınca bir sənə yetim,
Əlim çatsın sənə, artsın şöhrətim.
Gördüm ki, zülfünə bağlanmışam mən,
Sən ələ gəlincə mən getdim əldən.
Demirəm əhdi qır, sən, ey vəfadar,
Bir neçə busə ver, xumaram, xumar.
Vədənlə əsiri özün şad elə,
Gəl bu ölmüş qulu bir azad elə.
Fərağından ömrüm tikan üstədir,
Vüsal gülləriylə onu sevindir.
Bəlkə o güllərdən bir gülab alım,
Ətriylə sevinim, xoş olsun halım.
Sən sərxoşsan, saçın əllərimdədir,
Könlüm xoş olmağa imkan törədir.
Səninlə mey içib odlanmayımmı?
Səni görən zaman şadlanmayımmı?
Sənə bağladığım kəmər zər olar,
Sənlə gülən ağzım bal, şəkər olar.
Qaçsan məndən, necə möhrədən ilan,
Mən gül itirərəm, sən isə tikan.
Baş ağrıtdığımdan incisən əgər,
Mən başdan keçərəm, ağrın da bitər.
Qəlbimi al, apar, nigarım sənsən,
Səndən yaxşısı yox, dildarım sənsən.
Üzün ürəyimi etməsə əsir,
Sevincsiz bir ürək kimə gərəkdir?
Səni başqasına dəyişsə gözüm,
O göz düşsün gözdən, bax, budur sözüm.
Səndən başqasına meyl etsə bu can,
Yuxusunda görər toyunu, inan!
Araya söz düşsə bu gündən sonra,
Barışıq ümidi qalar saçlara”.
Xoş söhbətlər etdi belə bir qədər,
Yatdı əllərində sevdiyi zülflər.
Fələk yaqut rəngli camı uzatdı,

Bir udum içirdib yeri qızartdı⁶².
Başında dünənki meyin xumarı,
Əlində cam durdu Şirinin yarı.
Yenə də başında sevda dolanır,
Yenə də xirməni od tutub yanır.
Qızmar hava idi, yanar bir atəş,
Şöləsində yanar ot, ələf, küləş.
Taxt ipək parçayla bağlanır necə,
Şirinin döşünü sıxdı qayımca.
Çox səbat göstərdi, çalışdı Şirin,
Yan keçdi maraldan pəncəsi şirin.
Xosrovu qərarsız gördüyü zaman,
Şirin dedi: “Əl çək bu qızğınlıqdan.
Nə üçün qızırısan bir bu qədər sən?
Məni öz yanında rüsvay edirsən?
Çox danışan olsa ağalar əgər,
Tez qayıdar üzə qulluqçu, nökər.
Neçin danlayırsan nökrəi belə?
Ona ya tənbeh et, ya sükut elə.
Şahın mindiyi at olarsa axsaq,
Arzusu da çətin başa çatacaq.
Şahlığın dövrəni başlayan zaman
İstəyin çox çətin girər qapıdan.
Ayağı zəncirli, əlində bir cam,
Sərxoş bir nəfərdən əql ummaz adam.
Mən durmuşam burda, şahlığı al sən,
Öz təxtini qaytar, əlindəyəm mən.
İstəmirəm uzaq düşüm dövlətdən,
Dövlətlə bir yerdə olmalıyam mən.
Dövlət sevir, sənə can verirəm mən,
Belə bir dövlətə deyiləm düşmən.
Dövlət qapısını özün aç, şadlan,
Bir uğurlu gündə sən doğulmusan.
Əvvəl iqbal axtar, sonra da istək,
Xəznə axtarmazlar tələsiyərək.
Əvvəl dil, sonra söz; gözdən sonra nur,

Əvvəl üzüm olur, sonra mey olur.
İnsan səbr etməklə yetər kamına,
Yavaş-yavaş çatar dilaramına.
Ağıllı adamlar səbirsiz olmaz,
Keçi bir arpayla heç ətə dolmaz.
Belə avaralıq varkən arada,
Yaxşı olmaz yetsəm şahla murada.
Desəm ki, mən şahın sadıq yarıyam,
Sənin işlərinə gərək yarıyam.
Mülkünü sən gətir ələ yenidən,
Bəxtin kömək etsə, bax, hazıram mən.
Burda sən mənimlə keyf edə-edə
Qorxuram şahlığın əlindən gedə.
Xəyalında varsa yenə şah olmaq,
Əfsus ki, tezliklə gərək ayrılmaq.
Bu dövlət əzəldən nəslinizdədir,
Çox eyb olsun indi, əlindən gedir.
Dünyada diribaş qazanar ancaq,
Cahangirliklə heç tutmaz yubanmaq.
Hər işdə yubanmaq olsa da mümkündür,
Yubanmaq yaramaz səltənət üçün.
Bütün tarix boyu şahlara baxsan,
Görərsən qazanmış daim cəld olan.
Cavansan, şir kimi cəsarətin var,
Tacidar olmağa ləyaqətin var.
Ölkəni fitnədən xilas edərək,
Qüdrətini göstər bir dəfə görək.
Almışdır o oğru tamam varını,
Güclə qəsb etmişdir ixtiyarını.
Qılınc al, meydanda özünü göstər,
Məhv olsun qurduğu bütün hiylələr.
Bəzən qılınc tutub, bəzən də bir cam,
Şahlar arzusuna çatarlar müdam.
Əlinə bir hindi qılınc götür sən,
Qoşun yağ dünyanın hər tərəfindən.
Daşına düşməni hədəf seçərək,
Sənə yardım edər döyüşdə fələk.

Kömək eyləyəyəm mən də bacarsam,
Bacarmasam, dua edərəm müdam”.
O atəş qızdırdı Xosrovu yaman,
Şəbdizin belinə mindi durmadan,
“Salamat qal, – dedi, – mən gedər oldum,
Dənizdən, atəşdən yoxdur heç qorxum.
Allah bilir, oddan çəkinməyəm mən,
İslanmaram tükə keçsəm dənizdən.
Zənn etmə yataram mən bundan sonra,
Bu gündən mən hara, yuxlamaq hara!
Yerdən qaldıraram uca dağları,
Bəndimdən qurtarmaz fil ayaqları.
Fil olub, yatmaram bundan sonra, bil,
Saxsı yox, olaram doğruçu bir fil.
Bir eşşək çıxartdım dama, nadandım,
Endirərəm indi, səhvimi qandım.
Kuzə qayıрмаğı bacaran əllər
Bir kuzə sındırsa nə olar mөгər?
Mən yaxşı seçirəm qaranı, ağı,
Çoxdan öyrənmişəm gizli yanmağı.
Kama çatmamaqla qorxudub bəzən,
Gah da mənə mərdlik təlim edirsən.
Sənin eşşin məni tacdan eylədi,
Sevgi çox yerlərdə çox qan eylədi.
Olmasaydı eşşin başımda, ay qız,
Bu sevdalı başım qalmazdı tacsız.
Fələktək boynuma saldın kəməndi,
Əsir edib, sonra sən açdın bəndi.
Mey içirib aldın ixtiyarımı,
Sərxoşkən bağladın ayaqlarımı.
Mən sərxoş olanda deyirsən ki, dur,
Ayıq düşmənlərlə döyüş, zərbə vur.
Bəli, düşmənlərlə çarpışacağam,
Lakin o vaxt ki, bu quyudan çıxam.
Niyyətim budur ki, yolumla gedim
Ancaq öz işimi mən icra edirəm.
Sən ki sövq edirsən məni bu yola,

Əməl eyləyəyəm, nə ola-ola..
Öz halından mənə verərək xəbər,
Yaxşı, yaman – dedin sözü müxtəsər.
Əvvəl uğurluydu çox mənim baxtım,
Həm tacım var idi, həm də ki taxtım.
Sən etdin dünyada məni avara,
Belə qara günlü, belə biçara.
Dolmasa könlümə eşqinin dərdi,
Məni bu torpağa kim gətirərdi?
Bir zamanlar zülfün mənə kəmənddi,
Söylədiyən hər söz baldı, şəkərdi.
İndi ki, ülfəti məndən kəsirsən,
İcazəmi verdin, getməliyəm mən.
Mən çıxıb getməkdə qafil deyildim,
Qonaqdım, təklifi vaxtında bildim.
Hər gün əyləşirdim açıq süfrəndə,
Yol çörəyi verdin, gedirəm mən də”.
Atını səyirtirdi, söyləyib bunu,
Gilək yollarından çəkdi qoşunu.

XOSROVUN ŞİRİNDƏN KÜSÜB RUMA GETMƏSİ VƏ MƏRYƏMLƏ EVLƏNMƏSİ

Ürəyi Şirindən incik gedirdi,
Küsüb Rum elinə səfər edirdi.
Qorxulu yollarda qəlbi təlaşda,
Tacının yerinə dəbilqə başda.
Qorxurdu Bəhramın qoşunu görər,
Odur ki, durmadan edirdi səfər.
Nəhəng bir qılıncı belinə vurdu,
Altında dördqanad qartal uçurdu.
Yetdi kəlisaya: ona bir zaman
Ulduzlar seyrini açmışdı rəhban.
Hikmət qapılarını açdı üzünə,
Rəyi işiq saçdı dövlət gözünə.
Ordan ta dənizin sahilinədək

Yol getdi atını yeltək sürərək.
Yolda nə dayandı, nə də dincəldi,
Qüstəntəniyyəyə birbaşa gəldi⁶³.
Rumun qeysərinə çatınca xəbər,
Dedi: “Xoşbəxtlikdir Rumçün bu səfər”.
Dedi: “Uğurludur belə bir iqbəl”.
Çıxdı qabağına etdi istiqbal.
Qeysər gördü gəlmiş qapıya baxtı,
Təslim etdi ona tez tacü taxtı.
İsəvi sevindi bundan o qədər,
Verdi ona qızı Məryəmi Qeysər.
Şaha layiq toydan çox danışdılar,
Bir çox şərt qoymağa verdilər qərar.
O bəxtiyar şahla qız dastanından
Rum əhlinə nələr şah etdi bəyan!
Niyatısla qoşun düzəltməsindən,
Ordu nizamından danışmıram mən.
Bunları demişdi bir başqa yazan,
İndi mən oyağam, yatmış o insan.
Sındırsam özgənin nırxını əgər,
Mənim də nırxımı özgə puç edər.

XOSROVUN BƏHRAML MÜHARİBƏSİ VƏ QALİB GƏLMƏSİ

Keyf etdikdən sonra şah bir neçə gün,
Dedi: “Qoşun verin mənə, köməkçün”.
Qeysər ona saysız qoşun verərək,
Qızılla düzəltdi işi qıziltək.
O qədər toplandı qoşun və yaraq,
Qalanmışdı sanki dağ üstünə dağ.
Dəmir dağ yerindən tərpenən zaman,
Sanki yer titrədi, qopdu bir tufan.
Xosrov cəm edilmiş bu igidlərin,
İçindən ayırdı bir qırx-əlli min,
Qəflətən bir gecə keçdi hüçuma,

Don zirehə döndü, qılınc da cama.
Bu işdən olduqda Bəhram xəbər dar,
O verdi döyüşə şir kimi qərar.
Bəxt tülkülük etsə, belədir qayda,
Şirlik, cahangirlik verməz bir fayda.
Bir-birinə qarşı dayandı səflər,
Qoşun sıralandı, sıyrıldı xəncər.
Ox vıyılısından, qılınc səsindən,
Fillə şir ödünü yarırırdı birdən.
Dirilər kar olur təbil səsindən,
Ölülər qalxırdı məqbərəsindən.
Sanki atəşdəndi atların nalı,
Ləl rəngə çalırdı onların yalı.
Atların səsindən bürclər söküldü,
Yerin qulağına civə töküldü.
Atlılar şimşəktək qılınc çalır, bax,
Şirlər döyüşürlər diş qıçırdaraq.
Əcəl hər tərəfdə canları pusur,
Bu döyüş yanında məhşər oyundur.
Bətr sinələrə iti nizələr,
Elə bil ki, artıq gəlmişdir məhşər.
Nizələrdən qalın meşə yarandı,
Qaçmaq yollarında ölüm dayandı.
Bu meşədə şirdən qurtarmaz maral,
Şirlər də qılıncdan keçirdi dərhal.
Külək girən kimi yarpaq altına,
Ox girirdi zireh qalpaq altına.
Qartaltək gəzirdi oxlar meydanı,
Qanlı qanadında ölüm fərmanı.
Göydə oynadıqca ox, nizə hər an,
Sərilirdi yerə neçə pəhləvan.
Əyyuqa yüksələn qanlı nizələr
Bayraq camlarını qızartdı yeksər⁶⁴.
Qırıq nizələrə yas saxlayıb yel
Bayrağın saçını dağıtdı tel-tel.
Başsız başçılara nalə edərək
Yer yaxa cırmışdı, göy isə ətək.

Birisi qılıncdan, biri Yaradan
Həmayil asmışdı diqqətlə baxsan.
Türk kimi bir döyüş başladı həm də
Türk gərənləri səslənən dəmdə.
Al, ipək bayraqlar dalğalanırdı,
Qamışlıq od tutub sanki yanırdı.
Çöllərdəki daşlar, torpaqlar qədər
Qan tökmək istəyən qılıncdı hər yer.
Xəzan yarpağıtək ara vermədən
Oxlar tökülürdü yerə göylərdən.
Dörd yanına çəkib qılıncdan hasar,
Şah filin üstündə tutmuşdu qərar.
Büzüğümid durub filin yanından
Əlində üstürlab baxırdı hər an.
Çalışırdı təyin eləsin nə vaxt
Düşməndən üzünü döndərəcək baxt.
Vaxt çatanda şaha söylədi: “Tez ol,
Fürsət əldən çıxar, ona vermə yol.
İntiqam almaqda sabit dayan sən,
Fili sür meydana, qorxma, qalibsən”.
Xosrov fil üstündə hərəkət etdi,
Bəhrəmin üstünə Nil kimi getdi.
Pilpayı qaldırıb Bəhrəmə çaldı⁶⁵,
O fil gövdəlini torpağa saldı.
Dünyanı yandıran düşmən xar oldu,
Xosrov qalib çıxdı, tale yar oldu.
Çaylar yaranmışdı axan qanlardan,
Başları top kimi üzdürürdü qan.
Rumlularda olan o zəncir kəmənd
Zənci saçı kimi olmuşdu bənd-bənd.
Hindli qılıncına kim durdu qarşı,
Gürcü saçı kimi kəsildi başı.
Bəhrəmin qoşunu düşdü dolaşlıq,
Sanki sərsəm adam görmüşdü işıq.
Ölümdən qurtardı bir neçə adam,
Onların içində uğursuz Bəhrəm.

Bəhrami-Gur kimi Bəhramı zaman
Şirlikdən çıxartdı, saldı zorundan.
Özünü bəyənsə insan nə qədər,
Öz gözündən ona dəyər bəd nəzər.
Özündən razılar hər zaman sınar,
Ondan qurtarana uzun ömür var.
Elə ki, döyüşdə Bəhram qovuldu,
Dünya da Bəhramın düşməni oldu.
Çox belə xırmanı yandırır zaman,
Oyunbaza oyun öyrətməz insan.
Hansı sərvə əvvəl ucaldıb yüksək,
Sonra da boynunu əymədi fələk?
Hansı qızılgülü bəslədi, sonda
Sarı gül rəngini görmədik onda?
Şəkərtək yeyilməz bütün loğmalar,
Mey bəzən saf olar, bəzən xılt olar.
Bir yan qəm məclisi, şənlikdir bir yan,
Biri ağlayandır, biri oynayan.
Hanı bu dünyanın vəfadarlığı?
Bir yanda ağlaşma, bir yanda çalğı!
İstər matəm, istər şadlıq səsləri,
Dünyaya bir zərrə yoxdur əsəri.
Bu təndir odunu çox aparandır,
İstər tikan yandır, istər gül yandır.
Bu dünya minmişdir ala bir ata,
Güman var ki, bu at çox təpik ata⁶⁶.
Fələk yaşıl rəngli bir atdır, yüyrek,
Ağıl qaçsın onun yolundan gərək.
Heç kimsəylə yola getməz bu nakəs,
Ona bel bağlayıb bir iş görülməz.
Bəhrami-Çubidlə düz gəlmədi baxt,
Xosrov Pərviz şaha qaldı qılnc – taxt.
Bəhram qaçdı Çinə, tutmadı qərar,
“Qəza üz verəndə meydan daralar”.
Bu zülmə rast gələn bir o deyildi,
Dünyada nə qədər bellər əyildi.

XOSROVUN YENİDƏN TAXTA ÇIXMASI

Ay yüksələn zaman Balıq bürcündən,
Pərviz Şah bürcündə salmışdı məskən⁶⁷.
Sövr Zöhrə ilə, Xərçəng Bərcislə,
Səadət yayırdı Təslis Təsdislə⁶⁸.
Həməl pərgarından Günəş baxaraq,
Etdi Dəlv bürcündən Zühəli parlaq.
Bir yanda Ütarid Cövza başından,
Şir yıxan Mərrixə baxırdı heyran.
Salmışdı Mərrixi Zənəb kəməndə,
Zühəlin gözüylə Rəs düşmüş bəndə.
Tale belə xoşbəxt bir qurğu qurdu,
Şah firuzə rəngli taxta oturdu.
O, ağı qaradan dərhal ayırdı,
Məğribdən məşriqə yayıldı adı.
Məmləkət hökmünə keçəndən bəri,
Gündən-günə artdı qüdrət əsəri,
Taxtını ucaltdı ölkərə qədər,
İncisi gəmiylə, dənizlə gövhər!
Taxtında qiymətli gövhərlər vardı,
Gecələr mehtabdan artıq parlardı.
Xosrov öz taxtına oturdu şirtək,
İgidlər söylədi çox-çox “Mübarək!”
Möhründən bəzəndi üzü hər yerin,
Yaranmışlar ona dedi: “Afərin!”
Üzünün günəşi hər yerdə yandı,
Xorasanda yeni günəş oyandı.
Şadlıq tərənəsi, sevincli səslər
Yayıldı Mərvdən ta Bəlxə qədər.
Şah taxtı tacına yetişən zaman
Şirinin qəməzi başladı talan.
Nə könlüdən qəmi atmaq olurdu,
Nə də qəm verənə çatmaq olurdu.
Çünki Məryəm idi indi arvadı,

Onun sayəsində yüksəldi adı.
Doğrudur, şahlığı, xəznəsi vardı,
Şirinsiz qəmgindi, çox biqərardı.
Demirəm, şadlanmır, heç olmurdu şən,
Deyirəm, gülmürdü açıq ürəkdən.
Mey içib nəğmələr dinlərdi bəzən,
Bəzən mey töküdü cama gözündən.
Gah deyirdi: “Nədir istəyin, ürək!
Şahlıq, ya aşılıq, cavab ver görək?
Hökumət eşq ilə uymaz heç zaman,
Gərək birisindən yapışa insan.
Pələngə şir dedi: – Məsəldir, bişəkk,
Ya Zəngana gedər, ya doğar eşşək.
Hər ikisi olsa, həm şahlıq, həm yar,
Ürək də şahlıqdan bir ləzzət alar.
Bəxtim yüz ölkəni ver desə, yenə,
Verərəm yarımın bircə telinə.
Yarımla bir gecə yatmışdım bağda,
Durmuşdu yanımda, bəxtim ayaqda.
Bəxtim yatan zaman mən tez oyandım,
Sevgilisiz qalıb odlara yandım.
Mənə deyirlər ki, günəş kimi gül!
Cəmşidin yerində qəm rəva deyil.
Könüldə qəm varkən gülmək olarmı?
Qəmli ürəklərə sevinc dolarmı?
Nakam bir quşam ki, mən yurd yuvadan
İpək tor içinə düşmüşəm, aman!..
Qəlbim gülüstana getmək arzular,
Əfsus, ayağımda var qızıl cidar.
Nə belə cidarı açmaq mümkündür,
Nə də o zəncirlə uçmaq mümkündür.
Birin dərdindən xəstələnmişəm,
Mümkünmü bir elin qəmini çəkəm?
Yüz nəfər gərəkdir ovutsun məni,
Necə yüz nəfərin çəkim qəmini?
Özümü yükləsəm eşşək yüküylə,

Gülər bu işimə eşşəklər belə.
Ayla Günəş çıxıb birləşdiyindən,
Yer üzü olmuşdur bu qədər rövşən.
Ürək birləşməyib öz istəyilə,
Könlüm dağınıqdır, nursuzam belə.
Gültək ulduzlarla bu bağ doludur,
Dağınıq düşərək, saçmayırlar nur.
Qığılımdan şamın nuru çox olar,
Qığılıcı dağınıqdır, şamda birlik var.
Ürəyim taxt üçün düşmüş kəməndə,
Sıxmaq istəmirəm könlümü mən də.
Qəlbimə qara gün bir gecə gəldi,
Canıma qızdırma, bax, necə gəldi!
Əqrəb yuvasına sığmayan siçan
Süpürgə bağladı bir də dalından.
Zəncinin sifəti qaradır əslən,
Ancaq xəstəlikdə saralar birdən”.
Sonra hirsə dedi: “Diqqət et bir az!
Dövlətlə zarafat eyləmək olmaz.
Hökmdarlıq varkən bəxtin yar olar,
Canan sənə munis, vəfadar olar.
Dövlətdən əl çəkmək bir fayda verməz,
Mühakimə etməz dövlətlə heç kəs.
Hasil olarmı heç dövlətsiz murad?
Tapılmaz dövlətdən daha yaxşı ad.
Arzular dövlətlə olmuşdur hasil,
Quş da tora gələr dən olanda, bil.
Buğda ək ki, sənə dirilik verər,
Buğda arasında ot özü bitər.
Dövlətdir hər işi işıqlandıran,
Dövlətsiz olmaqdan uzaqlaş hər an”.
Ürəyində belə çox söz söylərdi.
Səbr olarmı, varsa məhəbbət dərdi...
Ayrılıq qəminə səbr etdi indi,
Bu işdən axırda özü sevindi.

XOSROVUN FƏRAQINDAN ŞİRİNİN AH-ZAR ETMƏSİ

Söz ustadlığında o zəhmət çəkən
Dəftərində belə yazıb eşqdən:
Xosrovdan aralı düşəndə Şirin,
Dərdi sonsuz oldu, həsrəti dərin.
Badam gözlərindən gül suyu axdı,
Badam çiçəyinə gülə buraxdı.
Başı kəsilmiş bir qoyuntək yerdə,
Əl-ayaq çalırdı dözməyib dərdə.
Canında taqətin alovu söndü,
Ürəyi qarışqa gözüne döndü.
Yuyub ətəyini göz yaşu ilə,
Sevgi xırmanını vermişdi yelə.
Gah sərxoşlar kimi gedirdi yolu,
Gah heyran qalırdı gözləri dolu.
Gözündən aramsız inci süzürdü,
Kirpiyi incini sapa düzürdü.
Beyninin arzusu yuxudan uzaq,
Yuxusuz gözü də olmuşdu çıraq.
Söyüdtək əsirdi o sərvqamət,
Ənbəri solduran o nazlı afət
Qəmlənib bir zaman yığıldı yerə,
Saçları bürüdü yeri ənbərə.
O nəsrin dırnaqlı tez əl apardı,
Nəsrinlə lələdən yarpaq qopardı,
Badamdan şəkərə su çiləyirdi,
Gah findığı innabla dişləyirdi⁶⁹...
Top kimi qaçırdı hər yana bəzən,
Bəzən də çövkantək donurdu birdən.
Nur sütunu kimi bir ağac bitdi,
Suda kafur kimi əridi getdi.
Yuxusuz gözüne səpirdi duzu,
Nərgizdən lələyə axıdırdı su⁷⁰.
Parlaq mehtab kimi bir təzə bahar,

Dağılmış civətək qırıldı zinhar!
Könül yollarında qəm şəbxun etdi,
Qəlb ordugahına şikəstlik yetdi.
Pusqudan çıxaraq atlandı möhnət,
Hədsiz itki verdi döyüşdə taqət.
Ciyərdəki dövlət, qəlbəki sərvət
Xəzinə-xəzinə edildi qarət.
Xidmətə başını əydiyi zaman
Can sultanı çıxı bildi aradan.
Bəzən ürəyinə qarğış edirdi,
Bəzən ürəyindən dada gedirdi.
“Ey zalım! – deyirdi bəxtinə bəzən, –
Bir kərə yaxşı iş sən görməmişən.
Qəlbinin istəyi gəlmişdi, neçin
Buraxdın əlindən onu, itirdin?
Birdən ayağını basdın xəznəyə,
Əldən verdin onu nahaqdan, niyə?
Verilmişdi sənə sevdiiyin çıraq,
Aldın o çırağı söndürdün ancaq.
Dirilik suyunu gətirdin ələ,
Gizləndi, bir udum içmədin belə.
Mətbəxdən od oldu sənə pay ancaq,
O oddan olmadı bircə günün ağ.
O od səbəbinə indi yanırsan,
Nə faydası indi olsan da peşman!”
Göylərin uğurlu mələyi hərdən
Deyirdi: “Qəm yemə, vəslə yetərsən!”
Bəzən həvəs ona edirdi təlqin
Ki, durmadan şahın dalınca getsin.
Bir xeyli incitdi onu bu möhnət,
İşinin yolunu tapdı, nəhayət.
Zarıya-zarıya qalxdı ayağa,
Xar olub düşmüşdü çünki torpağa.
Banunun yanına eylədi güzər,
Xosrovdan Banuya yetirdi xəbər.
Banunun qəlbində oyandı rıqqət,

Verdi Şirinə çox öyüd-nəsihət.
Dedi: “Bir neçə gün səbr elə, çalış!
Heç kəs həmişəlik darda qalmamış.
Gül kimi tez açıb görünmə aşkar,
İti axan sular tez körpü yıxar.
Top kimi yıxılıb qalxsan yaxşıdır,
Hər yıxılan bir gün qalxacaq axır.
Toxum çürüməsə bitməz heç zaman,
Bir iş bağlanmasa, açılmaz, inan!
Arzu gec doğrusa xoşdur, ey nigar!
Tez-tez içən adam tez sərxoş olar.
Şimşəklər çıxardan bulud, görürsən,
Bərk ağlayıb, sonra açılır birdən.
Tələsik yol getmək bir fayda verməz,
Yorular tələsik yol getsə hər kəs.
Altmış batman yükü götürən eşşək
Altmış beş batmandan çəkinməz, bişəkk.
Bugünkü sərtliyə dözəsən gərək,
Kim bilir ki, sabah nə göstərəcək!
Xosrovun yolunda çəkmisən əzab,
Bir çox çətinliyə gətirmisən tab.
Ziyanın yox, fayda almasan da sən,
Dadmayıb ki hələ sənin yəxnindən.
Su daim aşağı axıb tökülər,
Çox çəkməz səadət üzünə gülər.
Səbr etmək vaxtıdır, tələsmə barı,
Sular çətin axar üzüyuxarı”.

Banu bu sözlərlə onu ovutdu,
Şirin də səbr edib qəmi unutdu.
Hünərli Şapur da girdi araya,
Təsəlli verdilər birlikdə aya.
Çox söz danışdılar, öyüd verdilər,
Xosrovun adıyla sevindirdilər.
Səbr etdi bir qədər o kədərli qız,
Əhvalı pərişan, qəlbi qərarsız.

MƏHİN BANUNUN ŞİRİNƏ VƏSİYYƏT EDİB ÖLMƏSİ

Təsəlli verirdi Şirinə Banu,
Oxşayırdı şirin sözlərlə onu.
Qurtaran zamanda vəfası ömrün
Yanına çağırırdı Şirini bir gün.
Xəznə açarını ona verərək
Dedi: “Bu tezlikdə anan öləcək”.
Banunun vücudu süstləşdi artıq,
Tərk eylədi onu əski sağlamlıq.
Xəstəlik incitdi onu bir zaman,
Cismi ruhdan doydu, ruhu dünyadan.
Dünya şirin candan ayırdı onu,
Şirinə tapşırırdı o var-yoxunu.
Batdı qaranlıqda günəşi birdən,
Köçdü qara yerə şahlıq evindən.
Daşdan düzəlmiş bir şüşə tapılmaz
Ki, daşda sınmasın keçincə bir az.
Aman bu fələkdən, min oyun qurur,
Gah şüşə qayırır, gah da sındırır.
Belədir nəsibi yaranmışların,
Xəzan olur sonu hər ilk baharın.
Bal qayırdı arı əvvəlcə, ancaq
Sonra özü yedi bala qonaraq.
Güvənmə bədənə, torpaqdır sonu,
Əcəl bir yel kimi qoparar onu.
Başdan papaq qapan küləkdən, əlbət,
Ot nəvaziş görər, sərvlər zillət.
Yaşama özülü külək binada,
Yaramaz belə puç əsas dünyada.
İnsanı boğan bu tora inanma,
İçi çürük qozdur, ona aldanma.
Dovşantək. tülkütək aldanma yenə
Dovşan yuxusuna, tülkü məkrinə.
Çox-çox şir ovlayan, canavar vuran
Tülkü hiyləsinə olmuşdur qurban.

Təcrübəylə tapdım bu həqiqəti
Ki, əl geyişidir dünya işrəti.
Qaşınanda əvvəl ruha xoş gəlir,
Sonra əllərindən alov yüksəlir.
Dünyanın camı da belədir ki, var,
Əvvəl sərxoş edir, sonra da xumar.
Boşla qəmi, qəmə dəyməz bu dünya,
Pislik də eləmə bir kəsə əsla!
Dünyanı qarşına gətirsən də sən,
Bir qarından artıq yeməyəcəksən.
Yüz xəzinə olsun, ya bir dirhəmin,
Bir qarınlıq paydır dünyada yemin.
Sağ olduqca canın bu dünyada, bil,
Vücut çətinlikdən yorulan deyil.
İştahla olduqca yemək-içməyin,
Dodağında gülüş olacaq şirin.
İnsan məyusluğa düşdüyü zaman
Xeyli uzaq düşər xilas yolundan.
Dünya nədir, düşün, acı-zəhrimar,
Az yeməklə ondan qurtarmaq olar...
Qarınqulu olma gücsüz bir qurdtək,
Yeməkdə belini qarışqatək çək⁷¹.
Məzəc itirərsə yolunu əgər,
Salamatlıq ələ çox çətin düşər.
Az yeməkdən heç kəs qızdırmaz, ancaq
Çox yeməkdən gündə yüzü ölür, bax.
Haramdır ələfi tarac eyləmək.
Bədəni dərmana möhtac eyləmək.
Çörək gülşəkərtək yeyilsə əgər,
Vücuda nə gərək daha gülşəkər?
Yeyilməyən hər şey gültək xoş olar,
Yediyin şəkərsə, yenə qoxuyar.
Dünyanı sevmirsən, axtarma barı,
Əgər sevirənsə, at danlaqları.
Kimin bu dünyada mənzili yoxdur,
Ürəyi qəmsizdir, gözləri toxdur.
Bu çöldə yaşayan kim olsa, acdır,

Bir parça çörəyə, suya möhtacdır.
Palçıqdan yaranmış, diltəng olma gəl!
Ürək sıxılında çıxar yüz əngəl.
Bu qədər hiyləyə fələyin ancaq
Ala bir atı var – qoca və çolaq.
Daima dövr edən atların fələk
Qarasına minər ağdan düşərək.
Atanı batırdı bu qəm selləri,
Oğul da atadır, qalarmı diri?
Hindunun qanını tökən bir nəfər
İntiqam almazsa qan gedər hədər.
Necə oğulsan ki, hörmət edirsən
Atanı öldürən bir hinduya sən⁷²?
Oxla bu fələyi, qoy çıxsın canı,
Nə qədər qırmışdır ata-babanı!
Kirişsiz qalmasa oxuyla fələk,
Heç bir kəsin ovu kökəlməyəcək.
Yolunda aslanlar yatan marala
Bir qılınc görünür otlar az qala.
Necə sənin qəlbin xatircəm olar:
Arxanda yel əsir, öndə quyu var.
Bu sakit dənizə bel bağlama, dur!
Adətinə görə, o, insan udur.
Hansı bahar var ki, xəzan olmasın,
Ağacı quruyub, gülü solmasın?
Aqillər dünyadan qaçsa yaxşıdır,
Çünki əvvəl şirin, sonra acıdır.
Kimin dərqli olsa həyatda canı,
Gülər çıraq kimi ölüm zamanı.
Kim dünya başını kəsərsə əgər,
O, gültək kəsənin əlindən öpər.
Əgər vaiz olsa deyər ki: “Sən at,
Mən götürüm onu”, – elədir həyat.
Zahid olsa deyər: “Qoy ölsün yüzü” –
Sovxa paltarını geyinsin özü.
Çox dünya dərдинə qalanlar vardır,
Belə adamlardan dünya bezardır.

Ruzi qəmi çəkmə bu dünyada sən,
Ruzini yetirər ruzi yetirən.
Din qəmi çək, dünya bir qəmə dəyməz,
Bir gecəlik gəlin matəmə dəyməz.
Dünyada əbədi şey yoxdur, inan,
Dəyməz bir arpayə bu böyük cahən.
Ədəm töhfəsidir torpaqda hər iz,
Pak gövhərin olar mayası təmiz.
Bu sözü çox yaxşı deyib ərənlər:
Yaxşı-pis ölümdən sonra bilinər.
Orda çox arvadı görərsən kişi,
Çox kişini xəcil eyləyər işi.
Xudavənda, gəminim girdaba düşsə,
Ayağıma əgər bir daş ilişsə,
Əfv et Nizamini, bağışla onu,
Kərəminlə keçsin ömrünün sonu.

MƏHİN BANUNUN YERİNƏ ŞİRİNİN TAXTA ÇIXMASI

Şirinin əlinə çatanda şahlıq
Ölkədən hər yana yayıldı işıq.
Ədalətlə etdi rəiyyəti şad,
Məhbuslar olundu həbsdən azad.
Şəhər qapısından bir bac almadı
Heç bir əkinçidən xərac almadı.
Zülmədən qurtardı bütün məzlumlar,
Dünyada zülmədən qalmadı əsər.
Dostluğa başladı şəhər, kəndistan,
Ona dua xoşdu dünya malından.
Ədlindən dostlaşdı kəklik, qaraquş,
Gördülər qurd, qoyun həmsöhbət olmuş.
Nə var – yaxın, uzaq bütün cəmaət
Dedilər: “Var bunda səxa, ədalət”.
Bolluq oldu, hər şey məhsul gətirdi,
Bir buğda dənəsi yüz dən yetirdi.

Şahın niyyətləri xoş olsa əgər,
Otdan gül yerinə gövhərlər bitər.
Pisniyyət bir ağac quru budaqdır,
Bolluq xoş niyyətdən yaranacaqdır.
Ölkədə qəhətlik, bolluq olurkən
O şahın ədlindən verəcək nişan.
Zalım, pis niyyətli olsa şah əgər,
Dünyadan pis adla o köçüb gedər.
Qalmışdı Xosrovdan Şirin xəbərsiz,
Bu şahlıq könlünə yatmırdı hərgiz.
Varkən Keyxosrovtək dövləti, varı,
Başından çıxmırdı eşqin xumarı.
Hər keçən karvandan tuturdu xəbər,
Bəlkə də Xosrovdan nişan verələr.
Eşitdi: şah olmuş artıq bəxtiyar,
Yenə əlindədir bütün ixtiyar.
Xəznə açdı, verdi gövhərdən şabaş,
Dostluq yolunda çox saçıldı daş-qaş.
Məryəmdən gəlirdi könlünə ələm,
Çünki həddən artıq qısqancdı Məryəm.
Bilirdi ki, Rumda şah edib yəmin,
Artıq heç bir eşqə könül verməsin.
Bu acı xəbəri bilincə Şirin,
Ağzında təlx oldu yediyi şirin.
Öz eşqinə özü qalmışdı heyran,
Qurtara bilmirdi qəm zindanından.
Tam bir il sürdüyü şahlıq boyunca,
Ondan incimədi bir quş, qarınca.
Gözütək qəlbi də xumardı hər an,
Saçıtək işi də daim pərişan.
Qorxurdu fikrinin dağınıq çağı
Pozulsun saldığı ədalət bağı.
O canan görmədi bir başqa çara:
Buraxsın təxt ilə tacı yadlara.
Xosrov dərgahına tək yola düşsün,
Tək olub, yar ilə xəlvət görüşsün.

Qalmamışdı artıq ruhunda taqət,
Taqətdən salmışdı onu məhəbbət.
Şahlıq eləməkdən soyudu, doydu,
Bir qulu hələlik yerində qoydu.
Gülgünün belinə yəhər qoyuldu,
Şapur, rikabında bir kölgə oldu⁷³.
Yoldan çıxan zaman Şirin, şübhəsiz,
Apardı özüylə bir neçə kəviz.
Onlar olmuşdular Şirinə yoldaş,
Çətinlikdə kömək, rahatda sirdaş.
Çox ipək götürüb, bir xeyli də pul,
Yola düzəldilər sürüləri bol.
Öküz, qoyun, dəvə, at qatar-qatar,
Dəniz kimi doldu, daşdı səhralar.
Ordan da tələsik tez qəsre gəldi,
Ardınca sürülər elə bil seldi.
Yenə tər mirvari sədəfə girdi,
Gövhər yenə daşa pənah gətirdi.
Hindlilər əlinə düşdü xəzinə,
Qəm daşına dəydi bu şüşə yenə,
Bu parlaq dürrdən o daş odlandı,
Məbəd ocağıtək alışdı, yandı.
Şirinin ay üzü sevincli bahar,
Atəşkədə ondan oldu laləzar.
Şirindəki eşqin hərarətindən
O qəsrin havası qızdı, deyəsən.
Şah eşitdi Şirin yaxına gəlmiş,
Ümidi canlandı: “Düzələcək iş!”
Məryəmin qorxusu gətirirdi qəm,
Çünki gecə-gündüz güdüdü Məryəm.
Qəsre gətirməyə rüsxəti yoxdu,
Yanına getməyə fürsəti yoxdu.
Uzaqdan alırdı o aydan soraq,
Ordan əsən yeli güdüdü ancaq.
Yadından çıxmırdı Şirin bircə an,
Yanıb qıvrılırdı sanki bir ilan.

XOSROVUN BƏHRAM ÇUBİNİN ÖLÜMÜNDƏN XƏBƏR TUTMASI

Sübhün şahənşahı təxtinə çıxdı,
Zənci qoşununu ruhlular yıxdı.
Bir Yusif göründü əldə narıncı,
Sındı Züleyxatək ayın turuncu.
Yol vermədi fələk hiyləyə artıq,
Dünya güldü, gəldi bir mehribanlıq.
Firuzə günbəddən qapı açıldı,
Dünyaya uğurlu müjdə saçıldı.
Fitnədən olmuşdu zəmanə eymən,
Yer üzü silindi çirkin əməldən,
Yeni bir şövq ilə gülərkən bəxti
Bəzəndi sarayda Xosrovun təxti.
Şahlığın bayrağı hey yüksəlirdi,
Uca, sıra tağlar göyü dəlirdi.
Qabağında qeysər, xaqan və fəğfur
Bir ox mənzilində dayanıb durur.
Hər bucaqda gözəl bir kürsü durmuş,
Hər kürsü üstündə bir şah oturmuş.
Ayaq üstündədir səf-səf qoşunlar,
Yerə göz dikmişdir heyrətdən onlar.
Başının qədrini bilən hər insan.
Şahənşaha baxa bilmir qorxudan.
Hər kəməş gövhəri gecəyə nurdu,
Bu nurdan gündüzün gözləri kordu.
Filgövdə əsgərlər kaftan geyərək,
On mil məsafədə düzölmüş tək-tək.
Onun qorxusundan su olardı köz,
Civəyə dönərdi dildə qızıl söz.
Ağlı, təbi, bəxti cavan, ləkəsiz,
Taxtda oturmuşdu Xosrovi-Pərviz.
Taxtının yanında çəkərək hasar,
Durmuşdu cüt cərgə sadiq qulamlar.
Durmuş qızıl kəməş qulam dəstəsi,
Divar naxıştək çıxmırdı səsi.

Taxtı altında yer tutmuşdu aram,
Qaydayla hüzura gəlir hər adam.
Dövlət qapıları açılan zaman
Bir qasid sevincək girdi qapıdan.
Yeri öpüb dedi: “Şahım var olsun!
Bu dünyada hökmü bərqərar olsun!
Səadətlə otur bu qızıl taxta,
Bəhramın nəsibi oldu bir taxta.
Bəhramın evini tərək etdi şahlıq,
Şahın bu düşməni yox oldu artıq”.
Xosrov dedi: “Dünya fanidir, fani,
Bəhram edəcəkdir hər bir insanı.
Zəmanə bizlərə vuranda kötək,
Qaravul çəkirdi Bəhrama fələk.
Bəxtimin ağacı gətirəndə bar
Bəhramın üzünü örtüdü taxtalar.
Bir bu Bəhram deyil, olsa Bəhram Gur,
Dünyada nəsibi olacaqdır gor.
Bəhrami-Gur əgər tərək etdi toru,
Yüz Bəhramın vardır dünyada goru.
Bəhram sağkən dünya ona köməkdi,
Dünyanı tutmağa çox həsrət çəkdi.
Hanı bəs o şir ki, igidliyindən
Məst olub, bizimlə döyüşdü birdən?
Hanı o dünyagir, ağzı qan qılınc?
Gavə bayrağına qan saçan qılınc?
Bir çox şir ürəkli, ağıllı insan
Dünya hiyləsinə olmuşdur qurban.
Salmışdır bəndə çox şirləri, bil ki,
Əfsunlar oxuyan bu qoca tülkü.
Çoxuna pələng, şir öldürən deyə
Verdilər it kimi qurda hədiyyə.
Tülkü şahlıq edir qurdlara, çünki
Qurd balığı görür, tələni tülkü.
Boşboğaz məkrinə çox şahlar uyur,
Yersiz düşmənçilik əsası qoyur.
Pis nəticə verir sonda xam tədbir,

Döşünü ipək yox, oxlar bəzəyir.
Güvənmək papaqsız eyləyir başı,
Gücə güvənməmək yaxşıdır, yaxşı.
Yağdan qüvvət alıb yansa da çıraq,
Çox olsa çırağı söndürəcək yağ.
Duzla ağarsa da xörəyin üzü,
Gərək qədərincə tökəsən duzu.
Xurmanı az ye ki, tikan olmasın,
Yaxşı xörək gəlib yaman olmasın.
Lazım olanı ye məqbul qədərdə,
Halal olsun sənə haram şeylər də.
Bu darvazada ki mənzil etmişən,
Kədərdə, sevincdə hüdu gözlə sən.
Dövrənindən çıxma heç yüksəklərə,
Ayağını uzat yorğana görə.
Hədsiz dalğalanma sən də dəniztək,
Çalışma uçmağa özündən yüksək.
Öz işinə görə söz danış hər an,
Bafta toxuyarmı həsir toxuyan?
Bu ağıllı sözlər nadir gövhərdir:
“Əzvay yenə əzvay, şəkər – şəkərdir!”
Yeni dəb gətirmək nə lazım elə,
Köhnə qaydaları verməsən yelə?
Qədim qəndilləri vurub sındırma,
Yetimin malına heç yaxın durma.
Hər tum əkən ondan götürər bəhər,
Məndən yox, toxumdan gəlir bu xəbər.
“Mənəm, mənəm” deyib çox qılınc taxan
Torpaqlar altında yatır bu zaman.
Sanma ki, qan töküb aslan ov udar,
Gec də olsa bir gün onu qan tutar.
Dövlətlə zülm olmaz bir yerdə, əlbət,
Zalımlara dövlət göstərməz ülfət.
Samanlığa düşsə əgər bir eşşək,
Eşşək yox, samana gərək vay deyək.
Halvaya göz yuman bir milçək hanı?
Əncirçün öldürmək olmaz qarğanı.

Yadlar zinətilə ev bəzəmə sən,
Dinə rəxnə düşər, deşilər kisən.
Bu tünlük bazarda baxma ki, əttar
Boyaqçı küpünə narıncı atar.
Çətinə düşsə iş, sən olma sakit,
Sakitlik köməkdir zülmə, bil, eşit!
Deyirlər ki, bir gün ağıllı bir kəs,
“Mən dəliyəm” deyə elə yayır səs.
Bir uşaq onunla girsə savaşa,
Dərhal böyükləri basarmış daşa.
Soruşurlar: “Uşaq səni vurarkən
Neçin öc alırsan sən qocalardan?”
Gülümseyib deyir: “Gülməsə qoca,
Uşaq pis iş tutmaz ömrü boyunca.
Narazı olarsa ayaqdan əllər,
Ayaqlara görə başı döyərlər”.
Təkəbbürlə baxma dərvişə zinhar,
Onun da özünün bir aləmi var.
Yaxşı adamların göz yum eybinə,
Yaxşı şey öyrətməz yaman göz sənə.
Bu göz nöqsan görür hər bir hünərdə,
Bir ləkə axtarır hər saf gövhərdə.
Gözlərin qarğanın gözündə olsun,
Çirkin ayağına baxma tovuzun.
Yüz nöqsanın varkən, dinmə, sus barı,
Özgədə axtarma o nöqsanları.
Bir gözlə baxırsan öz eybinə sən,
Gözlərin yüz olur özgədə görsən.
Ey eyb axtarmaqda ayna olan şəxs!
Aynanın işini sən görmə əbəs.
O, sirr saxlayandır, heç bir kimsənin
Eybini yanında söyləməz sənin.
Üzdə gördüyünü dalda deyənlər
Qapqara olurlar – kölgədən betər.
Kiçik hesab etmə, kim düşmənidir,
Nərdi xam adamdan udmaq çətindir.
Xəncərlər üstündə rəssamlar çəkən

Qızıl dovşanlara arxalanma sən.
Döyüşən zamanda onunla şirlər,
Çox dovşan qanını tökər o xəncər.
Xətərsiz sanma lal axan suları,
Tünd axsa dağıdar xanimanları.
Oda uyma, demə üz nurlandırar,
Vaxt olar yüzlərcə xırman yandırar.
Aslan gülüşünə əmin olma, bil,
O, qılınc göstərir sənə, diş deyil.
Cürətdən dəm vuran qoçaq adamlar,
Şir yıxandan sonra şir adı alar.
Xosrovu yıxmaqçün, gördünmü, Bəhram
Xosrovla vuruşub aldı böyük nam.
Özündən alçaqla çəkin qovğadan,
Yıxıb-yıxılmaqdan incik olarsan.
Böyüklə vuruşda insan ad alar,
Alçaqla vuruşan özü alçalar.
Nəhəng vuruşuna dəniz də azdır,
Xırda balıqların yeri dayazdır”.
Xosrov bu şeylərdən etdikcə söhbət,
Böyüklər ağladı göstərib rıqqət.
Xosrov taxtdan endi, artdı qayğısı,
Gözlərindən axdı çox gül rəngli su.
Düz uç gün Bəhramçün batdı kədərə,
Nə taxta əl vurdu, nə qədəhlərə.
Dördüncü gün yenə məclis düzəldi,
Xoş nəğmə səsləri birdən yüksəldi.
Səxavətə gəldi o dəmir əllər,
Daş-qaşdan yer dönüb olmuşdu Ülkər.
Mey tökdü saqilər, sərxoş oldu şah,
Şirinin qəmindən ürəyində ah...
Dedi: “Barbəd gəlsin məclisə əlan!”
Ondan dərdlərinə istədi dərman.

ÇALĞIÇI BARBƏDİN TƏRİFİ

Sərxoş bülbül kimi gələndə Barbəd
Su kimi axırdı əlində bərbət.
O, çala bildiyi yüz xoş nəğmədən
Seçdi otuzunu – özü bəyənən.
Bu otuz nəğmə ki, Barbəd çalırdı,
Gah ürək verirdi, gah can alırdı.
“Gənci-badavərd”lə məclisi açdı,
Ağzı hər nəfəsdə xəzinə saçdı.
“Gənci-gav” başladı, coşdu üfüqlər,
Yer öküzün verdi, nisar etdi zər⁷⁴.
O “Gənci-suxtə”ni oxuyan zaman
Mın xəzinə yandı onun ahından.
“Şadırvan mirvarid” oxuyan zaman
Mirvari saçırdı dodaqlarından.
“Təxti-Taqidis”ə gələndə növbət
Göydə qapısını açardı cənnət.
“Naqusi” və “Övrəng” çalınan zaman
Zəng səsi qalxırdı övrəng taxtından⁷⁵.
“Hoqqeyi-kavus”dan bal versə əgər,
Onun mətəindən öpərdi şəkər.
“Mah-bər-kuhan”ı çalanda əli
Ayı dağ üstünə qoyardı dili.
“Müşk danə”sini səsləndirərkən
Ev müşkün ətrindən olurdu Xütən.
“Arayişi-xurşid” salırkən haray
Getməzdi günəşin bəzəyi bir ay.
“Nimruz” nəğməsini başlasa, bütün
Özündən gedərdi ağıl yarım gün.
“Səbz dər səbz” nəğməsi başlasa əgər,
Saralmış bağlarda açardı güllər.
“Qifli-Rumu” əgər oxusa bollar,
Rum, Zəng xəznəsinə açardı yolu.
“Sərvistan” başlayıb ötəndə dil-dil,
Səba sərvistana girməzdi bir il.

“Sərvi-səhi” səsi gəlcək qulağa
 Bülbül sarmaşırkı güldə budağa.
 “Nuşin badə” silsə könüldən qubar,
 Keçərdi gecədən qalmış o xumar.
 “Ramişi-can”ını oxuyan zaman
 Zəmanə edərdi özünü qurban.
 “Sazi-novruz”unu çalanda tamam⁷⁶
 Tale də edərdi o günü bayram.
 “Müşküyə” nəğməsi müşk tökərdi,
 Müşkün xoş qoxusu qəsrə çökərdi.
 Həvayi – “Mehrigan” çalanda, o dəm,
 Huş başdan çıxırdı, gülürdü aləm.
 O “Mərvayi-nik”dən desə bir qədər.
 Xoş olardı bir il gələcək günlər.
 “Şəbdiz” nəğməsini başlayanda, bax,
 Bütün gecə dünya qalardı oyaq.
 “Şəbi-fərrux” səsi gəlsə xəfifcə,
 Olmazdı heç bundan uğurlu gecə.
 “Fərrux-ruz” nəğməsi oxunan dəmdə,
 Zaman qalib çıxar, qalmazdı qəm də.
 Başlarkən “Qönçeyi-kəbki-dəri”dən
 Kəklik qaqqıltısı gələrdi həməən.
 Sazı başlayarkən “Nəxçirigana”,
 Salar zöhrələri tora, zindana.
 “Kini-Səyavuşa” vuranda barmaq,
 Səyavuş qanıyla dolurdu qulaq⁷⁷.
 “Kini-İrəc”inə acanda meydan,
 Qisasa başlardı təzədən cahan⁷⁸.
 Səslənən zamanda o “Baği-Şirin”,
 Acı meyvələr də olurdu şirin.
 Belə könül açan şux nəğmələrdən,
 Pərviz üçün Barbəd çalırdı şən-şən.
 Bir-birindən gözəl bu nəğmələrə,
 “Əhsən! əhsən!” dedi Xosrov yüz kərə.
 Xosrovun bir belə adəti vardı,
 “Əhsən!” deyən zaman qızıl atardı.
 Barbədin çaldığı hər bir pərdəyə,

Şah tamam bir xəznə verdi hədiyyə.
Dil açıb incə bir qəzəl deyərkən,
Şah qızıl bəxş edib deyərdi əhsən.
Hər pərdədə Barbəd çalsa bir məqam,
Şah xələt verirdi mirvari tamam.
Bu gün nə qədər də desələr əhsən,
Bir yun paltar belə görməyəcəksən.
Sən yüksək hümmətdən başını dik tut!
Hər bir afərinə, xələti unut!
Qənaətə şad ol, tamahdan əl çək,
Mən kimi qətrə ol, yaşa dəniztək.
Bir neçə xəznəni şaha verirkən,
Bir saman çöpü də istəmədim mən.
Yoxsulluq içində sözüm göyərdir,
Nə mən tələb etdim, nə də o verdi.
Bu bəsdir ki, dünya sözümlə doldu,
Dəryalar, mədənlər mənimki oldu.
Nizami, zahidlik xələtini sən
Qızıl xələtlərə heç dəyişməzsən.
Belə bir xələti boynuna salan
Bütün başçıların başıdır, inan!

XOSROVUN ŞİRİNİ GƏTİRMƏK ÜÇÜN MƏRYƏMDƏN İCAZƏ İSTƏMƏSİ

Göyün yaxasından çıxanda qəmər
Hilali örtüyə büründü yerlər.
Xosrov hərəmxana yolunu tutdu,
Şirin həsrətiylə çox qanlar uddu.
Məryəmin yanına gəldi məst ikən,
Ona İsa kimi dil açdı birdən:
Xosrov söhbət açdı, Şirindən dedi,
Məryəm bu sözlərdən acı qəm yedi.
“Yaxşıdır Şirindən olarkən uzaq,
Yaramı acı duz göynətmir ancaq.
Ağzı acı olmuş almayaraq kam,

Mənim səbəbimə olur o, bədnam.
Sən də mənim kimi göstərib qılıq,
Göstəreydin ona bir mehribanlıq.
İcazə ver, o da olsun bir kənis,
Qalmasın qəsrə yalqız, kimsəsiz.
Mən onun üzünə baxarsam əgər,
Yandırsın gözümü odlar, atəşlər”.
Məryəm cavab verdi ona: “Cahangir!
Cəlalm, şöhrətin göylərdə gəzir.
Dünya çırağını bəxş etmiş sənə,
Fələk baş əymişdir sənə səcdənə.
Mən kimi tər halva qarşında varkən,
Nədən soyuq düyü qızdıracaqsan?
Tər halva olsa da Şirinin adı,
Mən elərim acı o şirin dadı.
Tikansız xurmanın başqa dadı var,
Tüstüsüz bir halva çox şirin olar.
Tay tutursan məni o cadugərlə,
Babil sahirini aldadar belə.
Mindən çox əfsanə bilirkən əzbər,
Tək bircə əfsunla bizi məhv edər.
İstəyir aldada, ayrı düşək biz,
O, sənə qovuşa, mən qalam sənsiz.
O əfsuna uyan zənn etmə məni,
Mən çoxdan bilirəm o əfsanəni.
Arvad var tərs salar yüzü əllylə,
Ancaq Ütaridə qurar min hiylə.
Arvad bir güldana əkilmiş güldür,
Bayırı gözəldir, içisə “gül”dür⁷⁹.
Bir ölkə tapmazsan görə, həqiqət,
Qadında, qılıncda, atda sədaqət.
Vəfa kişilikdir, arvadda olmaz,
Arvad adlananda vəfa tapılmaz.
Kişilər çox tədbir tökdülər, fəqət,
Bir arvad etmədi düzgün hərəkət.
Sol böyürdən olmuş qadın, deyirlər,
Soldan sağ ummaq olarmı mөгər⁸⁰?

Gəl o Allahsıza ürək vermə sən,
Xilas olmaz canın bir gün bələdən.
Qeyrətini çəksən çəkəcəksən dərd,
Qeyrətin çəkməsən olarsan namərd.
Tək dolan, keyf elə, sür dövrənini,
Azad ol süsəntək, bəslə canını”.
And içdi o taxta, taci-Qeysərə:
“Əgər gəlsə Şirin bir gün bu yerə,
Boynuma salaram qara kəndiri,
Zülümdən özümü asaram diri.
Yaxşıdır ki, Şirin orda oturmuş,
Yaxşıdır, abadlıq görməsə bayquş”.
Məryəmin sözündən şah bildi: Heç vəqt
Günü günüsüylə bağlamaz ülfət.
Başqa cür başladı Xosrov sözünü,
Məryəmə mehriban tutdu özünü.
Şapur gəlib min cür hiylə quraraq,
Yetirərdi şaha Şirindən soraq.
Aparardı gizlin cavabı yenə,
Bu qanlar udandan o qəm yeyənə.
Şirin bu oyuna qalmışdı heyran,
Necə səbr edir şah ayrılıb ondan?
Duydu, vəfasızlıq yoxdur, nəhayət,
Dövlətə görədir belə məsləhət.

ŞAPURUN XOSROVUN PEYĞAMINI ŞİRİNƏ GƏTİRMƏSİ

Şah bir gün Şapura dedi: “Söylə, mən
Nə qədər ayrılıım öz sevgilimdən?
Bir gecə o ayı get gətir görək,
Sandıqda saxlayım onu ləltək.
Dövlətin nəfinə ondan bir qədər
Uzaq olmalıyam, bilmirsən məgər?!
Qorxuram Məryəmin səbri qurtara,
İsa kimi çəkə özünü dara.

Məsləhətdir hələ o aysifətlə
Pərilərtək gizli görüşüm belə.
Əgər o pərinə görərsə Məryəm,
Cin atına minər, yaxşı bilirəm”.
“Heç kefini pozma” söylədi nəqqaş, –
İşi düzəltməyə gedirəm birbaş”.
Qəsrə dərya kimi getdi çaparaq,
Onun hər damlası şəkərdi ancaq.
Danışdı yerbəyer Şirinə əvvəl,
Sonra dedi: “Artıq zaman çatdı, gəl.
Səni ovlamaqçün şah məqam güdür,
Məryəmə, görünür, qılıncı kütdür.
Vaxtında Qeysərlə bağlamış ilqar,
Onunçün Məryəmə bu hörməti var.
Gəl, səninlə gizli minək atları,
Yol tutaq Xosrovun qəsrinə sarı.
Xəlvətdə Xosrovla gün keçir, kef çək,
Bəlkə, düşməninin bəxti sönəcək”.
O yalnız qalmış ay, o şirindodaq
Özündən bezgindi Xosrovdan uzaq.
Şapura acıqla dedi: “Ey insan,
Ey Tanrıdan uzaq, özündən utan!
Beynimi apardın, dur, daha bəsdir,
Bütün danışığın puçdur, əbəsdir.
Hər incini deşmək imkanı varmı?
Ağzına gələni demək olarmı?
Mərhəmətli işin yadıma gəlmir,
İnsafsız işini sayaram bir-bir.
Allah bu sənətdən tutsun səni gen,
Ağıl çəkindirsin səni bu işdən.
Şahlığımdan saldın iraq məni sən,
İndi canımdan, de, nə istəyirsən?
Ağlım olmadı, mən qəmlərə düşdüm,
Qəmdən quruyaraq yaş yerə düşdüm.
Bir qayğıma qalan görseydim onu,
Saçla süpürərdim hər gün yolunu.
Palan qayırandan qaçarsa eşşək,

Tez qalxar ayağa arpanı görcək.
Mən gövhərəm, neçin gərək əksiləm?
Çağrılmamış gedim? Məgər mən yeləm?
Yəhəri islansa kiçik hovuzdan,
Coşğun bir dəryadan qorxmazmı insan?
Bu viranə qalmış qəlbi, deyirsən,
Qoyum əjdahayla bir mənzildə mən?
O dərgaha yoxsa bir ləyaqətim,
Neçin o qarıya mən zorla gedim?
Xar olub yanaraq kədərdən, qəmdən,
Neçə dəfə düşdüm bu qəfəsə mən?!
Yadına salmadı məni vəfasız,
Göndərmədi quru salam da yalnız.
Kişilik silahı taxaraq özüm,
Bir arşın niqabla nə qədər dözüüm?
Qəlbi yaralı bir qadınam, ancaq,
Taclı şahla necə mən tutum ayaq?
Mənə üz verən bu qəzaya baxsan,
Xəstəyəm, yerim daş, yaramda tikan.
Gül dərməyə gedib, tikan dərmişəm,
Vəfa axtarmışam, cəfa görmüşəm.
Mən öz qüsurumu gizlin tutmaram,
Xalqda nə günah var? Mən taqsırkaram.
Birini zənn etdim canım, dünyamdır,
Dünyanı fəth etdi, indi can alır.
Dilinə “od” sözü gətirən insan,
Bu sözlə ağzımı yandırmaz, inan!
Hər bir tərəzinin iki gözü var:
Biri qızıl, biri arpa hesablar.
Xosrovun verdiyi tərəzinin bax,
Var arpayla dolu bir gözü ancaq.
Yersiz qoyulan bu arpa deyil xas,
Yeməkdən başqa bir işə yaramaz.
Bu daş arasında bir gəlinciyəm,
Gəcdən qayırmışam, çox da incəyəm.
Gəc gəlin saraya, şaha yaraşmaz,
Gül deyil, mum turunc, ondan kar aşmaz.

Mən onun xətrinə çox iş görmüşəm,
Bəlkə öz işindən utansın bir dəm.
O qaniçəndən sor, nə etmişdir o?
Yağdırır hər yandan üstümə alov.
İndi mən diri kən başqa yarı var,
Açıb məhəbbətdən yeni bir bazar.
Daşdan olsa bu üz, yenə də, inan,
Görsə onu tamam yanar arından.
İttək daim vəfa olsa da peşəm,
Mən ki it südüylə bəslənməmişəm.
İt olum, etdisə o məni bədnam,
Onun hiyləsini ittək qovmasam.
Bir qəlbin ki, artıq dəyəri itə,
O qəlbi götürüb ataram itə.
İtə könül verib, məni unudan,
Bir qəlbədən ayrılmaq yaxşıdır, inan!
Anam doğmayaydı məni heç, ey kaş!..
Doğsa da ataydı itlərə birbaş.
Gəl əyri oturaq, bir düz danışaq,
Çox təhqir görmüşəm mən ondan ancaq.
Mən düz mahnı çaldı könlüm pərdədə,
Düz deyil çaldığım yeni pərdə də.
Abrım getdi, ona etmədi təsir,
Guya ki heç bir iş üz verməmişdir.
İnsafı gəlməz heç quldurun belə
Ki, mənim abrimı sovursun yelə.
Döyüş meydanında elə qızıışdıq,
Bir yol qalmamışdır sülh üçün artıq.
Mənim qeyrətimi o çəkməyəndə,
Etina etmərəm şahlığa mən də.
Təhqiri belimdə ağır yük olub,
Qəminin zülməti çox böyük olub.
Ürəyim kor ikən, gözlüyəm dedim,
Acı meyvəsini korluğun yedim.
Aldatsa da məni, vecimə gəlmir,
Çünki sevgisindən könlüm dincəlmir.
Dilim yaralıdır, çünki mən ondan

Ancaq dil yarası aldım hər zaman.
Neyləyim, o, mənə olmadı həmdəm,
Kimsədən yaxşılıq mən görməmişəm.
Ürəyim doludur, qoy ağlayım mən,
Anası ölmüşə öyrətmə şivən.
Onu yad edəndə könlüm olur şad,
İllər boyu məni etməyir o, yad.
Sevgimin qoxusu ondan uzaqdır,
Qəlbimin kədəri ondan iraqdır.
Onuntək sevgili yarar bəxtimə,
Fələkdən bir dayaq gerek təxtimə.
Ürəyim döyündü, bildim zəmanə
Mənə yeni dərdlər verəcək yenə.
Bu çoxdan bilinmiş məşhur sınaqdır:
Qəlb döyünsə, ziyan toxunacaqdır.
Gözüm xəbər verir, bax, səyriyərek,
Görəsən, başıma nələr gələcək?!
Burdan kənar yerim bir cənnət ola,
Bu qəsrdən çıxıb düşmərim yola.
Şapur deyil, gəlsə Qeysərin qızı,
Qovlayaram burdan o həyasızı.
Hiylə nə lazımdır, sərxoş deyiləm,
Hiyləyə aldanan bir quş deyiləm.
Məni çox tədbirsiz bilməyin, yetər,
Mən biləni bilmir Babildəkilər.
Yar orda deyildir, burdadır, burda,
Nal orda yox, burda qoyulub oda.
Xosrov yox, Keyxosrov olsa da bişəkk,
Ayla vuruşmağa çıxmasın gerek.
Bu xumar nərgizdən qoy olsun kənar,
Süsən kimi olsun qoy itaətkar.
Coşdurmaqsa məni məqsədi əgər,
Qızaram, əynində zireh əriyər.
Qənzəmə deyərəm sübhədən gedər,
Bir ox vurur, atı qalxıb rəqs edər.
Zülfümün xəmində bəndə salaram,
Qənzəmin sehrilə səbrin alaram.

Əmr etsəm yuxuda xəyala əgər,
Onu da torpağa su kimi çəkər.
Eşqimdən doymuşsa o namehriban,
Mənim kimi olar o da bir zaman.
Qalıb səbr edərəm burda o qədər,
Üzrün qapısından bir gün o girər.
Ürək kəməndini atmaram ona,
Zülfü neçin salım atəş boynuna?
Hər cins öz cinsilə uçar göylərdə,
Göyərçin bir yerdə, tər lan bir yerdə.
Küləyi torpağa bağlamaq olmaz,
Odlu suyu birgə saxlamaq olmaz.
Vüsəlin görmədim, neyləyər hicran?
Heç qorxunc gələrmə ölüyə zindan?
Rütbədə o göydür, mənə bir yerəm,
Bir düşün, göylə yer olarmı həmdəm?
Sərmayəsi olan qorxar, qəm çəkər,
Yoxsul yolkəsəndən eyləməz həzər.
Eylə quş deyiləm tuta hər yetən,
Hər bir qara quşdan xof etmərəm mən.
Bu tora düşmüşəm nadanlığımdan,
Ağılla çıxaram yenə bu tordan.
Məgər eşitmədin, dedi cadugər:
Hər tüstü öz çıxış yolunu bilər.
Çin bütəxanəsindən gəlsə o əgər,
Şordan şirin tapmaz, əliboş gedər.
Harın Şəbdiz əgər çox qaçağandır,
Elə bilmə Gülgün geri qalandır.
Məryəm sərv ağacı olubsa, bilməm,
Mənim də xurmamı bəsləmiş Məryəm.
“Mən şaham, tacım var” söyləsə gerçək,
Məndə də var gözəl, şahənə ləçək.
Ürəyimdən çıxmaz bu acı, bu kin,
Şirin dərd-qəm yesin, Məryəm kef çəksin?
Biri inci gəzib suda boğulur,
Biri sirkə gəzib bala rast olur.
Hər yerdə döş öti tapmaq mı olar?

Hər yer bud deyil ki, bir boyun da var.
Mən aşiq deyildim, bəxtimdən oldu,
Səhv etdim, peşmanam, könlüm yoruldu.
Mən zarafat etdim, o, doğru sandı,
Mən bir yalan dedim, o da inandı.
Üzümüzdür qəlbim belə sevdadan,
And içdim, Allaha and olsun, inan!
Qaranlıq gecədə eşsəm də, nə qəm,
Sözümün sapını nazik eşmişəm.
Nə vaxtacan olum bir şöləsiz şam?
Mən ölərəm, əgər işıqlanmasam.
Qarğayıb nə yaxşı, nə yaman dedim,
Ey Tanrım, bilirsən, nədir məqsədim?
Dodaqlarım həsrət çəkəninkidir,
Hər uzanan ələ halva verilmir.
Alıb aparınca xəzan küləyi,
Qoy torpaqda qalsın bahar çiçəyi.
Ovda itlər tutsa yaxşıdır yenə,
Bir yem olmaqdan pay uman şirə.
Mən sənə lazımam, mərd ol, özün gəl,
Özgənin başına sən açma əngəl.
Ovda mahir olan igid bir aslan
Özü gedib tutar ovu ovlaqdan.
Ayağım taletək bağlıdır ona,
Özgəylə getməyəm onun yanına.
Yükü yad çiyinə heç verərlərmi?
Yad dişli zənciri gəmirərlərmi?
Bəsdir, usanmışam tədbir tökməkdən,
Dünyada özümü qocaldımmı mən?
Qocaykən mey içim? Sınsın qədəhim?
Kürd köçəndə deyər: “Qoy axur tikim!”
Bu qədər əziyyət çəkdiyim, inan,
Öz ürəyimdəndir, heç deyil ondan.
Hər yerə kənardan gələr oğrular,
Mənim öz evimdə belə oğrum var.
Hiylə qura bilməz qəlbini insan,
Qapı güdmək olmaz ev oğrusundan.

Yamanca ürəyin əlində qaldım,
Ayağıma özüm baltanı çaldım.
Ləli daşdan seçməz kor deyiləm mən,
Soruşmaq nə lazım kənd görünürkən?
Qəlbim zalım oldu, yarım sitəmkar,
Qəlbədən də, yardan da olmuşam bezar.
Bir ürəyim var ki, yoxdur heç barı,
Bu ürəyə könül verməyim barı.
Hər kəs ruzisinin qəmini çəkər,
Mənə bu qisməti vermişdir qədər.
O qəlb yandıranla bir gün oldum şad,
Sonra qaldım belə, ürəyi bərbad.
Nə vaxtacan edim gizlin ahü-zar?
Nə qədər çəkəcək bu sızıltılar?
Ağzım səbr etməkdə olmuşdur ağı,
Yeri var adlanam səbr oyuncağı.
Xəznəmdən, ölkəmdən ayrı düşsəm də,
Azadlıq möhrü var yenə kisəmdə.
İki şəxsə yoxdur buyruq dünyada:
Biri gözü toxa, biri azada”.
Sonra ləl möhrünü şəkərə vurdu,
İnnabla, şəkərlə belə buyurdu:
“Şah desə: sevirəm qəlbən onu mən,
De ki: bir şey çıxmaz belə işvədən.
Desə ki: o sübhə ehtiyacım var,
De ki: oyaq qalma, sübh gec açılar.
Desə: qovuşaram haçan Şirinə?
De: Məryəm orucun saxlasın yenə.
Desə: əlim çatar halvaya haçan?
De: sərxoş dad duymaz şirin halvadan.
Desə: şəkər saçar bir də o dodaq?
De ki: onlar səndən uzaqdır, uzaq.
Saçını, xalını tutaram, desə,
De ki: tut, əgər ki, əlindən gəlsə!
Desə: qucaqlaram onu bir də mən,
Söylə ki: əl götür bu istəklərdən.
Üz qoymaq istəsə ay üzə əgər,

De: şah olarmı heç rüxə bərabər⁸¹?..
Çənədən top qarmaq istəyən zaman,
Üzümdəki saçdan yeyəcək çövkən⁸².
Desə, xəndan ləli çeynərəm, söylə:
Uzaqdan baxarsan ağız suyilə.
Vermiş olsa mənə ölüm fərmanı,
Ölüm fərmanıdır söylə hicranı.
Əgər ayrılığı tüğyan eyləsə,
De: yerində otur, uyma həvəsə!
Ürəyi istəsə əgər ki vüsal,
İcazəm olmamış, söylə, sakit qal!”
Qadın xislətiylə belə bir qədər
Təhdidli söz deyib göndərdi xəbər.
Aclıqla sınsa da sülhün şüşəsi,
Dodağı verirdi barışıq səsi.
Şapurun üstünə hirsini saldı,
Ürək ağrısının yükü azaldı.
Yumşaqlıqla dedi: “Sözbilən kişi,
Sözün axar sudur, bilirsən işi.
Şaha salam desən bir zaman əgər,
Bir sifariş olsun məndən bu sözlər.
De ki, Şirin deyir: bədəməl insan,
O şirin söhbəti hara qoymusan?
Umurdum ki, məndən heç dönməz üzün,
Başqa bir gözələ baxmaz heç gözün.
Çıxardın zənnimi yalana indi.
Düşmənim qoynunda girib isindi.
Yatmış tale kimi bir köməyin yox,
Dövrən kimi məni istəməyin yox.
Öz kamından başqa, fikrin varmı heç?
Böylə xudpəsəndlik yarayarmı heç?
Tikan acısını Şirin çəkərdi,
Xurma yetişəndə tikan baş verdi.
Qanımla suvardım mən bağı, fəqət,
Meyvəsi heç mənə olmadı qismət.
Hələ bir oduna qızınmamışam,
Tüstündən gözlərim kor oldu tamam.

Bəsdir zülm elədin, qurutdun məni,
Adlı-sanlı oldun, unudun məni.
Adam yüksələndə əhdini pozmaz,
Özündən əskiyə diqqət et bir az.
İşin bəd gələndə dostun oldum mən,
Yüksələndə mənə göz yumdun nədən?
Köməksizkən könlüm könlünə yardı.
İş başına keçdin, sevgin qurtardı?
Öz eşqinlə məni rüsvay edibsən,
Qürur göstərirsən indi bəs nədən?
Yazdırdın adıma ölüm fərmanı,
Tapşırıdın öhdəmə qəmi, hicranı.
Bircə tel qalmışdır canımda ancaq,
Ucu qəlbimdədir, çəksən, qopacaq.
Ruma bayraq sancdın, bu sənə bəsdir,
Şirinə qılıncı vurmaq əbəsdir.
Qızma ki, qızğınlıq dönər atəşə,
Oddan tüstü qalxar göyə həmişə.
İçki məclisində dostun min olar,
Birini tap, olsun səninlə qəm-xar.
Eşqindən elədin könlümü xəstə,
Tora salıb, sonra getdin ahəstə.
Qayıtma palçığa batdığın yola,
İşinə aşıqlər ta heyran ola.
Bu sitəmli qəlbi, gəl, odlama, ah!..
Tikdir oddan ötru başqa atəşgah.
Vücudumda qəmin olub bir ilan,
Hər tük olmuş mənə iti bir tikan.
Ahıma, həm də göz yaşım baxsan,
Cəhənnəm – qıgılıcım, damcıdır ümman.
Nə qədər göz yaşım ötsün dənizdən,
Köməyə çağırım xəyalını mən?
İşlərim qalmışdır sənsiz natamam,
Xam xəyal ucundan oldum belə xam.
Yoxsa cəhənnəmin ağzında hər dəm,
Dirilik suyunu neçin gəzirəm?

Ölüm yatağında olsa da bir şəxs,
Ümidini əsla həyatdan kəsməz.
Biliyin yolunu ağıl göstərər,
Eşq üçün deyildir bir belə dəftər.
Eşqin meydanında aciz qalanlar
Tez ağılın atına olurlar süvar.
Dəlilər dərmana olanda möhtac,
Ağıllılar tapır dərdlərə olac.
Eşqdə səbr etmək xamlıqdan gəlir,
Bil, eşqin binası səbrsizlikdir.
Səbr etmək uzaqdır eşqin yolundan,
Aşiq adlanarmı səbr edən insan?
Belə əziyyətdə qalsa da Şirin,
Xosrova heç zaman pis göz dəyməsin”.
Şirin sözlərini tamam eylədi,
Şapur yeri öpüb belə söylədi:
“Tədbirin üstündür istəyimizdən,
Doğru söyləyirsən bu sözləri sən”.
Bu sözlərdən sonra Şapurun özü
Ölçmədən deməzdi Şirinə sözü.
Hər söz düşüncəylə deyilsin görək,
Xərcləmədən əvvəl qızılı bir çək.

FƏRHAD VƏ ŞİRİN DASTANI

O pəri cilvəli, zərli, ipəkli,
O gümüş gərdənli, o daş ürəkli,
Məskəni olmuşkən qəmli qayalıq,
Südü xoşlayardı hər şeydən artıq.
Qarşısında olsa yüz cürə nemət,
Südə göstərərdi yenə də rəğbət.
Uzaqda olurdu bütün mal-qara,
Süd çox çətinliklə gəlirdi bura.
Çölün hər yanını buludlar kimi,
Örtmüşdü təlx otlar zəhrimar kimi.

Zəhərli bitkidən xəbərdar çoban
Uzağa sürərdi sürünü ordan.
Könlünə süd düşən zamanda Şirin
Çarə axtarırdı bu çətinlikçin.
Uzaqdan gətirmək südü bu yerə
Böyük əziyyətdi xidmətçilərə.
Gecə zülflərini tökən zamanda,
Aydan qulağına halqa taxanda,
Halqada bənd olmuş o incə ürək
Sübhədək qıvrılıb qaldı ilantək.
Qarşısında təkcə oturub Şapur
Danışır, könlünə bir həmdəm olur.
O sərvin qəlbində hər nə qayğı var,
Onlardan olmuşdu Şapur xəbərdar.
Şirin öz dərdini xəbər verirkən
Şapur lalə kimi açıldı birdən.
Hindlitək eyelədi səcdə pəriyə,
Sanki Ütariddi o, Müştəriyə⁸³.
Dedi: “Fərhad adlı bir cavan vardır,
Usta mühəndisdir, bir sənətkardır.
Həndəsə elmində xariqə saçar,
“Məçəsti”, İqlidis sirrini açar⁸⁴.
Biz Çində onunla yaşd olmuşuq,
Bir yerdə oxuyub yaşa dolmuşuq.
Ustamız bilirdi hər bir peşəni,
Mənə qələm verdi, ona tişəni.
Külünglə başlarkən sənətkarlığa,
Yeri quş qayırıb yüklər balığa.
Qızıl bir rəng alır işindən güllər,
Daşlara dəmirlə Çin nəqşi çəkər.
Sənətinin səsi yayılmış Ruma,
Tişəylə qart daşı döndərir muma.
Bu usta istəsə işlər düzələr,
Bu çeşmə bir gülü, inan, yüz elər.
Usta olmayanda çətin gedər iş,
Ustanı tap, sonra bir iş giriş.

Üzük qayıрмаğı bilər hər yetən,
Zərdən, gümüşdən yox, mumdən və gildən.
Əmr etsən yerinə yetirərəm mən,
Fərhadı hüzurə gətirərəm mən”.
Şapur öz sözünü bitirən zaman,
Şirin süd qəmini çıxartdı yaddan.
Günəşin güzgüsü göydə gülüncə,
Yumdu gözlərini yüzgözlü gecə.
Şapur gedib gəzdi, tapdı Fərhadı,
Xəbər verdi ona bu əhvalatı.
Şirinin qəsrinə apardı onu,
Oturtdu kürsüyə, aldı könlünü.
Böyük dağ gövdəli o dağlar yaran,
Gələndə camaat qalmışdı heyran.
Görkəmi böyük bir filə oxşardı,
Onda iki filin qüvvəti vardı.
Hərəm kənizləri hörmət etdilər,
Layiqli yer verib rahat etdilər.
Pərdə qabağında durmuşdu Fərhad,
Beli bağlı idi, qolları azad.
Düşünüb deyirdi: “Hiyləgər fələk
İndi görək bizə nə göstərəcək?”
Qəflətən bu fələk vuraraq şəbxun,
Pərdənin dalında qurdu bir oyun.
Dodaqları şəkər, gülüşü şirin,
O pərdə dalından səsləndi Şirin.
Şəkər qıfilları yaqutdan açdı,
Şəkərə yaqutdan azuqə saçdı.
Onun ağacında yetişən xurma
Verdi xurmalara bir qulaqburma.
Süd haqqında onun şirin sözləri
Heyrətdə qoymuşdu balı, şəkəri.
Şəkər töküləndə dodaqlarından,
Həsəd aparırdı ona Xuzistan.
Deyirlər şirinmiş dilinin dadı,
Şirin qoyulmuşdur odur ki, adı.

O şirin dillidən bunu deyim mən,
Yatardı balıqlar, quşlar səsindən.
Dodağının sözü bir abi-həyat,
Onun qarşısında qul olur nabat.
Bir məclisdə açsa dodaqlarını,
Alardı hamının ixtiyarını.
Qulağına çatsa onun bir sözü,
Tez huşdan gedərdi Əflatun özü.
Fərhad eşidincə onun səsini,
Duydu ki, itirir öz qüvvəsini.
Dərdindən ah çəkdi orda bir kərə,
Xəstə adam kimi yıxıldı yerə.
Torpağın üstündə çox yuvarlandı,
İlantək qıvrıldı, alışdı, yandı.
Şirin gördü Fərhad oldu biqərar,
Tordan uçmuş quştək onun qəlbi var.
Ona yenə sözlə elədi çara,
Sözlə saldı onu yenidən tora.
Dedi: “Qulaq as, ey bilici ustad!
İstəyimi doğrult, məni eylə şad.
Bir eşit, gör nədir könlümdən keçən,
Bu dərdli qəlbimə şadlıq gətir sən.
Usta biliyinlə, iti əlinlə
Bu qəsri abad et, gəl məni dinlə.
Biz südə möhtacıq, sürülər uzaq,
Bir çarə tap buna, biz rahat olaq.
Burdan sürülərə çatana qədər,
Daşdan möhkəm bir arx qazılsa əgər,
Çobanlar sağarlar südü otlaqda,
Xidmətçilər içər onu otaqda”.
Şirinin bu şirin söhbətlərindən,
Fərhad məst olmuşdu mey içməmişdən.
Eşidirdi Şirin dediyi sözü,
Ancaq anlamaqdan acizdi özü.
Dili söz deməkdən aciz qalaraq,
Barmağını qoydu göz üstə ancaq.

Ordan çıxdı çölə əlində tişə,
Şirinin eşqilə başladı işə.
Soruşdu söhbəti bir əlaltıdan:
“Qəlbim kordur – dedi, – sərxoşam, inan!
Dediyi nə idi, bir siz söyləyin,
Məni arzusundan agah eyləyin”.
Söhbəti eşitmiş, duymuş adamlar
Başa saldılar ki, nə olmuş, nə var.
Şirin nə istəyir, bilincə Fərhad
Razılıq eləyib oldu xeyli şad.
Bu işi görməkçün çox tələsirdi,
Şirinin işiyçün qəlbi əsirdi.
Fərhad külüng çaldı, daş quma döndü,
Dağlar zərbəsindən bir muma döndü.
Külüngü qart daşı hey yara-yara,
Daşların bağrında açırdı yara.
Otlaqdan başlayıb saraya qədər
Vermişdi baş-başa gözəl mərmərlər.
Qart daşlar içində keçmədən bir ay
Yaratdı dəryatək geniş, dərin çay.
Qayada kütləşmiş hər bir baltanın
İki çəkisiycən alırdı altun.
Bir hovuz düzəltdi axırda – göyçək,
Kövsər hovuzu da olmaz onuntək.
Daşları düzmüşdü elə diqqətlə
Araya sığmazdı bir tük də belə.
Daşyonan daşdan bir hovuz yaratdı,
Sanki barmağından fəvvarə atdı.
Ustanın əlinə keçənə qədər,
Adətdir ki, hər iş çətin görünər.
Polad yüz dağ olsa, yenə də, inan,
Vurub parça-parça dağıdar insan.
Nə çarə ki, insan aciz qalaraq,
Ölümə bir əlac tapmayır ancaq.

ŞİRİNİN FƏRHADIN ÇƏKDİYİ ARXIN VƏ DÜZƏLTDİYİ HOVUZUN TAMAŞASINA GETMƏSİ

Şirinə dedilər: “Fərhad bir aya
Tapşırдыңın arxı çəkdi saraya.
İndi otlaqlardan hər axşam-səhər
Süd axır hovuzə – təmiz, təzə tər”.
Durub çölə çıxdı o gözəl pəri,
Gördü süd arxını, hovzu, mərməri.
Düşündü: “Bu arxı, mərmər hovuzu
İnsan yaratmamış, yaranmış özü.
Cənnəttək bu hovuz, bu süd, bu dilbər!
Yox, insan əlindən gəlməz bu işlər!”
Fərhadın işindən gəldi heyretə,
Söylədi: “Eşq olsun belə sənətə!”
Fərhad bu işləri qurtaran zaman
Şirin əziz tutdu onu dostlardan.
Dedi: “Sən ustada necə haqq verim?
Şagirdinə layiq yoxdur dəyərim”.
Gövhərdən bir neçə sırğası vardı,
Sırğanın hər daşı güntək yanardı.
Bir şəhər xəracı hər bir danəsi,
Bir tac qiymətində hər dürdanəsi.
Açıb qulağından çox üzr istədi,
“Hələlik bunları qəbul et, – dedi, –
Bundan yaxşısıyla xəcalətindən,
Çıxaram, əmin ol, vaxtı gələrkən”.
Fərhad o xəznəyə deyib “Afərin!”
Alıb ayağına atdı Şirinin.
Tez çıxdı qəsrdən, qaçdı çöllərə,
Dəniztək göz yaşını axıtdı yerə.
Eşqini duyarlar deyər, qorxaraq
Mərdliklə gəzirdi insandan uzaq.

FƏRHADIN ŞİRİNİN EŞQİ İLƏ ÇÖLLƏRƏ DÜŞMƏSİ

Fərhad ki, Şirinə ürək bağladı,
Könlünü məhəbbət odu dağladı.
Çox çətin keçirdi onun ruzgarı,
Qalmamışdı əldə heç ixtiyarı.
Nə taqəti vardı hicran dəminə,
Nə dözə bilirdi eşqin qəminə.
Qəlbinin telləri hey sızlayırdı,
Sanki ürəyində ney sızlayırdı.
İşində rəvnəq yox, bitmişdi sözü,
Taqətsiz – bədəni, yuxusuz – gözü...
Divtək insanlardan qaçaq gəzirdi,
Xəstə adam kimi naçaq gəzirdi.
Üz tutdu çöllərə, qaçdı dağlara,
Gəlmişdi əlindən dağlar da zara.
Bir gül budağıtək boynu qırıqdı,
Köynəyi gül kimi cırıq-cırıqdı.
Nalədən dönmüşdü şeyda bülbülə,
Qəlbindəki düyün bir qönçə gülə.
Nə vardı qəminə dünyada qəmxar,
Nə dərdinə vardı yaxın havadar.
Tikan yığmaq üçün o, ikiqatdı,
Ayaqdan tikantək mıxlar çıxartdı.
Onu qorxutmurdu nə tikan, nə daş,
Nə də qılınıcdan qaçırırdı baş.
Ağlını əlindən almışdı hicran,
Uzaqdı səbr edib, rahat olmaqdan.
Laləzar etmişdi üzünü qan-yaş,
Qanlı göz yaşından verirdi şabaş.
Kəsilmirdi bir an onun naləsi,
Göyü titrədirdi yanıqlı səsi.
Bütün aramını sevgi almışdı,
Bütün varlığını oda salmışdı.
Nə su, nə dayənin adını bilən,

Susuz körpə kimi edirdi şivən.
Qəlbinin odunda beyni yanırıdı,
Bir gur çıraq kimi alovlanırıdı.
Yüz yerdən almışdı qəlbi yaranı,
Ölümün ardınca gəzirdi canı.
Bəlaya, möhnətə olmuşdu nişan,
Saysız işgəncədən könlü pərişan.
İlan daşdan qorxar, qurd dəyənəkdən,
O, qəmdən qorxurdu huşa gəlirkən.
Div dəmirdən qorxar, cadu südabdan⁸⁵,
Fərhadə qorxuncdu həm dost, həm düşman.
Gözləri yaşlıydı, ürəyi nalan,
Ciyəri yanmışdı kədər odundan.
Hər gecə sübhədək qalırdı oyaq,
Dilində min nalə, ürəyində dağ.
Ürək getmiş əldən, könül qəraratsız,
Qəlbinin ardınca gedirdi yalnız.
Şirinin eşqindən elə ağladı,
Səsi ağac-ağac axdı, çağladı.
Qəm ona munisdi, o da qəmlə şad,
Bir xərabədəki xəznətək abad.
Əlacsız dərдинin dərmanı yoxdu,
Bu qəmlər içində həyanı yoxdu.
Belə xəstəlikdə yalnız qalaraq,
Tanışdan, yoldaşdan düşmüşdü uzaq.
Elə bürümüşdü eşq onu, heyhat,
Unutmuşdu tamam özünü Fərhad.
Nə verə bilirdi qəmindən xəbər,
Nə də sifarişçün vardı bir nəfər.
Şirin kandarından toz gəlsə, bişəkk,
Gözünə çəkərdi onu sürmətək.
Şirinin yolunda görsə bir tikan,
Öpərək bağrına basardı haman.
Hər dəfə dilinə gələndə o ad,
Torpağı yüz dəfə öpərdi Fərhad.
Gəndən baxan zaman qəsri-Şirinə,
Canını didərdi paltar yerinə.

Vəhşi atlar kimi çöldə qaçaraq,
Vəhşilərlə munis olmuşdu ancaq.
Dünyanın toruna düşən heyvanlar
Onun dörd yanında qurmuşdu hasar.
Yerini süpürüb təmizlərdilər,
Ayağını öpüb əzizlərdilər.
Bəzən ceyranlarla edərdi xəlvət,
Bəzən marallarla bağlardı ülfət.
Gah silər maralın saf göz yaşını,
Gah da sığallardı şirin başını.
Gündüz ceyranlara mehriban yoldaş,
Gecə marallarla bir yaxın sirdaş,
Çərxək gecə-gündüz hey fırlanardı,
Ac-susuz qalaraq qəmədən yanardı.
Baş alıb o yola çıxdığı zaman,
Bir ay yol gedirdi bir an durmadan.
Qabağına əgər çıxsaydı yüz divar,
Başı dəyməyincə görməzdi nə var.
Bir ox şığısaydı gözünə sarı,
Yenə yumulmazdı göz qapaqları.
Yolda qabağına çıxsaydı quyu,
Yıxılar, görməzdi qarşıda suyu.
Hansı kefi ayırsa yarın qəmindən,
Qəlbindən o kefi atardı həməən.
Ürəyinə dolmuş o sonsuz qəmi
Dörd gözlə gəzərdi olsun həmədəmi.
Göz yaşıyla yuyub daim üzünü,
Gözündə gəzirdi öz ulduzunu.
Yatmaq istəyəndə yatmazdı yenə
Ki, bağlanar qapı dostun üzünə.
Könlündə qalmamış özündən nişan,
Çünki salmış orda başqası məkan.
Özgənin nəqşini tuturdu müdam,
Odur ki, öz nəqşi dönmüşdü tamam.
Özlüyündən çıxıb zavallı, bədbəxt
Səhər-axşam qaçar, olmazdı rahət.
Dostla bir bədəndə tutmaqçün qərar

İstərdi tənindən tez olsun kənar.
Bilmirdi quş uçmuş, boşalmış qəfəs,
Can canana yetmiş, evdə yox bir kəs.
O şirin xəyala bağlıydı hər an,
Ayıra bilmirdi özünü ondan.
Nur görsə, od görsə o pərişanhal,
Ya hicran bilərdi, ya bir xoş vüsal.
Kimsə məhəbbətdən pislik gözləməz,
Görsə də özünə götürməz heç kəs.
Nə çıxsə qarşıya ona inanar,
“Olaram, – deyərdi, – bir gün bəxtiyar”.
Yaxşı, ya pis olsa hər bir hadisə,
Ona ümid bağlar, gələr həvəsə.
Hər vaxt ki, o nura gələrdi qonaq,
Qənaət edərdi gəndən baxaraq.
Yenə üz tutardı çöllərə sarı,
Ağlardı təzədən anaraq yarı.
Hürkək ceyran kimi gələrdi axşam,
Bir az süd içərdi, olardı aram.
Bir yeməyi yoxdu o süddən qeyri,
O hovuz başıydı gəzinti yeri.
Hovuzun yanında qalıb gecələr,
Gəzərdi ətrafı səhərə qədər.
Bu söz dastan oldu, dillərə düşdü,
Dastanın söhbəti ellərə düşdü.

FƏRHADIN ŞİRİNİ SEVMƏSİNDƏN XOSROVUN XƏBƏR TUTMASI

Sarayın əhlindən, mərhəm bir nəfər
Şaha əhvalatı tez verdi xəbər.
“Şirinin eşqindən, – söylədi, – heyhat,
El ağzına düşüb sənətkar Fərhad.
Başına vurmuşdur sevda, məhəbbət,
Səhraya salmışdır onu, nəhayət.
Düşüb sevdasına o gözəl bütün,

Ayaqyalın gəzir çölləri bütün.
Şirinin eşqindən könlü dolu qəm,
Bu işdən xəbərdar olmuşdur aləm.
Qocadan, cavandan çəkinmir bir an,
Nə oxdan qorxur o, nə də qılıncdan.
Zənn etmə Şirini almaqçün yanır,
Onu görməyi də səadət sanır.
O gümüş qamətə elə vurğundur,
Şirinçün özünü tamam unudur.
Hər həftə qəsrinə aparır salam,
Ondan razı qalır alınca peyğam”.
Xosrov eşidəndə bu hekayəti,
Yenidən oyandı öz məhəbbəti.
Pəhləvan üz-üzə cüt gülə – xoşdur,
Cüt bülbül oxuya bir gülə – xoşdur.
Bir şeyə olanda iki müştəri,
Əlbəttə, o şeyin artar dəyəri.
Bu işdən, doğrusu, çox sevindi şah
Ki, bir yazıq oldu onunla həmrah.
Bir yandan da qeyrət təsir edirdi,
Çünki o qeyrətli öndə gedirdi.
Bilmirdi ki, necə versin sorağı,
Batmışdı pəlçığa sanki ayağı.
Bədən xəstə olsa, belədir sonu,
Sərv olsa da, azar yıxacaq onu.
Neyləyər özünə özü xəstənin?
Xəstə olar fikri, sözü xəstənin.
Bədən sağlam olsa, saf olar söz də,
Süst adam süst olar bədəndə, sözdə.
Həkim xəstələrə eyləyər əlac,
Xəstələnsə olar özgəyə möhtac.
Oturub bir neçə yaxın adamlı,
Çarə axtarırdı şah bu əhvalla:
“Necə xilas olum belə dəlidən?
Bu zərlə nə sayaq nərd oynayım mən?
Belə getsə, işim xarab olacaq,
Qanını tökümmü? Suçsuzdur ancaq.

Şahlıq elədiyim xeyli müddətdə
İstədim əngəlsiz olum işrətdə.
İndi verdi o ay bayramdan xəbər,
Bir dəlini etdi mənə bərabər”.
Ağıllılar belə verdilər cavab:
“Ey şah, gəl eyləmə keyfini xarab.
Taqlı başlar səni qibləgah seçir,
Şahlar torpağına hər an and içir.
Sənin ömrün kimi uzundur aləm,
Bəxtin var, gücün var, səninçün nə qəm?!
Bu dəli haqqında belədir tədbir,
Ona dəmir deyil, vur qızıl zəncir.
Sevdanın dərmanı qızıldır, qızıl,
Qızılla dərdinə onun çarə qıl.
Əvvəl çağır onu, yüz min ümid ver,
Başına qızıl səp, səxavət göstər.
Yar nədir, dindən də azar yolunu,
Ayırar Şirindən bu şirin onu.
Çox gözlər qızıldan kor olar həmə, n,
Qılınclar qızılla düşər kəsərdən.
Əgər belə tədbir olsa xeyirsiz,
Onu daş çapmağa göndərərsiniz.
Taleyi dönüncə dönər həyatı,
Daşların içində söner həyatı”.

XOSROVUN FƏRHADI ÇAĞIRDIRMASI

Şah dinlədi bir-bir hər danışanı,
Əmr etdi: “Gətirin o dağ çapanı!”
Dağ kimi girərkən Fərhad içəri,
Ardınca gəldi şah xidmətçiləri.
Nə Xosrova baxdı, nə də ki, taxta,
Şirtək pəncə basıb durdu qabaqda.
Elə məst olmuşdu Şirin qəmindən,
Əsla xof etmirdi şah görkəmindən.
Şah əmr etdi onu əzizləsinlər,

Başına səpsinlər mirvari, gövhər.
O fil gövdəliyə “əyləş” deyərək,
Şabaşlar səpdilər hey ətək-ətək.
Fərhadın könlündə olan gövhərdir,
Onunçün qızılla daş bərabərdir.
Görəndə ki, qızıl etmədi təsir,
Xosrov söz gövhəri xərclədi bir-bir.
Xosrov nə nüktəni edirdisə yad,
Cavabı nüktəylə verirdi Fərhad.

XOSROVUN FƏRHADLA DEYİŞMƏSİ

Xosrov əvvəl sordu: “Hardansan, cavan?”
Fərhad cavab verdi: “Dost diyarından”.
Dedi: “O diyarda hansı sənət var?”
Dedi: “Qəmi alıb, canı satırlar”.
Dedi: “Canı satmaq heç ədəb deyil”.
Dedi: “Aşıqlərdə bu əcəb deyil”.
Dedi: “Ürəkdəndir çəkdiyin bu qəm?”
Dedi: “Ürək nədir, candan aşıqəm”.
Dedi: “Əzizdirmi eşqi Şirinin?”
Dedi: “Onu candan bilirəm şirin”.
Dedi: “Aytək onu gecə görürsən?”
Dedi: “Yuxum gəlsə, yatırammı mən?”
Dedi: “Qəlbin onu unudar haçan?”
Dedi: “Torpaqlarda yatdığım zaman”.
Dedi: “Qədəm qoysan sən otağına?” -
Dedi: “Baş qoyaram mən ayağına”.
Dedi: “Yaralasa gözünü əgər?”
Dedi: “O birin də verərəm gedər”.
Dedi: “Biri ona əl vursa əgər?”
Dedi: “Daş da olsa, bil, dəmir yeyər”.
Dedi: “Əlin ona yetişməz axır?”
Dedi: “Ayı gəndən görmək yaxşıdır”.
Dedi: “Varlığımı istəsə birdən?”
Dedi: “Yalvararaq tez verərəm mən”.

Dedi: “Keç, – söyləsə, – başından haman,”
 Dedi: “Başı verib çıxaram borcdan”.
 Dedi: “Dostluğu et özündən kənar”.
 Dedi: “Belə bir iş görərmi dostlar?”
 Dedi: “Arxayın ol, bu xəyal xamdır,”
 Dedi: “Arxayınlıq mənə haramdır”.
 Dedi: “Gəl əl götür, səbrə ver qərar,”
 Dedi: “Heç can üçün səbr etmək olar?”
 Dedi: “Səbr etməyin faydası çoxdur”.
 Dedi: “Qəlb səbr edər, qəlbim ki, yoxdur”.
 Dedi: “Hansı qəmdir qorxudan səni?”
 Dedi: “Ancaq hicran qorxudur məni”.
 Dedi: “İstəyirsən dünyada həmdəm?”
 Dedi: “Özümü də heç istəmirəm”.
 Şah cavab tapmadı Fərhadı artıq,
 Gördü məsləhətdir bitsin danışıq.
 Həzərata dedi: “Ta bu günəcən,
 Belə hazırcavab görməmişəm mən.
 Madam ki, qızıldan qaçdı, çəkindi,
 Daşla sınayırıq biz onu indi”.
 Sonra sözlərini qılınctək çaldı,
 Almaz küllüngünü daşlığa saldı.
 “Bizim yolumuzda, – dedi, – bir dağ var,
 Çətinliklə keçir ordan adamlar.
 Dağları sən yarıb yol salmalısan,
 Olsun gediş-gəliş bir qədər asan.
 Heç kəsin əlindən gəlməz bu tədbir,
 Hamı deyir bu iş sənin işindir.
 Şirin hümmətinə, Şirin eşqinə
 And olsun, – yaxşı and içdim mən sənə!
 Mənim istəyimə əməl eyləsən,
 Səni öz arzuna çatdıraram mən”.
 Dəmir qollu Fərhad dedi: “Hazıram,
 Yolundan bu dağı özüm qaldıram.
 Bir şərtim var: dağla döyüşə girsəm,
 Şah dediyi işi sona yetirsəm,
 Şah da onda məni razı edərək,
 O şirin şəkərdən əl çəksin gərək”.

Şah hirslandı, bu söz qızdırdı onu,
İstədi Fərhadın vursun boynunu.
Dedi: “Xosrov şərtdən qorxan deyildir,
Qırılası daşdır, torpaq deyildir.
Torpaq belə olsa, necə qazacaq?
Hara daşınacaq bir belə torpaq?”
Sonra çöşub dedi: “Şərtdir şərtimiz,
Bu şərti sındırısaq, mərd deyilik biz.
Qol açıb bir göstər öz sənətini,
Biz də seyr eyləyək məharətini”.
Fərhad bu sözlərdən həycanlanaraq,
Dedi: “Ey adil şah, hardadır o dağ?”
Xosrov nişan verdi ona uzağı,
İndi adlanır o, Bisütun dağı.
O dağın hər yanı qart daşdı tamam,
Daşın sərtliyini bilir hər adam.
Şahın vədəsindən ümidlənərək,
Dağçapan gedirdi yeldən yüyürək.
Dağ başını yeltək bir anda aldı,
Belini bağlayıb külüngü çaldı.
Daşın düz yerindən yonub bir qədər,
Çəkdi gözəl-gözəl nadir şəkillər.
Şirinin şəklini yaratdı qəşəng,
Elə bil ki, çəkdi Mani bir Ərjəng.
İti külüngünün ucuyla sonra
Xosrovla Şəbdizi çəkdi divara.
Bu şəklin önündə o dağlar çapan
Eşitmiş olarsan, necə verdi can!
Bilirsən ki, Xosrov pozdu ilqarı,
Məhv etdi Fərhadı bir qoca qarı.
Quyruq tələ qurdu, gördünmü qurda,
Məqsədinə çatdı hiyləgər burda.
Piy quyruqdan gördü elə hiylə, fənn,
Quyruğun ardınca nə izləyirsən?
Zəmanə bir qoca dişi qoyundur,
Uyma quyruğuna, işi oyundur.
Taleyin quyruqsuz bir ulduz ikən
Quyruqtək arxaya neçin düşürsən?

FƏRHADIN DAĞ ÇAPARAQ AĞLAMASI

Bisütunda şəkli qurtardı Fərhad,
Könlündə bir həsrət, dilində fəryad
Dağların bağrını dəlib söküdü,
Yekə, sərt daşları qırıb-töküdü.
Fərhad qart daşlara eylədikcə güc,
Sanki hər qayadan qopurdu bir bürc.
Axşam qəmli çöldən çəkilib günəş,
Dağların başında yananda atəş,
Qara ağ üstünə naxış salaraq,
Sultan əyləşəndə, qalxanda bayraq,
O şəklin yanında gəlib durardı,
Baxıb daşa, onda gövhər arardı.
Öpərdi o şəklin ayaqlarından,
Təbiltək qəlbindən qalxardı fəğan:
“Rəssamlar gözünün mehrabı sənsən,
Qəlbi dərdlilərə dərman verənsən!
Sən, ey gümüşbədən, daş qəlbli dilbər,
Eşqinin yolunda oldum dərbədər!
Sən gövhərtək daşda ayağı bağlı,
Mən gövhərtək daşdan ürəyi dağlı”.
Qarşısında durub ağlayır zar-zar,
Sonra deyərdi ki: “Əfv et, ey nigar!”
Ordan qəm yükünü alıb dalına,
Pərişan çıxardı dağın yalına.
O yerdən Şirinin qəsrinə baxar,
Deyərdi: “Eşit, ey gülbədənli yar!
Bu qəlbi yanmışa göstər bir işıq,
Bu yorğun heykələ ol bir yaraşlıq.
Bu həsrət qalmışın istəyini ver,
Ümitsiz könlümün diləyini ver.
Bilirəm, yadına düşmürəm, yəqin,
Çünki məndən yaxşı yarın var sənin.
Səni sevən bircə mənəm ki, hər gün,
Fəryad qoparıram vüsalın üçün.

Sən bir təzə gültək oturub dilşad,
Mey içib edirkən Xosrov şahı yad,
Bu zavallı Fərhad şirin canını,
Verib, yad eyləyir Şirin canını.
Ey ayım, gəlmirəm mən xatirinə,
Həcdən, Ümrədən sonra da yenə.
Mən sənin eşqindən, ey işıqlı şam,
Görürsən ki, nə pis günə qalmışam.
Məskənim sərt daşlar, dar qayalardır,
Daşdan yaranmış bir vücudum vardır.
Üzüm deyildirsə daşdan, dəmirdən,
Neçin daş-dəmirdən vəfa umum mən?
Qəlbimi gəl qırma, buna nə hacət?
Qəribi ilantək daşlama, rəhm et!
Hər tərəfdən sənə tapılar qurban,
Vardır gözlərintək iki canalan.
Bircə mənəm arıq, sürüdən uzaq,
Qurbanlığa belə yaramıram, bax!
Dözərəm eşqinə mən yana-yana,
Çox davamsız olur nura pərvanə.
Sənə yanaşmaqdan bir az qorxaraq,
Səndən uzaq gəzir daim bu torpaq.
And verirəm, ey yar, yetər bu zillət,
Öldürsən qoyarsan boynuma minnət.
Gəl, öldürdü məni bu qəmli zindan,
Ölüm çox yaxşıdır bu yaşamaqdan.
Ulduzun bataydı mən doğulanda,
Olmasın mənimtək bir doğulan da.
Zəmanə qılıncı rəhmlidirsə,
Bir gözlə baxmayırsən neçin hər kəsə?
Sənin dırnağını kəsir, işə bax,
Mənim əllərimi doğrayır ancaq.
Neçin öz döşündən bu qoca dövrən
Sənə süd içirdir, mənə qızıl qan?
Ananın südünə and verirəm mən,
Çəkdiyim o arxdan sən süd içirkən

Südlü şəkərinlə məni yada sal,
Şəkərli süd edər təşnəni xoşhal.
Çoban kimi südlə et mənə kömək,
Möhtacam südüən sənin körpətək.
O arxdan içərkən südü hər səhər
Südəmər uşaqdan olma bixəbər.
Şərbət verməsən də şirin camından,
Adınla şirindir ağzım hər zaman.
Səndən başqa vardır nə yar, nə qəmzar,
Qəmxarsız buraxma məni, ey nigar!
Çağır bu təşnəni, başla bir sözə,
Qaranlıq gecəni döndər gündüzə.
Verməyə şeyi var bu yoxsulun da,
Canımdan keçərəm sənin yolunda.
Yoxsul dövlətlidir, onunçün əlbət,
Mayasız götürər çoxlu mənfəət.
Sənə can deyənini könlünü qırma!
Qəlbim səninkidir, onu sındırma!
Ayüzlüm, gözəlsən belə qəribə,
Yanına yol göstər dərddə qəribə.
Qəriblər dərddindən yoxdur xəbərin,
Qorx ki, gəlir bir gün qərib günlərin.
Əfsus, yoldaşların vəfası budur,
Yaman günə qədər sənə dost olur.
Səni yalnız qoyar dar gündə, inan,
Desən əl tut, onlar tutar ayaqdan.
Qan içmə, eşqində qanlar içmişəm,
Qəribəm, yolunda candan keçmişəm.
Neyləmişəm, mənə kin bağlamısan?
Deməsən, olaram daha pərişan.
Oldum xəyalının pərəstişkarı,
Başqa günahım var, özün də barı?
Səni sevən yara göstər bir vəfa,
Kim etmiş sən qədər yarına cəfa?
Ey azad sərvi, əgər olsam külək də,
Söyütdək başını əy bu küləkdə.

Mən qara torpağam, sən xəznə, ey mah,
Elə bu torpağı bir ziyarətgah.
Ey şam, istəmirsən piy kimi yanım,
Sənin çırağında hər gün odlanım?
Kandardan uzaqda gəl söndür barı,
Qoyma ki, mən çəkim bu əzabları.
Bir sakit qalayam, dörd yanım gecə,
İshaq–Mushaqlardır yoldaşım təkçə.
Fəğan eyləyirəm sübhədək, eşit,
Mən kimi zarımar rahib və zahid.
Görəydin bir gecə ahü–zarımı,
Gecələr sübhədək intizarımı.
Ürəyin daş deyil, polad olsa da,
Yaralı qəlbimi salarsan yada.
Könlüm əziyyətdən bir dincəlmədi,
Eşqinlə doğrandım, rəhmin gəlmədi.
Xəstə öküz kimi yıxılmışam mən,
Eşşəyini məndən uzaq sürürsən.
Gəl, öz qurbanına baxmadan getmə,
Qəlbimi almısan, daha zülm etmə!
Əlimdə acizdir dağ da hər zaman,
Olmuşam əlində aciz bir saman.
Dağlardan artıqdır mənim qüvvətim,
Orduları pəzar mənim qüdrətim.
Canlı öldürməkçün qılıncı çəksəm,
Şəbdiz, Xosrov durmaz qarşımda bir dəm.
Pərviz, Şirin, Fərhad – bu sözlərin, bax,
Hərəsinin vardır beş hərfi ancaq⁸⁶.
Hər üç adın hərfi bərabər ikən,
Pərvizin pəncəsi bəs udur nədən?
Mən qalib də çıxsam, məğlub da, hər an,
İnan ki, üstünəm yenə də ondan.
Ancaq neyləyim ki, bəxtim dönükdür,
Səadət ulduzum nursuz, sönükdür.
Yolumun üstündə vardır yüz əngəl,
Sən də bu işlərdə bir tutmursan əl.

Şah olsa da, yenə heç kimsə zinhar
Bir xoşbəxt düşməne olmasın düşar.
Qorxuram bu vuruş uğursuz ola,
Mərzi düşməni uda, mənə qəm qala.
Bu dağla vuruşa məni göndərən
İstəyir ki, burda həlak olum mən.
Belə çətin işdə ölmək asandır,
Canım qüssədədir, qüssəmdə candır.
Bu eşqin zilləti var, söylə, kimdə?
Ümidim daşdadır, daş ürəyimdə.
Bu iş məcaz deyil, bir haqdır ancaq,
Zənn etmə bu işi boş bir oyuncaq.
Daşürəkli olmaq çətin deyildir,
Ancaq elə yox ki, utansın dəmir.
Eşqin sarı mumtək məni yandırır,
Dərdin ürəyimi alovlandırır.
Mənim nə qızılım, nə gümüşüm var,
Tökəm ayağına hey xalvar-xalvar.
Saralmış üzümə yaşlar tökülmüş –
Bəzən qızıl kimi, bəzən də gümüş.
Eşqinlə, ey dünya nurlandıran şam,
Nə gündüz, nə gecə rahat olmuşam.
Mən oyaq olanda hey çəkirəm qəm,
Daha da çox olur yatanda qüssəm.
Gecəli-gündüzlü bitməyir ahım,
Yoxdur səndən özgə mənim pənahım.
Mərdanə eyləyim sənə can nisar,
Div deyiləm qaçım insandan kənar.
Daşdan insan yonan bir adam belə,
İsanın qeydinə qalmazmı, söylə?
Mənim daş yonduğum bəlli bir işdir,
Ancaq ki alnımda daş bitməmişdir.
Kimin ki alnının aynası bərkdir,
Xoş günü dünyada o görəcəkdir.
Bənövşələr kimi utancaq olan
Dünyada boy atmaz heç vaxt, heç zaman.

Nərgiz gülü kimi utanmaz olan
Başı taclı olar, hər işi asan.
Dünyada mən kimi bir bədbəxt hanı?
İtirmişəm bütün dostu, aşnanı.
Nə bir dostum var ki, yıxılan zaman
“Qalx ayağa!” deyib, tutsun qolumdan.
Nə də öz tayfamdan adamlarım var,
Öləndə qəbrimi barı qazalar.
Qəm-qüسسə içində mən tək qalmışam,
Səcdəgahım sənsən hər səhər-axşam.
Yüz il bir quyuda əyləşsəm əgər,
Yenə də üstümdə öz ahım gəzər.
Gəzsəm dağı, daşı yüz il də mən tək,
Arxamca bir ancaq kölgəm gələcək.
Gör nə it canlıyam, bu dərdlə belə
Quduz it tutantək dözüürəm hələ.
İtin də yeri var, mən yersizəm, bax,
Ot qədər sevməyir məni bu torpaq.
Dağlıqda pənahlı tapır hər pələng,
Böyük dəryalarda yaşayır nəhəng.
Çırpınan qəlbimə yoxdur bir aram,
Nə yerdə, nə daşda rahat oluram.
Yer üstündə yoxdur rahat həyatım,
Bəlkə yer altında dincliyə çatım.
Yuvasız olmasın bir kimsə, heyhat!..
Nə lazımdır belə acı bir həyat!
Ölüm yeli qovur yanına məni,
Səhv etdim, torpağım çəkir bədəni.
Sən varsan, demirəm, mən də Fərhadam,
Bu kənd səninkidir, burda mən yadam.
Sən də varsan, mən də, – ah, necə deyim!
Bu xudpəsəndliyə razı olar kim?
Getmək istəyirəm, heyhat, nə çara,
Tüstü yayılmışdır bütün yollara.
Bu yollarda elə olmuşam bihal,
Ölüm gələcəkdir çatmadan vüsal.

Atım yüyürməkdə xeyli qoçaqdır,
Bilmirəm ki, harda dayanacaqdır.
Mən olmadığımçün qəmlərdən azad,
Dünyada heç kəsi istəmirəm şad.
Fərasət dürrünü deşən kişilər,
Könül, bilirsənmi, nə söyləmişlər?
Dünyada canı sağ olmayan hər kəs
Kimsənin canını sağlam istəməz.
Bu eşq indi mənə yaraşar məgər?
Hər tükümdə min-min dərdim gizlənər.
Beynim, iliyim də belə yağsızkan,
Dərdimdir çıraqtək məni yandıran.
Ancaq kül qalmışdır bu dərdlə məndə,
Od gizləmək olar bu kül bədəndə.
Mən bir torpağam ki, sovurur külək,
Qalmışam nəşəsiz, gücdən düşərək.
Əgər dönsə geri bir də iqtidar,
Divar nəqşi kimi qalaram naçar.
Pərgarda gizlənən nöqtətək müdam
O surət önündə donub duraram.
Bir başqa surətə könül vermərəm,
Bəsdir bu surətdən çəkdiyim ələm”.
Elə ki, gecəni göylər udardı,
Gündüzün qoşunu bayraq tutardı.
Fərhad gözlərini yummamış hələ
Külüngünü yenə alırdı ələ.
Gecə sübhə kimi edirdi fəryad,
Gündüz daş çapırdı zavallı Fərhad.
Külüngü daş tökür, gözləri gövhər,
Daşı boyayırdı qan saçan gözlər.
“Xəstə Fərhad” adı gəzdi dünyanı,
Dillərdə dolaşdı onun dastanı.
Daşyonanlar gəlib yad ölkələrdən
Çox heyrət etdilər onu görərkən.
O sevdalı başa nəzər saldılar,
O külüngə, daşa heyran qaldılar.

ŞİRİNİN BİSÜTUN DAĞINA - FƏRHADIN GÖRÜŞÜNƏ GETMƏSİ

Şirin əyləşmişdi bir gün qəlbi şad,
Dostlar arasında qüssədən azad.
Yaxşıdan, yamandan söhbət gedirdi,
Hərə bir əhvalat nağıl edirdi.
Biri xoş günləri eləyirdi yad,
Onu xatırlayıb olurdu dilşad.
Biri gələcəkdən xəbər verərək
Deyirdi: “Daha xoş günlər gələcək”.
Çox söz danışdılar, haqq-hesabı yox,
Hamısını desəm, uzun olar çox.
Danışdıqca xeyli uzandı söhbət,
Bisütuna gəlib çıxdı, nəhayət.
Şirin gülə-gülə dedi: “Sübhədən,
Bisütuna tərəf gedəcəyəm mən.
Görüşüm o dəmir qollu Fərhadla,
Görüm necə yarır daşı poladla.
Bəlkə o daş-dəmir qılgıcımından
Ürəyim isinib ovuna bir an”.
Belə əmr etdi ki, tez xidmətçilər
Səba yerləşiyə qoysunlar yəhər.
Bu zaman orada yox idi Gülgün,
Bir başqa at düşdü rastına o gün.
Atlandı, bahartək məzəliydi o,
Yaraşırda Yəğma gözəliydi o.
Gözləri süzgündü, üzü də göyçək,
Sanki yola düşdü yüz dəstə çiçək.
O tərəvət saçan, bədəni nazik
At üstə qalxardı quş kimi çevik.
Elə alışmışdı o şirindəhan,
Yəhərə sıçrardı on addımlıqdan.
Atı küləklərə mıxlar çalırdı,
Fələk kimi yerə pərgar salırdı.
Sanki dağ çağırır o şux nigarı –

Atını səyirtmədi dağlara sarı.
Yol uzununu müşkü-ənbər saçaraq,
Fərhad çapan dağa çatdı gümüş dağ.
Daşlarda üzünün əksi göründü,
Daşlar bir qırmızı yaquta döndü.
Fərhad düşünərək o ləldodağ,
Mahir kənkanlartək çapırdı dağı.
Daşlara dəysə də bu yolda başı,
Yenə yorulmadan qırırdı daşı.
O yerdə Fərhadın qırdığı qaya
Heç bir tərəziylə gəlməz araya.
Yarırdı külünglə daşı, torpağı,
Özünün qəmi bir Dəməvənd dağı.
Daşdan çıxdığıyçün istəyi hər an
O, dəri soyurdu daş qayalardan.
Onun ləl qanından daş qızarırdı,
Bu qart daşlarda o, ləl axtarırdı.
Şirinin ləlini gördüyü zaman
Elə bil ləl tapdı o qart daşlardan.
Qəlbindən çox qızdı tutduğu dəmir,
Daşlarsa yumşaldı əlində bir-bir.
Daşı torpaq kimi qazırdı Fərhad,
Daş vurub qəlbinə edirdi fəryad.
O bütün eşqilə qəlbi donurdu,
Nəçin varkən bütü, o büt yonurdu?
Bir qədər süd vardı Şirində, onu
Verib: “Sağlığımıza iç – dedi, – bunu!”
Fərhad südü aldı onun əlindən,
Şəkər kimi çəkdi başına birdən.
Fərhada olsaydı saqi o Şirin,
Süd deyil, zəhər də olardı şirin.
Aşiq məst olunca bu meydən içdi,
Saqi dedi: “Gedək, artıq vaxt keçdi”.
Şirinin bəzəyi üstündə qat-qat,
Onu gəzdirməkdən yorulmuşdu at.
At deyil, altında olsa qızıl dağ,
O gümüş dağından olardı axsaq.

Deyirlər ki, o at gəzib, nəhayət,
O xəznə altında olmuşdu səqət⁸⁷.
Burda aşıq gördü tutmasa əgər,
Məşuqə yel atdan torpağa düşər.
Atıyla qaldırdı o şahsüvarı,
İşi asanlatdı onun qolları.
Dağları aşırıdı elə çaparaq,
Atlılar qalmışdı ondan çox uzaq.
Şirini qəsrinə apardı rahət,
Bir tükü çəkmədi onun əziyyəti.
Cananı qəsrinə qoyaraq yenə
Qayıtdı sürətlə köhnə işinə.
Yenə dəmir alıb daşlara çaldı,
Dağların qoynuna vəlvələ saldı.
Göy ot görünmüşdü dağda ceyrana,
Gəldi şoranlıqdan o, qəbristana.
Dağ üstə qəlbində dağ qədər dərdi,
Başına daş vurub nalə edərdi.

ŞİRİNLƏ FƏRHADIN GÖRÜŞÜNDƏN XOSROVUN XƏBƏR TUTMASI VƏ FƏRHADIN MƏKRLƏ ÖLDÜRÜLMƏSİ

O dünya başçısı Xosrov birtəhər
Hər zaman Şirindən tutardı xəbər.
Xəbər gətirənlər artıqdı mindən,
Bir şey öyrənirdi o hər birindən.
O ay əl vursaydı əgər burnuna,
Bu xəbər tezliklə yetərdi ona.
Fərhadın yanına gələndə Şirin,
O polad qalanı görəndə Şirin,
Tez bunu Xosrova etdilər əyan
Ki: Fərhad Şirini görüncə, haman
Qolunun qüvvəsi birə-yüz artdı,
Hər vuranda dağdan bir dağ qopartdı.
Şirini görəndən qəlbi şad olub,

Daşların sərtliyi qoluna dolub.
Zərbələr vuranda görmüşük onu,
Sütunsuz edəcək o, Bisütunu.
Eşqdən artmışdır qüvvəti qat-qat,
Aləmi qoymuşdur külüngünə mat.
Ağıllı olarsa bir tülkü, inan,
Məhv edər, canavar olsa da düşman.
Arpa tərəzidə çox olsa əgər,
Tərəzi qızıldan tez üz döndərər.
Bir ay da bu gücdə qalarsa əgər,
Dağı iki bölüb geniş yol çəkər.
Bu xəbərdən Xosrov ah çəkdi dərin,
Qorxdı ki, çıxacaq əlindən Şirin.
Mudrik qocalardan sordu məsləhət:
“Bu işdə mən necə edim hərəkət?”
Ağıllı qocalar dedilər ki: “Sən
Əgər istəyirsən üstün gələsən,
Bir qasid göndər, qoy Fərhada desin:
Nə durmusan, öldü qəflətən Şirin!
Bəlkə belə xəbər ona yetirəkən,
Fərhadın əlləri soyudu işdən”.
Gəzib bir yaramaz adam tapdılar,
Üzü qırıq-qırıq, özü də idbar.
Üzü qəssab kimi “qan, qan” deyirdi,
Ağzı Nəffat kimi “yan, yan” deyirdi.
Yaramaz sözlərdən çox öyrətdilər,
Qılıncla qorxudub, zər vəd etdilər.
Bisütuna tərəf yola saldılar,
Bələdçisi oldu bir xəbis, idbar.
Fərhadın yanına getdi o namərd,
Qəlbində var imiş sanki ağır dərd.
Söylədi: “Ey nadan, nə işdəsən sən?
Ömrü keçirdirsən qəflətdə nədən?”
Fərhad cavab verdi: “O sevgilimçin
Bu əziyyət mənə şirindir, şirin.
Nə sevgilim! Dili şirin-şəkərdir,

O canlara dəyən nazlı dilbərdir!”
Acıdilli kişi gördü ki, Şirin
Dilindən düşməyir o məğrur şirin.
Həsərlə ah çəkib, söylədi: “Ey dad!..
Şirin ölüb gedib, bilməyir Fərhad.
Hayıf o sərvdən, göz baxa-baxa,
Ölüm yeli saldı onu torpağa.
Aya qədər saçdı torpağı ənbər,
Göz yaşı səpdilər yola gələnlər.
Qəmi dərdə saldı bütün qəlbləri,
Torpağa tapşırıb döndülər geri”.
Hər sözə bir xəncər bağla yırdı o,
Ah çəkib yalandan ağlayırdı o.
Qasid “Hayıf o xal, o saç!” deyərkən,
Əfsus, lal olmadı dili bu sözdən.
Belə alçaqlığa vicdan uyarmı?
Ağ yalan danışib, cana qıyarmı?
Fərhad bu sözləri eşidən zaman
Sanki dağ yıxıldı bir dağ başından.
Soyuq bir ah qopdu ciyərlərindən,
Deşdi ciyərini bir ox, deyəsən.
Zarıyaraq dedi: “Hayıf zəhmətim,
Rahatsız həyatım, bol əziyyətim.
Yüz qoyun görsə də yenə canavar,
Sürüdən yoxsulun payını çalar.
Gülabçəkən deyib gülə çox gözəl:
“Özün verdiyini geri alma, gəl!
Uca boylu sərvim torpaqdadır, mən
Torpaq sovurmayım başıma nədən?!
Gül yarpağı düşmüş öz budağından,
Bu bağ olmasınmı könlümə zindan?
Bulud kimi necə etməyim xüruş?
O bahar kəkliyi çəməndən uçmuş!
Olmasın gündüzüm gecə nə sayaq?
Sönmüş bu dünyaya nur saçan çıraq!
Sönmüşdür çırağım, soyuqdur ahım,

Batıb getdi mahım, o son pənahım.
Şirinə ədəmdə qovuşaram mən,
Ədəm diyarına tez qoşaram mən”.
Üzüləncə əli o dildarından,
“Şirin! Şirin!” deyib, yazıq verdi can.
Zəmanə insana belə tor qurur,
Qəm verir, can alır, adəti budur,
Olmayanda işə bir başqa tədbir,
Bəla hər tərəfdən qapını kəsir.
Hər gül budağına əlini vursan,
Başına daş yağar gül budağından.
Ürəyi şad olmaz daha bir kərə,
Şəkəri ağızında dönər zəhərə.
Tale sənə elə zərbələr vurur,
Dünyadan köçməyə olursan məcbur.
Ömrün atı belə üzüdükdür,
Hər cavan bu ata, bil, minəcəkdir.
Yalnız bu dünyadan köçən insanlar
Bu zalım aləmdən yaxa qurtarar.
İsa kimi girər elə bir deyrə,
Görünməz, düzilsə çıraq hər yerə⁸⁸.
Dünya div kimidir, divdən də ancaq
Xoş dillə, xoş üzlə olar qurtarmaq.
Cəhənnəm olmasın sənə xislətin,
Behişt olsun sənə sözün, söhbətin.
Xasiyyətin əgər xoş olsa, inan,
Həm burda, həm orda xoşbəxt olursan.
Ey gözüm, bu qədər qəflətdə yatma,
Bir oyan, bu qədər əl-ələ çatma.
Qara torpaq sənə olanda qəmxar,
Yatarsan, fələk də səni unudar.
Əlli il ömr üçün torpaq möhrəylə,
Hoqqabazlıq etmək neçindir, söylə?
Əlli min il belə yaşasan artıq,
Daimi deyildir, güvənmə, yazıq!
Bərk olmayacağısan, sən ki, bu daşdan,

Bir quma döndərir onu da zaman.
Bu yer bir süfrədir, üstündə qanlar,
Bu qanlardan başqa onun nəyi var?
Bu çöl torpağında çox qan axmışdır,
Sanma bir Səyavuş yerdən qalxmışdır⁸⁹.
Bir zərrə gətirsə əgər girdibad,
O bir Firidundur, ya da Keyqubad.
Bu yer üzərində bir qarış hanı,
Tökülməsin orda insanın qanı?
Kim bilir bu qoca dünya, sonsuz dövr
Nə qədər ömr edib, nələr görmüşdür?
Onun dövrünü bir adam görməz,
Dünyadan mərhəmət görmədi heç kəs.
Bu dövrandə beş gün ömrün var ancaq,
Burda nə göz görər, nə dinlər qulaq.
Hər dövrdə olmuş sitəm, ədalət,
Bilənlər bu sirri saxlamış fəqət.
Əgər istəmirsən qaplayıb yeri
Gündən-günə artsın zülmün qədəri,
Onda sirlərini bu zəmanənin
Başqa zəmanəyə deməkdən çəkin!
Gecə-gündüz ala bir ata bənzər,
Cilovunu vermə ona, müxtəsər!
Yüz bir hiylən ola, yüz fəndin ola,
O, harınlığından ayrılmaz əsla.
Çox dünya qazanın qaynatdı fələk,
Yenə də bişmədi xörəyi gerçək.
Bu qumarxanaya bir elə diqqət,
Çox varlığını qoymuş varına həsrət.
On dördlük Ay olsa yerin gəlini,
Qocadır, ver yelə getsin əlini.
O yel ki, deyirlər qoparar tufan,
Yerin talağını verər o zaman.
Əssə də o külək, əsməsə də, gəl,
Belə bir küləkdə yandırma məşəl.
Bir ovuc torpaqda, ey ovcu torpaq,

Əlində məşələ dönsə on barmaq,
Bir görən olmamış bu kinli dünya
Kəsilmiş barmağa bir torpaq qoya.
Sən bu torpaqdansan, odur ki, belə
Doludur vücudun sınıq-söküklə.
Çox asan olardı damdan yığılmaq,
Düşəndə qol-qıçın sınmasa ancaq.
Görmürsən, yuxuda bədənsiz bir kəs
Çox hündürdən düşər, yenə inciməz.
Bu doqquz turuncdan gördüyümüzü
Turunclar kükürddən görməmiş, düzü.
Turuncdan qaçmasan Yusiftək əgər,
Züleyxa narıncək səni tez kəsər⁹⁰.
Səhər sərxoş olub bir daş at, nə var,
Narıncdan, turuncdan dünyanı qurtar!
Doqquzbaş ilandan olmaqçün xilas
Bu doqquz qapılı evə qıfıl as!
Təkcə bu nəfəsdir bizlərə kömək,
Onu eləməyək xəzan yelitək.
Ömrümüzün günü sayılır bir-bir,
Eşqsiz keçən gün ölüm deməkdir.
Eşqin yollarında əvvəl Fərhad ol,
Sonra ölümünçün sevinib şad ol!
Kəsərdi mühəndis Fərhad hər zaman
Polad külüngə sap nar ağacından.
Çünki möhkəm olur yaş nar budağı,
Fərhad ondan tutub çapardı dağı.
Döyünən qəlbini sözlər qanatdı,
Dağların başına külüngü atdı.
Külüngün dəstəyi sancıldı yerə,
Nəm torpaq can verir göyertilərə.
Deyirlər, o dəstək bir ağac oldu,
Bütün budaqları narlarla doldu.
Nizami görməmiş olsa da onu,
Söyləyir kitabdan oxuduğunu.

XOSROVUN FƏRHADIN ÖLÜMÜ BARƏDƏ TƏƏSSÜFLÜ MƏKTUBU

Hekayəçi yazır: o bədbəxt adam
Şirinin eşqindən öldükdə nakam,
Şirinin ürəyi qəmlərlə doldu
Ki, bağdan bir nazlı quşu yox oldu.
Bahar buludutək çatıldı qaşu,
O azad sərv üçün tökdü göz yaşu.
Hörmətlə basdırdı əziz Fərhadı,
Əliboş qayıtdı, sındı qanadı.
Qəbrində tikdi bir ali məqbərə,
Ziyarətə gəlsin ellər bu yerə.
Xosrova hər yandan yetişdi xəbər:
“Yoldakı tikandan qalmayıb əsər”.
Şah öz etdiyindən çox peşman oldu,
Əməlinin dərdi qəlbinə doldu.
Qəlbi rahatsızdı, əhvalı xarab,
Necə verəcəkdir bu zülmə cavab?
Yamanlıq eyləsə özgəyə hər kəs,
Çıxar qabağına, hədəyə getməz.
Gecə-gündüz onu incidirdi qəm,
Cəzasını çəkdi, belədir aləm.
Kağıza incitək sözləri düzən
Xüsusi katibi çağırırdı birdən,
Dedi: “Gül-şəkəri qat bir-birinə,
Bir şirin məktub yaz dilbər Şirinə”.
Tanrı tərəfilə sözü başladı,
Şirin kəlmələrlə çox naxışladı:
“Gözə işıq verir Tanrının adı,
Ondan nur almışdır xilqət bünyadı.
İnsanı və cini eyləmiş aşkar,
Ondandır yerlərdə, göylərdə asar.
Fələyi döndərir yerin başına,
Edir fələklərlə yeri aşına”.
Bu tərəfdən sonra mətləbə keçdi,
Şirinçün ən şirin sözləri seçdi:

“O şəkər gülüslü, şəkər məzəli
Şirin – bu ellərin nadir gözəli,
Eşitdim, bir qəbrin üstündə ağlar,
Matəmə bürümüş könlünü bir yar.
Qara saçlarını salmış üzünə,
Civə yaşlar dolmuş nərgiz gözünə.
Fərhadın qəmindən bükülmüş beli,
Göyərmiş yanağı, pərişan teli.
Yasəmən üzünə bənövşə saçır,
Xurma dodaqları yaralı, qançır.
Dişləriylə didir dodaqlarını,
Lalə dırnağıyla yanaqlarını.
Ayın üzərindən örtüyü atmış,
Qara zülfü töküb matəmə batmış.
Dünyanı yandırır fəryad səsiylə,
Dostunu yad edir öz nəğməsiylə.
Sevginin şərtləri böylə gərəkdir,
Sədaqət, məhəbbət məhz bu deməkdir.
Dağ yıxan hammala ürəyi yanımış,
Dizin-dizin gəzib, dağı dolanmış.
Ağlamaq vacibdir qərrib ölmüşə,
Ağlasın Fərhadı dünyə həmişə.
Belə bir aşiqi qəm öldürdü, bax,
Biz necə insanıq, ibrət almasaq?
Onun dərdləriylə nə işimiz var,
Mın bir dərd almışıq səndən, ey nigar!
Bu ölümdən çox bərk qəmlənmişən sən,
Ölüb, ondan yenə əl götürmürsən.
Öldürüb birini dərddən, nə gərək,
Sonra qüssəsindən inləsin ürək?
Qanını içmişən, qəmini də çək,
Xar etdin, indi də özün ver ürək.
Torpağında onun əyləşsən yüz il,
Bir də gözün onu görəsi deyil.
Göz yaşından fayda heç olmayacaq,
Neçindir kababsız tüstü qaldırmaq?
Əlac yoxdur əsla qəza-qədərə,
Nə ehtiyac vardır, qəmə, kədərə?”

Ölümdür həyatın sonu, kim bilməz,
Dünyada əbədi yaşamaz heç kəs.
Sən bir günəş idin, ulduzdu o qız,
Günəş doğan zaman görünməz ulduz.
Sən bir sübh idin, o, yanar bir çıraq,
Sübh oldu, çırağı kim yandıracaq?
Sən bir şamsan, o, bir sərxoş pərvanə,
Pərvanə gərəkdir odlara yana.
Sən bağsan, o, səndə qurumuş tər ot,
Yaxşı olar bağda qurusa hər ot.
Sən yaxıcı odsan, o, ud parçası,
Yandırmazmı udu bir od parçası?
Sən gül bağçasından pərvaz edən quş,
Göy Nəsrî-tayiri sənə vurulmuş⁹¹.
Kuzəndən bir qətrə su axıb əgər,
Astanana tərəf gəlir dəclələr.
Gözəllik var ikən, qoy olmasın xal,
Bədirlənmiş Ay var, qoy sınısın hilal.
Fərhad öldü getdi, sağ olsun Şirin,
Sarı gül soldusa, var olsun nəsrin”.
Katib məktubunu yazıb bitirəcək,
Şaha təqdim etdi yeri öpərək.
Xosrov o məktubu qasidə verdi,
Qasid də Şirinə onu yetirdi.
Şahın məktubunu Şirin görürkən,
Üzü aya döndü sevindiyyindən.
Üç yerindən öpüb açdı məktubu,
Diqqətlə oxudu, görsün nədir bu.
Müşk ilə süslənmiş ciyərlər gördü,
Zəhərlə qarışıq şəkərlər gördü.
İpəkdən qıvrılmış sanki yüz ilan,
Xurmaydı içində yüz acı tikan.
Üzü ipəkdəndi bu kilimlərin,
Zəhərli şərbətədi, şəkərdən şirin.
Nə şərbət içməyə səbri var idi,
Nə çəşub qızmağın yeri var idi.
Çox incitdi onu tənəli sözlər,
Baxtı oyaq idi, uddu birtəhər.

MƏRYƏMİN ÖLÜMÜ MÜNASİBƏTİ İLƏ ŞİRİNİN XOSROVA KİNAYƏLİ CAVAB MƏKTUBU

Dünyanın işini yaxşı düşün sən!
Nə əksən, onu da, bil, biçəcəksən.
Yaxşı iş də görsən, pis iş də, inan,
Unutmaz onları bu qoca dövran.
Guya Fərhad üçün şah qəmgin olub,
Şirinə yazanda bir acı məktub,
Məryəm şahlığı da sona yetişdi,
Allah təqdiriylə olan bir işdi.
Deyirlər ki, Şirin bir acı dərman,
Verib, eyləmişdi Məryəmi candan.
Bu zəhər sözünə etmə etibar,
Hümmətiylə Şirin etdi onu xar.
Hindlilər hümmətlə iş görsə əgər,
Qurumuş budaqdan yaş yarpaq tökər.
Ayı möhrə edən şəbədəbazlar
Hümmətin gücüylə oyun çıxardar.
Məryəmtək o Məryəm oruc tutaraq,
Şahın şəkərindən düşdü çox iraq.
Necə çəng-Məryəmdən qurtarar zahı,
Məryəmdən qurtardı dünyalar şahı.
Məryəmin vücudu köçdü aləmdən,
Məryəm ağacitək şah çıxdı qəmdən⁹².
Adına eləyib hörmət, ehtiram,
Bir ay yas saxladı onunçün tamam.
Hörmət üçün bir ay çıxmadı təxtə!
Qara paltar geydi o qarabəxtə.
Şirinə çatanda bu təzə xəbər,
Həm sevinc gətirdi, həm də qəm, kədər.
Bir yandan şad olub dedi: “Ölümü
Qurtardı həsəddən bu pak könlümü”.
Bir yandan qəmlənib, o çəkirdi ah
Ki: “Mənimçün də var belə gün, eyvah!”
Xosrov xatirinə qəsrində bir ay

İşrət düzəltmədi o işıqlı ay.
Bir ay sonra çıxdı yaradan tikan,
Azad oldu dünya qəm-qubarından.
Yenidən arzusu qalxdı ayağa
Şahın məktubuna cavab yazmağa.
Ürəyində olan sözləri tamam
Torpağa tum kimi səpdi bu axşam.
Katib qələmini əlinə aldı,
Kağızda sözləri qaydaya saldı.
Şirin gəlmələri hey düzə-düzə
Allahın adıyla başladı sözə:
“Üzr istəyənlərin suçundan keçən,
Xaliqin adıyla başlayıram mən.
Ehtiyacı yoxkən bir an da bizə,
Odur səhman verən hər işimizə.
Cisim deyil, odur cismi yaradan,
Münəccimlər qalmış bu işə heyran.
Yerdən göyə kimi, Günəşdən Aya,
Bitməz səxavəti, heç gəlməz saya.
Bir muzd istəmədən ruzi bəxş edər,
Yaqut olur daşlar, istəsə əgər.
Uçan quşdan tutmuş qarışqayacan,
Kimsə əbədi qəm çəkməyib, inan.
Keçər hər günahdan verərkən nemət,
Əlindən yapışar heyran qalan vəqt.
Ona şükr etməyə olarkən asi,
“Ayıl!” – deyər qulaqburması.
Bütün yaranmışlar, bir diqqət eylə,
Təğyir tapır ancaq onun hökmüylə.
Rahatlıq, əziyyət – budur qismətin,
Bəzən yoxsul edər, bəzən də zəngi:
Bu dünyanın vardır ikicə rəngi,
Bəzən rumlu olur, bəzən də zəngi⁹³.
Bəzən zülm evini o bərbad edər,
Bunun kədəriylə onu şad edər.
Lahurlutək söylə tulsuya sən də:
“İtin bayramıdır eşşək öləndə”.

Hər rast gələn qismət şadlıq olmaz, bil,
Hər yerə döşənən bir xalı deyil.
Belə ruzi verir o Pərvərdigar,
Bu ruzi gah dərman, gah da dərd olar.
Hər işə qanədir ağıllı insan,
Payı ya gül olsun, ya da ki tikan.
Zamanın Cəmşidi – dünya günəşi,
Örtüb çadırıyla Bənatünnəşi⁹⁴.
Bütün bu dünyaya olub hökmdar,
Həm özü başçıdır, həm də tacı var.
Dərgahında onun guşədir cənnət,
Dövlət bağçasında bir otdur dövlət.
Onundur balıqdan ayadək cahan
Hər bir şey, bil, ona əyandır, əyan.
Bilir, gecə-gündüz iki rəngdədir,
Gah şərbət paylayır, gah zəhər verir.
Qara, ağ sifətli bu köhnə cahan,
Gah matəmli olur, gah toylu, inan.
Şahın gəlinini aldısa torpaq,
Gəlinləri çoxdur, nədən qorxacaq?!
Fələk onu aldı, ona əyandır:
Belə dostluqlardan şah tez doyandır.
Yoxsa ondan yaxşı şahın həmdəmi,
Tez doyan bir könlün bundan nə qəmi?
Başqa gülüstana edər tamaşa,
Ondan yaxşısıyla yatar baş-başa.
Hayıf, hayıf, o büt qalmadı, getdi,
Yerdə qalanlar öz keyfini etdi.
Ey qəlbi nazik şah, incimə bundan,
Xoşdur xəznə olsa torpaqda nihan.
Çətindir qəm çəkmək, qəm eyləmə sən,
Əlhəzər eyləyir torpaq da qəmdən.
Qəmdən inciyərlər tez nazəninlər,
Nazik təbiətçün yaramaz kədər.
Yaxşısı budur ki, Məryəmi unut,
İsaya dönsən də, qayıtmaz vücut⁹⁵.
Nazəninin yeri olsa da taxta,
Vida demək olmaz o taca, taxta.

Bəsdir, qan ağlama, keyfinə başla,
Qəmə tutularsan, bu qəmi boşla.
O, qurbanın oldu, sən olma qurban,
Bürünmə qəmlərə, olma pərişan.
Kəs daha naləni, əziyyət yetər,
Məlumdur: ölümlər səbr etmək sevər.
İnsanın vücudu puç olsa artıq,
Nə yoxsulluq yarar, nə hökmüdarlıq.
Quruyan çeşməyəcün yanma bir belə,
Nə olar Dəclədən getsə bir gilə?!
Cəmşid camını al, qəm vaxtı deyil,
Olmasın Bağdadda bir köhnə zənbil.
Onsuz oyaq qəlbin yatsın qoy bir az,
Gözdən uzaq olan könüldə qalmaz.
Bir sərv yox oldusa dünya bağından,
Əbədi yaşa ki, dünyaya cansan.
Qəm yemə, gül, sevin, sağsan nə qədər,
Başından bir tükü salmasın yellər.
Səndən uzaq varlıq getsə də əldən,
Var olar hər bir şey, çünki varsan sən.
Qiyətli dürrsən, dürr tək gərək,
Ləlsən, yaxşıdır ləl olsa tək.
Günəş kimi tək ol, axtarma bir əş,
Cəmşidin dinində tək olur günəş.
Əgər cüt yaşarsa quşlar hər zaman,
Sən simurq quşusan, yalnız qal hər an.
O gövhər getdisə, qəmlənmə dərin,
Sən ki bir mədənsən, çoxdur gövhərin.
Tayı tapılmayan bir baş yaxşıdır,
Nadir gövhər kimi bir daş yaxşıdır.
Bir ceyran yox oldu, səbr et, qəm yemə,
Çöldə ceyran çoxdur, tapılmaz demə.
Xirməndən yox oldu şahın bir dəni,
Ona qurban olsun göyün xirməni.
Əgər gül yox oldu, tikanda nə var?
Güllər açar yenə, gələr xoş bahar.
Bir büt əskik oldu, Kəsra sağ olsun,
Məryəmçün qəm yemə, İsa sağ olsun”.

ŞİRİNİN MƏKTUBUNUN XOSROVA ÇATMASI

Məktubu açaraq şah oxuyarkən
O şirin sözlərdən oldu çox heyran.
Dedi: “Bu hər b deyil, cavabdır mənə,
Kəsək atdığım kəs daş atar sənə.
Mənim məktubuma cavabdır açıq,
Lazım olan sözü eşitdim artıq”.
Yenidən Şirindən istədi şəkər,
Çünki qalmamışdı milçəkdən əsər.
Məryəm öldü, sanki parladı gündüz,
Xurma tumsuz oldu, şam da tüstüsüz.
Elə ki, bəzmdən əl üzdü Məryəm,
“Məryəm bəzmi” kimi şah oldu xürrəm⁹⁶.
Düşmən olmayanda işlər düz gedər,
Bir içim su içsən kifayət edər.
Yağlı söz göndərdi Şirinə sovqat,
Düşündü: yumşalar yağla o polad.
İtaətkar gözəl aldı fərmanı,
Xəstələrtək qəbul etdi dərmanı.
Düşünürdü: Xosrov gözləyər ədəb,
Onu yaxşılıqla eyləyər tələb.
Şah adam göndərüb kəsdirər kəbin,
Gəlin kimi gedər saraya Şirin.
Hiddətə gəlirdi bu işdən bir az,
Acıqlanıb, sonra eyləyirdi naz.
Görürdü hüsnünə çox müştəri var,
Alıcı çoxalsa, qiymət də artar.
Müştəri üzündən mal tapar rəvac,
Göz olmasa, şama olmaz ehtiyac.
Sənə fayda verər, bu fikri atma,
Müştəri olmasa, malını satma.
Dükanı bağlama alıcı varkən,
Bəxtin mənfəəti bundadır, bil, sən.
Təsir eləmir Şirinə hiylə,
Nazı azalmırdı tük qədər belə.
O nazdan, qəməzdən yorularaq şah,

Bir başqa çarəyə gətirdi pənah.
İstədi yar tapsın özünə bir gün,
Çolaq eşşəyini o, yorğa sürsün.
Yenidən qurşansın təzə bir işə,
Bir başqa şey tapsın özünə peşə.
Çox soraq edirdi, gəzirdi müdam,
Boş tutmaz işini heç zirək adam.

XOSROVUN PADŞAHLIQDAN LƏZZƏT ALIB KEF MƏCLİSLƏRİ DÜZƏLTMƏSİ

Əzəldən dövr edən bu dünya belə
Xosrov kimi bir şah görməmiş hələ.
Hüzuruna qəbul başlayan zaman
Önündə durardı bir cərgə insan.
Varlılar durardı birinci səfə,
Yoxsullar ikinci, arxa tərəfdə.
Üçüncü sırada əlil, naxoşlar,
Bir ayağı gorda qarı, ixtiyar.
Dördüncü sırada ancaq dustaqlar,
Açıq deyil qollar, bağlı ayaqlar.
Beşinci sırada qatil, günahkar, –
Bir əhval soruşub danışmazdılar.
Ümitsiz olmasın bu cür təqsirgar,
Qarşıda əfv əmri asdırardılar.
Gözətçi deyirdi hamıya birdən:
“Arxanda dayanan cərgəyə bax sən”.
Yoxsulu görürdü varlı olanlar,
Çox şükür edirdi bu hala onlar.
Yoxsulun gözünə xəstə dəyəndə
Şükür edib deyirdi: “Mərəz yox məndə”.
Dustaq görən xəstə olardı çox şad,
Deyirdi: “Şükür olsun, gəzirəm azad”.
Qatilə dəyəndə dustağın gözü,
Xoşbəxt görünürdü özünə özü.
Qatil görəndə ki, ümid yolu var,

Şükr edib deyirdi: “Canım qurtarar”.
Xosrovun ürəyi olduqca şaddı,
Ölkəsi Misrək şəndi, abaddı.
Bir gün əmr etdi o, düzəlsin işrət,
Bu işdə taleylə etdi rəqabət.
Dörd bir dövresində o uca taxtın
Şahlar səcdədəydi hey yığın-yığın.
Göyün ulduzları dəstəbədəstə
Düzülmüşdü Kəyan taxtının üstə.
Aydan və Zöhrədən Keyvana qədər
O taxt üzərində düzülmüşdülər.
Bütün səyyarələr, sabit ulduzlar
O taxtın üstündə tutmuşdu qərar.
Hər yanda yanırdı gövhərin üzü,
Xəbər verirdilər gecə-gündüzü.
Hər nücum elmindən xəbərdar olan
O taxtdan bilirdi, nədir asiman.
Xosrovun taxtına hər kim baxanda
Min Keyxosrov camı görərdi onda.
O taxt taxt deyildi, bir asimandı,
O şah şah deyildi, sahibqərandı⁹⁷.
Deyərdin: bu, fildir, – taxtda oturub,
Deyərdin: bu, şirdir, – ovlaqda durub.
Onun hökmündəydi yerlər və göylər,
Süfrəsi ulduzdan torpağa qədər.
Məclisində zinət behiştədən yüksək,
Onun boynubağlı quluydu fələk.
Böyüklük istəsən, səxavətli ol!
Bağlama kisəni, xərc elə bol-bol.
Varlı çətinliklə pul versə əgər,
İşin axırında fəlakət görər.
Dünyanın işini şadlıqla keçir,
Xəracını alıb xərc elə bir-bir.
Necə alırsansa, elə də ver sən,
Alarsan, verməzsən, özün bilərsən.
Təkbaşına kimsə dünyanı udmaz,
Təkcə bir insanın şahlığı tutmaz.

Ağıllılar bilir: tək yesə hər kəs,
Təklidə də ölər, dost-aşna görməz.
Çay suyu olsa da, sən içmə yalqız,
Dəniztək olarsan acı, qılıqsız.
Özünü dünyada şamtək dolandır,
Özgənin işiyçün özünü yandır.
Qarun bu dünyadan nə apardı, bax,
Dünyanın nəyi var, onda qalacaq.
Zəhmətsiz qazanmaq heç mümkün deyil,
Əlindən gedəndə ağır olur, bil.
Qazanmaq çətindir, itirmək ağır,
Əlin boş olarsa daha yaxşıdır.
Cəmşiddən artıqdı Pərviz cəlalı,
Günəştək səpirdi dövləti, malı.
Xəzinə verəndə üzü gülərdi,
Önündə zər – torpaq, torpağı zərdi.
Gündə iki dəfə süfrə açardı,
Nə xətrin istəsə, süfrədə vardı.
Bir mil məsafədə süfrə sərərdi,
Kim milçək istəsə, bir fil verərdi.
Süfrədə halvalar dururdu çin-çin,
Qonaq bilməzdi ki, hansından yesin.
Mal, qoyun, quş, balıq, xeyir-bərəkət,
Sayını bilmirəm, sən təsəvvür et.
Məclisdən qalxanda ətir hər yana,
Səba qaytarardı borcu reyhana.
Ud, ənbər yanında, orda hər məcmər
Tuturdu Hindistan xərəcə qədər.
Xüsusi xörəyi məclisə gəlsə,
Xuzistanda olan düşər həvəsə.
Tər kabab yeyərdi duranda səhər,
Ona bir qiymətli dürr sürtdilər.
O dürrü alanda hindli tacirdən,
Düz yüz batman qızıl vermişdi birdən.
Deyirlər, rütubət xəstəlikləri
O dürrlə sağalar, dönməzmiş geri.
Bağdad reyhanitək ətirli, göyçək,

Yenicə doğulmuş göygözlü, qəşəng,
Dayçanı ayırıb öz anasından,
Qoyunun südüylə bəsləmiş çoban.
Gümüşdən bir təndir düzəldərmişlər,
Xərçi bir ölkənin xəracı qədər.
Beş-on batman müşkü, udu yığaraq,
Orda odlarmışlar hey qalaq-qalaq.
Kababı bu qayda bişirərmişlər,
Allahın ver günü, günorta, səhər.
Min yeddi yüz misqal qızıldan süfrə
Hər gün salınarmış onunçün yerə.
Qənd, püstə yeyəntək, xörəkdən ancaq
Bir azca yeyərmiş, çox tez doyaraq.
Baxıb sarayına böyük hökmdar
Görsəydi bir kəsin ehtiyacı var,
Təndiri, süfrəni verərmiş ona,
Qoymazmış qəlbinə qəm-qüssə qona.
O çörəkçilərə əhsən, yüz əhsən!
Elə çörək verir nur təndirindən!
Çıxaranda erkən lacivərd göylər
Sübhün təndirindən sarı bir səhər,
Təndiri, süfrəni qurarmış yenə,
Yenə başlayarmış köhnə dəbinə.
Belə qəribəymiş onun peşəsi,
Heç əskik olmazmış keyfi, nəşəsi.
Elə ki, vaxt gəlmiş, şahlıq da getmiş,
Əzəmət, dəbdəbə onu tərək etmiş.
Hörmət istəyirsən, xoşbəxtlə dolan,
Xoşbəxt olur gəzsə onlarla insan.
Sünbül yediyindən tatar ceyranı,
Müşkünün qoxusu basar dünyanı.
Çör-çöp yediyindən başqa ceyranlar,
Onlardan müşk yox, bollu toz çıxar.
Qəbri nurla dolsun, rəhmətlik atam
Nəsihət verərdi bu sayaq müdam:
“Bədbəxt adamlardan kənara çəkil,
Xoşbəxtlər yanında sən elə mənzil,

İstəsən ki, gecən nura boyansın,
Evində qoy işıq – məşəllər yansın.
Böyük mirvarilər qiymətlidir, bax,
Çünki böyüklərlə olurlar ancaq”.

İSFAHANLI ŞƏKƏRİN ƏHVALATI

Şahlar qaydasınca bir gözəl sabah
Bir işrət məclisi qurdu şahənşah.
İsfahandan Reyə, Çindən Quracan
Toplanmışdı bura şahlar bu zaman.
Əlini öpməkçün hazırdı tamam
Bütün ölkələrdən gələn izdiham.
Orda Xütən şahı, burda Zəngibar
Xosrovun adına qədəh tutdular.
Məclisi hərləndi gülgün qədəhlər,
Artıq utanmaqdan qalmaqda əsər.
Həya pərdəsini Xosrov ataraq,
Dedi: “Dostlar, gəlin açıq danışaq.
Mənə layiq gözəl, deyin, harda var?
Hansı ölkədədir böylə bir nigar?”
“Lətiflik Rumdadır, – söylədi biri, –
Lətafət xəznədir, Rum onun yeri”.
O dedi: “Xütəndir gözəllər yurdu,
Bu yer gözəlliğin gülünü vurdu”.
Bu dedi: “Belə yer Ərməndir, Ərmən,
O yerin gözəli düşməz dillərdən”.
Biri dedi: “Kəşmir marallarından
Tapan olmamışdır hələ bir nöqsan”.
Biri dedi: “Şahım lütf etsə əgər,
İsfahanda vardır bir nazlı Şəkər.
Şirin söhbətləri qəlbi şad edir,
Xuzistan şəkəri ondan dad edir.
Yüz gülüş gizlənilib al dodağında,
Şəkəri qul edib bal dodağında.
Sərvi heyran edib bütün çəməni,

Yasəməndən ağdır gümüş bədəni.
Ağzının yanında xurma nə şeydir?
Qapısında şəkər nökrəklik edir.
Niqabı götürsə üzündən həməni,
Yüz Yusif səslənər quyu dibindən.
Böyüklə, kiçiklə dolanır açıq,
Yoxdur bundan başqa bir eybi artıq.
Külək kimi tutmaz bir yerdə aram,
Lalətək hər kəslə o qaldırar cam.
Hamiya mehriban, hər kəsə munis,
Çox adam olmuşdur yolunda müflis.
Kim salsa qoynuna onu bir gecə,
Unutmaz o dəmi, inan, ölüncə”.
Bu tərif Xosrovun xoşuna gəldi,
Eşqi cuşa gəldi, kefi kökəldi.
İstədi atını üstünə salsın,
Türk kimi hücumla üstünü alsın.
Bu qənd şirnisini aparsın o qənd,
Bu bəndi bağlasın, açsın o bənd.
Gövhəri gövhərlər qiymətdən salar,
İpöyi ipəklər hörmətdən salar.
Məqsədi alverdi, bazarı şəkər,
Şəkərdə də vardır şirindən əsər.
Nə unuda bilir Şəkər ağrısın,
Nə layiq bilirdi onu çağırınsın.
Bir il səbr elədi, qaldı bu sayaq,
Bir kimsə bilmədi bu sirri ancaq.
Bir il sonra qalxdı qulamlarıyla,
İsfahan tərəfə düzəldi yola.
İsfahana çatdı, düşərgə saldı,
Rumtək abad gördü, çox heyran qaldı.
O yerin tayfası kefcildi tamam,
Hər yanda işrətədi hər səhər-axşam.
Keyfə başlayaraq mey içirdi şah,
Ürəyində Şəkər, dilindəsə “ah!”
Gizlincə soruşdu onun yerini,
Evinin səmtini, küçələrini.

Bir qulamla getdi bir gecə gizlin,
Şəkər bazarında kama yetməkçin.
Şəkər məhləsinə yetişən zaman,
Yenə Qəsri-Şirin oldu İsfahan.
Xosrov həm coşğundu, həm də həvəsli,
Şirinin qəsri var, Şəkərin vəsli.
Xosrov yavaş qapı döydüyü zaman
Sırğalı bir qulam çıxdı qarıdan.
Bu gözəl cavanı görəndə qulam,
Anladı ki, şahdır gələn bu adam.
Xosrovu ay kimi atdan düşürdü,
Şəbdizi bir anda otlağa sürdü.
Qonağı apardı nazla eyvana,
Bu fəxrədən başı çatdı Keyvana.
Büsat açıdıraraq Xosrov oturdu,
Qızıl xərc elədi, xoş məclis qurdu.
İcazə verdi ki, qoy gəlsin Şəkər,
Başlansın xoş sözlər, şirin söhbətlər.
Gülab dolu camla gəldi o nigar,
Ağzı şəkər dolu, gözləri xumar.
Adı Şəkər, özü şəkər o idi,
İsfahan nabatı mægər o idi?
Saçından ətrafa səpirdi ənbər,
Gülüşü bal kimi, sözləri şəkər.
Öpüşü Visətək dünya fitnəsi,
Yağlı dil tökməkdə onun dayəsi.
Çin, Rum gözəlləri yanında kəviz,
Elə bir gözəli tapmazsan hərgiz.
Novruza dönmüşdü qaranlıq gecə,
Məclis bəzənirdi onlar gülüncə.
Şərabra doldurdu qədəhi əvvəl,
Bir xəlvət ev ola, bir belə gözəl!
Oturmuşdu Xosrov əlində sağər,
Başladı nəğməni ay üzli Şəkər.
Sanma mey süzürdü qədəhə günəş,
Quru su içinə töküdü atəş.
Əlində gülabın təlxı gedirdi,

Şaha şirinliklə təqdim edirdi.
Yuxu zindanına düşsün deyə şah,
Qədəhi dalbadal verirdi o mah.
Şərab eyləyincə onlara təsir,
Tərk etdi məclisi mütrüblər bir-bir.
Üzürlü bəhanə gətirib, sonra
Şəkər şah yanından çıxdı kənara.
Var idi Şəkərdə bir zirək kəviz,
Özütək qamətli, qəşəng, misilsiz.
Şəkər zinətini geydirdi ona,
Yola saldı gecə şahın yanına.
Nazənini Xosrov görüncə haman
Şəkər qisasını aldı balından.
Gecə qucaqladı, kamına çatdı,
Onu şəkər bildi, bala oxşatdı.
Xosrovun işinə qız heyran qaldı,
Şahın gözəlliyi könlünü çaldı.
Şahın gözəlliyi olmuşdu dastan,
Bir sözüylə insan çıxardı yoldan.
Boy-buxunda ona çatan olmazdı,
Görkəmi mərdanə, qaməti sazdı.
Məğzi badam kimi təzə və tərzi,
Sümüyü şirindi, bir neyşəkərdi.
İşrətdə düşsəydi atı çətinə,
Azı otuz ağac sürərdi yenə.
İçkini az içsə, yenə qırx batman
İçərdi bir gündə gülgün şərabdan.
Sübh olanda qalxdı yerindən kəviz,
Dedi: “Şahım, gedim, izn verin siz”.
Şəkərə yetirib özünü dərhal,
Dedi əhvalatı o tamam-kamal.
Gecəki işlərdən etdi xəbərdar,
O gizlin sirləri qıldı aşikar.
Şəkər bir əlinə şam aldı çıxdı,
Şəkər, şam bir yerdə bir yaraşıqdı.
Şah zənn etdi budur gecəki dilbər,
Əlində şam gələn Şəkərdir, Şəkər.

Şah soruşdu: “Sən ey qonaq saxlayan,
Mən kimisi sənə olubmu mehman?”
Şəkər cavab verdi: “Ey nurlu çıraq,
Bu dünyada yoxdur sən kimi qonaq.
Nadir gözəlliyin, qəşəng üzün var,
Şirin danışığın, dadlı sözün var.
Qəzəblənmə, deyim, var səndə nöqsan,
Çox pis qoxu gəlir duzlu ağzından.
Duz insanda, bəlli, xoş iy törədər,
Duzluykən, qoxursan neçin bu qədər?”
Şah dedi: “Ey süsən, buna çarə de!”
Dedi: “Ancaq bir il sən sarımsaq ye!”
Şah o bütxanadan gedəndən sonra
Bir il əməl etdi tapşırıqlara.
Bu sözün üstündən bir il keçəndə,
Şah başqa hal duydu yenə bədəndə.
Harın dövrən atı ramlıq göstərdi,
Sarımsaq üstündə süsən göyərdi.
Keçən ilki kimi şah yenə durdu,
Yenə də Şəkərçün bir bazar qurdu.
Gecən ilki kimi şirindi Şəkər,
Şəkərə rast gələn şirinlik görər,
Keyfin bir zamanı məclis qızaraq,
Ortalığa gəldi öpüş, oynamaq.
Şəkər him elədi, kənizi gəldi,
Onu şaha qoşdu, özü əkildi.
Çeynənmiş məzəni şah yeyirdi tək,
Dadsız paludəni şəkər bilərək.
Elə ki, gecənin rəngi saraldı,
O bal dodaqlıdan şah xəbər aldı:
“Sənə rast gəlibmi mənimtək qonaq?
Görmüsənmi belə həvəsli qoçaq?”
Şaha cavab verdi o şux işvəkar:
“Bildir rast gəlmişdi sən kimi bir yar,
Pis qoxu gəlirdi ağzından ancaq,
Sən xoş qoxulusan, ey nurlu çıraq!”
Dedi: “Yad eybini yaxşı görürsən,

Öz gözəlliyində eybini gör sən”.
Şəkər soruşdu ki: “Ey bim hansıdır,
Ki, ondan camalım yaman ad alır?”
Xosrov dedi: “Eşit, budur o nöqsan:
Bir an adamlardan uzaq olmursan.
Hər kəsə dövrantək məhrəm olaraq,
Hər gəlib-gedənə açırsan qucaq.
Bəzəkli bir quşsan sən, ey nəqşi-Çin,
Gündə bir budağa qonursan neçin?
Təəssüf olsun, var bir nazik qının,
Hər gün bir qılıncla oynayır bu qın”.
“Ey cavanmərd, – deyə səsləndi Şəkər,
Sanma bu şəkərdən dadmış bir nəfər.
O sirlər örtənə edirəm qəsəm,
Doğulduğum gündən öz möhrümdəyəm.
Nə biri mənimlə gecə birləşib,
Nə bir kəs dünyada dürrümü deşib.
Mənim kənizimdir o sən görünlər,
Xəlvətdə səninlə işrət sürənlər.
Əvvəlcə gələrdim yanına özüm,
Meytək məst edirdi səni hər sözüm.
Lakin qucağına girən mən deyil,
Mən kimi başqa bir gözəl oldu, bil”.
Eşidən zamanda şah bu dastanı,
Şəhadət verirdi buna öz canı.
Allahın möhrü bir dürr üstə olsa,
Demək, deşilməmiş o dürr əsla.

XOSROVUN ŞƏKƏRİ ALMASI

Od kimi yananda şərq üfüqləri,
Su kimi tərək etdi Xosrov o yeri.
Yığıdı İsfahanın böyüklərini,
Soruşdu onlardan o şux pərini.
İsfahanın əhli ta bir ağızdan:
“İsmətlidir, – dedi, – o afəti-can.

Öz tüngü içində qalmışdı Şəkər,
 Əl dəyməmiş güldür, inan, o dilbər.
 Malını saxlayıb bağlı həmişə,
 Bir neçə kənizi salmışdır işə.
 Hazır dayansa da atı hər zaman,
 Nizəsi deyər ki: “Uzaqda dayan”.
 Qarılar yoxlayıb qız ismətini,
 Təsdıq elədilər bəkarətini.
 Şah buna sevindi, “əcəb” deyərək:
 “Şəkərə dəyməyib bu qədər milçək”.
 Tez elçi göndərdi, aldı Şəkəri,
 O gecə qoynuna saldı Şəkəri.
 Şəkərin o təzə dürrünü deşdi,
 Ləl üzüklə yaqut gəldi birləşdi.
 Mədainə tərəf yola düzəldi,
 Şəkər də onunla bərabər gəldi.
 Şəkər səbəbinə alçaldı Şirin,
 Şəkər də özünü salırdı şirin.
 Doyan zamanda şah Şəkərdən yenə
 Üz qoydu Şirinin o bal şəhdinə.
 Şəkər şah qəsrində yalnız qalırkan,
 Şirin xurmasından yeyirdi tikan.
 Şirinin eşqiylə hey çəkərək ah,
 Suda şəkər kimi əriyirdi şah.
 Şirin həsrətindən şah olmuşdu şam,
 Odlarda yanırıdı hey səhər-axşam.
 Mumun keyfi yalnız balla xoşlanar,
 Baldan ayrılrsa mum, şam olub yanar.
 Bir kəsin ağzından çıxsa şirin can,
 Nə çıxar ağzına şəkər qoymağdan?
 Şirinin yerini şəkər tutarmı?
 Şirinsiz şəkərin bir dadı varmı?
 Çəmənlər boş qalar yəqin nəsrinsiz,
 Şəkər acı dadar, inan, şirinsiz.
 Şəkər, şirin birdir, söyləmə, dayan!
 Şirin candan olur, şəkər qamışdan.
 Şirinin bal şamı parlayan zaman

Manqalda ud ilə şəkərdir yanan.
Canında bir damcı dad var şəkərin,
Onu da şirindən borc alıb yəqin.
Şirindən çəkinməz böyük adamlar,
Uşağı, tutini şəkər aldadar.
Xoş gələrsən insana bu şirin, lakin
Şəkər tez əriyər su dəyən təkin.
Şəkərlə Şirinin fərqi əyandır,
Şəkər can yeridir, Şirinsə candır.
Şirin – kəcavədə oturmuş pəri,
Şəkər – onun ipək pərdədə zəri.
Ürəyi deyirdi: tez gəlsin Şirin,
Bir faydası yoxdur mənə Şəkərin.
Buza çatmazsa da saflıqda büllur,
Büllur quru, ancaq buzsa yaş olur.
Başımda fırlansa dəyirman daşı,
Şirindir könlümün yenə sirdaşı.
Dolanıb başına, dönmərəm ondan,
Bir başım var, verdim yolunda qurban.
Dedi: “Bütün bunlar bir xam xəyaldır,
Səbr etməsəm bu iş xeyli mahaldır.
Şirin söhbətində səbr etmək gerek,
Aldanma şirinə körpə uşaqtək.
Şirin də, Şəkər də öz canımdadır,
Nəçin acılayım günümü axır?!”
Bu qədər həmdəmlə yoxdur həmdəməyim,
Gəmiçi çoxsa da qərq olur gəməyim.
Arzunun gözüne mil çək, kor elə,
Məqsədə çatmazsan bu tələsməklə.
Düşmək istəməsən kölgətək yerə,
Ayaq qoyub bir-bir çıx pillələrə.
Kam almaqçün olma çox da həvəskar,
Bir gün tapmayanda olmayasan xar.
Az olsa tamahın, arzun, niyyətin,
Onda qat-qat artar malın, sərvətin.
Mərd olmaq yaxşıdır dünyada hər an.
Mərdliklə yetişər arzuya insan.

Səbr eyləyəm gərək, doğru yol budur,
Arvada alçalmaq arvadlıq olur.
Kişi arvadsifət olmasın gərək,
Arvadçün ağlamaz kişi arvadtek.
Məni bəndə salır bir görpə ceyran,
Necə adlandırım özümü aslan?
Yunu qırılmış bir qoyun da olsam,
Özgə yununda yox, öz yunumdayam.
Filtək gizlədərək sirri hər kəsdən,
Baramatək yatdım öz pilləmdə mən.
Lakin o gözəldə elə naz vardı,
Keyxosrov da gəlsə məğlub olardı.
Ürəyi alsa kürd, sinəni gəzər,
Evini verərsən, xəznəni gəzər.
Qəlbimi qanatsa taun, yeri var,
Tamahkardım, tamah taun doğurar.
Məşuqədən vəfa, gəl, umma hərgiz,
Təbib bişirərmə xəstəyə pəhriz?
Elə hala salır ədası məni,
Deyirəm: vur, öldür belə fitnəni.
Mən nə vaxta kimi ovdan utanım?
Biryolluq incidim, qurtarsın canım.
Arvadı heç vurma, olsa ədəbsiz,
Elə vur ki, bir də qalxmasın hərgiz.
Gilanda bir qadın söyləyirdi həm:
“Ya qadına dəymə, ya da vur möhkəm”.
Şahın qəlbi dərdə tapmadı çara,
Yox bir məhrəm açsın sirri onlara.
Evdə olar qəlbin məhrəmi, bəlli,
Yad qəlbindən olmaz qəlbə təsəlli.
İstəyirsən evin salamat qala,
Yad adamı evə buraxma əsla.
Ən yaxşı dostuna sirr verən zaman
Zənn elə dayanıb qarşında düşman.
Deyilməyən sözü demə əğyara,
Bir tək əğyar deyil, hətta dostlara.
Bilməsin sirrini evdə divarlar,

Divar dalında da çünki qulaq var.
Gizləyə bilməsən sirri qohumdan,
Qəlbinə də onu buraxma bir an.
Deyilməyən sirri gətirmə dilə,
Onun barəsində düşünmə belə.
Bu məclisdə elə pərdə saxla sən,
Dərğa qılincına rast gəlməyəsen.
Çöldə oxunmayan bir nəğmə, düşün,
Şahın məclisinə yararmı bu gün?
Heç oturub–durma pis dostla, çəkin,
Şəninə əskiklik gətirər sənin.
Yoldaşın ağıllı, ya axmaq olsa,
Ona qıfilsız şey tapşırma əsla.
Ağac əkdin, mütləq elə yerdə ək
Ki, yəqin biləsən o bar verəcək.
Ağzında o qədər saxla ki, sözü
Yaxşı ad qazansın deyənin özü.
İstərsən şadlıqda yüz paltar tikən,
Bir köynək parçala yaxşı adçün sən!
Yüz gözəl rast gəlsə – işvəli canan,
Bircə çirkin olsa, sən qorun ondan.
Sözünə düşmənin gözlərilə bax,
Onda yaxşı–pisi görərsən ancaq.

ŞİRİNİN YALQIZ QALIB AH-ZAR ETMƏSİ

Xosrov bilirdi ki, həmişə Şapur
Şirinin dərđini yaxşı ovudur.
Daha da darıxsın, deyərək, Şirin
Əmr etdi ki, Şapur dərğaha gəlsin.
Şirin öz qəsrində qalan zaman tək
Yaş tökdü gözündən parlaq ləltək.
Bir gecə qəlbini çox sıxdı kədər,
Olmuşdu gecəsi ilə bərabər.
Gecə qaranlıqdı, dağın üstünə
Sanki qara qarğa qonmuşdu yenə⁹⁸.

Dağ asılmış kimi qanadlarından,
Ağır tərpenirdi o qarğa yaman.
Buz kimi soyuqdu gecənin üzü,
Sanki bu gecənin yoxdu gündüzü.
Sanki səhər quşu çəkilməmiş dara,
Batmışdı hər tərəf qaranlıqlara.
Təbilçi əlini vurmuşdu ilan,
Ulduz ayağına batmışdı tikan⁹⁹.
Keşikçinin əli qalmışdı bomboş,
Zəng çalan xəstəydi, pasiban sərxoş.
Göy yerə salmışdı qara bir örtük,
Göy – iti qılıncdı, zəmanə – bir tük.
Toy edib günəşlə ay yatdığından,
Sübhün doğmasına yoxdu heç güman.
Almışdı qoynuna gecə göyləri,
Günəş unutmuşdu gün doğan yeri.
Cənub ulduzları kürt düşüb qalmış,
Şimal gözəlləri yuxuya dalmış.
Yer şahlıq çətrini başına qoymuş,
Asudə olmuşdu həm balıq, həm quş.
Elə bil udmuşdu gecə Günəşi,
Dağınıq salmışdı Bənatünnəşi.
Dünya ayağında bir qara zəncir,
Qütbək göy durub onu seyr edir.
Dünyanın xilqətdən yoxdur xəbəri,
Sanki dəyişmişdi dünyanın yeri.
Asiman başını əyib dəniztək,
Dizinə səpirdi dürr ətək-ətək.
Dürr oğurlayanda göylərin gözü,
Birdən qır küpünə düşmüşdü özü.
Fəzanın çoxlu od şölələrindən
Qalmışdı qara bir tüstü, deyəsən.
Yol üstə samandı sanki kəhkəşan,
Altında da gömgöy bir su – asiman.
Bir ovuc arpaydı elə bil ülkər
Ki, falçı qarılar əldə tərpedər.
Nə Zənd oxumağa möbiddə dil var,

Nə qanad çalmağa mayildi quşlar¹⁰⁰.
Ulduz parlamasın deyə göylərdə,
Nizəli zəncilər vardı hər yerdə.
Dul qarının artıq sönüb çırağı,
Gəlib xoruzunu çalmışdı yağı.
Deyirlər: gecə div yol kəsən zaman
Xoruzlar qışqırır: “Ay Allah, aman!”
Bu necə gecəydi, yüz divi vardı,
Xoruzlar səsini çıxarmırlardı?
Şirinin ürəyi çəkilib dara,
Çırağı olmuşdu gecətək qara.
Tənhalıqdan öylə gəlmişdi təngə,
Dərdindən aləmlə girirdi cəngə.
Doğru deyirlər ki, xəstə olana,
Gecə dönüb olur bir dustaqxana.
Gecənin mərkəzi can çəkişməkdir,
Xəstəyə baxan gör nə çəkəcəkdir!
Şirin dil açaraq dedi: “Ey dünya,
Bu gecədir, yoxsa əbədi bəla?
Gecə deyil, sanki qara ilandır,
Bəlkə bir zəncidir, adam udandır?
Ağlayıram, çünki bu qara zənci
Zəncilərtək gülmür, açılmır rəngi.
Ey lacivərdi göy, nə olub sənə?
Bu gecə göz yumdun öz adətində?
Qəlbimin tüstüsü yolu kəsdimi?
Ayağın naləmdən, de, şikəstdimi?
Ey gecə, bu qəmdən yox xilas yolum,
Sənin dinin varsa, mən dinsiz olum.
Ey gecə, bu gecə ilqara düz ol!
Ya tez öldür məni, ya tez gündüz ol!
Yerində dayandın buludtək nədən?
Bir qılınc üstünə getmirsən ki, sən?
Tutaq, təbilçinin əli bağlıdır,
Ülkərin ayağı açıqdır, axır!
Mən bir şamam, gecə qalaram oyaq,

Şamtək ağlayıram həmişə ancaq.
Şam kimi yanmağa çox həvəsim var,
Şam yanan zamanda çünki xoş olar.
Başıma bir düyün olmuşdur fələk,
Bu sözü oxuyan yəqin güləcək.
Ey quş, dilin varsa, oxu, yubanma,
Ey sübh, ağzın varsa, bir gül, dayanma.
Ey sabahın quşu, kafir deyilsən,
Niyə başlamırsan təkbirini sən?
Od deyilsən əgər, ey sabah, bir din!
Daşsız və dəmirsiz çıxmırsan neçin?”
Qəlbi, pərvanətək qəmli dolandı,
Birdən sübhün şamı alışdı, yandı.
Sübhün mülkü gözəl bir ölkədir, bil,
O yerdə hər istək tez olur hasil!
Bir cığır taparsa xəznəyə hər kəs,
Sübh olmasa onu heç aç bilməz.
Sübh açılar hər bir arzu, hər hasar,
Bu zaman hər işə tapılar açar.
Oyanan zamanda canlılar səhər
Dillərdə təsbihin gülü göyərər.
Hər kimin dilində azca qüvvət var,
Sübh ikən Allaha duaya başlar.
Dua oxuyarsa dil quşu əgər,
Dili olmayanlar bəs neyləsinlər?
İbadət olunan o yüksək məkan,
Dilsizlər dilini anlayır, inan!
Tapdı Şirin sübhün kimiyasını,
Dəyişdi civətək öz ədasını.
Səbrindən xoruzlar qanadlandılar,
Dedilər: səbr edən məqsədə çatar.
Yerə sürtdü Şirin o gül üzünü,
Zarıyıb Tanrıya dedi sözünü:
“Ey Tanrı, gecəmə bir nəhayət ver,
Mənə gündüz kimi qalibiyyət ver!
Sübhə ümidim yox, gecəm qapqara,

Aç mənim üzümü nurlu bahara.
Şir kimi ərləri öldürər qəmin,
Qəmə şadlıq kimi qoy qalib gəlim.
Taqətim heç yoxdur bu dar zindana,
Ləltək məni daşdan sən çıxarsana!
Hər kəsin dadına çatarsan, Allah,
Mənə də özün ol bu gündə pənah.
And verirəm yetim ahü-zarına!
Məzlum qocaların fəryadlarına,
Miskin qəriblərin yatdığı yerə,
Quyu dibindəki ac əsirlərə.
“Adil Allah” deyə çağırarlara,
Əflər diləyən çox günahkara.
Ürəyi fəth edən saf həqiqətə,
Ruhu canlandıran böyük ayətə.
Təmiz dindarların saf niyyətinə,
Peyğəmbərlərinin qüdsiyyətinə.
Xalqa əl açmayan möhtaca, xara,
Qanına bulanmış yaralılara.
Evindən didərgin min can eşqinə,
Köçdən ayrı düşmüş insan eşqinə.
İlk dərs alanların xoş təkrarına,
Yanıqlı qəlblərin ahü zarına.
Göz yaşından sirab olan reyhana,
Sabahlar verilən nəzir, qurbana.
İnsanlardan gizlin nurun eşqinə,
O saysız-hesabsız varın eşqinə.
Bir qoca rahibin saf imanına,
Məsum ürəklərin saf vicdanına,
Sənin bəyəndiyin hər bir taətə.
Qəbul eylədiyin hər bir dəvətə.
Ərşi ötüb keçən o son fəryada,
İzaha sığmayan o böyük ada.
Özün ol bu qanlı qəlbimə qəm-xar,
Bu qəm girdabından canımı qurtar!
Bir dil olsa əgər hər tüküm bu an,

Tərifinin səsi gələr onlardan.
Yatmışam, dilsizəm, odur sənə mən
Etmədim birini yüz təşəkkürdən.
Sən elə varlıqsan, bilinməz kimsən,
Özgələr fanidir, baqi bir sənsən.
Vəhdət pərdəsində olmusan nihan,
Qapında olmuşdur fələk pasiban,
Sənin varlığının sonu, əvvəli,
Hələ olmamışdır kimsəyə bəlli.
Sənin dərgahına bir yol var ancaq:
O da qorxu duyub, ümid bağlamaq.
Yaratdın fələyi, açdın dövranı,
Sən verdin dünyanı, ruzunu, canı.
Bizdən can da alsan, ruzu da versən,
Sən bilən yaxşıdır, özün bilərsən!
Köməyinlə ömür sürürəm belə,
Bu kömək üstündən bir kömək elə!
Başıma gətirsən əgər bir qəza,
Elə et, könlümdə doğsun bir riza.
İstər həyat olsun, istərsə ölüm,
Qəbul eləmişdir hökmünü könlüm.
Lakin mən xəstəyəm, kədərim çoxdur,
Ağır əzab vermə, taqətim yoxdur.
Layiq deyil mənim əməlim sənə,
Sən ki bacarırsan, kömək et mənə.
Gördüyüm nemətlər bütün sənindir,
Nemətinlə yenə məni sevindir.
Mən səndən bu sirri gizləyim nədən?
Sən ki, hər bir sirri yaxşı bilirsən!”
Yalvardı Tanrıya o təmiz ürək,
Düşdü torpaqlara öz göz yaşıtək.
O tutqun könlünü açdı Yaradan,
Dəmir açarını çıxardı daşdan.
Dodağından qopan o yalvarışlar,
Xosrovun qəlbini etdi tar-mar.

XOSROVUN OVA GETMƏSİ VƏ ORADAN ŞİRİNİN QƏSRİNƏ TƏRƏF AT ÇAPMASI

Qızıl bayrağını açanda aləm,
Dağılmış qoşuntək qaçıb getdi qəm¹⁰¹.
Ov eşqinə düşdü Xosrov bu zaman,
Şikayəti yoxdu artıq baxtından.
Yenə də gül açdı baxtın fidanı,
Acıdan qurtardı Şirinin canı.
Şirinin üzütək uğurlu gündə,
Çölə çıxdı Xosrov Şəbdiz belində.
Səsləndi nağara, şeypur dərindən,
Sanki yer oynadı göytək yerindən.
Bayraqçılar tutdu uca bayrağı,
İgidlər atlandı beldə yarağı.
Dəstənin başında Xosrov şahsüvar,
Ətrafda piyada, şahlar, əyanlar.
Çin şahı bir yanda piyada gedir,
Qeysər sərkərdəsi yüz xidmət edir.
Qaşları açıqdı, beldə kəməri,
Keyqubad tacını qoymuşdu əyri.
Yəhərinə günəş örtük çəkirdi,
Ay üzəngisinə sanki əsirdi.
Gaviyan bayrağı çox ucalmışdı,
Şahın ay üzünə kölgə salmışdı¹⁰².
Qızılla bəzənmiş əyri qılınclar
Çəkmiş dövrəsinə qızıldan hasar.
Meşətək sıx durmuş oxlar, qılınclar
Yırtıcı şirlərin bağrını yarar.
Haçadış nizələr gülüb gedirdi,
Fələyi uzaqdan təhdid edirdi.
Üstündə qızılquş qara bir çətir,
Qara hasar da zər bürcə bənzəyir.
Çavuşların “Qaç! Qaç! Yol ver!” səsləri
Qovmuşdu hər yandan çox bədnəzəri.
Qılinc o qədərdi, qıyıb canına
Kimsə dolanmazdı şahın yanına.

Yerə, daşa dəyən at dırnaqları
Döyüb düzəltmişdi o torpaqları.
Yer əymişdi dəmir yükədən belini,
Hava çəkə bilmir insan selini.
Yedək çəkən saysız saray uşağı
Bürümüş hər yanı, yaxın–uzağı.
Təbil fil üstündə çəkirdi nərə,
Dolmuşdu səslərlə bütün dağ–dərə.
Boğazın əsdirib dürr saçan zənglər
Zər buxurdanlardan saçırdı ənbər.
Güc vurub yüz səksən səqqa qoluna,
Güləblər səpirdi şahın yoluna.
Bir yanda yüz əlli manqal daşıyan
Xoş ətir yayırdı oddan, alovdan.
Min qızıl kəmərli qul vardı orda,
Bəzək verirdilər bütün yollarda.
Şahın at sürdüyü çöllərdə gərək
Hər yanda, hər yerdə qızıl pul görək.
O yollardan keçib gedən hər qərib
Bilsin ki, bu yolla şah at səyirdib.
Belə bir calalla şah çıxan zaman,
Onun pişvazına gəlmişdi zaman.
Qoşun nizamlayan düşmüşdü dara,
Bilmirdi gedəcək şahənşah hara.
Üz tutub əmr etdi birdən cahangir:
“Bir neçə gün ova çıxmaq gərəkdir”.
Laçın təbilciyi çalınan zaman
Qalxdı öz yerindən ov quşu haman.
Yüngülqanad laçın göyə qalxdı dik,
Nə bir turac qaldı, nə bircə kəklik.
Bir həftə olmadı rahat qaraquş,
Döndü bir ovlağa hər eniş, yoxuş.
Ovlayırdı hər gün durmadan Xosrov,
Düşünürdü hər an başqa cür bir ov.
Başqa bir ovlağa keçib hər səhər,
Ovlayıb, quşlayıb yol gedirdilər.
Ov zamanı Xosrov kimsə duymadan,

Qəsri-Şirin tərəf olmuşdu rəvan.
 Qəsrə bir az qalmış atı buraxdı,
 Sanki bir mey idi, badəyə axdı.
 Bu gecə dünyaya saçırdı ənbər,
 Qışın soyuğuydu, əsirdi yellər.
 Şaxtanın gücündən donmuşdu hər yan¹⁰³,
 Qılınc yaradırdı ipək sulardan.
 Mötədil olsa da bu iqlim bir az,
 Soyuq qabağında igidlik olmaz.
 Şah əmr elədi ki, yandırılıns od,
 Batmanlarla ənbər, xırmanlarla ud.
 Qəmari ud yanır, ağac qovrulur,
 Elə bil yağırdı havadan kafur¹⁰⁴.
 Şah yorğundu, ona yer düzəldilər,
 Bərk yatdı axşamdan sabaha qədər.
 Günəş qaranlıqdan çıxıb gəlincə
 Gündüzün eşqindən can verdi gecə.
 Fələk onu yorğun fil kimi etdi,
 Gecənin sazağı onu göyərtdi.
 Şəfəq təbibləri girdi meydana,
 Çərtib boyadılar onu al qana¹⁰⁵.
 Xosrov yatağından qalxdı üzü şən,
 İşrətə başladı lap səhər tezdən.
 Saqinin əlindən mey aldı, içdi,
 Meydən xumarlanıb, kədərdən keçdi.
 Təsir eylədikcə ona al şərab,
 Şirin həsrətiylə çəkdi izzirab.
 Şəbdizə atlandı məst ola-ola,
 Qəsri-Şirin tərəf düzəldi yola.
 Sərxoşluqdan qəlbi sevinclə dolu,
 Dalınca gəlirdi neçə xas qulu.
 Şirinə yetirdi xəbər kənzilər:
 “Xosrov təkcə gəlib, bil, ey bixəbər!”
 Qorxdu bədnamlıqdan ismətli Şirin,
 Bu vaxtsiz gəlişdən oldu çox qəmgin.
 Əmr etdi, bir anda bağlandı hasar,
 Qapıda qoyuldu qarovulçular.

Kənizə, qulama əmr etdi bir-bir,
Şahı qəbul üçün görsünlər tədbir.
Buyurdu qızıldan şabaş səpsinlər,
Şahın yollarına daş-qaş səpsinlər.
Şah gələnlər yolları, göndərüb adam,
Xalçayla, palazla bəzətdi tamam.
Qiyətli şeylərlə bəzəndi hər yan,
Yola gülab səpdi, ud tək yanırkən.
Qalxdı bir ay kimi o qəsrin üstə,
Gözləri yoldaydı, qulağı səsdə.
Hər ox kirpiyini etdi bir nizə,
Qandan gözətçilər düzdürdü gözə.
Qalxarkən yollardan tutiya tozu,
Parladı daşdakı çeşmənin gözü.
Toz içindən çıxdı o parlaq səhər,
Palçıq ev gülşənə döndü sərəsər.
O məşəlin nuru hər yanı aldı,
Çırağın barmağı dodaqda qaldı.
Ox kimi oturmuş o nazıkbədən,
Şümşad əriyərdi xəcalətindən.
Daş-qaşla bəzənmiş həmayil, qurşaq,
Gözünün üstündə şahənə papaq.
Təzə bir gül kimi al rəngli sifət,
Dövrəsi müşkdən çəkilmə bir xətt.
Əlində nərgizdən bir dəstə vardı,
Öz gözləri kimi xeyli xumardı.
Atı kəklik kimi səkdiyi hində
Üzürdü gül üzü tərler içində.
Almış dövrəsini qullar həlqətək,
Hərənin əlində bir dəstə çiçək.
Şirin gördü belə sərxoş gəlir şah,
Taqəti kəsildi, çəkdi dərin ah.
Bihuş olub qaldı öylə bir zaman,
Ayılında yenə qalmışdı heyran.
Dedi: “Otağıma qoymasam əgər,
Ayrılıq yarası məni məhv edər.
Tünlükdən əl çəkib, bir az yumşalsam,

Dünyada Viysətək olaram bədnam¹⁰⁶.
Çalışaram xəta olmasın aşkar,
Əgər bacarmasam, nə əlacım var?”
Şah gələndə bütün gözətçi, qulam
Yollara zər, ipək sərdilər tamam.
Çox kəndli zəhmətlə yığar yüz xirmən,
Bircə arpa olmaz bu yüz xirməndən.
Əkmədən çox məhsul alanlar da var,
Gör nələr törədir qoca ruzigar?!
Gül rəngli o ipək xalılar üstə
Xosrov at sürərək yetişdi qəsərə.
Qəsrin qapısını bağlı görəndə
Heyran qalıb, düşdü ürəyi bəndə.
Nə geri dönməyə bir üzü vardı,
Nə qapı qırmağa bir sözü vardı.
Bir quldan soruşdu: “O gümüşbədən
Bizi qapısında saxladı, nədən?
Nə acılıq gördü məndən ki Şirin
Qapısını belə bağladı qəsrin?
Get söylə: “Şahənşah deyil, qul gəlib,
Sənə peyğamı var, uzaq yol gəlib.
Yanına gəlmişdir qerib bir qonaq,
Gəlsin, ya gəlməsin, qoy desin ancaq.
Qonaq sevən idin əvvəllər ki sən,
Qapını bağladın üzümə nədən?
Aç qapını, şaham, hökmümdə aləm,
Üzr istəmək üçün özüm gəlmişəm.
Sənə qarşı, özün yaxşı bilirsən,
Heç bir pis fikirdə olmamışam mən.
Gəl belə başlama, ol mənə dəmsaz,
Üzünü görməmiş qayıtmaq olmaz.
İstəmirsən burda çox qalım əgər,
Səni ayaqüstü görsəm də yetər”.
Belə zarıyaraq danışdı şah,
Şirin qulaq asır, çəkirdi min ah.
İşbilən bir kəviz çağırdı sonra,

Dedi: “Xidmət üçün tez ol get ora,
İpək çadır götür, görürsən, odur,
Bu qəsr eyvanının qabağında qur.
Yerini təmizlə daşdan, tikandan,
İçinə səp çoxlu müşk, zəfəran.
Daş-qaşlı xalı sər o torpaqlara,
Bir qızıl kürsü də apar qoy ora.
Çadır ətəyini qaldır bir qədər,
Sonra şahənşaha belə ver xəbər:
“Qəsrin gözəli yox, bu evin qulu,
Qəlbi cavan şaha həvəslə dolu
Deyir: qonağımsa, eyləməsin naz,
Mən dediyim yerdə otursun bir az.
Məsləhət belədir, səbr etsin bu gün,
Onunçün qurulan çadıra düşsün.
Eyvana çıxaram söhbət etməyə,
Bu torpağı öpüb, hörmət etməyə.
Nə sözüümüz varsa deyərik tamam,
İşlərə verərik sonra bir əncam”.
O işbilən kəniç çıxırdı qarıdan,
Fikrində Şirinin verdiyi fərman.
Zərbəflə hər yeri bəzədi, sonra
Düşürüb gətirdi şahı çadıra.
Şirini basmışdı bir həya təri
Ki, şaha hörmətdən qalması geri.
Qızıllar səpməyə xitam verərək,
Şərbətlə, şəkərlə düzəltdi yemək.
Güləblü, ətirli gözəl şərbətdən
Verib kəniçlərə göndərdi həməni.
Sonra ay sifəti min bəzək aldı,
Günəşin üzünə kölgələr saldı.
Nargülü rəngində ipək geyindi,
Saçlarını hördü, qəşəng geyindi.
Çiyində burulmuş saçından kəmənd,
Hər telə etmişdi bir dünyanı bənd.
Al ipək üstündə qızıl həmayil

Vermişdi Şirinə başqa şəmayil.
Başına qoymuşdu çinli sayağı
Nadir gövhərlərdən çutqu qabağı.
Ətirli saç kimi rübəndi aldı,
Ay kimi parlayan üzünə saldı.
Hərəkəti tovuz, görkəmi humay,
Kəklik kimi süzdü o işıqlı ay.
Könül ovlamaqçün edirdi pərvaz,
Niyaza gələndə eyləyirdi naz.
Sallana-sallana gəldi eyvana,
Şahı görcək təzim eylədi ona.
Qulaqlarındakı daş-qaşını açdı,
Şəbdizin nalına hədiyyə saçdı
Yüz dənə xoş sulu incini birbaş
Xosrovun başına eylədi şabaş.

XOSROVLA ŞİRİNİN SÖHBƏTİ

O ay sifətlini Xosrov görəkən
Etdi öz qəlbini o sərvə çəmən.
Gördü ki, bir huri qəsrə girərək,
Behişt qapısını bağlayıb bərk-bərk.
Xosrovu sarsıtdı o, birdən-birə,
Az qaldı kürsüdən şah düşsün yerə.
Cəld durub toxtaqlıq verdi özünə,
Əlini öpərək oturdu yenə.
Üzr üçün Şirinə sonra dil açdı,
Sorğularla ona şəkərlər saçdı:
“Həmişə təzə ol, ey sərvə-azad!
Başın göy, üzün al, qəlbən olsun şad!
Dünya sübh üzündən gülüş öyrəndi,
Fələklərə düşən sənə kölgəndi.
Könül təzələndi bu xoş görüşdən,
Məni utandırдың hörmətinlə sən.
Yolumu bəzədin öz mənzilintək,

Döşədin torpağa xalı, xəz, ipək.
O gövhər, aypara sırğalarından
Şəbdizin nalına ləl salmısan.
Yoluma bu qədər gövhər tökmüsən,
Üzüm lələ dönüb xəcalətimdən.
Üzünlə ki şadam – bu mənə bəsdir,
Bu gövhər, bu daş-qaş, məncə, əbəsdir.
Südlə bal kimi sən qarışdın mənə,
Sözüm ola bilməz xidmətlərinə.
Qapını üzümə bağladın neçin?
Mən yanıldım, yoxsa belədir yəqin?
Alçaltmısan məni, gözəl, yer kimi,
Ucalmısan özün səmalar kimi.
Demirəm ki, səndən mən artığam, yox,
Belə fikirlərdən uzağam çox-çox.
Qonağınam, qonaq üzünə belə
Qapını bağlamaq olarmı, söylə?
Qonaqla oturan comərd kimsələr
Qonağa daha çox hörmət göstərər.

ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

Şaha cavab verdi o lələsifət:
“Həmişəlik qalsın əlində dövlət!
Qılıncın eləsin fələyi dustaq!
Şir qəlbin, fil gövdən olsun daim sağ!
Buyruğundan çıxan yaramaz başlar
Zülmün zəncirindən olmasın kənar.
Tən etmə ki, taxtı qurmuşam yüksək,
Yüksəkdə otursun kənizin gərək.
Eşqinə bayrağam hörmət, həvəsdə,
Yaxşıdır ucalsa bayraq baş üstə.
Mən sənəin tozunam, çıxdım bu yerə,
Qalxсын gərək sənəin tozun göylərə.
Şahlıq yazılmışdır sənəin baxtına,

Odur ki, çıxmısan şahlıq taxtına.
Mən sənin eşqindən edirəm fəğan,
Damda hindu kimi oldum pasıban.
Bir cahangirin ki, saysız qulu var,
Damında keşikçi hindusu olar.
Qara gözlü türkəm bu dam üstə mən,
Ağ hindu adını almışam səndən.
Ay üstündə belə salsam qərargah,
Aciz bir qulunam, sən bir şahənşah.
Nəciblər vəfalı qalıb sözüne,
Bağlamaz qapını qonaq üzünə.
Sən qonaq deyilsən, ovçu şahinsən,
Dağ kəkliyi keçir indi könlündən.
Əgər bir qonaqsan, bu yer, bu hörmət,
Sənə kənz kimi edirəm xidmət.
Ya qəbul etsələr, ya rədd etsələr,
Gərək dinməyəsən, qonaqsan əgər.
Haqlıyam, qapını bağlamışam mən,
Çünki görüşümə sərxoş gəlmisən.
Sən sərxoş gəlmisən, mən də burda tək,
Görüb-eşidənlər nə söyləyəcək?
Gərək sən bir neçə qoca tapaydın,
Onlar gəlib işi edəydi aydın.
Xosrovun qəsrinə alaydın məni,
Aparıb evinə salaydın məni.
Adam göndərəydin, kəsdirib kəbin,
Bunlara layıqdir Şəkərtək Şirin.
İstədin qurasan mənə bir kələk,
Yeyəsən məni bir şirin məzətək.
İstədin məst edib salasan tora,
Gül kimi iyləyib atasan sonra.
Saraylarda pərdə yırtmaq əbəsdir,
Sənə İsfahanda etdiyin bəsdir.
Sən gedib Şəkərlə keyf məclisi sür,
Şirinlə yox, Şirin ondan güclüdür.
Şəkər bəsdir sənə şabaş üçün, al,
Şirinsə bir baldır, özü də xam bal.

İkiydi qanadı gözəl tavusun,
Qırdılar birini, qoy belə olsun!
Bir ürəkdə olmaz iki sevgili,
İki ürəklinin düz olmaz dili.
Ütarid cüt büreclü olsa, yeri var,
Sən günəşsən, sənə bir bürc yaraşar¹⁰⁷.
Dodaqlarından at getsin bu Şirin,
Ağzı yara olur şirin yeyənin.
Məndən və eşqimdən sən biniyazsan,
Mənimlə oynayan bir eşqbazsan.
Bir topa qane ol, dayan ər kimi,
On topla oynama hindular kimi.
On toplu fikrini verər on yana,
Bir toplu tez salar işi sahmana.
Mənim bir qibləm var, o – sənin üzün,
Sənin məndən başqa varındır yüzün.
Bir gözəl üzlünü itirdin əgər,
Ətrafında vardır minlərlə dilbər.
Marallarla dolmuş o hərəmxana,
Mən yazıq ceyranı gətirmə cana.
Şahın sarayından düşüncə uzaq,
Məbəəd quyusunda olunca dustaq,
Öz qəmli evimə dönərəm həməni,
Gövhər ismətimi qoruyaram mən.
Gilabıda belə təmizlik ki, var,
Bir torpaq olsa da, başa yaxılar.
Quşlar, balıqlar da gecə dincəlik,
Mən gecə yatmıram, dediyin nədir?
Mən toruna düşmüş bir yazıq quşam,
Qapını bağlayıb dama qonmuşam.
Tutitək isnişib dəmir qəfəsə,
Zümrütdək uzağam burda hər kəsə.
Sənin yerin saray, mənimki bu dağ,
Sənin yerin cənnət, mən isə dustaq.
Yaraya alışıdım tikanlıqda mən,
Qoy nə məlhəm olsun, nə də bir gülşən.
İki günlük ömür tez keçər gedər,

Ya xoş olsun, ya da bütün qəm, kədər.
Hamı keçməlidir bu yoldan, ancaq
Çətindir saraydan köçüb ayrılmaq.
Həmayil bağladı fələyə Şirin,
Ram eyləmər onu sənin sözlərin.
Aslanı maralla olmaz ovlamaq,
Şirinəm, deyiləm südəmər uşaq.
Elə uşaqlardan deyiləm ki, mən
Xurmayla varımı alasan əldən.
Nə edim xirmənin çoxdur itabı,
Bir arpanın çəkər bir il hesabı.
Zöhrətək ərgənün çalanda müdam,
Əvvəl incidərəm, sonra oxşaram.
Od kimi olsam da axırda bir nur,
Əvvəl tüstüm çıxar, adətim budur.
Buludlar od saçar, sonra verər su,
Gözəllərin də bir adətidir bu.
And olsun xurmaya tikan verənə,
Tikansız bir xurma vermərəm sənə.
Tumsuz xurmaların nidası olmaz,
Gecəsiz bir ayın ziyası olmaz.
Çox şərab taparsan, böyükdür aləm,
Ancaq acı olar, mənsə şirinəm.
Bu dünyada sənə çox olar həmdəm,
Ancaq sümük olar, mənsə iliyəm.
Sən mənim eşqimdə nə gördün, ancaq
Böyüklük, mal, calal, şahlıq, təmtəraq.
Hansı bir vaxt məni yad eyləmişən?
Hansı bir gün məni şad eyləmişən?
Mənimçün yaxanı cırdığın varmı?
Mənimçün könlünü qırdığın varmı?
Hansı bir qasidin məktub gətirdi?
Hansı gecə mənə peyğam yetirdi?
Mey içib dostlarla sən olanda şad
Şapur qələm çaldı, dağ çapdı Fərhad”.

XOSROVUN ŞİRİNƏ CAVABI

Çox mehribanlıqla dedi cahangir:
“Yasəmən üzlü sərv, bu sözlər nədir?
Sərv o qamətinlə bir yoldaş olsun,
İnnab dodağınla bir sirdaş olsun.
Qeyrisi öpməsin gül dodağından,
Yadlar uzaq olsun ağ buxağından.
Qəzəbin olsa da xalis bir zəhər,
Zatında var onun baldan çeşmələr.
Soruşmuram neçin çıxdın yuxarı?
Çıxmısan, gəl əzab artırma barı.
O uca sərvinin boyu qəşəngdir,
Daha da yüksəlmək nəyə gərəkdir?
Gözümdən səpdiyim şabaşa bir bax,
Yetirəcək ona hansı mancanaq?
Bir mil ucalıqda qəsərə, görürsən,
Bir fil ucalıqda yaş tökmüşəm mən.
Bir Qarun xəznəsi edib sadağa,
Qarun kimi niyə saldın torpağa?
Könül burda ikən, hara gedim mən?
Rahat olarmı baş ayrılsa bədən?
Qapının halqası olsaydım, inan,
Öpərdim fələktək sənin qapından.
Qapı halqası tək müti olaram,
Yox, gültək qapında bitib qalaram.
Gəl mənə vermə sən bu qədər cəfa,
Bircə günahım var, o da ki vəfa.
Günahım varsa da, sən rəhm et, ey mah!
Qədimdən adətdir insanda günah!
Çox da acıqlanma, ol bir az aram.
Hərnlıq eyləmə mən olanda ram.
Gəl, çobanlıq eylə, olma canavar,
Belə dikbaşlıqdan, söylə, nə çıxar?
Bədxasiyyəət olma, yola gəl bir az,
Böyükkləri belə alçaltmaq olmaz.

Məni torpaq kimi atdın kandara,
Gəl qoşma belə tez xəkəndazlara.
Mənə, fitnə kimi “yoldan dur” demə,
Sən səbəb olarsan sonra fitnəmə.
Bu zülmü eləmə, əvəz görərsən,
Məndən olmasa da, bu zəmanədən.
Hər gələni xörəyi tez yemək olmaz,
Hər əldən gələni eləmək olmaz.
Əldə iti qılınc varınsa əgər,
Bu, qan axıtmağa dəlildir məgər?
Mən öz əməlimdən oldum belə xar,
Bu kor bəxtimdədir bütün günahlar.
Çox vaxtsız gurladı mənim təbilib,
Tez dindi xoruzum, qısadır dilim.
Yoxsa bu bürküdə mən yanmaz idim,
Belə günə qalıb utanmaz idim.
Burda şahlıq yoxdur, eşq adı vardır,
Hər eşqin bir cürə fəryadı vardır.
Nə qədər istəsən naz elə, ey yar,
Ancaq qovma məni qapından kənar.
Əgər sultan kimi naz eləyirsən,
Sənə qul olmağa müntəzirəm mən.
Tutub qulağımdan satsan da əgər,
Bu qulun yenə də itaət eylər.
Gözümü çıxartsan, bir söz demərəm,
Verib, o birin də çıxart deyərəm.
“Qulunam” yenə də qanımlı töksən,
Səni ki özümə şah bilirəm mən.
Əlində keçsə də başım xəncərə,
İnan ki, dönmərəm səndən bir kərə.
Mənim əziz canım, həyatım sənsən,
Heç kim də bilməsə, sən ki bilirsən.
Daim fikrimdədir xəyalın sənin,
Gözlərimdə durur camalın sənin.
Başqası dadsaydı bu şərbəti, bil,
El içində çoxdan olmuşdu xəcil.
Qəmdən paltarımı yırtırdım gizlin,

Yenidən tikirdim yenə çox çətin.
Deyirdim qoşunun dönməsin üzü,
Birdən qaralması şahlıq gündüzü.
Üzünün eşqiylə rind olmamışam
Ki, tənburla gəlim yanına müdam.
Sahib olsam da mən bütün diyara,
Eşqbazlıq hara, bu şahlıq hara?
Zülfünün adını eşidən zaman
Hazırdım keçməyə taxt-tacımdan.
Bədənim olsa da başqasıyla şad,
Qəlbim xəyalınçün edirdi fəryad.
Əyrilik suyuyla kasam dolmadı,
Doğruluqdan başqa işim olmadı.
Əgər gözəllərdən kam alsam bir az,
Cavanlıq işidir, danlamaq olmaz”.

ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

Tovuza bənzəyən o afəti-can
Şəkər tüngün açdı ləl sandığından.
Əqiq dodaqların qönçətək açdı,
İpəkdən bəzəkli sözləri saçdı:
“Durduqca bu dünya, bu şanlı dövrən,
Bu gecə, bu gündüz, bu yer, asiman,
Olsun əllərində zəmanə əsir,
Ey dünya hakimi, böyük cahangir.
Fərraştek qarşında dursun ulduzlar,
Olsun bəxtiyarlıq yanında sərdar.
Xosrovdan qəlbimdə min bir dağım var,
Şahlıqdan danışma, gəl, ey hökmüdar!
Dəm vurursan yenə şahlığından sən,
Zalımlıq yolundan əl çəkməmişən.
O şahlıq qürurun indi də durur,
Eşqindən uzaqdır, əfsus, bu qürur.
Eşqə könül verən ahü-zar elər,
Naləsiz aşıqi eşq inkar elər.

Eşq təkəbbürlə düşməndir hər an,
Eşqlə oynamaq yamandır, yaman.
İstidə xoş olur sərin bir külək,
Aşiqin könlündə dərd olsun gərək.
Mən güllər üstündə uçan bir quşam,
Yayın istisini heç duymamışam.
Səğlab banusiydim – bir gözəl çiçək,
Qalmışam şüşədə indi gülabtək¹⁰⁸.
Səbzətək qar, südlə dodaq yudum mən,
Gül kimi göyərdim sərin çeşmədən.
Özümü gil qəbrə – daş qəsərə saldım,
Səninçin səbr edib, bu qədər qaldım.
İstidən qızıltək əridim hər an,
Buz kimi dondum hər şaxta, soyuqdan.
Nə işi pozmağa iqtidarım var,
Nə tapa bilirəm özümə qəmxar.
Özümə hər zaman səni yar bildim,
Hər yerdə tək səni vəfadar bildim.
Sən isə yadına məni salmadın,
Halımı, keyfimi xəbər almadın.
Qorxum yox, tərək etsəm bu gün dünyanı,
Çünki qılıncına tapşırdım canı.
Yerə əyiləndə tərəzi gözü,
Yer daşdan tez bilər hesabı özü.
Bir yerdə durardım, olsaydı tədbir,
Bütün çəkdiklərim öz əməlimdir.
Əlimdən bir ayrı iş gəlməsə də,
Bu yaralı qəlbim dincəlməsə də.
Fəryad eyləyəyəm bu zəmanədən
Oxumu hədəfə düz vurunca mən.
Neçin mənim kimi bir sərvə-azad
Qalsın eşq bəndində ürəyi naşad?
Gözəlliyim hələ solub getməyib,
Başımdakı şuxluq hələ bitməyib.
Hindularım hələ atəşpərəstdir,
Sərxoş türklər kimi gözlərim məstdir¹⁰⁹.
Hələ qönçə gülüm açılmış deyil,

Hələ bu saf dürrüm deşilməmiş, bil!
Dodağımda hələ abi-həyat var,
Suyum hələ gənclik arxından axar.
Tarazda mən kimi gözəl tapılmaz,
Kiçik kənizimdir qürur ilə naz.
Nəfəsimdən alır reyhanlar ətri,
Şəkər divanədir dadımdan ötrü.
Çıraqlar nurumun pərvanəsidir,
Təzə Ay hüsnümün divanəsidir.
Əqiqin başına ləlim daş salıb,
Güllər rövneqini üzümdən alıb.
Turunc buxağımdan söyləsəm əgər,
Bağdadın narıncı başını əyər.
Alma yanağımı şaha versəm mən,
İsfahan alması çıxmaz səbətdən.
Əgər dürr çıxarsam dişdən, dodaqdan,
Bir ürək alaram, bəxş edib yüz can.
Mənimlə pələnglər sərəfraz olar,
Öyrənmiş yerişi məndən ahular.
Maral gözlərimə çox həsrət çəkər,
Tökər kirpiyindən tiryək yox, zəhər¹¹⁰.
Nə vaxt ceyran mənə bir nəzər salar,
Boynumun xərcini boynuna alar.
Rumu fəth edərəm bu nazımla mən,
Uzaqdan məst olur ətrimdən Xütən.
Baharı barmaqla verərlər nişan,
Yüz bahar utanar bir barmağımdan.
Məhtablı gecələr lətafətilə,
Yaramaz əlimə su töksün belə.
Yaqut dodaqlarım şərab içirkən,
Qədəh rüşvət alar şəkər ləbimdən.
Qəməzylə naz alan türkömsə belə,
Könül də çalırım öpüşlərimlə.
Hüsnümdən nur alır işıqsız gözlər,
Bununçün olmazlar daha bədnəzər.
Heç bir gözəli mən salmıram sayə,
Mən gözəllə çıxmaz kimsə davaya.

Salsam ay üzümə müşk zənciri,
Əsir eyləyəyəm yüzlərlə şiri.
Töksə ləl dodağım birdən şəkəri,
Məğlub eyləyəyəm çox igidləri.
Şəkər dişlərimə “bacımsan!” deyir,
Vəfa peymanımın həmyerlisidir.
Bir dünya nazım var, yüz dünya həyam,
Hirsə bir, rəhmə yüz qapı açmışam.
Ləl dodağım daim şəkər tökəndir,
Saçlarımın ucu yerlərlə təndir.
Xoş məzəylə cama şərab doldursam,
Qat-qat şəkər alar əlimdən badam.
Almam indi əgər olub gümüş nar,
Yüz aşiq öldürər, arif aldadar.
Üzüm nurlandırsa dünyanı bir az,
Ərgövana qiymət verən tapılmaz.
Elə qürurludur bu sərxoş nərgiz,
Hər adam qanına əl vurmaz hərgiz.
Başımda var hələ çox-çox fitnələr,
Çox canlar etmişəm mən burda hədə.
Get, qanlı əlimi açmayım sənə,
Boynumda çox qan var, bəs elər mənə.
Get, yaralanmamış, düz get, amandır,
Əyri gedənlərin sonu yamandır.
Sən bir daşqəblisən, mən bir dəmir can,
O qəlbə yaraşır belə bir canan”.

XOSROVUN ŞİRİNƏ CAVABI

Xosrov yenə dedi: “İnsaf elə bir,
Böylə danışmaqla günümüz keçir.
Gəl mənə gözəllik bəhsi açma sən,
Yüz dəfə artıqsan dediklərimdən.
Sən öz surətini aynada gördün,
Gözümdə durursan ondan da üstün.
“Dilaram” deyəndə sənə, ey nigar,

Onu deyən ağzım şəkərlə dolar.
Əgər Günəş desəm, deyil bu yalan,
Ayın rövnaqını sən sındırmısan.
Daşdan çıxan zaman yaqutun sənin,
Ürəyi sıxıldı o gün şəkərin.
Sənin gümüş narın bitəndən bəri,
Çəməndə büküldü sərvın kəməri.
Xurma dodaqların qızaran gündən
Xurma ağacını qırdılar həməni.
İrəmə açardır sənin camalın,
İrəmtək görünmür, odur vüsalın.
Ay olmuşdur sənin hüsnünə vurğun,
Şəkər – qolu bağlı bir aciz qulun.
Gül üzün şəkərlə yatarsa, ey yar,
Eşidib nabatın ağzı sulanar.
Harda bal dodağın bir süfrə sərər,
Mumtək saralmışa orda can verər.
Hindu səni görüb həvəsə gələr,
İnci, dişlərindən erməğan dilər.
Bir ölkəyə satsan yarım tükünü,
Alaram, verərəm şahlıq mülkünü.
Hüsnün göyde Aya çəkdirərsə ah,
Öyünmə, öyünmək günahdır, günah!
Öz gözəlliyinə gəl olma heyran,
Gözəlliyi pis göz məhv edər, inan.
Qarşında dayanıb mənim kimi şah,
Gəl qanımlı tökmə, məndə nə günah?
Şahsansa, əslinin hamı nişanı?
Əgər şirinsənsə, şəkərin hanı?
Davanı kəs, sülhə açılısın qoy yol,
Keçmiş nifaqı at, gəl, üzrxah ol.
Pis demədim, pis söz deyildir peşəm,
Dedimsə, bir sözə min üzr demişəm.
Gözəllər olsa da əgər bədrəftar,
Yaxşılıq da yenə onlarda olar.
Böyüklər nə qədər tünd də olsalar,
Onlarda kiçikcə bir rəhm də var.

Gəl, köhnə dostuna sitəm etmə sən,
 Acıqlı olsan da bir rəhmdilsən.
 Odumdan yel kimi qaçıb əl çəkmə,
 Torpağam, üzümün suyunu tökmə.
 Sənə haqq olduğum əyandır artıq,
 Göstərmədin niyə bir mehribanlıq?
 Hər bir ağıllıya bu iş məlumdur
 Ki, daim müstəhəq adam məhrumdur.
 Nə qədər canım var, dilbərim sənsən,
 Həm canım, həm də canpərvərim sənsən.
 Turalım ki, qırdım sənin bəndini,
 Necə qırım qəlbin öz kəməndini?
 Bu cəfa atını sürdüyün bəsdir,
 Gah yerə, gah qana salmaq əbəsdir.
 Səni şirin bilir hər yaxın, uzaq,
 Gəl, zəhərdən acı cavabına bax!
 Belə acı sözü çox eşitmişəm,
 Səndən acı yemək olmuşdur peşəm.
 Bəzən rəxnə edər əsası möhkəm,
 Bəzən sevinc verir insana hər qəm.
 Uğurlu şey deyil zülm eləmək,bil,
 Bu bircə gecədir, deyil ki, bir il.
 Qəlbimi şad elə, qəmli gəlmişəm,
 Səni deyib, gözü nəmli gəlmişəm.
 Şirini istəyir, düzdür, çox adam,
 Lakin mən yolunda şamtək yanırım.
 Bax, şamın gözləri yaşla dolmuşdur,
 Yoxsa, Şirininə həsrət olmuşdur?
 Şəkər qamışında nədir o düyün?
 Yoxsa bəndə düşmüş o da şirinçün?
 Xurmanın bağına batır tikanlar,
 Onda da şirinə məgər eşq var?
 Şirin olmasaydı döşdə süd əgər,
 Rahatlıq tapmazdı onda körpələr.
 Onlar da özünü zənn edir şirin,
 Onlar da şirindir, bax sən də Şirin”.

ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

O ipək geymiş ay başladı sözə,
Şəkər xəznəsini çıxartdı üzə.
Gövhər mücrüsündən qıfılı açdı,
Xurmanın üstünə qənd tozu saçdı.
Ay kimi yüksəkdə tutdu tacını,
Saldı ay üzünə müşk saçını.
Sərvə öyrətdi ki, nədir yerimək,
Qönçətək qıvrıldı, alışdı gültək.
Xidmət göstərməkçün əyildi yerə,
Xam kərpiclər döndü təzə ənbərə.
Xidmət üçün şaha bir çadır qurdu,
Könül ovlamağa çox kələk vurdu.
Əvvəlcə dedi ki, “Ey hörmətli şah,
Bayrağına aləm olub qərargah.
Çindən Ruma qədər deyilir namın,
Qədrxan qulundur, Qeysər qulamın.
Qulun yalnız o Çin xaqanı deyil,
Neçəsi qul olur hökmündə hər il.
Yağlı, şirin olsa paludə əgər,
Tamah salıb ona hər görən yeyər.
Mən yağı qurtarmış o paludəyəm,
Ki, Şirin sözündən başqa mayəyəm.
O gündən ki, gəldim dünya üzünə,
Candan bənd oldum mən xumar gözüne.
Nə başqa birini könül axtarar,
Nə üzündən başqa səcdəgahım var.
Görməmişəm səndən bir mehribanlıq,
Görmüşəm təkəbbür, cəfa, yamanlıq.
Öz istəklərinin dalınca getmək,
Qeyrinin üzünə qapı bərkitmək –
Bu, sevgi deyildir, şəhvətdir ancaq,
Sən hara, eşq hara, bir diqqətlə bax.
Mənə fil gərəkdir, salam dərbədər,
Sən şahsan, piyada sənə nə edər?

Nə zaman ceyrana şir qonaq olmuş?
Necə bir sərçədən doyar qaraquş?
Sən sərvsən, mənsə çör-çöp, dəyərsiz,
Axı bir torpaqdan göyərmişik biz.
Mənqalda üzərlik ud ilə birdir,
Onların tüstüsü, külu eynidir.
Duzlu kabab gərək sənin süfrənə,
Əzilmiş milçəkdən nə çıxar sənə?
Dilindən yüksəlir püskürən odlar,
Gözlə ki, bu odda qazanın yanar.
Balıqlı hovuzda seltək gəldin sən,
Könlündə arzunla geri dönərsən.
Sənin tufanından qorunacağam,
İstərsən get burdan, istər qal müdam.
Ayın qalısından kəməndini çək,
Ora yol tapmazsa, yüksəkdir fələk.
Oyunbazlıq ilə fələk tutulmaz,
Ayı əfsun ilə ovlamaq olmaz.
Deşilməmiş dürrü deşmək istəsən,
Dəniz qulağına sözlünü de sən.
Gizlində qalmışdır cənnətin barı,
Səhv etdim, genişdir ruzu hasarı.
Mən suyam, adım da abi-həyatdır,
Sən odsan, cavanlıq bu oda addır.
İstəmirəm su od üstünə ensin,
Onlardan dünyada fitnə törənsin.
Yaxşısı budur ki, nə qədər sağam,
Məndən gen qaçana yaxın durmayam.
Şəkərin yanına get, ovun yenə,
Toxunma Şirinin bal ləblərinə.
İnci dişlərimdən qeyri heç bir kəs,
Şəkər dodağımdan bal əmə bilməz.
Ləzzət verir hər dəm öpmək Şirini,
Çün baldan şirindir ondakı şirni.
Şirinə şəkərdən dəm vurma, bir bax,
Qəssabdan qəsəbbaf durur çox uzaq¹¹¹.
Lüğətdə ikidir, bil, mancanaqlar,

Lakin biri ipək, biri daş atar.
Şirini azaltmaz dadı şəkərin,
Şəkər bazarını sındırar Şirin.
Məzacın təlx ikən işlətdin bir fənd,
Şəkərdən qayırdın özünə gülqənd.
Şəkəri aşırıb, Şirin istərsən,
Ya mahı gəl ovla, ya mahini sən.
Şirinin qəsrində durduğun yetər,
Beləsə, bəs neçin dilərsən şəkər?
Ciyərimdən axıb tökülən bu qan
Mənə göz açmağa verməyir aman.
Şaha sitayişdə çox qüsurum var,
Məndən bacarıqlı bir kənz axtar.
Çıxart artıq məni öz yaddaşından,
Təlin qırılmasa, yaxşı çalırsan.
Acıqla danışma əsirlə böylə,
Yazanlar qoy yazsın, sözünü söylə.
Qəm yükündən azad ürəyin vardır,
Nəşədən dediyin boş dastanlardır.
Neçin qədəhindən qan içəm gərək?
Nəfəsdən kökələm arıq qoyuntək?
Səndən yarımadım, neyləyim, ey şah?
Allah var, işləri düzəldər Allah.
Bu viranə çöldə yalnız qalaram,
Carçı arxasınca carçı salaram.
Yayarım ki, məni aldatdı Pərviz,
Şəkərə dil verdi ona yarkən biz.
Bəsdir tora düşdüm, bir yol xam oldum,
Həm qiymətdən düşdüm, həm bədnam oldum.
Bir qiyməti yoxdur indi adımın,
Qapısı bağlanar arsız adamın.
Düşmənin bu işimi görüb şad olur,
Xəznənin qapısı qapansa xoşdur.
Ləbim ki aləmin şirin qəndidir,
Qəsrimin qapısı Səmərqəndidir.
Qapı açmasam da üzünə, inan,
Sənə ip atardım bu saçlarımdan.

Meytək səni tökmək istəsəm cama,
Saçıma bağlayıb çəkərdim dama.
Ayağın bu ipdən üzülüb ancaq,
Kəndirbaz deyilsən, nə çarə qılaq.
Bəsdir, sinəmdə var səndən çox dağım,
Sənin çıraqında yanmasın yağım.
Qəlbimin dərini çox bəyan etdim,
Hər vaxtın xoş olsun, mən daha getdim”.
Bunu deyib o sərv, çatdı qaşını,
Qalxaraq dik tutdu məğrur başını.
Bir azca tər pətədi ətəklərini,
Qənd tutdu dünyanın hər bir yerini.
Gözəllərdə olan adət sayağı,
Saçıma bağlayıb, açdı buxağı.
Camalını örtmək bəhanəsiylə
Onu göstərməyə tapdı vəsilə.
Zərbəft geydirirdi nəsrinə bəzən,
Lalə örpəyini çəkirdi hərdən.
Bəzən çutqusunu düzəldib yenə,
Saçıma töküdü o ay üzünə.
Çox uzun çəkmirdi bəzək vurmağı,
Qılınc üstündəydi sanki ayağı.
Xalxal zəncirini düzəldərkən o,
Zəncirə düşürdü yenidən Xosrov.
Saçıma edirdi gah kəmər, gah taç,
Kəmərə, taca şah qalırdı möhtac.
Ayın gərdəninə dolarkən örpək,
Salırdı kəməndə şahı o mələk.
Halvanın odunu azaltdı nigar,
Gur ocaq halvanı çünki yandırar.
Vurmuşdu üzünə yeddi cür bəzək,
Gözəldən gözəldi, qəşəngdən qəşəng.
Şuxluqla çevirdi üzünü şahdan,
Qaraldı, günəşsiz qaldı asiman.
Uzun hörükləri hey tər pənirdi,
Sağrısı, baldırı silkələnirdi.
Saçı bir adama rast olan kimi,

Yerində çalırdı bir ilan kimi.
Büllur kimi boynu boyunbağıtək,
Qara saçlarıyla edirdi hənək.
O büllur gərdənə kim olsaydı bənd,
Saçımdan salardı boynuna kəmənd.
Damın guşəsindən getdi dilaram,
Gedincə Xosrovda qalmadı aram.
Yalvarıb and verdi şirin canına,
Yenə də qayıtardı öz eyvanına.
Əyləşdi, gözündən tökdü mirvarı,
Od saldı aləmə o göz yaşları.
Nə hiyləsi vardı işlətdi, durdu,
Qəlb oğurlamaqçün min əfsun qurdu.
Aşiqi süslədən bütün əməllər
Zirək məşuqənin əlindən gələr.

XOSROVUN ŞİRİNƏ CAVABI

Gördü ki, naz edir o zülfü siyah,
Qılınc oynatmaqdan əl götürdü şah.
Şikayəti atdı Xosrov, nəhayət,
Şirinlərdən etmək olmaz şikayət.
Şah dedi: “Bəxtimin ulduzu, Ayı,
Bağ və gülşənimin tovuz, humayı.
Ey taxtım, ey tacım, işvəli canan,
Həm yıxan özünsən, həm də qaldıran.
Ey nazlı dilbərim, bir qarşıya çıx,
Səninlə sərxoşam, səninlə ayıq.
Burdan başqa yer yox salım rəxtimi,
Səndən yaxşı tac yox, qurum təxtimi.
Tutaq ki, əziyyət görmüsən məndən,
Nədəndir qanıma qəsd etmişən sən?
Belə çətinliklə gəlirsən ələ,
Tezliklə öldürmə, bir az səbr elə!
Nəmruda çox yaxşı demişdir dehqan
Ki, əkmək çətindir, biçməksə asan.

Qarşında durmuşam, üzrümdür bu can,
Ya bayramlıq elə, ya da ki, qurban.
Naz eyləmə, sonra gec olar niyaz,
Mehribanlıq eylə, bəsdir bunca naz.
Qəlbimdə sönməsin qoy son ümidlər,
Saçlarıntək qırma könlümü, dilbər!
Qəm həddini aşdı, qəmxar yox ancaq,
Ümidim səndədir, sən də ki uzaq.
O qəmlər ki, tutar könlüdə qərar,
Yalnız tay-tuşlara söyləmək olar.
Qayğısız bir könül sirr anlayarmı?
Həmahəng olmayan sazlar uyarmı?
Yükün üzərindən gəl bu zəngi sal,
İndi asanlıqla bir az nəfəs al.
Bizim kimiləri olub nə qədər,
Görmüzlərsə vəfa, bizə də yetər.
Asimanla yerin darvazasından,
“Gec” deyib keçərkən gecikər insan.
Ey könül ovlayan, bəsdir ovçuluq,
Səbrim tükənmişdir, göstər bir qılıq.
Vaxtdır, yarım, düzəlt işimi barı,
Vaxtdır, gəl başımdan çıxart xumarı.
Belə qaş-qabaqlı dayandın, bəsdir,
Şahı yalqız, taysız qoymaq əbəsdir.
Fərxari Fəğfura bağladın yetər!
Mülyan körpüsünü qırdın, nə səmər?
Sənə qalmayıb ki, aləmin qəmi?
Qəmi tulla, gəldi sevinmək dəmi.
Buludlu günlərdə qəm çəkmək olar,
Şadlıq elə, bu gün nurlu Günəş var.
Əzilmişsi bir də əzərlərmə heç?
Bağlı bir əsirlə oynama, vaz keç.
Barış zamanında döyüş başlayan,
Heç ağıllı adam sayılmaz, inan.
Döyüşə başlayan ağıllı kəslər
Sülh üçün də daim saxlayar bir yer.
Bəsdir vuruşduğun, sülhə meyl sal,

Tünd olduğun bəsdir, bir az da yumşal.
Dostların üzünə məclisi parlat,
Göz, könül şadlansın, xoş olsun həyat.
Meyvə dərmək üçün gəldim bostana,
Qonaq etmə məni çöpə, tikana.
Bu bostanda gözdən, dodaqdan müdam
Bəzən şəkər bəxş et, bəzən də badam.
Çəkmə bu bostanda üstümə qılnc,
Buxaqdan turunc ver, məmədən narınc.
Aşiq nizəsini, tənə oxunu,
Atma, dava deyil, gəl boşla bunu.
Ey ceyran sağrılı, bir özünə bax!
Pələng xislət olsun vəhşilər, burax.
O naz eyvanından bir düş aşağı,
Öz bəslədiyini salma ayağa.
Nazənin kəkliyin vardırsa, əlan
Sənin pusqundadır şah yox, bir tər lan.
Bir gün qucağıma düşərsən, əlbət,
Əlimə keçərsən, ey gözəl afət!
Neyləyirsə mənə gecə xəyalın,
Onu görər məndən zülfün və xalın.
Nə işə düşmüşdür, nə var ki onda,
Bəxti yatmışlartək durub qarında?
Nə sinəndə bir az mehribanlıq var,
Nə köhnə söhbəti könlün xatırlar.
Sevgilim, tələsmə, hər kəs bu sudan
Palazını çəkib çıxardar, inan.
Səni namehriban görəndə özüm,
Qayıtmaq yoluna dikildi gözüm.
İstəsən hesabı başqa sayaq çək,
Yolu yaxın eylə, gəlüm görüşək.
Hilal qaşlarından aç düyümləri,
Evdən xəznəyə yığ dürrü, gövhəri.
İndi ki, evinə buraxmayırsan,
Sağ ol, mən də yola düşürəm əlan.
Bu gəldiyim yolla dönərəm geri,
Dindirərəm yenə köhnə telləri.

Unudaram səni, yerin qalsa boş,
Bir başqa saqiylə olaram sərxoş.
Doldurub bədəni başqa şərbətdən,
Ayrı halvalardan dad alaram mən.
Şirindən qəlbimi soyudub tamam,
Bir şəkər gülüşlü Şəkər taparam.
Şirinin acısı yada düşəndə,
Acı mey içərəm onunla mən də.
Ürəyim bu yerdən qayıdacaqdır,
Söz qısadır, amma mənzil uzaqdır.

ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

Xəllux bütlərinin günəşi dildar
Yeri öpüb dedi: “Sən ey hökmdar!
Həmişə arzuna çatasan, yəni
Şahlığın, dövlətin tutsun ölkəni.
Sənsiz yeddi ölkə nura batmasın,
Bədnəzərin tozu sənə çatmasın.
Şahlıqda min arzun yetsin yerinə,
Min illərlə şahlıq sürəsən yenə.
Kim mey içsə səni gətirib dilə,
Qucağında olsun, mən olsam belə.
Zəhərli şəkərlər səpdiyən bəsdir,
Əfsun oxunmuşa əfsun əbəsdir.
Hiyləli sözlərdən əcəb nə çıxar?
Ürək bulandıran söhbətdə nə var?
Bir zərli çətirlə ova gəlmisən,
Şirinin boynuna minnət qoyma sən.
Bir məzluma belə rişxənd eləmə,
Şaha bu yaraşmaz, gəl fənd eləmə.
Ov köpəklərinə bir it qoşmusan,
Ceyran ovlamağı bilirsən asan!
Möhrü qırılmamış mən kimi xəznə
Tezmi qismət olar deyirsən sənə?
Belə oyunbazlıq səndə çox vardır,

Dediklərin boş-boş danışıqlardır.
Qırılmaz Şirinin sözlə qərarı,
Gül açsa da, olmaz söyüdüün barı.
Bir çaysan, bilmirəm sonun hardadır,
Bir dənizsən, sirtin dalğalardadır.
Mən bir gölüm – suyum göz qabağında,
Ürəyimdə nə var – dil-dodağımda.
Sədəf kimi dürrü gizlin saxlayan
Ürəkdə dəniztək kin olar, inan!
Zənn etdin bir yağlı tikədir Şirin,
Onu ram eyləyər şirin sözlərin.
Necə qulaq asım şəkər dilinə?
Mən şəkər satıram ürək əhlinə.
Bir iti dilin var, başqa şeyin yox,
Mənim ciyərimi yandırmısan çox.
Şahlıqdan nə qədər danışacaqsan?
Sözünü ölçsüz deyirsən yaman.
Acı söz deyənlər təlxməcaz olar,
Ağızda hər kəsin əjdahası var.
Mən sözü ölçməmiş demərəm əsla,
Sən də söz deyəndə de bir qiyasla.
Mən ayna götürsəm, sən də bir xəncər,
Bizim işlərimiz çətin düzələr.
Yaxşı-yaman sözlər çox olsa da, bax,
Fərqi tük qədərdir arada ancaq.
Dünyada tez seçən ağı-qaradan,
Ömrünü şadlıqda keçirər hər an.
Ar, namus dünyada nədir? Başla daş,
Şüşəyə daş vurma, dayan bir, yavaş!
Danışma baş-əldən bu qədər boş-boş,
Özün də sərxoşsan, sözün də sərxoş.
Ağıllı adamın söylədikləri
Yer altına düşsə, getməz dəyəri.
Söz deyən düşünüb söyləsə əgər,
Pis söz də söyləsə, yenə xoş gələr.
Hər sözə münasib ölçü gərəkdir,
Naqqallıq yükünü çəkən eşşəkdir.

Bir sözə dediyin yüz sözü əbəs
Mütrüb bir orduya söyləyə bilməz.
Əgər baş ağrımaq niyyətindəsən,
Başla, bir-bir sən de, qulaq asım mən.
İstəsən göndərib gizli sifariş
Düzəldərsən yəqin yüz-yüz belə iş.
Mən kimi gəlini salıb hasara,
Dünyadan toy-bayram umarsan sonra?
Bu mirvari kimi göz yaşına bax,
Mirvari sırğamla oynama ancaq.
Bu ənbər qoxulu ahıma bax bir,
Ənbər boyunbağım qan içindədir.
Ləbim nar dənəsi, xırdadır, doğru,
Narımı bağçadan aparmış oğru.
Fındıq dırnağımı sındırsan da sən,
İnnab dodağıma dəyə bilməzsən.
Mübarək üzlüyəm pərdədə, lakin
Xoşdur gizli qalmaq belə mənimçin.
Gözlərimdən qorun, azca üz göstər,
Hər qəmzəmdə yatır bir iti xəncər.
Bil ki, hər tükümün dibində əlan,
Qıvrılıb yatmışdır qara bir ilan.
Məni xoş nəfəsin isitməz bir az,
Buz qəndili odla yandırmaq olmaz.
Bu iplə quyuya düşməyəm, inan,
Bir ov tamahtıyla çıxmamam yoldan.
Yolu tez-tez azır səndəki ürək,
Ona ahdan bir zəng bağlansın gərək.
Görməmişən məgər gedəndə karvan?
Zəng qaravul çəkir, qopardır fəğan.
Çıxmayınca səhər karvandan avaz,
Boynuna zəng asıb xoruz banlamaz.
Atı yanlış sürdün, əyri oturdun,
Qara at yerinə alanı vurdun.
Atı Hindistana sürdürdün yavaş,
Yolu azıb getdin Babilə birbaş.
Dəryaya gedirdin, çaya yetişdin,

Gül istərkən lalə düznə düşdün.
Şirinə min cürə söz dürrü saçdın,
Ancaq orucunu Şəkərlə açdın.
Mən sənə yar oldum, sən özgəsinə,
Eləsə, nə üçün bənd oldun mənə?
Səndən eşitmişəm çoxlu ahü-zar,
Gəl dərdli könlümü etmə belə xar.
Kənddən qovulmuşu neyləyirsən, get,
Karvandan ayrılan yorğunu tərək et!
Atasız, anasız övlad kimiyəm,
Burda yetim kimi, bir yad kimiyəm.
Vəhşi insan kimi düşdüm bu çölə,
Ayda bir qarışqa görmürəm belə.
Səndən bu dünyada bir kam almadan
Mələmət oxuna olmuşam nişan.
Kəsibdir sağımı, solumu daşlar,
Bir daş da üstə qoy, qoy olsun məzar.
Onun altı, üstü daş olsa əgər,
Nə qədər eybim var, büsbütün örtər.
Al məndən bu yükü, bir mərdlik göstər,
Gül saçma, yolundan tikanları dər.
Belə toz qaldırıb gül vurma, bəsdir,
Duz yeyib qabını sındırma, bəsdir.
Yetər ki, uğrunda biçarə oldum,
Elimdən, günümdən avarə oldum.
O gündən şadlığı məndən yox etdin
Ki, məni Şəhrudda tərək edib getdin.
Gör mən yazıq hara, Mədain hara,
Neyləyim alnıma yazılmışlara!
Ürəklər yandıran ey gözəl dilbər,
Mən dünən Şəbdizdən düşmədim məgər?
Özün kimi yüksək birini tap sən,
Mən kimi məzlumdan nə görəcəksən?
Tap su çıxan yeri, orda quyu qaz,
Ora neştər vur ki, qan olsun bir az.
Dostluq binasını etdin tarimar,
Yenidən tikməyin nə mənası var?

Təzəykən bir örtük soyuqsa əgər,
Köhnələndə necə istilik verər?
Əvvəl əyri bitən bir cavan budaq,
Zənn etmə, qocalsa düzgün olacaq.
Çox zəhmət çəkmisən, təşəkkürüm var,
Kərəm eyləmisən, sən ey şahsüvar!
Yaramaz sazişə ancaq bu gecə,
Sanma ümidindən çıxar nəticə.
Qazandakı hələ bişməyib, xamdır,
Halva hazır deyil, iş natamamdır¹¹².
Sən ömr eləməkdən bu gecə əl çək,
Sərxoşu çətindir qonaq eləmək.
İş bişən zamanda bir dəfə ancaq,
Bəlkə çağıraram mən səni qonaq.
Dünyada hər şeyin öz zamanı var,
Vaxtında tapılar xəznəyə açar.
Vaxtsız banlayanda xoruz, görərsən,
Ayrıılır bir anda başı bədəndən”.

XOSROVUN ŞİRİNƏ CAVABI

Xosrov gördü Şirin ondan uzaqdır,
Naz-qəmzə başından çıxmayacaqdır.
Bir xahişə çatdı yenə yüz əfsun,
Babilə neyləyər, min əfsun olsun?
Yalvararaq dedi: “Ey can gövhərim!
Gözümün çırağı, dürrum, gövhərim!
Sən ey cavan bəxtim, müqəddəratım,
Döyünən ürəyim, ruhum, həyatım,
Fələktək nə qədər zülm edəcəksən?
Yağmasan da barı gurulda bir sən.
İşvənlə aşıqi bir az şad elə,
Bu ölmüş qulunu gəl azad elə.
Qəzəbdən görmürsən öz eybini sən,
Mənim nöqsanımı bir-bir deyirsən.
Korlar korluğunu görməyən kimi,

Ortaya tökürsən mənim eybimi.
Lələndən kənara böylə daş atma,
Yıxmısan, bir daha vurub qanatma.
Məni həlak edir çəkdiyim bu qəm,
Allah rəhm eləsin, ağır xəstəyəm.
Gecə civə qarlar tökülür bol-bol,
Buz mehribanlıqdan əl çək, bir od ol!
Gəl, elə etmə ki, qızışım qardan,
Qar ki, suya döndü pis olar, inan!
Qoy bir bu gecəlik qapıdan girim,
Sənin kandarına eyləyim təzim.
Oturum qarşında mən diz çökərək,
Heç kəsə baxmayıb, səni görüm tək.
Qəsrinə layiqdir elə bir adam,
Dikilə gözləri evinə müdam.
Gözü pəncərədən ayrılmayanlar
Düşmənidir, bilmə onları sən yar.
Kim istəsə artsın sənin calalın,
Odur yaxın dostun, odur halalın.
Paxıllıq eyləsə hüsnünə hər kəs,
Onun yoldaşlığı torpağa dəyməz.
Qanla boğazımı islatma, mələk,
Saxlama qapıda məni halqatək.
Mənim belə əzab çəkdiyimi bil,
Bura ki cənnətdir, cəhənnəm deyil.
Cənnətsən, yetişmiş yaxşı barın var,
Hələ görünməyib kimsəyə onlar.
O behişt qəsrinin qapısını aç,
Qoyma ki, məhv ola meyvəli ağac.
Qapını aç mənə, boşla bu kini,
Yenidən başla öz xidmətlərini.
Qapını açmaq da mümkün olmasa,
Bu qərribə burda bir gün olmasa,
Günəş camalından bu örpəyi aç!
Günəş olmamışdır örpəyə möhtac.
Bihuşam, huşumu alan da sənsən,
İlk sevgim səndədir, gəl, qaçma məndən.

Versən sən verərsən şəfanı, ey yar,
Yaqut dodaqların, ənbər saçın var.
O bal dodağını gizlədib, pəri!
Dilini eyləmə arı neştəri.
Belə yumşaqılıqla sərtlik nə görək?
Qaquma yaraşmaz olsun kirpitək¹¹³.
Bir iş gör ki, səndən könlüm xoş olsun,
Səni görən ürək nəşəylə dolsun.
Toza bulaşmışsa qədəmim əgər,
Könlümü açmaqçün üzünü göstər.
Qəlbin düzəlməsə mənimlə, canan,
Üzrü çətin olar bu işin, inan!
Xosrovun başına tökmə daşları,
Fərhad kimi çəkmə daşlığa sarı.
Hər kim asimana atarsa daşı,
Zərər çəkəcəkdir yəqin öz başı.
Başı yaralasan tənə axar qan,
Yüksəlməz gücünə çox məğrur olan.
Mehribanlıq elə dilnəvaz kimi,
Mənimlə oynama oyunbaz kimi.
Zənn etmə, hər aşiq məst olmaq bilir,
Hər yıxılan adam sərxoş deyildir.
Gah sülh başlayırsan, gah da ki cəng sən,
Allah bağışlasın, nə ikirəngsən!
Ya qara ol, ya ağ, nədir bu qılıq?
İlan balıq deyil hər ilan, balıq.
De, mənə qarşı bu nə ədavətdir?
Yoxsa gözəllərdə bu bir adətdir?
Məni incidirsən “coşma” deyərək,
Özün coşdurursan məni dəniztək.
Mən sənə deyirəm: gəl yaxınlaşaq,
İp eşən uşaqtək gedirsən uzaq.
Qəlbimə yaralar vurmaqdan əl çək,
Bu polad, daş deyil, ürəkdir, ürək!
Məni eyləmişən düşmənlərə kam,
Dosta yaxşı deyil dost olsa bədnam.
Doğru sözüm kimi bir vədə ver gəl,

Bu doğru işimə törətmə əngəl.
Sən razı olma ki, sevinsin düşman,
Xəlvətdə yandırsan, üzdə xoş dolan.
Davaya meyl etmə, bəsdir bu qədər,
Şirniyə duz qatsan acı dad verər.
Yağlı ol, şirinlik çünki səndə var,
Yağ ilə şirinlik yaxşı uyuşar.
Buludla ay kimi gəzirdim səni,
Susuz bulud kimi tapdım sinəni.
Aləmə nur saçan bir şən çıraqdın,
Ələ götürəndə əlimi yaxdın.
Uzaqdan baxanda bir qızılgüldün,
Yaxında od oldun, qəlbə töküldün.
Çox da acıqlanma, bərk savaş olar,
Torpaq bərkiyəndə axır daş olar.
Zənn etmə hər qılınc dəysə, yaralar,
Əldəki on barmaq deyil barabar.
Burdan qayıdaram, istəsəm, əlbət,
Səndən yaxşısıyla edərəm ülfət.
Keçmişin borcunu verirəm ancaq,
O köhnə söhbətə etmişəm maraq”.

ŞİRİNİN XOSROVA CAVABI

Şirin açdı yenə gül dodağını,
Göstərdi bəhrəli xurma bağını.
Ləli üzərindən mərcanı açdı,
Gövhərləri düzdü, mirvari saçdı¹¹⁴.
Əvvəl dedi: “Şahım, yar olsun baxtın,
Səninlə bəzənmiş o tacın, taxtın.
Düşmənlərə qarşı görüm ki, sənin
Bayrağın dik olsun, qılıncın kəskin.
Şərəfin, şöhrətin tutmuş hər yanını,
Qolunla əyilmiş göyün kamanını.
Yarımdan, dostundan razı qal hər an,
Bu qoca dünyaya sən bir dayaqsan”.

Sonra da od kimi birdən dəyişdi,
Dedi: “İgid Xosrov, bu iş nə işdi?
Sən şahsan, get, şaha sevgi yaraşmaz,
Məcəzi sevgidən heç vaxt kar aşmaz.
Kimin ki dünyada bir məşuqu var,
Eləsi həqiqi bir aşiq olar.
Məni Fərhad üçün etmə məzəmmət,
O qərib ölmüşü hörmətlə yad et.
O mehribanlıqla Fərhad, inan ki,
Axirət qardaşım olmuşdu sanki.
O quru səsimi eşidən zaman
Əyri baxmamışdı mənə bircə an.
Şirin eləmişkən gününü qara,
Şirincə yanırdı udtək odlara.
Hər bir dərdə onu qatlaşan gördüm,
Səndən nə bir salam, nə nişan gördüm.
Mənimçün üstündə gül olan tikan
Yaxşıdır meyvəsiz sərv ağacından.
Qoy başımın altı olsun bir dəmir,
Qanlı zər kəməri könlüm istəmir.
Əlimi yandıran gümüşdən mənə
Sadə bir mis sini yaxşıdır yenə.
Evimi yandıran bir şamdan axır,
Gecəmi nurladan çıraq yaxşıdır.
Aşiq dəniz kimi daş qucaqlayar,
Mənimşə başımda dağ kimi daş var.
Daşda dəmir kimi qalmışam dustaq,
Sevincdən, şadlıqdan, dostlardan uzaq.
Əliboş olmasın dərddli insanlar,
Sərxoşluq, dəlilik birgə pis olar.
Mən həmi sərxoşam, həmi dəliyəm
Ki, yaramaz kəslə dostluq eləyəm?
Gəl Fərhad bəhsinə sən çək bir qələm,
Mən belə irada layiq deyiləm.
Elə bil yel əsdi, qopdu bir tufan,
Bir yarpaq apardı sənin bağından.
Yurdsuz qoydu məni möhnət selləri,
Sən yığ paltarını, burdan dön geri.

Qızğın od içində qaldım nələc,
Sən məndən ibrət al, dayanma, tez qaç!
Hava kafur kimi qar ələyir, bax!
Təəccüblü deyil biz soyuq olsaq.
Bulud kədərindən yerə duz tökür,
Qovğalı Şirindən artıq əl götür.
Olma yarasatək gecəyə aşıq,
Tülək tərlan kimi işıq sev, işıq!
Məndən eşitdiyin o əfsanələr,
Gördüyün ülfətlər bitdi sərəsər.
Qalmadı şüardan bir “şəir” də tək,
Ərəbcə bilmirsən, – bir “arpa” demək¹¹⁵.
Ərəbcə bilməyən türk deyiləm mən,
Naz-qəmzə də gəlir mənim əlimdən.
Mənim astanama fələk göz dikir,
Qıvrımlıq saçımın köhnə işidir.
Könlün uça bilməz quş olsa yenə,
Nəfəsin sübh olsa yetişməz mənə.
Yüz Yusif yuxusu əzbərin olsa,
Yenə də hamansan, eşşək və İsa¹¹⁶.
Buludtək bir zərbə vurardın həmə,ən,
Gün kimi cüt qılınc vurmağın nədən?
Bir deyləm idin sən, indi şah oldun,
Baltanı satarıq bir nizə aldın¹¹⁷.
Çıx get, bu qəlbimə girə bilməzsən,
Nə qədər ağlasan, sızlasan da sən.
Zorla, hiylə ilə kəsb etmə, yazıq,
Yeyə bilməz heç kəs qismətdən artıq.
Əziyyət görməmiş sızlama, yanma,
Sakit ol, yalandan belə odlanma.
Halal ye, tərlantək halal ov ara,
Bənzəmə leş üstə qonan quşlara.
Mənim hər oyunum şirindir, şirin,
Odur ki, adımlı qoyublar Şirin.
Meytək ağladaram bəzən birini,
Şirniylə bəslərəm mən digərini.
Güləbam, təlx olsam zərəri yoxdur,
Acı gülabların qiyməti çoxdur.

Öldürücü meyəm, məndən gen dolan,
İyimdən illərlə sərxoş olarsan.
Adım ki Şirindir, sözlərim əgər
Acı olsa belə, bundan nə zərər?
Gör iki şirinlik heç xoş olarmı?
Qabıqsız qoz, tumsuz bir xurma varmı?
Kırpilikdən deyil sərt olsam da mən,
Sərtlikdə yumşaqlıq gizlənir bəzən.
Gövhər daşda olar, xurma tikanda,
Xəzinə çox olar uçuq məkanda.
Hər bir dərdə qatlaş möhkəm duraraq,
Gözlə ki, basmasın yük səni ancaq.
Həddindən artıq sən aciz olsan, bil,
Cuhuda dönərsən, bu lazım deyil.
Eşşək qulağını sallasa əgər,
Yetən hər bir uşaq üstünə minər.
Qalsa ovçuluqdan bir tülək tərən,
Sərçədən də təpik yeyəcək hər an.
Bir dəvə itirsə öz qatarını,
Verər bir siçana ixtiyarını.
Şirlər davasına girən bir qoçaq
Gərək şir dişini göstərsin ancaq.
Hirslənmiş itlərdə belə adət var:
Diş qıcırtmayanı parçalayarlar”.
Şirin sözlərini söyləyib ona,
Dedi ki: “Huşyara, ağıllı cana,
Firuzə gülşənə and içirəm mən,
Nurlu, parlaq günə and içirəm mən.
And olsun cənnətdə nəqşi-nigara,
Torpaq fərmanında yazılanlara,
And olsun ölümsüz əbədiyyətə,
And olsun yatmayan oyaq xilqətə,
And olsun fitrətə qida verənə,
Əqlə can, canasa səfa verənə
Ki, şah olsan belə, kəbinsiz yenə
Yetişə bilməzsən istəklərinə”.
Bu sözlə çevirdi üzünü şahdan,
Tapdığı xəznədən əl çəkdi haman.

XOSROVUN QƏSRİ-ŞİRİNDƏN MƏYUS QAYITMASI

Elə ki, Xütəni dolaşdı ceyran,
Müşk göbəyindən düzəltdi qaytan.
Dodağı südlü min körpə ceyranlar
O yaşıl çəməndə tutdular qərar.
Yaralı ceyrantək şah dayanmışdı,
Ceyran gözlü yarı acıqlanmışdı.
Yaz buludu kimi hava ağırdı,
Hər yandan qar gəlir, yağış yağırdı.
Qarın heybətindən dağlar çökürdü,
Soyuq ürəklərə qalay tökürdü.
Gümüş kimi yağan qar lопасından
Üstü gümüş oldu Şəbdizin haman.
Şah nə qədər deyib, tökdüsə tədbir,
O müşkin saçlıya etmədi təsir.
Çox nalə eylədi rəhm edə Şirin,
Faydası olmadı bu nalələrin.
Şah öz hiddətini artıran zaman
Şirinin cavabı deyirdi qan-qan.
Qaranlıq gecədən keçdi bir qədər,
Şah qayıtdı ordan qəlbində kədər.
Xəstə adam kimi atı sürürdü,
Gözlərindən qanlı yaş süzülürdü.
Qəlbə yaralıydı, gözü nigaran,
Taqətsiz adamtək gedirdi yoldan.
Nə atı sürməyə ayağı vardı,
Nə əli Şəbdizə qamçı çalardı.
Yola nisar etdi axan yaşları,
Gül üzündə vardı saysız mirvarı.
“Nə olar, – deyirdi o sinəsi dağ,
Qarşıma çıxaydı ya quyu, ya dağ.
Ləngidəydi onlar yolumdan məni,
Atıb getməyəydim mən bu məskəni”.
Hirsindən ovurdu əlini bəzən,
Bəzən yaş silirdi nəm gözlərindən.

Düşərgəyə gəldi Xosrov ümitsiz,
Odtək yandırır qəlbini bir hiss.
Ay yarıb buludu göydə göründü,
Bir anda hər tərəf nura büründü.
Şah fələktək uca çadıra çatdı,
Çadırın ucunu yuxarı atdı.
Görünmür gözünə dünya bu gecə,
Beynini didirdi acı düşüncə.
Rahatlıq etməyə yoxdu heç meyli,
Qalmışdı dizində başı öyili.
Getdi nədim, vəzir, çadır boşaldı,
Axırda bir Şapur, bir Xosrov qaldı.
Fərəhlənsin deyə şah, yavaş-yavaş
Naxışlar çəkirdi o usta nəqqaş.
Yanar atəşinə çiləyirdi su,
Gülürdü ki, getsin şahın qayğısı.
Deyirdi ki: “Şirin çox mehribandır,
Acısı dildədir, hirs yalandır”.
Xosrov görəndə ki, Şapurla təkdir,
Dərdlərini açıb söylədi bir-bir:
“Gördün ki, başıma nə gəldi bu gün?
Rüsvay etdi məni o afət bütün.
O Allahdan qorxmaz nə oyun qurdu,
Nə həya bilirdi, nə də qorxurdu.
Narvəntək papağı qoydum qabağa,
Sərvətək dayandım qalxıb ayağa.
Baltanı qaldırdı, narvənə vurdu,
Sərvin budağını dəhrəylə qırdı.
Nə qızdıra bildim könlünü özüm,
Nə yumşalda bildi qəlbini sözüüm.
Dili iti xəncər, sivri bir oxdu,
Onun günahları üzründən çoxdu.
Doğrudur, yar yara əziyyət verər,
Acı tikan kimi sancmaz bu qəder.
Əziyyət verməyi bilərəm mən də,
Mənim də canım var incik bədəndə.
Babil Harutusa onun camalı,

Hindu cadugərsə o qara xalı¹¹⁸.
Şirinin işləri soyutdu məni,
Atdım o əfsunu, o əfsanəni.
Təhəmmülə sığmaz onun qəmləri,
Çəkmişəm, bilirəm bu ələmləri.
Uşaq qılığını dayəsi bilər,
Qonşunun pislüyün qonşusu bilər.
O, mənə olmuşdur bir gizli düşman,
Gizlində kin bəslər, üzdə mehriban.
Dünən xahiş etdim mən o ki, vardı,
“Yox” dedi, huşumu alıb apardı.
Hər nə sözümlə vardı tökdüm dil, dedim,
Bir ay eşitmədi, mən bir il dedim.
Qaranlıq düşəndən nur göstərmədi,
Belimi sındırdı, sarğı vermədi.
Doğrudur, vüsalı xoşdur, şirindir,
Dünyada ən şirin yenə Şirindir.
Lakin bu xarlığa dəyməz vüsalı,
Qəm yeməyə dəyməz onun xəyalı.
Fil keçsin üstündən tapdalayaraq,
Xəsis adamlara əl açma ancaq.
Aman istəyincə qurbağalardan,
Yaxşıdır balıqtək tez qərq olasan.
Duru suda hər kəs dürr tapar, ancaq
Torpağı axtaran torpaq tapacaq.
Xırda daşdan ötrü nə mädən qazım,
Yağsız çırağ kimi sönmək nə lazım?
Bir kəsək üstünə quşu qonmayan
Bir canana uymaq əbəsdir, inan!
Namuslu yar olsun, – hər dərddən halı,
Tovuzun yoldaşı tovuz olmalı”.
Şapur yeri öpdü, dil açdı yenə,
Kafur suyu tökdü odun üstünə:
Dedi: “O tündürsə, sən ol bir ipək,
Şahım, güzəşt etsin mərd adam gərək.
Aşıqlər qovğası şimşəktək olar,
Naz ilə vəhşətin təfavütü var.

Üzrü var, istisə Şirin bu qədər,
Məşhurdur ki, şirni hərarət verər.
Bu tək Şirin deyil, heç tənə vurma,
Tumsuz olarmı heç, bir düşün, xurma?
Şirinin sözündən hərlənsə başın,
Atma sevdasını o qələmqaşın.
Şirin bu səfranı özü duymuşdu,
Şəkərin altına sirkə qoymuşdu¹⁹.
Şirinlik, turşuluq varkən dünyada,
Nəyinə lazımdır səfra və sevda?
Gözəllər tez doysa, demə bu pisdir,
İt gərək it olsun, şir də gərək şir.
Gözəllər nazından incimək olmaz,
Adətdir, məşuqə eyləyəcək naz.
Bütün gözəllərdə vardır bu adət,
Gəlin rəngsiz, iysiz görünməz, əlbət.
Hansı gül çəkməmiş əziyyət xardan?
Hansı xətt almamış yara pərgardan?
Sərkəşlik gözələ olmuşdur adət,
Su ilanı sancan qalar səlamət.
Nicat tapmaq üçün qəm sellərindən,
Möhkəm dur dağ kimi öz yerində sən.
Yarpaqtək oynasa küləkdə hər kəs,
Bir dağ olsa belə, samana dəyməz.
Bəxtiyardır sonda kama yetənlər,
Xam olduqca yaxşı qoxuyar ənbər.
Şirinə nə rəva hücum edilsin,
Aya əl uzatmaq çətinidir, çətin.
Axı qadındır o, qapını vursan,
Pəncərədən gələr mehtabək, inan!
Qadında və Ayda adətdir, əgər,
Qapını bağlasan, bacadan düşər.
Nə bilirsən Şirin qəmdən uzaqdır?
Yox, yox, uzaq deyil, səbrə qoçaqdır.
Cəfa dağından bir daş düşsə əgər,
Səndən keçər, onun başına dəyər.
Vəhşətin tikanı sancılar yenə

Sənin ətəyinə, onun qəlbinə.
Bu gecə səbr elə, olma biqərar,
Gecə hamilədir, görək nə doğar?
Bir qaydada qalmaz tale hər zaman,
Su çağlayıb getməz daim bir arxdan.
İl boyu kamiyab olmaz insanlar,
Bəzən əziz olar, bəzən xar olar.
Bəxt öz sahibinə eyləsə çox naz,
Onun əzabından çəkinmək olmaz.
Pərgar hansı səmtə dolansa əgər,
Fırlanıb-fırlanıb yerinə dönər.
Xam ürgə öyrədən yumşaq davranar,
Mülayimlik sevər çox harın atlar.
O yerə çatdırar səbir insanı,
Nə zaman istəsə minər qulanı.
Səbr etməklə kişi zindandan çıxar,
Səbr ilə açılar bağlı qapılar.
İş çətinə düşsə səbr açar bağı,
Gecə dalında var sübhün çırağı.
Bu çətinlik keçər, mən ümidvaram,
Yetib istəyinə, şah olar aram”.
Şahı bu vədəylə eləyirdi şad,
Xərabə bir könlü edirdi abad.
Uğurlu fal açdı taxtına şahın,
Doğsun bəxt ulduzu baxtına şahın.

XOSROVUN GETMƏSİNDƏN ŞİRİNİN PEŞMANLAYIB ONUN ARDINCA DÜŞƏRGƏYƏ YOLLANMASI

Bu sözləri deyən müdrik ixtiyar
Bu sayaq eylədi bizi xəbərdar:
Şah gedib, o dilbər qalanda yalqız,
Daş qəlbə daş vurub, oldu rahatsız.
Kirpiyindən axır dayanmadan yaş,
Döyürdü özünü o, yavaş-yavaş.

Yanıqlı ahından hava susadı,
Axdı göz yaşları, yeri suladı.
Kirpiyi durmadan axıdırdı qan,
Hər nalə etdikcə olurdu nalan.
Yarımcən quş kimi səndələyirdi,
Nərgizdən səmənə dürr ələyirdi¹²⁰.
Əli gəlmir tutsun qəm ayağını,
Qüssə əritməsin ürək yağını.
Taqətsiz ürəyi şurə gələrkən
Utandı tutduğu qaba işlərdən.
Gülgünə atlandı, yüyəni çəkdi,
Göz yaşı gül rəngli, at da külrəngdi.
Atı tər içində gedəndə yenə,
Sanki su oturmuş odun üstünə.
Yol incə qaşının pərgarı kimi,
Gecə qaqqaraydı saçları kimi.
Atı dar yollarda sürüb gədirdi,
Qəlbi qaranlıqda dua edirdi.
At verib gücünü iti ayağa,
Keçirdi lacivərd çərxdən qabağa.
Oğlan paltarında səfər edirdi,
Şəbdizin izini tutub gədirdi.
Gülgünü baş aldı geniş çöllərə,
Şirin gəlib çatdı axır bir yerə,
Gördü yuxudadır keşikçi, qulam,
Açıb həmayili sərhənglər tamam.
Yuxladıb hamını mehtab əfyunu,
Bir pozan yox idi sərxoş yuxunu.
Dayanıb baxmaqdan yoruldu Şirin,
Bilmədi neyləsin, ah çəkdi dərin.
Şahın dərğahından baxanda Şapur
Görmüşdü bir atlı atını çapır,
Şapurun əfsunlu sözləri bu dəm
Yuxuya vermişdi Xosrovu möhkəm.
Oyatmayıb əsla o yatmışları,
Şapur çıxıb getdi Şirinə sarı.
Dedi: “Kimsən burda, ey pəri, səslən!

Pəri deyilsənsə, de, nə gəzirsən?
Şir bu yerə gəlsə, inan, tük salar,
Qarıncaya dönər burda ilanlar”.
O dilbər Şapuru tanıdı görcək,
Sıçradı gülgündən yerə ceyrantək.
Təəccübdə qaldı Şapur bu işdən,
Yaxınlaşdı görsün kimdir bu gələn.
Sataşanda gözü o şux dilbərə,
Papaq göyə atdı, baş əydi yerə.
Söylədi: “Nə əcəb, ey pərisima!
Ayaq tozun bizə oldu tutiya?”
O gözəl, Şapura niyaz eylədi,
Bir qadın diliylə tərif söylədi.
Yarışıb əlindən çəkdi bir yana,
Öz hekayətini danışdı ona.
Dedi şuxluğundan, naşılığundan
Necə utanmışdır, olmuşdur pəşman.
Necə xoruz kimi vaxtsız banlayıb,
Necə öz səhvini indi anlayıb.
Sonra dedi: “Xosrov ayrıldı, getdi,
Bu gediş qəlbimi qəmxanə etdi.
Naçar qalıb yaman odlara düşdüm,
Ağıl mənzilindən avara düşdüm.
İgidlik göstərdim acizliyimdən,
Çətin vaxtda ceyran şir olur bəzən.
Məni salmayıbmiş gözündən Allah,
Rast gəlmədi yolda mənə heç bədxah.
Öz arzulla gəldim belə bixətər,
Doğruluqla gələn yolu düz gələr.
Sən ki məhrəm oldun əvvəldən mənə,
Gələcək günümü tapşırdım sənə.
İki arzum vardır, ona qulaq as,
Yerinə yetirsən, heç dərdim olmaz.
Birisi budur ki, şah eyş edəndə,
“Nuş olsun” səsləri axıb gedəndə
Məni bir guşədə gizlində saxla,
Sirrimi açmayıb gözlə maraqla.

İstəyirəm, şahı keyf edən görüm,
Canları oxşayan, üzü şən görüm.
İkinci arzum da budur: şahənşah
Kəbin kəsib, məni eyləsin nigah.
Əgər görəcəksən işi, yubanma,
Gecə qaranlıqkən başla, dayanma!
Yox, qəbul etməsən, səni tərək edim,
Baş alıb tələsik qəsrinə gedim”.
Onun məqsədini biləndə Şapur,
And içdi, razıyam, doğru söz budur.
Gülgünü Şəbdiztək tövləyə saldı,
Şirini Pərviztək eyvana aldı.
Şahın iki yerdə sarayı vardı,
Bəzəkdən ulduztək yanıb-parlardı.
Biri göz önündə eysü-işrətçün,
Biri də xəlvətdə istirahətçün.
Şapur tez apardı o şux dildarı
Yataqçün düzəlmiş çadıra sarı.
Əlindən yapışıb saldı içəri,
Gərdəyi bağlayıb, qayıtdı geri.
Qəlbi şad üz tutdu şahın yanına,
Müntəzir dayandı şah fərmanına.
Gah gəzir gülşenin dörd bir yanını,
Gah da yandırırdı sönən şamını.
Şirin yuxusundan şah birdən qalxdı,
Göydəki ay kimi alnı parlaqdı.
Dedi: “Sağ ol, Şapur, mən yuxlayırkan,
Sən taleyin kimi oyaq qalmısan.
Sənin iqbalinla yuxu görmüşəm,
Könlümdə qalmayıb nə kədər, nə qəm.
Yuxuda nə gördüm: səfalı bir bağ,
Hardansa əlimə keçdi bir çıraq.
Bu mehtab, bu şamla təkərək tədbir,
Gəl, mənim yuxumu sən eylə təir”.
Yuxunu yozmağa dil açdı Şapur,
Dedi: “Artıq olsun gözlərində nur.
Bu qaranlıq gecə bir ulduz olar,

O baldodaq gələr, yuxun düz olar.
Bunun sağlığına gəl şərab içək,
Yerlərə ləldən bir paltar biçək.
Gəl, sabah düzəldək bir yeni məclis,
Köhnə şərab olsun, bir təzə nərgiz.
Şərqdə göstərəndə Günəş üzünü,
Dənizdən qaldırıb kafur tozunu,
Kafur iyli meyi töküb camlara,
Bu qəm dəryasından çıxacaq kənara”.
Lalətək qızardı şah sevincindən,
Nərgiz kimi yumdu gözünü birdən.
Günəşin beşiyi düşərkən yola,
Cəmşid bəzəyini geyindi dünya.
Şərqdən bir məşşatə çıxıb gələrək,
Sübhün gəlininə vurdu min bəzək.
Quşları hürkütdü yerindən bu hal,
Gözəllər tərpendi, səsləndi xal-xal.
Dadlı yuxusundan qalxdı şəhriyar,
Gecəki yuxudan oldu bəxtiyar.
Tez adam çağırdı, buyruq verdi şah:
Qurulsun dağlarda böyük barigah.
Barigahın başı dəydi göylərə,
Bədnəzər xar olub, gömüldü yerə.
Altmışa bərabər eni-uzunu,
Camaat qul kimi sarmışdı onu.
Şahanə həmayil taxan hər sərhəng,
Bəzədi dərğahı qızıl heykəltək.
Bayraq qotazıtək əyib papağı,
Deyləmilər kəsdi tez solu, sağı.
Dəhlizdə durmuşdu qapqara qullar,
İsfahana bağlı sanki Zəngibar.
Həbəş qulamları, Çin gözəlləri
Olmuşdu gecəylə aytək hər biri.
Çadırın altı dar qılınc ağzından,
Səba yol tapmazdı keçsin oradan.
Uzanmış çadırın ipləri bir mil,
Qapının aqzında durmuşdu çox fil.

Girdə çadırlar da örtmüşdü düzü,
Qamaşırdı Ayn, Günəşin gözü.
Çadırdan birində oturmuşdu şah,
O birində Şirin çəkmədəydi ah.
Yerə şaha layiq saldılar zərbəf,
Min zinət alırdı ondan hər tərəf,
Torpağından daş-qaş saçırdı külək,
Yel gətirən xəznə bu imiş, demək.
Carçı toplamışdı bütün həmdəmi,
Ora buraxmırdı bir naməhrəmi.
Şahın hərəmində yoxdu özgə kəs,
Bir hərəm qulları-lal kimi dinməz.
Müdrək nədimlərdən bir neçə nəfər
Kürsünün üstündə əyləşmişdilər.
Hər yana – aşağı, həm də yuxarı
Qoyuldu yaqutdan noğul qabları.
Hər kəsin əlində işlənən zərdir,
Daş-qaşlı bir turunc tacdır, ənbərdir.
Yumşaq qızıl – barmaq aralarından
Çıxırdı şah onu sıxdığı zaman.
Saqi əlində cam, cam içində mey,
Nəğmələr səslənir, səslənirdi hey...
Dünyanı bürüyüb asiman kimi,
Barbəd gətirmişdi fəğanə simi.
Nəğməylə dostlara səfa verirdi,
Xəstə ürəklərə şəfa verirdi.
Qalxıb ucaldıqca udunun səsi
Hər teli çalırdı Davud nəğməsi.
Zəngülə xoş səslə axıb gedirdi,
Nəfəsi İsatək can bəxş edirdi.
Manqala dönmüşdü əlindəki ud,
Könüllər yanırdı onda, sanki ud¹²¹.
O, şəkər töküdü çalan əliylə,
Yatırdı bərk gecəquşular belə.
Burduqca bərbətin aşıqlarını,
Bərbət ucaldırdı ahü-zarını.
Mizrab vuran zaman ipək tellərə,

Büründü nəğməyə bütün dağ-dərə.
Nikisa adlı bir çalğıcı vardı,
Qoçaq, munis nədim, çox pürvüqardı.
Gündə bir havanı yaradan fələk,
Onu yaratmışdı öz səsilə tək.
Ruddan mövzun səslər çıxaran ustad,
Nəğmədə durğunu etmişdi icad.
Elə şirin-şirin hava çalırdı,
Quşlar belə yerdə qanad salırdı.
O qədər gəlirdi nəğmə xoşuna,
Zöhrə dolanırdı fələk başına.
Zöhrədən özünü üstün tutardı,
Barbədə bir ancaq o barabardı.
O məclisdə işrət başlayan zaman,
Çaldılar cəng ilə bərbəti haman.
Bərbətlə cənk səsi axıb, müxtəsər,
Tük ilə rəng kimi birləşmişdilər¹²².
Hər kim qulaq versə, könlü xoşalır,
Biri ürək verir, biri huş alır.
Çaldılar, hər qəlbə min nalə doldu,
Qulamlar hüzurda ədəbsiz oldu.
Şah əmr etdi birdən, bütün qulamlar
Kəkliktək getdilər, oldular kənar.
Çaldılar, Şapur, bir də şah qaldı,
Hamı çıxdı getdi, məclis boşaldı.
Barbəd üçtellini çalırdı çox xoş,
Ayıqkən hər kəsi edirdi sərxoş.
Nikisa gəncliyə tufan edirdi,
Ərgənün telini dilləndirirdi.
Xosrov da onlara edərək rəğbət
Deyirdi: sizindir bu qəlb, bu dövlət.
Fırlanan çadırdan gün çəkilərkən
Gözəl pəri kimi Ay doğdu birdən.
Şirin olan yerin ətrafında tək,
Dolanırdı Şapur bir pərvanətək.
Pərdənin ucunu qaldırıb canan,
Dedi: “Gəlsin biri çalğıcılardan.

Bu dərğahda gəlsin çənglə otursun,
Halımla ahəngdar bir mizrab vursun.
Halıma sazını uyğun eyləsin,
Hər nə kim, mən desəm, onu söyləsin!”
Şapur Nikisanı edərək hali,
Oturtdu məclisdən bir az aralı.
“Bu məhrəm çadıra, – dedi, – baxma sən,
Ondan şaha layiq nəğmələr öyrən!
Bu gizlin çadırdan ilham alarsan,
Hər nə əmr etsələr, onu çalarsan”.
Bir tərəfdə Barbəd, sərxoş bir bülbül,
Nikisa əldə çəng, olmuşdu bir gül.
Ənbər iyli şamlar yanırdı parlaq,
Oddan bir cənnətdi, tüstüdən bir bağ.
Şah qəlbində vardı dərin bir maraq:
Görəsən, çalğıcı nələr çalacaq?
Sazın ipək teli xoş avaz almış,
Çəngin qulağına halqalar salmış.
Zil pərdədən qalxan nəğmələr gözəl,
Çənkin ətəyində nazlanır qəzəl.
O çadır gözəli açdı könlünü
Çalğıcıya dedi: “Qorxma, çal bunu!”

ŞİRİNİN DİLİNDƏN NİKİSANIN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisa, necə ki, demişdi Şirin,
Bir qəzəl oxudu rast üstə həzin:
“Ey bəxtimin gözü, yatma, bir zaman,
Bəlkə səadətdən tapasan nişan.
Səbrin dağından çıx, ümmid səhəri
İşıqlat qəlbimi, qov bu kədəri!
Ey bəxt, bir neçə gün gəl mənə yar ol,
Aç bağlı bəndimi, mənə açar ol!
Ey tale, yatma, bir məharət göstər,
Burax acizliyi, bacarsan əgər.

Ey dost, hümmət elə, əl qaldır barı,
Qabağından qaçsın qəm qoşunları.
Ürək od içində, ciyər dolu qan,
Rəhm etmək istəsən, gəlmişdir zaman.
Bundan daha düşkün bir aciz olmaz,
Bundan daha yazıq kimsəsiz olmaz.
Ələ su tökməyə yaramasam da,
Qoya bilərəm ki, kababı oda.
Gər şərbət verməyə layiq deyiləm,
Şüşə açmağı ki, yaxşı bilirəm.
Naxış salmasam da paltara əgər,
Üzərlik yandırmaq əlimdən gələr.
Tikə bilməsəm də ipək paltarı,
Ətəyindən tozu çıxıram barı.
Məni kölgə kimi salma torpağa,
Ağlayıb düşmüşəm özüm ayağa.
Sənin kimi aya lazımdır Ülkər,
Qadanı almağa bir Zöhrə istər.
Gəlib sarayında qalaram müdam,
Şahlıq iddiam yox, kənz olaram.
Halımı soruşsan, nə söyləyim mən?
Özün bunu məndən yaxşı bilirsən.
Düşün, necə olar qəm çəkən qərib?
Neyləsin işində aciz, müztərib?
Aşılıqdə gültək yırdım pərdəmi,
Görmədən buraxıb getdim aləmi.
Torpaqtək oxlara mən hədəf oldum,
Təzə lalə kimi gənc ikən soldum.
Bir ümidlə verdim dünyanı yelə,
Bir xülya üstündə olmuşam belə.
Nə bir arxam var ki, havadar ola,
Nə də bəxtim var ki, mənə yar ola.
Suda çılpaq batan belə demişdir:
“Ölüdə bəxt olsa, yenə bir işdir”.
Yalnız oturmuşam, sızlayır yaram,
İstəyin budursa, razı olaram.
Mənim istədiyim gəlməsə ələ,

Qatlaşıb duraram, sən şadlıq elə.
Yoxsa mən acıyam, yaxınlaşırkan
Ud kimi alışıdım dodaqlarımdan.
Böyük bir şadlıqdır mənə bu yanğın,
Xoşdur belə yanmaq, bil, aşıqlarçın.
Mən buyruq vermirəm sənə, özün bil,
İstəsən, gözümdən bu yaşları sil”.

XOSROVUN DİLİNDƏN BARBƏDİN NƏĞMƏ OXUMASI

Bitdi Nikisanın çənglə nəğməsi,
Barbədin setarı qaldırdı səsi.
Bir məst aşiq kimi saza vurdu əl,
Üşşaq pərdəsində oxudu qəzəl:
“Bir səhər mey içib durdum ayağa,
Məst idim, rast gəldim gözəl bir bağa.
O bağda bir çiçək ətirli, əlvən,
Qarğa cəngindəydi, yarpaqları qan.
Yüz tikanı vardı yüz yarpağında,
Yüz xəznə dustaqdı hər budağında.
Üzümə bağladı qapını gözəl,
O bağ qıfılına dəyməmişdi əl.
O nadir gözəlin varlığı candı,
Hər cürə meyvəsi gözə əyandı.
Vardısa o yerdə dürlü-dürlü bar,
Başımda qalan şey oldu bir xumar.
Qapıda əyləşən o pərişişan
Könlümü pəritək etdi pərişan.
Beynim xəstə olub oyaq qalmaqdan,
Xəyalı gözümdən çəkilmir bir an.
Yatanda beynimi alovlandırır,
Pəritək yuxuma girir, yandırır.
Pəriini axtarar divanələr də,
Abad yerdə deyil, viranələrdə.
Onunçün xəznətək pəri-füsunkar

O viranəlikdə tutmuşdur qərar.
Çıxarsam xəznəni viranədən mən,
Tacına dürr kimi sancaram həməni.
Yatmış gözlərdəki naza and olsun
Ki, qəmzəylə edər caduya əfsun.
Dumantək qıvrılan saçına qəsəm,
Onun atəşilə yanmışdır sinəm.
And olsun xal xaldan ucalan səsə
Ki, qoca zahid də düşər həvəsə.
And olsun ipəktək xoş gülüşünə,
Yaqut dodağına, inci dişinə,
O ənbər ətirli zülfün tacına,
Şirmayı sağrıda qıvrım saçına.
Onun o dözülməz qəmzə-nazına,
Üzrünə, sözüünə, xoş avazına.
Əyri qaşlarının tağına qəsəm
Ki, tuğratək çəkib onları qələm.
And olsun toxunub biri-birinə
Harutu bənd edən kirpiklərinə.
And olsun o gözə, rədd eyləyərkən
Yenə kənar qoymaz məni gözündən.
And olsun o parlaq gül yanaqlara,
Mehtab nuru hara, bax, onlar hara?
Sərv qamətintək saçların uzun –
Qala kəməndidir ona and olsun!
İlan ovsunlayan qara telinə,
Uca gərdəninə, incə belinə,
And olsun nərgizdən xumar gözüünə,
Sümbül saçlarına, bahar üzünə.
Otuz iki dənə lələ and olsun,
O yaqut qifila, ləbə and olsun.
O aşıq öldürən badam gözlərin,
O şirin gülüslü innaba yəmin.
O ağ çənəndəki quyuya qəsəm,
Ondan kim su içsə bilməz kədə, qəm.
Halqa buxağına and olsun, canan,
Günəşdə sallanmış sudur sanasan.

Qəsəm qoynundakı o bir cüt nara,
Narınc girdəliyi vermiş onlara.
Gümüş barmaqlara edirəm yəmin,
Qaqum görsə yanar həsəddən yəqin.
And olsun o zərif biləklərə ki,
Durmuşdur civədə xam gümüş təki.
O büllur təninə, incə belinə,
Büllur ki, dəyməmiş insan əlinə.
Gümüş baldırına qalmamış sözüm,
Tərif etsəm, gecə yatmaram özüm.
Gözdən də dəyərli ayaq tozuna,
Nə yaxşı and içdim, qurban gözüne!
Taleyim yar olsa, yetişəm ona,
Canımda yer vardır öylə canana.
Nə qədər ki, sağam, getməz könlümdən,
Dünyaya şah olsam, ona qulam mən.

ŞİRİNİN DİLİNDƏN NİKİSANIN NƏĞMƏ OXUMASI

Barbəd nəğməsini bitirdi, durdu,
Nikisa mizrabı tellərə vurdu.
Hisari adlanan incə pərdədən,
Belə bakir sözlər çıxdı pərdədən:
“Qəlbim torpaq oldu, ey sərv, sənə,
Sərvtək üstümə kölgə sərsənə!
Sən bu qara saçdan neçin qaçırsan?
Məntək boynu bağlı tapmazsan, inan!
Lovğalandımsa mən bir əmir kimi,
Boynu bağlı gəldim bir əsir kimi.
Məni öz evinə qoymadın, demə,
Asıman sığarmı bu viranəmə?
Qarınca yuvası filə yararmı?
Milçəkdə simurğun qüvvəti varmı?
Quyuya sığarmı geniş kainat?
Behiştə qavrarmı kiçik ət, nəbat?

Qarıçıya layiq olmasa bir baş,
Verilermi ondan şahlara şabaş?
Baxma, dünən səni cana gətirdim,
İndi bu canımı sənə yetirdim.
Xahiş eyləməyə yox məndə taqət,
Kərəmindən umar könlüm şəfaət.
Günahım böyükdür, lakin mən yenə
Üzr üçün taparsam əgər bəhanə,
Öpərəm torpağı qəlbim dolu ah,
Əfv edərsən məni, əlbəttə, ey şah!
Üzümü sürtərəm torpaqlara mən,
Ta abır çıxınca üzümə yerdən.
Gəlib yalvararam sənə o qədər,
İqbalın əfvinə fərman göndərəm.
Şah talenaməsi belə göstərir:
Peyklərin taleyi Ay əlindədir,
Mənsə ay taleli peyk olduğumdan,
Peyktək yoldayam, budur, hər zaman.
Sənə söyləməkçün, sevimli dildar,
Bu qaynar qəlbimdə gizli sözüm var.
Sifariş gətirmiş bir qasidəm mən,
Gətirdim borcunu gizli xəznəmdən.
Ağzım xırdalıqdan naz etdi, ey yar!
Gəlmiş hüzuruna indi günahkar.
Dilimdən alovlu bir dil yüksəldi,
Budur, iki ləlim onunla gəldi.
Gözlərim türk kimi dar oldu əgər,
İndi hindu kimi üzrə gəlmişlər.
Yay, kiriş gördünsə bu qaşlarımdan,
Ox vur, səndə də var elə bir kaman.
Boyun qaçırırmışdı saçım əmrindən,
Getməyinlə ona cəza verdin sən.
Qəməzəm sərxoş vaxtı bir ox atdı, bax,
Ayıq vaxtı gəldi səcdənə ancaq.
Səni görən saçım oldu pərişan,
Vurmuşam zəncirə, bax, özün, inan.
Başımı məşəltək qarından saldım,

Şam kimi canımı məşələ aldım.
Xəttin qan tökməyi etsə ixtiyar,
Xətdən nöqtə kimi çıxmaram kənar.
Etina etməsə xəyalın mənə,
Göz yaşı tökərəm ətəklərinə.
Qanımı o əqiq ləblər içsələr,
Mirvari dişlərim onları kəsər.
Barı dərilməmiş bir bağam, zəngin,
Qapısı bəllidir, açarı gizlin.
Əgər ki narıma göstərib həvəs,
Əl vurmaq istəsə səndən qeyri kəs,
Məst edib işvəmin üzüm suyuyla,
Ümitsiz, əliboş salaram yola.
Sənin şəkər dolu dodaqlarından
Qeyri, badamıma olmaz toxunan¹²³.
Fındıqtək daş altda qalsam da bitab,
Səndən başqasına çatmaz bu innab.
Səndən başqa biri püstəmçün yana,
Püstə ağzı kimi gülərəm ona.
Görsəm turuncuma mail hər kimi,
Tikan üstə qalar turunclar kimi.
Dərmək istəyəndə mənim xurmamı,
Ancaq tikan görər əlimdən hamı.
Kim mənim almama meylini salsa,
Uşaqtək tovlaram mum almalarla.
Ay qalxsə göylərə, gün düşsə yerə,
Bu bar qismət olmaz özgə əllərə”.

XOSROVUN DİLİNDƏN BARBƏDİN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisa dayandı, susdu avazı,
O yandan səsləndi Barbədin sazı.
İraqlılar kimi yüksəlmiş səsi,
Axıtdı tellərdən İraq nəğməsi:
“Dostun nəsimini duyur dimağım,

Xəznə xəyalını görür çıraqım.
Bizim arxa hardan gəlmişdir bu su?
Hansı yelin xoşdur belə qoxusu?
Sərv baş qaldırdı yoxsa göylərdən,
Ondan oldum belə başı uca mən?
Yoxsa, tərək edəndə günəş gəlini,
Cəmşid gülzarına səpmiş telini?
Məgər pəncərəmdən Ay düşdü yenə?
Gecə qərq olmuşdur nur dənizinə?
Yoxsa, behiştəndir əsən bu yellər,
Sevinc əsər etdi mənə bu qədər?
Görünür, qonmuşdur qola ağ tərən,
Gecə can qurtardı qara qarğadan.
Bəlkə bizimlədir həyat verən su,
Getdikcə canlanır həyat arzusu.
Yoxsa bəxt yandırdı yenə təzə şəm,
Pərvanətək yanıb külə döndü qəm.
Yəqin dodağımdan səpdin bal, şəkər
Ki, hər bir tərəfdən gəlir bu xəbər.
Ey bəxt, o yara de: ey nazlı nigar,
Bəsdir bu ayrılıq, bəxtimi qaytar!
Yaxşılıqdan başqa xislətin çoxdur,
Sözüm mərd sözüdür, yalanı yoxdur.
Mən arpa əkərək, buğda dərmişəm,
Buğdanı göstərib arpa vermişəm.
Baxma acıqlandım tərsliyimdən mən,
Könlüm sənindir, özün bilirsən.
Əlini kəsməzlər hind oğrusunun,
Çünki mərdliyi də yox deyil onun.
Şahlıqdan qəlbimdə fərəhim yoxdur,
Ancaq bu dünyada dərd-qəmim çoxdur.
Ürəyim sızlayır qəmdə, kədərdə,
O hansı zalımdır düşməsin dərdə?
Ayrılıq qorxusu ürəyimdədir,
Hicrandan qorxmayan, bir söylə, kimdir?
Qəmindən ruhumun ümidi soldu,
Bəxtim ələmlərin tapdağı oldu.

Qəlbim mənim deyil, zülfündən kənar,
Odur bağlanmışam zülfünə, ey yar!
Dodağınla xəlvət söhbətim çoxdur,
Bundan vacib mənim bir işim yoxdur.
Əgər öz yanına buraxacaqsan,
Necə gül yerinə səpirsən tikan?
İçi məlhəm dolu o dodaqları
Ver mənə, qurtarmaz onların barı.
O abi-həyatdan nə olar ki, sən
Bu yazıq yoxsula bir pay verəsən?!”

ŞİRİNİN DİLİNDƏN NİKİSANIN NƏĞMƏ OXUMASI

Barbəd belə gözəl hava çaldısa,
Ondan yaxşısını çaldı Nikisa.
Novruz gülü kimi açıldı əvvəl,
Novruz pərdəsində oxudu qəzəl:
“Səni görən gözüm nə bəxtiyardır,
Astanan mənimçün bir lələzardır.
Xəyalın könlümə olub pasiban,
Dərdimin gözüne tozundur dərman.
Səndən əsir alır mənim dimağım,
Səndən işıq alır səhər çırağım.
Sən mənim gözümsən, gözümə çıraq,
Bu çıraq və şama sənsən gözəl bağ.
İçdiyim nə meydir, dönmüsən yaza,
Sənə düşür bu mey, iç, başla naza!
Hüsnün bir gənclikdir, görərsə hər kəs,
Bu təzə gənclikdən can əsirgəməz.
Bir güzgü götürsən əlinə əgər,
Öz eşqindən qəlbin yanıb ah çəkər.
O Çin aynasından götür gözünü,
Özünə çox baxan yeyər özünü.
Hər dəfə bir yeni naxış əks edən
Aynaya baxma gəl, ondan ayrıl sən.

Sənin aynan olsun mənim gözlərim,
Onda ancaq səni, səni göstərim.
And olsun Tanrıya, uca göylərə,
Sənsiz şirin ömrüm dönər zəhərə.
Ləbim acı gəlir dodaqlarına
Ki, udtək bu odu vurursan ona.
Bir miskini atdın, qoydun bu hala,
Əcəb rəhmlisən, gəlmə zavala!
Məndə bir zəhər var, səndə əlacı,
Sənin günün xoşdur, mənimki acı.
Güman edirdim ki, pis günə düşsəm,
Olarsan köməyim, mən çəkmərəm qəm.
İndi sərxoş olub belə düşürkən,
Qıçımı bağladın, tutdun əlimdən.
Kim yarın qəlbini xəncərlə dələr?
Sevgili öldürmək mərdlikdir məgər?
Hər saat sinəmə tikan vurursan,
Vurma, oxşa barı vurduğun zaman.
Bir dilsiz dərdini gətir dilinə,
Bax bir göz ucuyla bu sevgilinə.
Qapına gəlmişəm, ehtiyacım var,
Dar gündə insanın üzü bərk olar.
Yoxsa nə həddim var, polad hasardan
Küləkdə çıxardam çırağı asan.
Bir zaman yüksəkdən səcdə edərdim,
İndi kənizinəm, qəlbimdə dərdim.
Gəl tökmə qanımı, bir tək bütperəst,
İnan ki, Kəbəyə nöqsan gətirməz.
İndi ki, üzündən ayırdın məni,
Uzaqdan seyr edim barı qoy səni.
Fikrinlə yaşayır gəncliyim, bilsən,
Sayaram günləri bu ümidlə mən.
Ah, bir gün qoynuma girəsən bitab,
Çəngin naləsilə verəsən şərab.
Saçını gecə mən tutub öpərək,
Öləydim qarşında səhər şamıtək!
Ləbin şərabından məst olsam əgər,

Ayılmaram bir də məşhərə qədər.
Kənizin olmaqdır mənim niyyətim,
Hicranına daha yoxdur taqətim.
Verdim sənə bəxtin ixtiyarını,
Ya öldür, ya dirilt bu dildarını.
Sənin qabağında mən ölsəm, inan,
Xoşdur ayrı qalıb tək yaşamaqdan”.

XOSROVUN DİLİNDƏN BARBƏDİN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisanın sözü sona yetirkən,
Barbədin setarı səsləndi birdən.
İsfahan pərdəsi başladı nəva,
Oxudu eşq ilə bir gözəl hava:
“Deyəsən, kuyində mənə, ey mələk,
Bir keçİ ayağı atmışdır fələk.
Kəssən qoyun kimi başımı yenə,
Gələrəm it kimi sənin kuyinə.
Alırsan qəlbimi, al, get, nə olar?
Aşılıqdən yaxşı bir peşəmi var?
Hanı o bədən ki, dözə bu dərdə,
Baş könül qəmini çəkərmİ bir də?
Qulluq eləməkçün xəstə yararmı?
Bu xəstə qəlbimin lüzumu varmı?
Çox çalışdım alım bu qəlbi səndən,
Səndən bircə xoş gün görməmişəm mən.
Nə sənin işindən ayrılmaq mümkündür,
Nə qəlbimdən gedir bu ağır yükün.
Qəsəm o cana ki, yüz mənə dəyər,
Sənsiz canım qanda boğulub gedər.
O ceyran ovlayan gözlərin canı,
Gözümə toz tökür gözün ceyranı.
Günəşdən ayrılan bir zərrə kimi
Səndən ayrılmışam, eşit dərdimi!
Bir balıqtək kənar düşdüm dənizdən,

Yalqızam, xəstəyəm səndən ayrı mən.
Buludda qaldığın aytək bəs deyil?
Bu başım, bu qılınc, bu tac, özün bil.
Hüsn elində yeni bir rəy yarandı,
Bir yeni fərman ver, tez ol, amandı!..
Əlli-altmış illik ömrün var, ancaq,
Nə lazım bu ömrə yüz düyün vurmaq?
Yerin gözüm oldu sənin bütün il,
Vüsal gecəsindən o qısadır, bil!
Əgər dodağıma gülüş bəxş etsən,
Bir ölü diriltədin güman eylə sən.
Donmuşu busənlə isit, aman ver,
Ölüyə ətrinə həyat ver, can ver.
Uğurludur mənə üzünü görmək,
Səsini eşitsəm olar mübarək.
Pis gözdən gizlənən abi-həyattək
Məndən yayınmışsan, bu nəyə görə¹²⁴?
Bütün məxluqatı xəlq edən Allah,
Bədəndə həyatı xəlq edən Allah
O ürək yandıran üzünlə bir gün
Döndərər gündüzə gecəmi bütün”.
Barbəddə sənəti gördüyü zaman,
Şirin duydu: yoxdur sevgidən aman.
Təngimiş qəlbindən bir ah çəkərək,
Nikisaya dedi: “Belə çal görək,
Bir hava çal ki, şah azsın yolunu,
Bəlkə bu qovğanın yetişə sonu”.

ŞİRİNİN DİLİNDƏN NİKİSANIN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisa oxudu cadugər kimi,
Rahəvi üstündə köklədi simi:
“Gəl yarımla barış, sən ey sitəmkar!
Dünən keçdi getdi, bu gün də keçər.
Düyünü aç getsin, dayanma əbəs,

Ömür çox tələsir, sən də bax, tələs!
Şahlıqdan danışma, eşqi et şüar,
Dünyada heç şeyə yoxdur etibar.
Dünya beş günlükdür, zənn etmə çoxdur,
Ondan bərk yapışma, mənası yoxdur.
Çox tava qızmadan qaldı, qaraldı,
Çox bişən aşlar da itlərə qaldı.
Durma, şərab içək, bu xoş gecə, gəl!
Sabah da içərik, gəlməsə əcəl.
Sabaha çox da sən ümid bağlama,
İşi lap bu gecə düzəlt, saxlama.
Dünyanın qəribə oyunları var,
Dünya görməmişən, nə fayda, ey yar!
Baharın var, bu gün ye meyvəsindən,
Hər gün novruz olmaz, məgər bilmirsən?
İnsan iyləməsə bir gülü, bişək,
Xəzan gələr, onu aparar külək.
Yaxşı olur güldən gülab alasan,
Gül solar geciksə o gülabtutan.
Bir yerdə ki, saxsı yerindədir zər,
Mənim kimisinə kim qiymət verər?
Bir qətrə su hara, bir ümman hara?
Günəş olan yerdə Ay gəlməz kara.
Bazarın rəvacdır yaxşı işlərlə,
Qoyma kasadlıqda dostunu belə.
Kasad malı da al, bəlkə də bir gün
Karına gəldi o kasad mal bütün.
Bütöv mallar almaq xoşdur həmişə,
Bəzən sınıq qab da yarayar işə.
Düzdür ki, sikkələr baha gedərlər,
Qızıl tozunu da hesab edərlər.
Eşqin quluyam mən, sən mənə yiyə,
Daha satma məni, eybim var deyə.
İkicə arzum var ömrümdə ancaq:
Əvvəl sənin vəslin, sonra yaşamaq.
Bircə sifarişin mənim bəsimdir,

Birdən o da olmaz, sonra kim bilir?
Mən əldən getmişəm eşqinlə müdam,
Xəlvətdə mey içib, sərxoş olmuşam.
Mən sənin kölgənəm hər yerdə, nəysə,
Səndən ayrılmaram, yüz qılinc dəysə.
Başım kəsilincə dönmərəm səndən,
Qanım tökülsə də ayrılmaram mən.
Nə qədər həmdəmə xəyalın olsun?
Nə qədər həsrətə camalın olsun?
Nə sərtlik etdim sə bu vaxta qədər,
Səs kimi pərdədə qalmağın yetər.
İndi qorxum yoxdur qan pərdəsindən,
Pərdədən çıxaram şimşək kimi mən.
Çırağın yağdanı quruyan zaman
Olur onun nuru gözlərdən nihan.
Tutiya yerinə tozunu allam,
Öpərəm, dərdini qəlbimə sallam.
Yatıraram səni, mey içib hər an,
Xoş olar: mən sərxoş, sən də yatasan!
Zülfünü saçımla möhkəm bağlaram,
Eşqindən həm gülər, həm də ağlaram.
Üzüyündən qəlbə vuraram bəzək,
Xəbər tutmaz ondan nə əl, nə ətək.
Elə qucaqlaram səni, ey nigar,
Köynəyin də olmaz bundan xəbərdar.
Gecə oyunbazı yatanda, həmən,
Pərdədə min oyun çıxararam mən.
Əlimdən gələrsə belə iş əgər,
Hər bir tikanımdan bir çiçək törər.
Ey Tanrı, yol göstər, qalib çıxım mən,
Mənə yaxşı günü qismət elə sən”.
Bu gözəl nəğməni eşidəndə şah
Paltarını cırdı, çəkdi dərin ah.
Söylədi: “Ey Barbəd, kömək et, aman!
Qoyma bədənimdən uçub getsin can”.

XOSROVUN DİLİNDƏN BARBƏDİN NƏĞMƏ OXUMASI

Nikisa od saldı şahın könlünə,
Barbədin setarı su tökdü ona.
Elə ustalıqla bir hava çaldı,
Nikisanın çəngi mat olub qaldı.
Sildi şah canından bütün xiləli,
Zirəfkənd üstündə olan qəzəli:
“Mən ki hər günaha yüz üzr istərəm,
Belə günahları əfv et, ey sənəm!
Hökmündən çıxdımsa mən bir gün əgər,
Çox peşmanlıq çəkdim, yedim min zəhər.
Peşmanam keçmişə, təqsir məndədir,
Gəl, keç təqsirimdən, məni sevindir.
Tutaq ki, etdiyim tamam günahdır,
Bununçün göz yaşım bir üzrxahdır.
Hörmətsizlik etdim, unut, amandır!..
Yuxusuz qaldığım sənə əyandır.
Bu gündən baş qoyub ayağına mən,
Üzümü sürtərəm torpağına mən.
Sənə yer verərəm bu sağ gözümdə,
Torpağını öpər bu sol gözüm də.
Əgər can verməsəm sənə ürəkdən,
İt nədir, itdən də alçaq olum mən.
Bir salam istərdim səndən həyatda,
Qapını bağladın, söndü həyat da.
Qulağım məhrumsa indi salamdən,
Adın əskik olmur dilimdən bir an.
Mən bu qızdırmada fəğan etmirəm,
Nolar əhvalımı sorsan, ey sənəm?!
Mənə baş çəkməyin xam bir xəyaldır,
Ancaq heç olmasa yadına sal bir.
Gəlməkçün qəlbimin yoxdur həycanı,
Həycanı olsa da, məndə bəxt hanı?
Səninçün qoy mənə bədbəxt desinlər,
Səni xoşbəxt görsəm mənimçün yetər.
İstəyirsən olsun bu qəlbim xarab,

Səninlə razıyam, bax, budur cavab!
Qəmindən qəmlisən deyirsən, ancaq
Soruşmursan, canan, nədir bu torpaq?
Aşiqin ələmlə qəlbi uyuşar,
Sən məşuqsan, qəmlə nə alverin var?
İstədiyin qədər naz eylə, dilbər!
Canım çıxanacan nazını çəkər.
Uyuşsan da əgər, uyuşmasan da,
Qəmində yanmaqdır arzum cahanda.
Eşqinin uğrunda can versəm də mən,
Yaşa bu həyatda, xətər görmə sən.
Qismətim olmasa vüsəlin əgər,
Sən çat öz arzuna hüsnünlə, dilbər!
Mən ya sağ olsam da, ya olmasam da,
Təki sən ömr elə, yaşa dünyada.
Mənim günüm, ruzum getdisə yelə,
Təki sən xoşbəxt ol, məsud ömr elə!
Barbəd öz sazında, dediyim kimi,
Təzə hava çaldı, inlətdi simi.
Şirinin ürəyi elə dolandı,
Əqlinin çırağı yağ kimi yandı.
Elə fəryad çəkdi o sərvə-azad,
Şah da bu fəryaddan eylədi fəryad.
Şirinin səsini eşidincə şah,
Şirinə səs verib çəkdi dərin ah.
Eşidib Şirinin bu naləsini,
Şah uydurdu ona qəmli səsini.
Dağa öz sirtini söyləsə bir kəs,
Dağlardan qayıdar yenə eyni səs.
Nəğmə ucaldarkən o tərəfdə mah,
Köynəyini cırdı bu tərəfdə şah.
İki sevgilidən fəryad ucaldı,
Artıq çalğıcılar gərəksiz qaldı.
Şirin buyurdu ki: “Şapur, dayanma!
Çadırdakı Xosrov qalsın, yubanma!”
Çadırdakı səsdən şah cuşa gəldi,
Səbirsiz, qərarsız ora yönəldi.
Bu zaman gələrkə ağıllı Şapur

Əlindən yapışıb dedi ki: “Otur!”
Şahda qalmasa da artıq ixtiyar,
Oturdu yerində böyük hökmdar.
Dedi: “Ürək yaxarı bu səs nə səsdür?
Bu sirri aç mənə, de, yandım, bəsdür”.

ŞİRİNİN ÇADIRDAN ÇIXMASI

Xosrov ilə Şapur danışan zaman
Gördülər qərq oldu bir nura cahan.
Çadırından çıxdı o nazlı dilbər,
Çıxdı buludlardan elə bil qəmər.
Sərxoş əyyar kimi göstərib ülfət,
Səcdə etdi şaha o gözəl afət¹²⁵.
Şah məşuqəsini ayaqda görcək,
Başının dürrünü torpaqda görcək,
Yer verdi başında o şux marala,
Gərək şahın tacı başında ola.
Əvəz verdi onun xidmətlərinə,
Birə-on qat desəm, az olar yenə.
Mehribanlıq etdi, öpdü torpağı,
Sonra da istədi öpsün dodağı.
Xosrovun ürəyi şölələnirkən,
Şirinin qaşları çatıldı birdən.
Şah heyran qalmışdı: bu gülrəng sifət
Neçin tez tutuldu, nədir bu illət?
Pıçıltıyla şaha söylədi Şapur:
“Əgər ay tutuldu, üzrü var, odur.
Çünki bu günəcək o qəlb parlardan
Yaxşı ad saxlamış eldə hər zaman.
İndi qorxur şahın hissi, xəyalı,
Ay üzünə qoysun xəcalət xalı”.
Şah baxdı xoş barlı ağac toxmuna,
Gördü ki, peyvəndsiz əl yetməz ona.
Əhd etdi, söz verdi, and içdi, hərgiz
Ona əl vurmasın əsla kəbinsiz.
Toplasın dünyanın böyüklərini,

Nikahla bənd etsin o dilbərini.
Lakin bu tədbirə bir az vaxt gərək,
İndiki camıma mey töksün, içək.
Açılsın alnımız, şad olaq bir az,
Belə xoş gecəni boş qoymaq olmaz.
Şahın ilqarından Şirin oldu şən,
Ülkəri götürdü Ayın üzündən.
Şadlanıb gülərək həvəsə gəldi,
Saçının hər teli bir rəqsə gəldi.
Qızıl bəzəklərin səmindən guya
Oxuyub çalanlar getdi yuxuya.
Qızardı şərəbtək pənbə dodaqlar,
Hamı bir qurtumdan oldu məst, xumar.
Ay çalğıcı olsa, Günəş də saqi,
Şadlıqdan, nəşədən nə qalar baqi?
Ürək xumar oldu sərxoşlanaraq,
Gizli məqsədlərdən qaldılar uzaq.
Bal kimi öpüşdən ləzzət çəkərək,
Dimaq unutmışdu şəhvəti gerçək.
Xoş ətir qoxusu, gözəl üz ola,
Qəlb ona uymazmı, dərdi yüz ola?
Onlar bu oyundan çox yorğun düşdü,
Elə bil su gəlib odla qovuşdu.
Bu həvəs artıran cazibə, bişəkk,
Təsir göstərirdi ahənribatək.
Ancaq əhd olmuşdu, böyükdü ilqar,
Onlar bu ilqarı sındırmadılar.
Dostunun qəlbini əldə edərəkən
Şah gültək açıldı sevindiyyindən.
Könlünü göz yaşı ovutdu şamtək,
Aya ulduz saçdı o, ətək-ətək.
Kirpiklə gözünü dikmişdi oda,
Sanki ud yanırdı ay manqalında.
Gah sürtür nərgizin al qumaşına,
Gah sünbül saçını sarır başına.
Əl vururdu gümüş narına bəzən,
Civətək əsirdi naz-qəmzəsindən.
Qıvrım saçlarını bəzən açırdı,

Saçları da Aya ətir saçırdı.
Başından çarqatı bəzən açaraq,
Oğlantək qoyurdu başına papaq.
Gah dolayır belə gur saçlarını,
Gah əmir ləbinin şirin balını.
Gah əqiq dodağa könül salırdı,
Gah alma çənəni ələ alırdı.
Bəzən qolbağını qapır əlindən,
Bazubəndi ilə oynardı bəzən.
Ayaqdan xalxalı gah götürərək
Salırdı boynuna gümüş halqatək.
Bəzən yanar şamı ortaya qoyur,
Onda öz qəlbinin halını duyur.
Bəzən söyləyirdi: “Canım da sənsən!”
Bəzən söyləyirdi: “Bu mənəm, o sən?”
O, qəlb əsir edən hiylə qurmadı,
Nəfsini saxlayıb əhdi qırmadı.
Hər biri olmuşdu qızıxmış bir şir,
Ancaq olmadılar şəhvətə əsir.
Dürrünə olmuşdu sədəf qoruqçu,
Dəyməsin o dürrə almazın ucu.
O şirin busələr səslənən zaman
Ərgənün səsinə unatdı dövrən.
Səhərin təbili çalana qədər
Gah gileyləndilər, gah naz etdilər.
Belə keyf çəkдилər bir həftə tamam,
İşləri üzr idi, naz idi müdam.
Gündüz keyf məclisi, şərab, çalğı, səs,
Nəşəsiz keçmirdi orda bir nəfəs.
Gecə başlanırdı qənaət nərdi,
Hər bir şirin öpüş ona bir zərdi.
Yeddinci gecədə tükəndi taqət,
Arzu bir dəliydi, sərxoşdu şəhvət.
Şah buyruq verdi ki, o ay bu yerdən
Getsin öz bürcünə hələ gecəyken.
Otursun ortada, yüz təmtəraqla,
Qızıl kəcavədə salınsın yola.
Ona qoşun qoşdu ulduzlar qədər,

Onun hesabını bir Allah bilər.
O gümüş qayıdıb, daşlıqda qaldı,
Sanki gümüş puldan dünya boşaldı.
Qızıl yelkənini qaldırdı fələk,
Gümüş gəmilər də yox oldu tək-tək.
Şah düşərgəsindən yola düzəldi,
Öz qoşunlarıyla paytaxta gəldi.
Ağzından getməmiş şərabin dadı,
Şəhərə gəlincə şadlıq başladı.
Bir ay sifətlinin qara qaşları
Bəxşislə bəzədi bütün diyarı.
Səxavətli edər kişini dövlət,
Yer zəngin olmasa, bar verməz, əlbət.
Dənizlər olmasa, yağmaz buluddan,
Yağış da yağmasa, yaranmaz ümman.
Çibi boş olandan bir bac alınmaz,
Köhnə xarabadan xərac alınmaz.
Şah dedi: “Bir gecə qoy münəccimlər
Yaxşıya, yamana baxsın bir qədr.
Qaranlıq gecəyə göz gəzdirərək,
Bir gün seçsintlər ki, olsun mübarək.
Ay kəcavəsini salıb o günə,
Bəlkə də gətirək Günəş bürcünə”.
Münəccimlər xeyli ölçüb-biçdilər,
Toy üçün uğurlu bir gün seçdilər.

XOSROVUN ŞİRİNİ QƏSRDƏN MƏDAİNƏ GƏTİRMƏSİ

Firuzə göylərə işıq saçıldı,
Sübhün gəlininin bəxti açıldı.
O gəlin özünə verib yaraşlıq –
Çıxdı pərdəsindən, yayıldı işıq.
Bir bəzək düzəltdi Xosrov gəlinçin,
Günəş xəcalətdən büküldü çin-çin.
Mın qaragöz dəvə üstü yun şallı,
Tükləri qırmızı, sarı xalxallı,

Min cavan köhlən at üstə yaraqlı,
Saf qızıl yəhərli, dəmir dırnaqlı,
Min baş qara rəngli ulduzgöz qatır,
Ki, cövlan edəndə fələyə çatır.
Mınlərlə narməmə, şux, gözəl pəri,
Bütpərəst şamıydı qəşəng üzləri.
Mınlərlə ayüzlü, ipək libaslı,
Qulaq zər halqalı, papaq almazlı,
Min sandıq, min xəznə – içi cavahir,
Şaha layıq sovqat düzüldü bir-bir.
Qızıl, ipək dolu məfrəşi, tayı,
Yüz nədir, beş yüzdən artıqdır sayı.
On kəcavə vardı tovuz quşutək,
Hərəsində bir qız – kəklikdən göyçək.
Bir kəcavə vardı Şirinçün ayırı,
Qızıldandı onun içi, bayırı.
Taqi-Kəsradan ta Bisütunacan
Qızılqotaz atla dolmuşdu hər yan.
Nizələr pozmuşdu yer ahəngini,
Bayraqlar dəyişdi göyün rəngini.
Parlaq kəcavələr, xəxti-rəvanlar –
İçində gözəllər, igid cavanlar.
Yola şabaş səpən gözəllər yenə
Zərbəf salmışdılar ay üzlərinə.
Ürək əsir edən nə qədər gözəl,
Ceyran göz, müşki xal, ay üz, gümüş əl.
Hər bir sərv boylunun başındasa var
İraqlılar kimi gözəl çutqular.
Köhlənlər belində qızlar gədirdi,
Saçlarını sanki qamçı edirdi.
Saçlara düzölmüş qızıl cərgələr,
Qızıl cərgələrdə mirvarilər tər.
Belə bir calalla, bu dəbdəbəylə
Yaman göz dəyməsin bu canlı selə.
Min işvə qataraq hərə nazına,
Getdilər Şirinin pişivazına.
Yol boyu zər səpib, gövhər tökərək
Nazla gətirildi o şirin mələk.

Gəlib çatan zaman o, Mədainə,
Xəznəyə dönmüşdü torpaqlar yenə.
Bir xoş bahar kim Şirin keçirkən,
Şabaş səpirdi şah yola bir əldən.
Şah pul səpdiyiçün hey yığın-yığın,
Hələ də üstündə pul var balığın.
Cəmşid dərgahına gələndə məhvəş,
Həməl bürcündəydi o zaman Günəş.
Xosrov əmr etdi ki, möbidlər gəlsin,
Müdrilər toplansın, məclis düzəlsin.
Şah dedi Şirinin hekayəsini,
Hamı heyran qalıb, kəsdi səsini.
Şah dedi: “Şirinə olmuşam aşiq,
Hər cürə hörmətə layiqdi, layiq.
Mənə mehribandır, özü saf, təmiz,
Kim yaşayar belə azad, ləkəsiz.
Qoy hərəməm olsun, sarayda qalsın.
Onunla fəxr edim, başım ucalsın.
Mey gül ilə xoşdur tuta birgə cam,
Hər quş öz cütüylə tez olar aram.
Öküz cüt olmasa kotanda əgər,
Tək öküzlə, deyin, yeri kim sürər?”
Hamısı sevindi, hamı oldu şən,
Dedilər: “Afərin bu işə, əhsən!”
Əlindən tutaraq Şirininin şah
Əmr etdi möbidə kəsilsin nikah.
Lazımı hazırlıq görüb gəlinçin,
Möbid qaydasıyla kəsildi kəbin.
Edincə Şirini şah öz gəlini,
Hərəmə göndərdi o nazənini.

XOSROVLA ŞİRİNİN TOYU

Səadət bir gülü bəslərsə əgər,
Bəslədiyi gülə həvəskar istər.
Əvvəlcə tikərək tale bir papaq,
Şah başına qoyar vaxtında ancaq.

Üzgüçü dənizdən dürrü çıxardar,
 Taxar öz tacına sonra hökmdar.
 Şirin ki, olmuşdu təzə şanlı bal,
 Xosrovu səslədi: “Bu badəni al!
 İç, sənə nuş olsun, qəm çəkmə bir an,
 Şirindən qeyrisi çıxsın yadından!”
 Bir tərəfdən özü Xosrova gizlin
 Xəbər göndərdi ki: “Bəsdir, içməsin”.
 Dedi: “Bu gecəlik camı tərək elə,
 İşrət məclisini quraq mənimplə.
 İçkini sevirsən, Şirindən əl çək,
 İki sərxoşluğa dözməz bir ürək.
 Hər kəsin başını qızdırsa şərab,
 Anlamaz duzludur, ya şitdir kabab.
 Əgər əli çatsa öz ətəyinə,
 Deyər ki: məst idim, bilmədim yenə.
 Bir sərxoş eləsə yüz bikri qarət,
 Ayılıb unudar, belədir adət.
 Çox sərxoş qıfılı özü açar şad,
 Ayılıb oğrudan eyləyər fəryad”.
 Şirinin sözündən o şahı-əcəm,
 Xoşlandı və dedi: “Ey gözəl sənəm!
 Ancaq keyf günündə qəm çəkmək olmaz”.
 Çalğılar çalındı, qalxdı xoş avaz.
 Nikisa oxuyur, Barbəd çalırdı,
 Zöhrə bu səslərdən ləzzət alırdı.
 Bəzən rud deyirdi: “Saqi, mey gətir,
 Eşq olsun bu keyfə, sən bir cam yetir”.
 Şərab söyləyirdi Barbədə bəzən:
 “Çal, xoş olsun ilin keçən ilindən”.
 Şirinin adına cam doldurur hey,
 Şah ara vermədən içir peydərpey.
 Dalbadal piyalə doldurub içdi,
 Bu təhər gecədən bir xeyli keçdi.
 Bir zaman gəldi ki, məclis bitərək,
 Bəy gəlin yanına gedəydi gərək.
 Şah sərxoş olaraq qaldı yerində,
 Apardılar onu çiyinlərində.

Şirin xəbər tutdu: şah sərxoş olmuş,
Nə qolunda güc var, nə başında huş.
Zarafat eylədi Xosrovla dildar,
Sərxoşla edərlər, bax, bela rəftar.
Şirinliklə qaçdı gizləndi Şirin,
Göndərdi yanına belə “nazənin”:
Anası yaşında bir qarı vardı,
Qoca analardan bir yadigardı.
Nə deyim, bir qurddu, əynində kürkü,
Qurd da demək olmaz, bir qoca tülkü.
Əmcəkləri sanki susuz bir motal,
Dizində taqət yox, bədəninə hal.
Əyirilkdə beli böyük bir kaman,
Dərisi gön kimi, eybəcər insan.
Üzü hind qozutək lap qırış-qırış,
Bir zəhər tuluğu, qalıb qartımış.
Ağzı bir tabaqdı, dodaqları vəl,
Ordu köhnə qəbir, bir kösövdü əl.
Qaşının tükləri ağzına enmiş,
Dodağı aralı, görünmürdü diş.
Burnu sifətində çadır qurardı,
Ağzında diş deyil, zırxıqlar vardı.
Kırpıqlar tökülüb, bərəlmişdi göz,
Canlı bir ifritə kimiydi, bir söz.
Şirin bəzək-düzək vuraraq ona,
Gəlintək göndərdi şahın yanına.
İstədi sınısın şahı o canan:
Fərq edə bilərmi ayı buluddan?
Pərdənin yanında qarı göründü,
İlantək qıvrıldı, sonra süründü.
O qədər arıqdı, sanki cansızdı,
Ağzında dişi yox, üzü qansızdı.
Sərxoş şahın halı çox yaman idi,
Gözündə asiman risiman idi.
Yenə də baxanda fərq edirdi ki,
Bu sayaq yeriməz bahar kəkliyi.
Kaman qaşlarına kirişi saldı,
Güman edirdi ki, kök ceyran çaldı.

Onu yıxdı, gördü samana dəyməz,
Çəkdiyi zəhmətlər getmişdir əbəs.
Dövlət quşu deyil, qarğa vurmuşdur,
Ay yerində əfi yuva qurmuşdur.
Düşündü: bu ilanpərəstlik nədir?
Yuxumu, xəyalımı, bu məstlik nədir?
Bu ayrıbel qarı Şirin olmadı,
Nə şirin, öldürdü məni turş dadı.
Ancaq üstün gəldi meyın xumarı,
Zənn etdi Şirindir yöndəmsiz qarı.
Sərxoşluq zamanı ülfət edirkən
Qarı bir cam kimi düşdü əlindən.
Qırıldı onların arzu şüşəsi,
Pozuldu bir anda şahın nəşəsi.
Güclə haray saldı o qoca arvad:
“Şirincan, öldürdü, gəl, dadıma çat!”
Qarının səsini eşitdi Şirin,
Qət etdi hay versin, dada yetişsin.
Çıxdı ortalığa yeddi pərdədən,
Baxırsan uz nə üz, bədən nə bədən!..
Şəkər deyimmi, yox, nəçidir şəkər,
Qarşısında nabat olmuşdur nökər.
Sərvin balı olsa sərv deyərdim,
Ay ipək geysəydi Ay söyləyərdim.
Bir aydı, Aydan və Günəşdən gözəl,
Bir güldü, bahara qoymazdı məhəl.
Bir bütdü, sitayiş halaldı ona,
Nəqd behişt deyərdin cənnət qoynuna.
Dünyaya nur saçan sevimli dilbənd,
Xırmanlarda gülü, xalvarlarla qənd.
Bir ətirli güldü, bir təzə bahar,
Layiqdi oxşasın onu xoşbaxtlar.
Xəcalət çəkirdi ondan müştəri,
Yerişinə heyran dağ kəklikləri.
Bədnəzər göz yummuş onun xalına,
Gözlər vurulmuşdu gül camalına.
Çəkiləndə onun qara xalları,
Gah arpa qalxırdı, gah daş yuxarı.

Eşqdən yaranmış ləl dodaq, dürr diş,
Nə dişi ləb görmüş, nə ləbi bir diş.
Nəfəsi canpərvər, ətirli nəsim.
Ağzı mövhum nöqtə, ya da ki, bir “mim”.
Qulağı, gərdəni inci saçırdı,
Onlar incilərə bazar açırdı.
Daş tutmuş ovcunda “mim” kimi dodaq,
Ta bir kəs vurmasın hərfinə barmaq.
Ətri tərəzidə ağırdı candan,
Saçları olmuşdu tərəzi tutan.
Aya da atmışdı qara bir kəmənd,
Çırağa tüstüylə vurmuşdu bir bənd.
Nazı Türkünstanın qəlbini çalmış,
Öpüşü Xuzistan xəracı almış.
Təzə gül kimiydi o qəşəng üzü,
Baxıb tər töküdü güləbin özü.
Bədəni qaqumtək yumşaq, zərif, ağ,
Qaquq quyuğutək on zərif barmaq.
Bədəni yağrulmuş süddən, şəkərdən,
Süddən də ağ idi tabaşir bədən.
Əndamı az qala axıb gedirdi,
Qara oynaq saçı pərvaz edirdi.
Qulağına çatmış qaşının tağı,
Dairə vurmuşdu gümüş buxağı.
Ürəklər ovlayan min nazı vardı,
O xumar gözləri karvan vurardı.
Badətək silərdi ürəkdən qəmi,
Fərəhləndirirdi bütün aləmi.
Bir güldü deyim o, ya ki bir şəkər?
Yox, yox, onun özü özünə bənzər.
Şah könül ovlayan ayı görürkən,
Cin vurmuş ay gördü sanki qəfildən.
Dəli, Ayı görüb özündən çıxdı,
Onu bu izzirab yatağa yıxdı.
Səhər adətincə oyanan zaman
Tikansız çiçəyi gördü nagəhan.
Gözələ vuruldu onun ürəyi,
İsti təndir görüb yaptı çörəyi.

Getdi acı meyın acı buxarı,
Şirinin öpüşü qırdı xumarı.
Ağzında tutmuşdu peymanə meydən.
Tutdu dörd bir yanın gül “xirmən-xirmən”.
Dolanmış boynuna cüt qara saçlar,
Qoyub almasına bir cüt gümüş nar.
Bənövşə lələylə olub həməvaz,
Şəkər söyləyirdi: dayanmaq olmaz.
Bulud Ay önündən çəkilən zaman
Şahın səbri bitib, yox oldu haman.
Ağıl gözəl görsə qalarmı tabı?
Manini aldadar çinli şərabi.
Xuzistana gəldi fərəhli Xoca,
Nabat, qənd sındırdı orda çoxluca.
Əvvəl gül topladı, büründü gülə,
O gül üzdən öpdü hey gülə-gülə.
Sonra da eşq üçün tökərək tədbir,
Təzə meyvələrə əl atdı bir-bir.
Gah alma, səmənlə oynayırđı şah,
Nar ilə, nərgizlə oynayırđı gah.
Əlindən çıxırdı bəzən o qartal,
Döşünə qonurdu kəkliyin dərhal.
Bəzən çırpınaraq qalxırdı, yenə
Göyərçin qonurdu tərhan döşünə.
Dişi marala bax, şirlə güləşir,
Qalib gəldi ona axır nərre şir.
Xəznədar bilincə, yaqutla birdən
Qopardı möhrünü əqiq üstündən.
Gördü o hasarda gümüş qıfıl var,
Dirilik suyutək möhür vurublar.
Nə duyub məzlumun ayaq səsinə,
Nə görüb zalımın qan pəncəsini.
O qönçə peykanla tez birləşirdi,
Peykanının uçu ləli deşirdi.
Sanki şah Xızr idi, zülmət də gecə,
Buraxdı balığı suya gizlicə.
Şadlıqdan həvəslə çəpik çalırdı,
Katibtek altmışa biri salırdı.

Demirəm, hədəfə bir ox atırdı,
Yox, tumsuz xurması südə batırdı.
Bir bel digərinə olmuşdu çənbər,
Can cana çatmışdı orda, müxtəsər.
Gümüş rəngli cama gül suyu damdı,
Şəkəri əridən məğzi-badamdı.
Sədəfi mərcana bir beşik qurdu,
Odlu su əhd edib bir yerdə durdu.
Odlu su birləşdi, tez qarışaraq,
Al rənglə, civəylə bəzəndi yataq.
Yatmadılar bütün gecə-gündüzü,
Deşdilər yaqutu inciylə, düzü.
Bənövşə qol üstə, nəsrin qucaqda,
Bir gün də qaldılar huşsuz yataqda.
Tovuz kimi yatdı iki növcavan,
Tovuzlar çox gözəl olur yatırkan.
Qalxdıqda o şirin yuxudan daha,
Çox şükür etdilər böyük Allaha.
Sonra yuyundular, oldular təmiz,
İbadət etdilər Tanrıya səssiz.
Bir ay pozulmadı toyun ahəngi,
Öz yerində qaldı bəzəyi, rəngi.
Humeyla, Səməntürk, bir də Humayun
Etdi əllərini xınayla gülgün.
Bir yerə yığaraq bir gün onları,
Xosrov geyindirdi gəlin paltarını.
Onlara yaraşan bəzək də verdi,
Gövhər, qızıl, daş-qaş, ipək də verdi.
Şapura verdi şah Humayunu tez,
Bir xurma yemişdi, bil, verdi əvəz.
Etdi Səməntürkü Barbədə gəlin,
Nikisaya dedi: Hümeyla sənin.
Məhin Banunun da yerini bütün
Şapura bəxş etdi, hakimlik sürsün.
Şapurun əlinə keçəndə dövlət,
Tikdirdi o yerdə çoxlu imarət.
Dezqana ki, durur bu gün də belə,
Deyirlər tikilib Şapur əliylə.

Ondan sonra Xosrov bəxtiyar oldu,
Hər zaman taleyi ona yar oldu.
Səadət, səltənət, həm də cavanlıq,
Daha bundan yaxşı nə lazım artıq!
Gecə-gündüz içki, çal-çağır, söhbət,
Dünyanı yeyirdi, çəkmirdi xiffət.
Dünyada ye, yaşa, sev bu aləmi,
Nəyinə lazımdır dünyanın qəmi!
Dünya bəxş edirdi, dünya yeyirdi,
“Əvəzdir pis günə bü keyf” deyirdi.
Bir müddət keçmədi, açıldı gözü,
Bu kefcil həyatdan utandı özü.
Gözətçi olanda üzünə saqqal,
Cavanlıq gözündən tük çəkdi dərhal.
Varlıqla yoxluğun arası tükdür,
O da bir ağ tükdür, qəmi böyükdür.
Qara tüklərinə dən düşən zaman,
Verər düşkünlükdən xəbər bu nişan”.
Yasəmən yatınca yuxuda rahət,
Verər öz zülfünə bənövşə zinət.
Səhərin gül üzü gülənə qədər,
Qaranlıq gecələr hökmünü sürər.
Ceyran tutan tazı əldən düşürkən,
Ona ayıb tutar hər yoldan ötən.
Nə qədər yağmayıb bağçalara qar,
Bağın, bağcanın da min səfası var.
Kafur səpən zaman qar bitkilərə,
Ölüm çökər sanki bütün hər yerə.
Oxsuz qalsa türkün əlində kaman,
Onu dəf qayırar axır dəfçalan.
Buğda ağ un olsa, bircə il qalar,
Sonra acılaşar, çoxlu qurd salar.
Paltar yuyulmaqdan ağarsa əgər,
Ona qayçı ağzı yəqin tez dəyər.
Qazanın köpüyü əgər tökülsə,
Mətbəx başdan-başa bulanar külə.
Mətbəxli qaraya söylə: ay aman!..
Çox düşünmə, vardır öndə dəyirman.

Mətbəxdə adını qoysalar ənbər,
Dəyirmanə getsən kafura dönər.
Dəyirman tozuna bulaşmış insan,
Silkinsə, o tozdan qalmaz bir nişan.
Bu dünyanın tozu qonsa üstünə,
Yüz dənizlə yusan, yuyulmaz yenə.
Söylə, gənclik nədir? Başın sevdası!
O sevdadan gəlir hər baş bəlası.
Hakim olan zaman şəhrə qocalıq,
Cavanlıq sevdası qalarımı artıq?
“Neyləyim, – soruşdu qocadan cavan –
Məndən qaçmasın yar, mən qocalırkan”
Qoca cavab verdi: “Gələndə o gün,
Uzaq qaçacaqsan yardan sən özün”.
Bir başa ki, civə tökə fələklər,
O, gümüş bütlərdən civətək hürkər.
Qara tük ürəkdən hər dərdi silər,
Qaralar gözündə olmaz qəm, kədər.
Daim zəncilərdən uzaq qaçar qəm,
Heç bir zənci bilməz nə şeydir ələm.
Hindistan yolunda fərraş olaraq,
Qaralıq dərmandır gözlərə ancaq.
Ey baş, qafil olma, sovuşdu zaman,
Səhərin ləşkəri girdi qapıdan.
Sənin gicgahında ağ bir kəfən var,
Qəflət pambığı qulaqdan çıxar.
Bənövşə saqqalı yasəmən oldu,
Mən kimi qocaldı Xosrov, yoruldu.
Xosrov dönməsə də öz ilqarından,
Qorxudurdu onu vəfasız dövrən.
Nərd atan görərdin bəzən Pərvizi,
Bəxtitək çapardı bəzən Şəbdizi.
Gah Barbəd çalırdı, dinləyirdi şah,
Gah Şirini öpüb olurdu gümrah.
O xətt, Barbəd, Şəbdiz, ismətli Şirin
Əlinə yetincə Xosrov Pərvizin
Keçmişdəki yuxu yadına düşdü,
Abad ürəyinin qanı uyuşdu.

Bilirdi bu suda, torpaqda olan
Xarabəyə dönüb gedər bir zaman.
Ay bədr olan zaman bürünər nura,
Uğrayar zavala get-gedə sonra.
Meyvə kal olduqda böyüyər, artar,
Yətşən zamanda yerə düşər bar.

ŞİRİNİN XOSROVA BİLİK KƏSB ETMƏK ÜÇÜN ÖYÜD VERMƏSİ

Bir gün şah Şirinlə məclis qurmuşdu,
Söhbət ədalətdən, bilikdən düşdü.
Şirin yeri öpub dedi: “Ey məlik,
Bu işrətdən əl çək, gör nədir bilik.
Sən çox kam almısan qoca dünyadan,
Sərbəst yaşamısan bir xeyli zaman.
Nemətlə etmişən dünyanı abad,
İndi o, zülm ilə olsunmu bərbad?
Əvvəlcə süd verib, sonra dağdan
İnəyə oxşama, sən ey hökmran!
Bəd duadan saqın, mehriban danış,
Pusquda durmasın yolunda qarğış.
Birdən qoca qarı, cavan ah çəkər,
Hədəfə ox vurur, erkən, bir səhər”.
Onda dinləməzlər ahü-zarını,
Yelə vermiş olar qarğış varını.
Şahların əlində çox ayna, baxsan,
Qaralıb getmişdir məzlum ahından.
Yoldan uz döndərsə bir gün bəxt əgər
Şahın gördüyü iş gedəcək hədər.
Elə ki, bağlarda yarpaq tökülər,
Xəzan yellərindən gətirər xəbər.
Sizdən uzaq olsun, sönərkən çıraq,
Gözünə basarlar əvvəlcə bir dağ.
Sellər səslənmədən çayın daşında,
Buludlar gurlayar dağlar başında.
Keşniş ləklərini vurarsa dolu,

Alar keşniş iyi bütün sağ-solu.
Əgər əyri bitsə əvvəldən calaq,
Onu od düzəldər, düzəltmə ancaq.
Dünyada zülm etmək qoçaqlıq deyil,
Rəiyyət bəsləmək çox yaxşıdır, bil.
Qorxuram düz çıxı, çox da məsəlmiş,
Sevilməyən bir şah belə söyləmiş:
“Necə çox yaşayar köhnə bir dövlət?
Rəiyyətə baxmaz, göstərməz rəğbət,
Məndən yaxşı, de, ər vardır daha kim,
Dünyada tək qalar bir belə hakim.
Güvənər özünə, öz calalına,
Baxmaz rəiyyətə, qalmaz halına.
Bu zaman çıxaraq bir xoşbəxt insan
Zülmə düşmən olar, xalqa mehriban.
Xeyirxahlıq edər o, ildən-ilə,
Şahlığa başlayar el birliylə.
Sənin ağlın da var, şahlığın da var,
Sənin hökmündədir ağlar, qaralar.
Axirətdə axtar özünə nicat,
Əldən gedəcəkdir gördüyün büsat.
Qızıl, gümüş yığan bir xəsis insan
Qiyamət dərini çəkməz heç zaman.
O canından iraq, şahlar ölərkən
Kim bir şey apardı o maldan, mülkdən?
Varını verməsən pis çıxar adın,
Verdiyin hər parça olar imdadın.
Daranı, Cəmşidi yadına salsan,
Görərsən nə etmiş bu qoca dövrən.
Elə ömür sür ki, doqquz pərdədə
Sənə aşkar olsun doqquz pərdə də”.
Xosrov gördü Şirin belə yollarla
İstəyir ki, ondan yaxşı ad qala.
Yanına çağırırdı Büzürgümüdi,
Ona yer göstərrib: “Gəl, otur! – dedi.
Ey ümid mənbəyi, qəflət yaramaz,
Nigaran könlümə ümid ver bir az.
Söylə görüm, nədir ilk yaradılmış?

Bu mənim ağlımçün pərdəli qalmış”.
Büzürgümid dedi: “Kənddən qovulduq,
Birinci pərdədən biz kənar olduq.
Geridə qalmışlar bunu nə bilir,
Birincini bilən o birincidir”.
Yenə də soruşdu ondan cahangir:
“Bir çox şeylər var ki, beynimi əzir,
Nədir bu fələklər, nədir bu əsrar?
Daxildə həyat var, xaricdə nə var?”
Büzürg cavab verdi: “Uzağa getmə!
Belə nüktələrə çox maraq etmə.
Əflakın meydanı çox genişdir, çox,
Bir Allahdan başqa onu bilən yox.
Bu yerdə gördüyün şeylər – nə ki, var,
Onların haqqında danışmaq olar.
Gözə görünməyən şeylərdən, fəqət,
Danışmağa yoxdur məndə cəsarət.
Sirri yavaş deyən ağıllı insan,
Örtülü danışar o asimandan.
İnsanın üzünə bağlıdır fələk,
Örtülü danışar bir əfsunçütək”.
Yenə Xosrov dedi: “Bu ulduz cirmi
Nəyə minmiş, söylə, bir kəs bilirmi¹²⁶?
Eşitdim dünyadır parlaq ulduzlar,
Hər birinin yeri, asimanı var”.
Büzürg dedi: “Mən də eşitdim bunu,
Sübut edən yoxdur doğruluğunu.
Çoxları bu işə meylini vermiş,
Rəsəd göstərdi ki, mahaldır bu iş¹²⁷”.
Xosrov dedi: “Bura gəlmişik nədən?
Hara getməliyik, hardanıq, de, sən?”
Büzürg cavab verdi: “Açılmaz bu sirr,
Qoy pərdədə qalsın, bu məsləhətdir.
Olduğumuz yerdən uzaqdır o yer,
Kim yolu görməmiş mənzil göstərər?
Bu yolun bəndindən qurtaran zaman,
Özün bilərsən ki, nəsen, hardasan”.
Xosrov yenə dedi: “Ey müdrək insan,

Bütün sirlər sənə əyandır, əyan!
Neçin yatmışlardan durmadı biri,
Danışsın ta bizə gördüyü sirri?!
Dedilər ya gündüz, ya da gecə gəl,
Başa salmadılar ancaq necə gəl!”
Cavab verdi: “O səs haqqın səsidir,
Axirət dünyanın nəticəsidir.
Elə nəğmələrçün deyildir bu saz,
Səsini ha qaldır, bu saza uymaz.
Odu üfürəndə alışıb-yanar,
Suya bassan sönər, böyük hökmdar!”
O bəxtiyar şaha xoş gəldi misal,
Verdi bu dəfə də çətin bir sual:
“Dünya bədən kimi yeyirsə canı,
Yuxuda can neçin tapır insanı?
Bədəndən ayrılan can yaşarmı tək?
Canlar hara gedir, söylə bir görək?
Cavab verdi: “Sual çətin sualdır,
Cəsədsiz can görmək, əlbət, mahaldır.
Əgər cəsəd yoxsa, candan sorulmaz,
Əgər pərgar yoxsa, hərəkət olmaz.
Bədən pərgarından ayrılan canlar,
Fələk dövrəsinə olarlar pərgar”.
Xosrov dedi: “Cansa həyatdan məqsəd,
Quru qəfədsirsə bu bədən, fəqət,
Yuxuda gördüyüm nəqşlər nədir?”
Bəs bu nəqşləri saxlayan kimdir?”.
Dedi: “Məlum olan budur şəhadət,
Ölüyə xəyalın etmişdir adət.
Yuxu düşüncəylə bağlanan zaman,
Qaydadır, görünər gözə çoxlu can”.
Xosrov dedi: “İnsan bəs o dünyada,
Bu dünya işini salırmı yada?”
O ağıllı qoca söylədi: “Bir bax,
Aləmə nur saçan ey parlaq çıraq!
Sən parlaq nur idin torpaqdan əvvəl,
Tutmuşdun fələyin damında məhəl.
Bir nişan sorsalar o yerdən, söylə,

Yadına düşərmi bir kəlmə belə?
Bu fani dünyadan köçəndə bir gün
Bu dünya da çıxar yadından bütün.
Keçən gecəsini unudan insan,
Bu gecəsini də unudar, inan!”
Xosrov dedi yenə: “Uğurlu ustad,
Bu təfəkkür nədir, bir mənə anlat?”
Büzürgümid dedi: “Şahım, indi sən
Təfəkkür haqqında sual verirsen.
Önündə o böyük Pərvərdigarın
Təfəkkür deyilmi yalvarışların?”
Xosrov dedi: “Mənə çərx gərdişindən,
Bu yerdən, havadan bir az danış sən”.
Cavab verdi: “Xoşdur nəsihət, tədbir,
Bu yerdən, havadan istəyin nədir?
Hava bir küləkdir, yellə əsir, bax,
Bir qara torpağa dəyməz bu torpaq.
Aləmin birinci balasıdır Yer,
Yerin sonbeşiyi olmuşdur bəşər”.
Xosrov dedi: “Sən ey dünya həkimi,
Mənə nəsihət ver təbiblər kimi”.
Büzürgümid dedi: “Ey müdrik insan,
Canın dünyasısan, kainata can.
Təbiblik gizlənmiş bir ifadədə,
Xalqa aşıkardır bu ifadə də:
Ye, iç bu dünyada kifayət qədər,
Az yemək, çox yemək ziyan gətirər.
Çox yemək, az yemək yaxşı şey deyil,
Etidalı gözlə, hər qaydanı bil.
Qəza gəldi iki qoçaq başına,
Gəlib çatdılar bir bulaq başına.
Biri az içdi ki, çox ziyan verər,
Biri çox içdi ki, mənə can verər.
Yaşamadı, öldü hər iki insan,
Birisi açıqdan, biri toxluqdan”.
Xosrov dedi: “Söylə, bu canlar ki, var,
Öz yuvalarından necə uçarlar?”

Dedi: “O yolları görmədim, ey şah!
Eşitdiklərimdən indi ol agah:
“Dörd möbid var imiş, deyir bir kərə,
Dördünün də canı bağlı bir yerə.
Çox düşünürlər ki, insanın canı
Nə sayaq tərkdir birdən insanı?”
Biri dedi: “Bu iş deyil müxtəsər,
Yuxuda girdaba düşənə bənzər.
Görürsən, çalışır çıxsın kənara,
Qüvvəti çatmayır coşğun sulara.
Ayılan zamanda öz yuxusundan,
Qara basmış, deyə, zənn edir insan”.
İkinci möbidə gələndə növbət,
Dedi: “O aləmi bir qəsrə bənzət.
O qəsrin üstündən düşdüyün zaman,
Kənarından tutur adam qorxudan.
Asılsa qolları əziyyət çəkir,
Yerə yıxılmağı daha bətərdir.
Qolu yorulsa da, zillət çəkərək
Tutub küngürədən yapışar bərk-bərk¹²⁸.
Qüvvədən düşərək qolları bütün,
Həm o küngürədən yıxılar bir gün”.
Üçüncü söylədi: “Fərz et bir çoban
Baxdığı sürüyə qurd vura ziyan.
Qoyunları qıra zalım canavar,
Çoban qarşı dura, deyə gücüm var.
Bir tərəfdən qurdun ziyankarlığı,
Bir yandan çobanın fədakarlığı,
Güclü olduğundan canavar ondan,
Cırar paltarını axırda çoban”.
Dördüncü söylədi: “Sorsanız əgər,
Bu, gəlin evində bir şəxsə bənzər.
Qucağına alıb aytək gözəli,
O bir gözəl qızıdır, ancaq ki, dəli.
Gözəlliyi qoymur ondan ayrılı,
Dəlilik qoymur ki, qız gəlsin yola.
Qızın dəliliyi şiddət edirkən,

Ceyran kimi kişi qaçır o şirdən.
Möbidlər danışib söhbət etdilər,
Görməmiş, bilməmiş qeybət etdilər.
Öləndə dedilər: Təəssüf olsun,
Şahmatdan kənarmış bizim bu oyun.
Bir əfsanə deyir ölümdən hər kəs,
Ölməyən ölümün sirrini bilməz.
Ancaq əmin olan böyük nəbilər
Hər kəsə deyərmi bu sirri mægər?”
Məsumlar haqqında düşəndə söhbət
Şah dedi: “Rəsuldan mənə söhbət et.
Kimdir ərəblərdə olan peyğəmbər?
Onun dini nədir, söylə bir qədər?”
Büzürgümid dedi: “O Allah sözü,
Qaralıq, ağılıqdan kənardır özü.
Hər qövmün üstündə vardır asiman,
Göylərdən ucadır o böyük insan.
Nə ulduzdan deyir, ərşdən danışır,
O, nəqqaş şagirdi, bunlar naxışdır.
O, doqquz pərdənin üstündə uçar,
Sirrindən deyiləm əsla xəbərdar.
Ərəbin diniylə oynama, ey şah,
O din haqq bir dindir, böyükdür Allah”.
Pərvizin qorxudan qaynadı qanı,
Odda kabab kimi qıvrıldı canı.
Ancaq zəif bəxti kömək etmədi,
Əhmədin çağırışı ona yetmədi.
Şirin gördü ustad xəznəni açdı,
Şahın ətəyinə incilər saçdı.
Tərifləyib dedi: “Ey qoca rəhbər,
Yoxdur zəmanədə sənə bərabər.
Mədən xəznəsini açdın Pərvizə,
Bacarsan, bir pay da ver ondan bizə.
Bu işdə açar ol, gəl olma zəncir,
“Kəlilə-Dimnə”dən nəql elə bir-bir”.

BÜZÜRGÜMİDİN “KƏLİLƏ VƏ DİMNƏ”dən QIRX MƏZMUN DANIŞMASI

Büzürgümid birdən açıldı gültək,
Qırx mənə açdı qırx nağıl deyərək.¹²⁹

1

Ehtiyatlı olan uduzmaz, sözsüz,
Necə ki, qorundu aslandan öküz.

2

Boş arzuya uyma, bu çox mahaldır,
Meymun xarrat olmaz, əbəs xəyaldır.

3

Tülkü nə yedisə yırtıq təbildən,
Onu yeyəcəkdir hiylə işlədən.

4

Olma zahid kimi dəcəl, riyakar,
Riyakarın daim əzabı artar.

5

Həç bir vaxt meyl etmə ilqar pozmağa,
Bilirsən ilana neylədi qarğa?

6

Gör balıqudana neylədi xərcəng,
Onları yada sal, hiylədən əl çək.

7

Sələm yeyən olma, unutma bir an:
Sələm yeyən şirə neylədi dovşan.

8

Tordan xilas olan qoca balıqtək
Candan keçən burdan qurtarar, bişəkk.

9

Çaqqal, qurd və qarğa birlik edirkən
Xilas olmuşdular kinli dövədən.

10

Düşməninədən qurtar tədbir tökərək,
Necə ki, tufandan qurtardı ördək.

11

Apardı çox dillər başı torpağa,
Buna ibrət verir ördək, tısağa.

12

Yaramazdan gen dur, qov kənar olsun,
Gördünmü neylədi toyuğa meymun?

13

Hiyləylə xalq malı yeyilməz, inan,
Nə aldı cahildən alim bazirgan?

14

Ağıllıya qarşı olsan hiyləgər,
Qurbağatək başın bu yolda gedər.

15

Dəmir yeyər siçan, inanma, əbəs,
Qırğı uşaqları apara bilməz.

16

Çadırı yandıran nəqqaş kimi sən
Hiyləgərlik etmə, əl çək hiylədən.

17

Ağıllı adamla yaşa səlamət,
Nadanın dərmanı törədən illət.

18

Mərəzdən ağılla olarsan azad,
Necə ki, pis ərdən qurtardı arvad.

19

Zəmanə torundan biliklə qurtar,
Necə ki, qurtardı bəzəkli quşlar.

20

Tor kəsən siçandan, dinməz qarğadan
Vəfadarlıq öyrən, ey nazlı canan!

21

Zülm ilə bir arpa alma insandan,
Qızıl əvəz verdi arpaya siçan.

22

Çox da lovğalanma yay tutan qurdtək,
Oxa tutar səni qəflətən fələk.

23

Ağıllılar kimi tamahı et az,
Qarğanın bayquşla dostluğu tutmaz.

24

Çeşmədən filləri qovmuşdu dovşan,
Kiçik görünməsin gözünə düşman.

25

Tamahı buraxdı, hiyləni atdı,
Oruc tutan pişik ruziyə çatdı.

26

Hiyləyə əl atsa hər kəs pişiktək,
Qoyunu gözünə görünər köpək.

27

Gör oğrudan qorxub neylədi arvad,
Fitnəkarlıq etmə, vəfaya əl at.

28

Düşmənlər vuruşsa, qazandın işi,
Oğru ilə divdən qurtardı kişi.

29

Arvadın məkrinə göz yumdu xarrat,
Sən gözünü yumma, belədir həyat.

30

Siçandan ibrət al, tayını tap sən,
Pisə yoldaş olma gər pis deyilsən.

31

Üz döndər dünyadan, xilas ol, canan,
Böylə qurtarmışdı meymun bağadan.

32

Eşşək kimi olma həyatda qafil,
Qəflətdə məhv etdi onu tülkü, bil.

33

Xurma siçanını öldürən zahid
Yaman zülm eylədi, ondan həzər et!

34

Boş nisyə haqqında çox düşünərək
Nəqd halva itirmə qoca dərviştək.

35

Düşüncə yoluyla çıx mağaradan,
Necə ki, pişikdən qurtardı siçan.

36

Bu qübbədən uçdu qübbərə quşu,
Gəl, sən də tərک eylə viran olmuşu.

37

Düzlüklə qurtarar qılıncdan insan,
Qurtardı aslandan zahid çaqqal can.

38

Hər kəs ki, zülm üçün qılıncı aldı,
Qan tökən şir kimi pəncəsiz qaldı.

39

Sən düşməndən qorxma, yaxşılıq eylə,
Ovçu qurtarmışdı ilandan böylə.

40

Tacirin oğlundan şahzadəyədək
Layiqincə vermiş qisməti fələk.
Söz deyən danışdı böylə bir qədər,
Xosrovun qəlbində kök saldı sözlər.
Etdiyi zülmədən peşiman oldu,
Ədlin sarayına təməl qoyuldu.

HİKMƏT VƏ NƏSİHƏT

Ey könül, nur saçan bir şam yandır sən,
Oda vurğun olma, şam ki deyilsən.
Oda sitayişlə qəlbini qırma,
Qəlbini od evinə atəşlər vurma!
Torpaqdan yaranmış bir heçəm, ancaq
Hikmətdə bunlardan qoçağam, qoçaq!
Ürəyimdə vardır bir dərin hikmət,
Nə deyim, bir kəsdə görmürəm rəğbət.
Aləmlərin sirri bu sinəmdədir,
Dünya gərđişini məntək kim bilir?!
Fələklər zicini cədvəlbəcədvəl
Fikrin üstürləbi eyləmişdir həll¹³⁰.
Fələyin sirrini kim sordu məndən,
Açıb bircə-bircə danışmadım mən?

Qulağın eşitsin, danışım bir-bir,
Başdan-başa deyim bu gülşən nədir.
Xətləri müxtəlif olan nöqtədən,
İlk gələn hərəkət “əlif”di, bil sən¹³¹.
Qovuşdu o xəttə sonra başqa xətt,
Ortaqlıqda bir səth törədi əlbət.
Olunca üç xətlə əhatə mərkəz,
Bəsit bir cism oldu, qoy bilsin hər kəs.
Xətt, bəsit, ən sonra cisim, budur fənn,
Sən bu üç tərəfə tutum deyirsən.
Aləmi əvvəldən sonuna qədər
Belə bir qaydayla insan öyrənər.
Əqlə məlum olsa bu işlər bir gün,
Bir qırpımda gəzər dünyanı bütün.
Bir Allah hədsizdir, bilməzlər onu,
Yoxdur varlığının əvvəli, sonu.
Allaha könül ver, dinlə bu səsi,
İncədir xilqətin hicab pərdəsi.
Çalış həqiqətlə özünü bil sən,
Allahu bilərsən özünü bilsən.
Özünsən ən yaxın parlayan ayna,
Uzaq fələklərlə girmə oyuna.
Fələklər nurunun səndə əksi var,
İki aləm səndə tutmuşdur qərar.
Hər sirri göstərmə bu qədər açıq,
Hekayənə qayıt, Nizami, artıq.

ŞİRUYƏNİN XASİYYƏTİ VƏ XOSROVUN İŞİNİN AQIBƏTİ

Xosrov öyrənərkən dərsi, hikməti
Tərk etdi dünyanı, eyşi, işrəti.
Məryəmdən olmuşdu bir kal övladı,
Şir kimi qoxulu, Şiruyə adı.
Beyni xərçəng dolu, zorba bir eşşək,
Ürək bulanırdı üzünü görcək.

Ala və göy gözlü, bir üzügülməz,
Ondan iyrənirdi rast gəlsə hər kəs.
Deyirlər bu oğul onca yaşında
Min fikir bəslərmiş kinli başında.
Gəlin gələn zaman Şirin, baxaraq,
“Kaş mənim olaydı”, – deyirmiş alçaq.
Sevdiyindən deyim, yoxsa kinindən,
Elmindən, bəxtindən, yoxsa dinindən?
Qaranlıq çökmüşdü ondan saraya,
İnciklik salırdı daim araya.
Şah Büzügümidə dedi: “Əvvəldən
Bu dönük oğuldan narazıyam mən.
Uğursuz insanlar çox yaman olar,
Taleyində onun min bir fəsad var.
Çox pis niyyətlərlə gəzir aləmi,
Anasına uymur canavar kimi.
Çıxmaz bu çirkindən bir yaxşı rəftar,
Məsəldir, deyərlər, oddan kül olar.
Fikri özündədir, çox xudpəsənddir,
Başqasını saymaz, özünə bənddir.
Onun nə huşu var, nə də vüqarı,
Uzaqdır onlardan, yoxdur heç arı.
Tüstü kimi çıxdı mənim odumdan,
Ancaq məni görcək yan qaçır hər an.
Mən şahlar başından tac aldım, ancaq
Oğlum naxələfdir, bir bəxtimə bax!
Nə mənə uyuşur, nə də Şirinə,
Bacılarıyla da düz gəlmir yenə.
Palanduza necə baxarsa eşşək,
Bu div o pəriyə baxır onuntək.
Məni gürzə bilir o gürzərəftar,
Yəqin ilanam ki, böylə xalım var.
Hər anadan olan övladdır məgər?
Hər çiçək bal verməz, hər qamış şəkər.
Qohumdan mehriban yadlar az deyil,
Həm vəfalı, sadıq, həm də şirindil.
Çox övlad öldürdü doğma ananı,
Dəmirdən incidi çox daşın canı”.

Büzürgümid dedi: “Müdrük hökmdar,
Pak qəlbin hər işdən olmuş xəbərdir.
Dərdi-sər olsa da bu oğul sənə,
Öz gövhərindəndir bu parça yenə.
Yararmı olasan övladla düşman?
Ürək ayrılarmı saldıği bağdan?
Nar öz meyvəsini başında saxlar,
Odur təpik vurmaz ona hər murdar.
Tut öz meyvəsini yerlərə tökər,
Odur ki, təpikdən əziyyət çəkər.
Sən yaxşısan, o da pis olmayacaq,
Öz tumuna bənzər bar verən budaq.
Paltarçün biçilsə əgər zər parça,
Qızıldır biçimdə düşən hər parça.
Oğlun harındırsa, bundan zərər yox,
Zəmanə yumşaldar, qəm eyləmə çox.
Belə qaynar, coşğun cavanlığı var,
Qocalsa hər şeyi tamam unudar”.

XOSROVUN ATƏŞGAHDA OTURMASI

Şah qərara gəldi taxtı tərک etsin,
Dunyadan çəkilsin, məbədə getsin.
Şah məbədə getdi, orda yerləşdi,
Şiruyə də şirtək taxta əyləşdi.
Əlindən düşmürdü qədəhi bir an,
Qaravul çəkirdi şaha uzaqdan.
Elə də qalmadı, şahı həbs etdi,
Könlünü, qəlbini yaman incitdi.
Şiruyə edərkən Xosrovu dustaq,
Şirini qoyurdu yanına ancaq.
Xosrov Şiriniylə olurdu çox şad,
Bilirdi özünü zindənda azad.
Şirinə deyirdi: “Qəm yemə, ey yar,
Hər kəsin önünə belə iş çıxar.
Başdan papaqları aparsa külək,
Zilləti ot deyil, ağac çəkəcək.

Hansı ov gedərsə ovda qabaqda,
Onu asan vurar ovçu ovlaqda.
Zəlzələ zamanı yarılar dağlar,
Ucalar qorxsun ki, onlar tez uçar.
Anadan ayrılsa bir quzu əgər,
Onun arxasınca canavar düşər.
Qızıltək qaralsa odların üstü,
Gedər yaxşılının gözüne tüstü.
Dövlət əldən getdi, sən getməmişən,
Dövlətim də sənsən, malım da sənsən”.
Şahdan ayrılırdı bir an da Şirin,
Ona ürək verib, edirdi təskin:
“Dünyada çox olur bu sayaq rəftar,
Gah əziyyət olar, gah şadlıq olar.
İş çətinə düşsə, bil ki, o zaman
Hamıdan tez ölər matəm saxlayan.
Gülərək, qəlbini şadlandır bir az,
Ayaqla baş birgə bənd olub qalmaz.
Çox da fəryad etmə, çırağım sönüb,
Qəbrin kəndərindən çox xəstə dönüb.
Demə xəstələnməz bədəni sağlam,
Elə bilmə ölər hər xəstə adam.
Açırsız bildiyin bir çox qıfıllar
Bağlı qapılara olarlar açar.
Arif ol, qəm çəkmə, qəmdən et həzər,
Qum nəm çəkən kimi, qəmi qəm çəkər.
Qəm yemə, yerini tutmuşsa bədxah,
Aysan, buludlarda qalmazsan, ey şah!
Nəxşəb quyusunu su basan zaman,
Necə işıq alar dəmirdən cahan?
Bu bir ölkədir ki, çox dönük sözlü,
Ağa qara deyir, kora da gözlü.
Konaz adamla da yola gedərlər,
Bəzən axmağa da hörmət edərlər.
Bil ki, zəmanənin həyası yoxdur,
Ondan uzaq duran salamat olur.
Ancaq iki şəxsə acıyıb dövrən,
Birisi öləndir, biri olmayan.

Günəş kimi od vur bu dünyaya sən,
İsasız nə çıxar bu eşşəklərdən?
Beş günlük dünyada bir kimsə qalmaz,
Sən də inciməzsən, səbr etsən bir az.
Əbədi olsaydı bu dünya əgər,
Padşah olardımı hər yetən məgər?
Əbədi versəydi səhlığı zaman,
Xosrova keçməzdi o Keyxosrovdan.
Hər kim bu gülzara könlünü bağlar,
Gül kimi gülməkdən daha çox ağlar.
Nalə etmə dünya gedərsə bir gün,
Elə bil düşmüşdür dalından yükün.
- Adın qalsın, malın? – desələr sənə,
Ad qalmaq maldan çox xoş gəlir mənə.
Kimin başında var bərbət sevdası,
Mütləq görəcəkdir qulaqburması.
Dünya Zöhhak tək qanıçəndir, qan!
Sənə öz arxandan yaratdı ilan¹³².
O, belindən gələn bir damla səhvət,
Sənin öz belini əydi, nəhayət.
Bu dağda yükləmə arxanı bunca,
Kifayətdir sənə qarnın tutunca.
Ərə getməyən qız, evlənməyən ər,
Qarına, arxaya şey yükləməzlər.
Ağlın var, hər şeydən çalış azad ol,
Nəyin var qane ol, onunla şad ol!
Şadlıqdan asudə məclis olarmı?
Rahatlıqdan gözəl bir aləm varmı?
Çörəyin, suyun var, qane ol, otur,
Ən azad bir ölkə, inan ki, odur.
Şadlıqla gün keçir, fikirdən qurtar,
Çox qayğı çəkməyin min bəlası var.
Zahid sığınacağı oldu mağara,
Şadlıqdan qələbə çaldı əğyara.
O dağda gizlənmiş möbidə bax sən,
Qənaət edərək qurtardı qəmdən.
Əfi ilan kimi qıvrılar cahın,
Yaxınlaşmasan, heç çəkməzsən ziyan.

Gördün ki, əlindən gəlməyir bir iş,
İlanı yad əllə tutmağa giriş!
Zindana düşməsən, qəm çəkmə, ey yar!
Xəznəsən, xəznələr gizlində olar.
Quyuya düşsən də, olma pərişan,
Yusif xatırla, təmkinlə dayan^{133!}
Bu dərya üzündə vardır çox zəhər,
Dibinə cumanlar dürr əldə edər.
Yüksəlmək istəsən, enəsən gərək
Ki, şirin ağzından quyuğu göyçək.
Yerin yaraşmırsa əgər şəninə,
Özündən yüksəyi bayraq bil yenə.
Elə zənn etmə ki, qədrin azalıb,
Hər iki dünyaya adın səs salıb.
Aləmin qəlbisən, gəl, çəkmə xiffət,
Fələkdən top alar səndəki himmət.
Yüksək yaratmışdır Xaliq insanı,
Vermiş xidmətinə bütün dünyanı.
Belə düşünməklə dilşad olarsan,
Tacü təxt qeydindən azad olarsan.
Əgər taxta, taca sən olsan möhtac,
Yeri tətə hesab et, günəşi də tac”.
Şahı məşğul edir əfsanələrlə,
Ovudurdu onu hər zaman belə.
Gecə sübhə kimi o gözəl pəri
Söyləyirdi şaha belə sözləri.

XOSROVUN ÖLDÜRÜLMƏSİ

Ayın işığını gecə örtərək,
Div kimi azmışdı yolundan fələk.
Qaranlıq mey içmiş sərxoş zəncitək
Dünyanın ağzını tikmişdi bərk-bərk.
Minəlli zəmanə düşmüşdü zordan,
Seçilmirdi mingöz fələk də gordan.
İki ayağında qızıldan zəncir,
Yatmışdı Şirinlə o böyük əsir.

Zəncir saçlı o büt hər gün yüz kərə,
Muncuq bağlayırdı bu zəncirlərə.
Şahın ayağını tez-tez ovaraq
Zindanı edirdi bir pərqu yataq.
Eşqdən hekayə deyərdi nigar,
Hekayə səsinə rahat yatılar.
Şirin sözləriylə səpərdi şəkər,
Qoymayırdı şahı çəksin qəm, kədər.
Xosrov yatdı artıq, danışmaz oldu,
Şirinin gözləri yuxuyla doldu.
Hər iki sevgili yuxuya getdi,
Fələk yatmamışdı, gör nələr etdi!..
Pəncərədən girdi bir div sifətli,
Məhəbbət düşməni, çirkin xislətli.
Qəzəbdən qəssabək bulaşmış qana,
Nəffattək od səpdi kini hər yana.
Oğru kimi evi gözdi, dolaşdı,
Şahın yatağını tapıb, yanaşdı.
Şahın ciyərinə xəncəri vurdu,
Şam söndü, Xosrovun ürəyi durdu.
Qəlbinə xəncəri vurduğu zaman,
Qanlı şimşək çaxdı sanki buluddan.
Aydan ayıraraq Günəşi, dərhal
Uçdu pəncərədən o vəhşi qartal.
Oyandı padişah həycan içində,
Gözlərini açdı al-qan içində.
Axırdı sel kimi yatağında qan,
İncidirdi onu susuzluq yaman.
Öz-özünə dedi: “Çağırım, Şirin
Mənə bircə qurtum sərin su versin”.
Lakin könlü dedi: “Rəva deyil bu,
Gecələr doyunca yatmayıb yuxu.
Başıma gələni görərsə əgər,
Bir daha yatmayıb göz yaşı tökər.
Yaxşısı budur ki, qalsın diləyim,
Mən ölüm, qoy yatsın yorğun mələyim”.
Şirini yuxudan oyatmadı o,
Belə ölüb getdi vəfalı Xosrov.

Güneştək açılmış bir gül, görürsən,
Edir tərəvətlə dünyanı rövsən.
Əlində od qılınc bir bulud gələr,
Onun vəhməsindən solar bitkilər.
Elə dolu yağar qara buluddan
Ki, gül budağından qalmaz bir nişan.
Yatmış bağban birdən oyanıb qalxar,
Görər nə gül qalıb bağda, nə gülzar.
Kim deyir ki, bağban yanıb ağlamaz,
Gülün həsrətiylə ürək dağlamaz!..
Şahın yarasından elə axdı qan,
Şirini oyatdı şirin yuxudan.
Gecələr eşqinə o, yanan Şirin,
Nay və ney səsinə oyanan Şirin!
Bir gör fələk necə oyun çıxartdı,
Şahın al qanıyla onu oyatdı.
Şirin yuxusundan hərasan qalxdı,
Yaralı quş kimi pərişan qalxdı.
Yataqdan örtüyü götürən zaman
Qan dəryası görüb, çəkdi əl-aman.
Gecənin qoynunda günəş axtardı,
Əfsus, qarşısında bir zülmət vardı.
Bir taxt gördü, şahı tacsız dayanmış,
Bir çırağ gördü ki, yağı talanmış.
Düşmənlər etmişdi xəznəyə şəbxun,
Ölmüşdü sərkərdə, sınımışdı qoşun.
Ağladı, o gecə bir matəm qurdu,
Sonra da yorulub ayağa durdu.
Gülabı, ənbəri müşkə qataraq,
Sürtdü o bədənə ürəyində dağ.
Gülabla, kafurla yudu tørtəmiz,
Elədi ağappaq, qansız, ləkəsiz.
Bir məclis düzəltdi, deyərdi hər kəs:
“Heç kəs belə məclis düzəldə bilməz”.
Kafurla, gülabla şahı yuyantək
Özünü də yudu tørtəmiz, qəşəng.
Bəzəndi özü də gəlinlər kimi,
Məftun eyləyirdi, baxsa, hər kimi...

ŞİRUYƏNİN ŞİRİNƏ SIFARIŞ GÖNDƏRMƏSİ

Şiruyə sevirdi çoxdan Şirini,
Kimsəyə açmırdı ancaq sirrini.
Şirinə gizlincə göndərdi xəbər
Ki: “Bir həftə dözsə, hər dərdi keçər.
İki həftəlik ay sonra gül kimi
Açılar bağımda, oxşar qəlbimi.
Eləyəyəm onu dövlətli, mallı,
Xosrovdan da artıq cahü cəlallı.
Zər, ipək səpərəm ayaqlarına,
Bütün xəzinəmi verərəm ona”.
Şirin bu sözləri birdən eşitcək,
Tündləşdi sirkətək, coşdu şirətək.
Al dilə tutaraq etdi onu ram,
İnandı Şirinə ölməli adam.
Sonra da Xosrovun bütün varını,
Təzə-köhnəsini, paltarlarını
Yoxsula, möhtaca payladı Şirin,
Ondan razı qaldı hər yoxsul, miskin...

XOSROVUN MƏQBƏRƏSİNDƏ ŞİRİNİN ÖZÜNÜ ÖLDÜRMƏSİ

Şirin yuxusundan ayıldı səhər,
Yeni təhlükədən verildi xəbər.
Həbəş qayıdarkən Həbəşistandan
Kafur qabı sındı yolda bu zaman.
Qaladan baxırdı bir zənci aya,
O güldü, girəkən ay bu qalaya.
“Bir tabut qurulsun! – Əmr etdi Şirin, –
Şahənşaha layiq, bəzəkli, zəngin!
Tutulsun o tabut gümüşə, zərə,
Çoxlu mirvariyyə, saysız gövhərə!”
Kəyan qaydasınca saxlayıb ayin,
Xosrovu qoydurdu tabuta Şirin.

O gün basdırmağa verildi qərar:
Səhərdən şəhidi dəfn etsin şahlar.
Cahangirlər olub piyadə yeksər,
Tabut dövrəsində səf çəkmişdilər.
Barbədin əlləri tutmurdu qələm,
Öz barmaqlarını etmişdi qələm.
Büzürgümid oldu ümitsiz artıq,
Söyüd yarpağıtək əsirdi yazıq.
Zəif, acı səslə edirdi fəryad:
Etdin könlümüzün evini bərbad?
Əcəm şahlarının dayağı hanı?
O kəskin qılıncı, bayrağı hanı?
Dünyanın Xosrovu nə oldu, heyhat!..
Hanı Kəsra, Pərviz, hanı o büsat?..
Köç başlayan zaman qarışar ara,
Tanınmaz nə Pərviz, nə Xosrov, Kəsra.
Kənzilər, qulamlar başaçıq, nalan,
Ortada sərvtək Şirin xuraman.
Sərxoş nərgizləri qara sürməli,
Təzə gəlin kimi xınalı əli.
Bir gövhər tənəsi sırğa yerində,
Saçının halqası çiyinlərində.
Bir örtüyü vardı sarı Nahidtek,
Əynində günəştək qırmızı ipək.
Tabutun dalınca sərməst gedirdi,
O fitnəni görənlər fəryad edirdi.
Qırmayıb Xosrovla olan ilqarı,
Xuraman gedirdi bütün yolları.
Hər görənlər deyirdi: “Şirin sevinir,
Əsla qəmgin deyil, o, fərəhlidir”.
Şiruyə deyirdi: yaxın bir zaman,
Şirin olar ona qəlbən mehriban.
Şirin sərxoş kimi yolu gedirdi,
Şah sərdabəsinə eləcə girdi.
Tabutu günbədə qoyub böyüklər,
Üz-üzə durdular sırada yer-yer.
Möbidlə danışib son vida üçün
Girdi məqbərənin içinə Şirin.

Qapını bağladı, qoy görməsinlər,
 Yanaşdı tabuta əlində xəncər.
 Götürdü örtüyü, tapdı yaranı,
 Əyildi bir dəfə öpdü yaranı.
 Yaranın yerini öyrənən pəri
 O yerdən döşünə vurdu xəncəri.
 Yatağı doldurdu isti, al qanı,
 Təzələdi şahda köhnə yaranı.
 Şahı qucaqlayıb düşdü yatağa
 Döş-döşə dayandı, dodaq-dodağa.
 Sonradan ucaltdı öz naləsini,
 Camaat eşitdi onun səsini:
 “Qovuşdu tənə tən, yetdi cana can,
 Aradan yox oldu işgəncə, hicran”.
 Xosrov məclisində yatan şəkərə,
 Xoş olsun bu şirin yuxu yüz kərə!
 Allaha xoş gələr hər mömin bəndə
 Bir dua edərsə bura gələndə.
 Desin: Tanrım, əfv et o aşıqləri,
 Bir cənnətə dönsün onların yeri!
 Alqış bu ölümə, əhsən Şirinə!
 Öldürən Şirinə, ölən Şirinə!
 Məhəbbət yolunda ölüm budur, bax,
 Canana belədir canı tapşırmaq.
 Bil ki, namərd olmaz hər qadın olan,
 Dərd çəkməyən kişi pisdür qadından.
 Çox gözəl arvad var, mərdlikdə bir şir,
 Çox ipək içində şirlər gizlənin.
 Zülmün yollarında bir toz ucaldı,
 Şümşada, nəsrinə vəlvələ saldı.
 Qəmin dəryasından bir bulud qalxdı,
 Dağlarda dağ kimi gur sellər axdı.
 Havanı, torpağı birləşdirərək
 Çöllərin üstündən keçdi sərt külək.
 Böyükler bu sirdən tutanda xəbər
 Başlarına vurub nalə çəkdilər.
 Çox sağ ol, ey dünya, ey dövrən, əhsən,
 Gəlini damada belə yetir sən!

Dünyada nə qədər rus var, zənci var,
Bundan daha yaxşı toy etməz onlar¹³⁴.
Bir taxta oturdu iki tacvər,
Məqbəri bağlayıb geri döndülər.
Məzarı tərək etdi o qəmli karvan,
Bu sözü yazdılar qayıdan zaman:
“Bu Şirindən başqa kimsə dünyada
Özünü bir kəsə etməmiş fəda..”.
Dünyaya güvənmə, bu sərt nakişi
Heç vəfa eyləməz, düzəltməz işi.
Hər nə vermişdirsə əvvəl insana
Geri alar bir-bir alçaq zamana.
Sənə yüz dəfəyə can versə, bir gün
Bir dəfədə alar, aparar bütün.
Mürəkkəb tilsimsən ayaq üstə sən,
Yıxılıb sınıncə, artıq bir heçsən.
Bu çənbər altında yaşayırkən biz,
Göstər, hansı boyun qalmış kəməndsiz?
Nə uçmaq mümkündür üstündə çənbər,
Nə onun bəndini açə bilərlər¹³⁵.
Bizlər bu çənbərdən necə qurtaraq,
Heç kəs açmamışdır, aşılmaz bu dağ.
Qorxulu torpaqdır, yaxşısı budur,
Torpağın zülmündən torpaqda otur.
İndi özümüzçün ağlayaq bir az,
Bir kimsə bizimçün belə ağlamaz...
Deyirlər, Əflatun hey səhər-axşam,
Göz yaşı tökərmiş, ağlarmış müdam.
Ondan soruşdular: “Nə ahü-zardır?”
Dedi: “Ağlayanın bir dərdi vardır.
Ağlayıram, çünki bu bədən, bu can
Çoxdan bir-birinə olub mehriban.
Bir gün qırılacaq bu aşinalıq,
Ona ağlayıram bu gün mən yazıq..”.
Bir yol gedəcəksən – sonsuz biyaban,
Azuqəsiz çıxma bu yola, aman!
Canın ayağıyla fələklərə qalx,
Torpaq zindanını torpağa burax.

Demə necə gedim fələklərə mən,
Özünü unutsan gedə bilərsən.
Ağıldan soruş ki, mən bu eyvana
Hansı yolla gedim, hansı sahmana?
Qoy göstəriş versin o ağılı sənə,
Sən də sanc bayrağı Kəyan qəsrinə.
Ağılı olsun sənə hər işdə rəhbər,
Hər şeyi ondan sor, o deyən yetər.
Ağıl deməyən söz bir xoş xəyaldır,
Qocalar yanında o söz vəbaldır.
Ağıl bir ayaqdır, təbiət zəncir,
Hər nəfəs suvantək zəncir yeyəndir.
Bu dəmir zənciri qırsa hər kəs,
Bu qızıl qalada məğlub edilməz.
Artıq darı yemə sən bu xırmandan,
Ona qənaət et, öz halına yan.
İsatək eşşəyi çıxar bir yerə,
Bir neçə xırmanı ver öküzlərə.
Susuzluqdan öldü nə qədər susuz,
Ona su göründü şoranlıqda duz.
Turşənglə təlxəyi seçməyən hacı
Öldü, tapılmadı dərdə əlacı¹³⁶.
Öküz bürcünə bax sən bir diqqətlə,
Yükünü yer kimi öküzlə yüklə.
Mənzilin öküzdür, olsan da Zöhrə,
Öküz üstündəsən getsən hər yerə¹³⁷.
Bir zindan evidir bu fələk – hasar,
Dövrəsində yatmış bir əjdaha var.
Qalmaq əjdahayla nəfəs-nəfəsə
Qəmginlik gətirər, əlbət, hər kəsə.
Əjdəhayla dostluq olmaz bu qədər,
Bəhmən kimi burda yaşadın, yetər.
Ölməkdən bəlkə də bir fayda olmaz,
Yeddi əjdahadan olarsan xilas.
Nə dözüb qalırsan bu viran kənddə,
Boynun zəncirdədir, ayağın bənddə.
Bir şey ki, öləndə düşməyə qalar,
Onu bəzəməyin nə mənası var?

Bu sel axınından qurtar hörmətlə,
İsaya ehtiram, eşşəyə sillə!
Yamanlıq etməkdən uzaq ol, uzaq,
Pisliyin əvəzi pislkdir ancaq.
Ağaca, quşlara dirilik verən
Göyərən nəbatı heç unutma sən.
Ağacı yıxanlar tez yıxırlarlar,
Ovçunun axırı dilənçi olar.
Bayrağını sal ki, azdır həyatın,
Cilovunu çək ki, axsaqdır atın.
Məzara qədərdir bütün bu dövlət,
Övlad, qadın, bu mülk, bu mal, bu qüdrət.
Səninçün qəmlənər bəlkə də hər kəs,
Lakin o, səninlə torpağa girməz.
Yaxşı bir şey görməz dostlardan ürək,
Hərəsi bir yolla üz döndərəcək.
Yuxulu, ya sərxoş, ya ölü, ya sağ,
Hər yerdə özünlə özünsən ancaq.
İşin tərsi budur: getdiyın zaman
Başqa bargahlara rast olacaqsın.
Yerdə qalsın bütün dünya malları,
Qaldır bayrağını göylərə sarı.
Sənə bu gün “dost, dost” deyən az deyil,
Sabah məhv edərlər onlar səni, bil.
At o qırıq neyi, ondan uzaq qaç,
Bu köhnə axsaqdan düyünləri aç!
Varlıq ki tezliklə məhv olacaqmış,
Onun var-yoxuna razı ol, alış!..
Ey ürək, yubanma, yoldaşlar gedir,
Yükünü tez bağla, bu qəflət nədir?
Bu həyat gəmisi məhkumdur batsın,
Gərək hər kəs yükü dəryaya atsın.
Bu dəryada qüسسə, qəm yada salma,
Cum dərinliklərinə, nəfəs də alma.
Göbəkədən dodağa dar bir boru var,
Yoxsa səsin yerdən göylərə qalxar.
Nə qədər sevimli olsa da bəşər,
Göylərə qalxsa da torpağa enər.

Yer çökər, daş sınar, keçər payız, yaz,
Bu dar mağarada bir kimsə qalmaz.
Şeytanlar ardınca gəzmə bu vaxtda,
Mələk ol, görünmə bu xeyməgahda.
O mərd adamlar ki, qoşar savaşa,
Can qayğısı çəkməz heç başdan-başa.
Can vermədən əvvəl hər kim ölərsə,
Can vermək əzabı yoxdur o şəxsə.
Həyatı sevməklə sanma qalarsan,
Nəfsini öldürsən, ölməz olarsan.
Çox bədən deyirdi: “Dəmirəm, dəmir”,
İndi torpaqdadır, heç bir şey demir.
Yerin sinəsini yarasan əgər,
İnsan bədənidir içi sərasər.
Nə oldu Firidun, Zöhhak və Cəmşid?
Hamı torpaqdadır, ey aqıl, eşit!
Bu qanlı torpaqda ciyərlərə bax!
Ölüm dəryasıdır sanki bu torpaq.
De, kimin ucaldı fil təntənəsi,
Dalınca gəlmədi: “Tez ol, köç” səsi?
Torpaqdan yaranan olursa torpaq,
Nə qəm, axır mənzil yoxluq olacaq.
Nə versə zəmanə alacaq geri,
Düşər bu torpağın yüksəlttikləri.
Gör necə məst edir dünya insanı,
Fələk tez əl çalır əcəl zamanı.
Nizami, sakit ol! Nə fayda vardır?
Bu qoca dünyanın qulağı kardır.
Şikayət eləyib vurma başına,
Gülüşdən pərdə çək bu göz yaşına.
Körpə ağac görsən, diqqətlə düşün,
Çarxımıxa yarayar, nəhayət, bir gün.
Zəmanə yetirsə bir gözəl çiçək,
Əmin ol, qəflətən yelə verəcək.
Alar verdiyini, heç arı yoxdur,
Bu alverdən başqa şüarı yoxdur.
Bu doqquz şüşənin cinayətini
Daşa çal, parçala rəzalətini.

Onda ayağını şüşə kəsərək,
Qalsın gərdişindən bəlkə bu fələk.
Dünya bir dolaşmaq dünyüdür, dünyın,
Ondan uzaqlaş get, azalsın yükün.
Özündən keç, bil ki, bu dörd ünsürlə,
Yeddi dəmir bənddən çıxmazsan çölə.
Daşdan, pələncdandır xaraba dünya,
Hava könüllərdə, gil ayaqlarda.
Bu daşda, bu gildə yaşayan aqıl
Daş üstə daş qoymaz, gil üstünə gil.
İbrət gözüylə bax sən bu əsərə,
Özünü uydurma əfsanələrə.
Oxu bu dastanı qəlbində kədər,
O gözəl Şirinçün ağla bir qədər.
Çünki tez tərək etdi o bu aləmi,
Cavanlıqda soldu qızılgül kimi.
Qırpaq bütüm tək ox kimi süzdü,
Afaq sevgilimin sanki özüydü.
O, Dərbənd şahının bir töhfəsiydi,
Saf, ağıllı, gözəl gül qönçəsiydi.
Dəmir bir zirehdə əynində paltar,
Əynində donu var köynəkdən də dar.
Əğyara qəzəbli, mənə mehriban,
Könül yoldaşımı o nazlı canan.
Türklərtək olmuşdu bir köçə möhtac,
Türklərtək elədi yurdumu tarac.
O türküm getdisə bir gün çadırdan,
Saxla türkdədəmi sən, ey Yaradan!

OĞLUM MƏHƏMMƏDƏ NƏSİHƏT

Yeddi yaşlı balam, gözümün nuru!
Dilimin əzbəri, qəlbim süruru.
Ruzi verdi sənə o Pərvərdigar,
Üstündə mənim yox, onun adı var.
Bu hilal dövründə gül, eyləmə qəm,
Bir neçə gün elə mən də gülmüşəm.

Bədr olan zamanda gözəl hilalın,
Nur saçacaq göyə sənin camalın.
Bilik kəsb etməklə dünyanı qazan,
Əsmanı oxu ki, mənə alasan.
Qaç o sözlərdən ki, mənasız, boşdur,
İlahi elmlər öyrənmək xoşdur.
Elə namuslu ol, desin hər görən:
“Ağıllı oğluna, Nizami, əhsən!”

XOSROV SƏLTƏNƏTİNİN DAĞILMASININ SƏBƏBLƏRİ

Gecələr yatmayıb söz deyən kişi,
Dedi: “Belə əydi Xosrovun işi:
Bir gecə Ay yerə gümüş töküdü,
Xosrov Mustafanı yuxuda gördü¹³⁸.
Bir ərəb atında, açıq qaşları,
Dörd yana düşmüşdü kəmənd saçları.
Yumşaqlıqla dedi: “Ey comərd, gəl sən,
İslamı qəbul et, qayıt küfrdən”.
“Başımı, – söylədi Xosrov, – kəssələr,
Dönmərəm yolundan ölənə qədər”.
Atlı ona baxdı, bir qədər durdu,
Gedəndə Xosrova bir qamçı vurdu.
Xosrov tez ayıldı hövlnak, sərsəm,
Bir zülmət göründü gözünə aləm.
Xəstələndi üç ay Xosrov qorxudan,
Gecələr yatmadı qəlbə həyəcan.
İztirablarından bir gün qızaraq
Şirini çağırıb dedi: “Gedək, qalx!
Xəznələri gəzək, görək dövləti,
Bəlkə də qəlbimin keçə möhnəti.
Ud, ənbər, cavahir, qumaş və ipək, –
Nə var xəznəmizdə bunlardan görək,
Yoxsullara verək cavahirlərdən,
Könlümüz şad olsun, ürəyimiz şən”.
Bərabər getdilər xəznəyə o gün,

Doluydu xəznələr daş-qaşla bütün.
Keyxosrovdan qalma sandıqlar vardı,
Onları zəncirlə bağlamışlardı.
Xəznəsi vardı ki, düz qırx otaqlı,
Tək biri açıqdı, onusa bağlı.
Gəzib xəznələri əllərində şam,
Açıqda olanı gördülər tamam.
Dəftərdən bilinər bağlı olanlar,
Deyə əmr etdilər, gəldi xəznədar.
Açarı, yazını verdi o qoçaq,
Cavahir yükündən inlədi torpaq.
Şah gizlin xəznəni gördüyü anda,
Bütün açarlara baxan zamanda,
Qızıldan balaca bir açar gördü,
Rövnəqindən şamtək nur tökülürdü.
Şah soruşdu: “Söylə, qoca xəznədar!
Hansı qapınıdır bu qızıl açar?”
Qoca gizlin yeri verəndə nişan,
Şah əmr etdi: “Qazın, olsun qoy əyan!”
Əmri icra oldu, qazıldı torpaq,
Orda qart daşlardan göründü bir tağ.
O tağın altında bir mərmər sandıq,
Ağzında qıfılı, xalis zər sandıq.
Şahın buyruğuyla onu açdılar,
Çıxartdılar çölə içində nə var.
O sandıqdan çıxdı tilsimli gümüş,
Qızıl lövhələrlə üstü örtülmüş.
Ağ lövhə üstündə bir qızıl yazı,
Anlamaq çətindi belə ecazı.
Onu oxumaqçün gəldi bir qoca,
Şah heyrət edirdi o oxuduqca.
Oxudu lövhəni, qurtardı işi,
Belə izah verdi o müdrik kişi:
“Ərdəşir Babəkan adlı şah vardı,
Müdrik adamlara o, səhriyardı.
Fələyin sirrindən vardı xəbəri,
Bilərdi ən çətin bilməcələri.
Bilmişdi bu sirri yeddi ulduzdan,

Ki, dünya dövr edər, gələr bir zaman,
Lövhədəki kimi üzündə vüqar,
Ərəb ölkəsindən bir adam çıxar.
Rəftarı xoş, igid, özü sözbilən,
Yolu düz, sözü düz, almaçıq, şən.
Möcüzlə ulduzdar ona baş əyər,
Odur bu dünyada axır peyğəmbər.
Onun şəriəti üstün gələrək
Bütün millətlərə yol göstərəcək.
Hər ağıllı ona iman gətirər,
Hər kim qarşı çıxsın, ziyan gətirər”.
Şahənşah baxınca birdən surətə,
Ürəyi titrədi, düşdü heyrətə.
Dedi: “O atlıdır haman bu şəkil,
Yuxuma gələndir, başqası deyil”.
Şahın bədənində qaynadı qanı.
Dəhşətdən az qaldı lap çıxsın canı.
Qasidlərə dedi: “Belə adamı,
Sizdən görən varmı?” Səsləndi hamı:
“Ürəyə göz verən, gözlərə də nur,
Bu gördüyün şəkil, əlbəttə, odur.
Məkkəyə gəlincə o pak peyğəmbər,
Məkkənin torpağı olmuşdur ənbər.
Adı Məhəmməddir, Quran – dəlili,
Dünya qıfılına açardır dili”.
Padşah o xəznədən pərişan çıxdı,
Gördüyü bu tilsim qəlbini sıxdı.
Şahın əhvalını görəndə Şirin,
Ürəyi odlandı, ah çəkdi dərin,
Dedi: “Ey ağılda, cürətdə hər an,
Keyqubad təxtinin bəzəyi olan.
Surəti tilsimdə çəkilməmiş o kəs,
O yazılmış sözlər deyildir əbəs.
Ağıllı adamlar rəsəd quraraq,
Tapdılar bu işi neçə il qabaq.
Kəramət sahibi, böyük peyğəmbər
Bu gizli tilsimdə verilmiş xəbər.
Allah tərəfindən var onda höccət,

Bu höccət dininə verir şəhadət.
Bu ayın, bu təriq boş şeydir məgər?
O böyük nəbiyə kim üstün gələr?
Şah eyləsə onun dininə rəğbət,
Çör-çöp belə qalmaz yolunda, əlbət!
Qurtarar Allahın hər cəzasından,
Əbədi iqbala çatar o insan.
Dünyada həmişə yaxşı ad alar,
Şahlıq da nəslində əbədi qalar”.
Şah dedi Şirinə: “Doğru deyirsən,
Onun təsirini hiss edirəm mən.
Ancaq xəlv edəndən Yaradan bizi,
Babalarım seçib bu dinimizi.
Nə sayaq əl çəkim baba dinindən?
Keçmiş padşahlardan utanıram mən.
Ürəyim istəyir, bəxtim olmur yar,
Xoşbəxtdir taleyi huşyar olanlar!”
O zaman ki, tale hökmünə ramdı,
Məğribdə, Məşriqdə gəzirdi adı.
Bu zaman əlində kəskin dəlillər,
Yayırdı dinini bizim peyğəmbər.
Bəzən əbasına sarırdı ayı,
Bəzən ortasından yarırdı ayı.
Bəzən dindirirdi yerdən qart daşı,
Bəzən daş olurdu onun sirdaşı.
Olmuşdu cəlalı dağlardan yüksək,
Adı bürümüşdü cahanı yeltək.
Səxası önündə xəznələr kimi,
Xəznə bəxş edirdi onun nəsimi.
İslama dəvətlə xalqa cam verir,
Bütün ölkələrə bir peyğam verir.
Əmr etdi ki, düzlük ətri yayılsın,
Hər kəsin adına məktub yazılsın.
Xəttilə bəzəndi həbəş camalı,
Nöqtəsi olmuşdu əcəmin xalı.
Nəcəşi nəqşinə bir gün son verdi¹³⁹,
Sonra da Xosrova məktub göndərdi.

PEYĞƏMBƏRİN XOSROVA MƏKTUB YAZMASI

“Varlığı xəlq edən böyük Yaradan,
Məkansızdır, onsuz deyil bir məkan.
Başlanğıcı yoxdur – elə qədimdir,
Nəhayəti yoxdur – elə əzimdir.
Bütün mövcudatı yaradan odur,
Onun vücudundan yaranıb bu nur.
Onun tərifindən tikilər dodaq,
Ağıl nəfəs çəksə, susar yanaraq.
Cəhənnəmə töksə zahidi bütün,
Hökmü dəyişməzdir, buyruğu üstün.
Könlü qəmli olan bir günahkarı
Behiştə göndərsə var ixtiyarı.
Səbəb səbəb deyil Allahlığına,
Almaq da, vermək də yaraşır ona.
FİL taclını edər milçək əsiri,
Qarincaya verər bir peyğəmbəri.
Simurğu alçaldar: “Yerə en!” deyər,
Ordunu tapşırar bir pərvanəyə.
Odur sitayişin düzgün ünvanı,
Tanımaq istəsən, bir onu tanı!
Onun adı yoxsa, at o sözləri,
Bir yerdə o yoxsa, dön ordan geri.
Allahın yolunda qibləgah odur,
Nə mənada olsa, yenə şah odur.
Qüdrət qəzanındır, bunu anla sən,
Sən əməl edənsən, Tanrı əmr edən.
Allah ola bilməz heç bir pərəstar,
Allahlığa yalnız bir Allah yarar.
Eşit, Xosrov adlı ey aciz bəndə!
Yüz camlı Keyxosrov olsan, bil, sən də,
Məxluqsan, nəhayət, bir gün ölərsən,
Yaxa qurtarmazsan ölüm əlindən.
Şahlıq qurtarsaydı ölümdən, inan,
Çoxu dəm vurardı allahlığından.

Kim bilir bir ovuc məhbus torpağın,
Başında nələr var hey yığın-yığın...
Lovğalanma, xudbin kor dolanır, bil,
Rəbbi gör, xudbinlik bir hünər deyil.
Sən kimisi çoxdur hesabda, anla,
Heçə bərabərsən bu iddianla.
Yaradılışda sən toz bil bu yeri,
Düşərgədir onun düz dördde biri.
O dördde birdən də İraq bəhərdir,
Burda da Mədain kiçik şəhərdir.
O şəhərdə vardır hər cürə adam,
Sən o yatmışlardan birisən, ey xam!
Yaranmışlara bax düşüncənlə bir,
Gör qədrin nədədir, hüdudun nədir?
Allah böyüklüyü qarşısında, bax,
Bütün yaranmışlar bir heçdir ancaq.
Bu dünya ki, belə puç olacaqdır,
Allahlıq istəmək ona nahaqdır.
Bil dünyanın vardır bir yaradanı –
Nə yerə möhtacdır, nə var məkanı.
Onun buyruğuyla yüksəldi bəşər,
Məni də bəşərə etdi peyğəmbər.
Boşla, nə gərəkdir atəşə səcdə,
Cəhənnəmi tərək et, bir bax behiştə!
Seyr et tovuzlartək bu gözəl bağı,
Tərək et pərvanətək bu odlu dağı.
Atəşpərəst olma, orda tüstü var,
O da arxalanan Nəmrud sayılar.
Bu yaxşı deyil ki, odda qalmısan,
Oddan qurtarmaqçün sən ol müsəlman”.

Məktub qurtaranda, məktubu yazan,
Məhəmməd adını göstərdi ünvan.
Cəld gedən qasidə verib məktubu,
Dedi tez çatdırsın Pərvizə onu.
Qasid yetirəndə şaha fərmanı,
Hirsindən qaynadı Xosrovun qanı.
Yazılmış hər sözdən şah qovrulurdu,
Əfşun çəkmiş kimi xumar olurdu.

Nizətək qalxmışdı hirsdən saçları,
Atəş yağdırırdı hər bir damarı.
Çıxanda nəbinin adı qarşıya,
Sanki quduz tutmuş rast gəldi suya.
Gözləri sataşdı bu qorxunc sözə:
“Yetsin Məhəmməddən Xosrov Pərvizə”.
Şahlıq qüruruyla yolundan azdı,
Dedi: “Cürət edib kim bunu yazdı?
Kimin hünəri var bu qüdrətimlə
Adımın üstündən ad yazsın belə”.
Üzü atəşgahdı sanki közərmiş,
Hirsdən pis düşündü, gördü çox pis iş.
O boyun sındıran məktubu cırdı,
O, məktubu deyil, öz möhrün qırdı.
Qasid bu acığı gördüyü zaman,
Tələsdi ki, getsin onun yanından.
Görcək tüstüləyir o atəş hədə, r
Agahlar şamına yetirdi xəbər.
O şam bu xəbərdən qeyzə gələrək
Bəddua uçurtdu pərvanələrtək.
O duadan sındı Kəsranın tağı,
Xosrovun başından düşdü papağı.
Mustafa dininin möcüzəsindən
Məhv oldu Pərvizin şahlığı birdən.
Taxtını altından götürdü fələk,
Oğlu qılınc çəkdi ona düşməntək.
Bir gurultu tutdu dərəni, dağı,
Xosrov eyvanının dağıldı tağı.
Dəclədə dəmirdən bir körpü vardı,
Coşğun sellər gəlib onu apardı.
Qaynar səmum yeli hər yeri aldı,
Axırda nə Gülgün, nə Şəbdiz qaldı.
Ziqar davasında sındı qoşunu,
Göyərçinlər çaldı ovçu quşunu.
Bir ağaclı kişi girdi içəri,
Ağacı sındırıb qayıtdı geri.
Xosrova söylədi: “Polad əlimlə
Dinini sındırıb atıram belə”.

Böyük Məhəmmədin möcüzəsindən
Belə ibrətləri çox oldu görən.
Bir çox daşqəlblilər bunları görüb,
İmana gəlmədi ibrət götürüb.
Din şamı tüstüsüz olsa da, zinhar,
Şamın kor gözlərə nə faydası var?
Cəməsid, Firiduna bir qələm çəkən
Böyük peyğəmbərə əhsən, yüz əhsən!
Əhsən o qüdrətə, qorxub tacından
Bir qul olur ona hər taclı insan.
O yeddi tayfada gözəl, uludur,
Aydan balıqadək onun quludur¹⁴⁰.
Əhsən belə aya, yatırkən yerdə,
Nuru şəfəq saçır uca göylərdə.
Sirlərə məhrəmdir, ona min əhsən!
Əsil söz ondadır qiyamətəcən.
Əhsən o sultana, mətin dayanır,
Onun torpağından gözlər nurlanır.
Səhər beş növbəti sancdı o yerə,
Axsamsa dörd balınc qoydu göylərə.

PEYĞƏMBƏRİN MERACI

Gecə tərək eləyib fani dünyanı,
Görməyə getmişdi Ümmi-Hanini¹⁴¹.
Özünü Cəbrail göydən yetirdi,
İldırımtək nurdan Buraq gətirdi¹⁴².
Təzə bağ kimiydi bu at bəzəkdən,
Budu dağ görməmiş, başı da yüyən.
Neysan yağıştək inci səpirdi,
Yel deyil, yeldən də iti gedirdi.
Dəryatək yəhərin eləyib dürdən,
Qayığı uzaqdır hər təsəvvürdən.
Bel güclü, nal ağır, ayaqlar qıvracaq,
Gözlər iti görən, özü qaçaraq,
Cəbrail keçərək yeddi fələyi,

Şahənşaha bir at verdi, yel təki.
 Mədinədən quştək uçdu peyğəmbər
 Əqsa məscidinin sonuna qədər.
 İstədi nəbilər olsun qibləsi,
 Qiblə etdi bunu onlar cümləsi.
 Əvvəl yol göstərdi o nəbilərə,
 Sonra haqq yolunda çıxdı səfərə.
 Könül xəyal kimi düşmədən dara,
 Mələklər yurdundan çıxdı kənara.
 Behişt yeli kimi girdab içindən
 Qütbün sahibinə yetişdi birdən.
 Fələk Əqrəbinin bağrını sökdü,
 Əsədin üzünə əlini çəkdi¹⁴³.
 Samanını çəkdi kəhkəşan gücü,
 Doğrandı arpatək san Cövza bürcü.
 Qövsü başdan-başa tilsimə saldı,
 Xoşbəxtliyi çəkmək Mizana qaldı.
 Rəhimini sardı o, dörd qarının,
 Qurtardı heyzindən göy qızlarının¹⁴⁴!
 Müştəri yüksəklik tacını tapdı,
 Günəş üzüyünü əlindən qapdı.
 Göydə qovmaq üçün şeytanları da,
 Kəbədən o bir ox verdi Cövzaya.
 Yusiftək Dəlvdən bir şərbət içdi,
 Yunis kimi Hutda duracaq seçdi¹⁴⁵.
 Rikabında katib Sürəyya qaldı,
 Sərhəng həmayilin çiyinə saldı¹⁴⁶.
 Altda Nəsri-Tair qanad çalırdı,
 Bir Nəsri-Vaqetək geri qalırdı.
 Onu oxşamazdı o reyhan, o bağ,
 Gözünə vurmuşdu o, möhri-mazağ¹⁴⁷,
 O yaşıl meydandan çıxdığı zaman
 Atını sürürdü hey səhralardan.
 Onun sürətindən göydə mələklər
 Qol-qanad saldılar hey birər-birər.
 Arxada qoyaraq Cəbraili də,
 At sürüb keçmişdi Mikaili də.

İsrafil qanadı üstünə aldı,
Rəfrəf xanəsinə tərəf ucaldı.
Rəfrəfdən Tubaya vurdu ələmi,
Ordan da Sidrəyə qoydu qədəmi¹⁴⁸.
Çöldən-çölə doğru sürür rəxşini,
Oxuyurdu göyün zəngin nəqşini.
Qat-qat asımanı aşıb keçirkən
Ərşin tərəsinə yetişdi birdən.
Kainat üstündən at sıçradaraq,
Ta qabi-qövseyinə sancdı bir bayraq.
Cəhətlər üzündən niqabı atdı,
Məkan pərdəsini dartıb qopartdı.
Üzündən pərdəni qaldırdı o zat,
Canlandı gözündə sonsuz kainat.
Məhəmməd görüncə məkansız məkan,
Aşikara çıxdı nişansız nişan.
Dünya Allahını görərkən gözü,
Allah kəlamını dinlədi özü.
Hər üzvünə yeni bir qüvvət çatdı,
Ürəyi hər tükdən bir göz yaratdı.
Gözü ürəyində, qəlbi gözündə,
Heyrətdi duyulan onun üzündə.
Xitab olundu: Ey dərgah istəyi,
Söylə, ürəyinin nədir diləyi!
Gərəm sarayıydı o yer, nəhayət,
Məhəmməd Allahdan istədi rəhmət.
Ümmət günahıyçın dua eylədi,
Allah: “İstəyini bəxş etdim!” dedi.
Kəramət xələti alıb geyindi,
İxlas xəznəsiylə geriyə döndü.
Bir güldü, sərv oldu, qayıtdı geri,
Hilalkən bədr olub, bitdi səfəri.
Bu səfərlə etdi məxluqu dilşad,
Qorxunc cəhənnəmdən eylədi azad.
Bizdən ömür boyu qoy o nazənin
Daima eşitsin alqış, afərin!

NƏSİHƏT VƏ SON SÖZ

Nizami, nə qədər səndə can durur,
Daim aşağı düş, istəyim budur!
Dənizdə bəslənən inciyə bir bax,
Düşdüyüçün çıxar başlara ancaq.
Dən kimi düş yerə, başın ucalsın,
Sümbül kimi olma – yel yerə salsın.
Bədxislət fələklə elə müdara,
Hümmətlə get, ömür azdır aşkara.
Zəhərlisə hava, tozlara qatlaş,
Dərmanın yoxdursa, dərd ilə uzlaş.
Ruzgarın təbibisi əfsun satandır,
Odur əynindəki yüz rəng kətanıdır.
Cah bir nəştər vurur “dərmandır” deyər,
Səfərlər üçün turşu düzər süfrəyə.
Qulağı çərtməkdir başın dərmanı,
Dəmləməyəndir Səyavuş qanı¹⁴⁹.
Belə bir məlhəmlə bağlanmaz yara,
Bu dərman kar etməz azarlılara.
Uşaq tək barmaq əm bu beşikdə sən,
Süd, bal hazırlayıb öz bədəninə.
Şad olmağı öyrən əncirdən ancaq,
Həm uşaq, həm əmcək, həm də süddür, bax!
Dünya bir şahmatdır, unutma bunu,
İkicə top ilə udar oyunu.
Qorxulu oyunda, heyf olsun sənə,
Üzünü qoyarsan torpaq üzünə.
Bu çadır içində bağlı qalmısan,
Nolar bu iplərdən boyun açasan?
Ayağını bu dar çəkmədən çıxar,
Dar başmaq geyinən tez çolaq olar,
Yola düş, çatarsan bir gün mənzilə,
Zənn et ki, bu kəndi görmədin belə.
Əgər bir eyşi var, yüz də dərdi var,
Bir gülü dərəndə yüz tikan qopar.

Turş və acı keçdi gənlik günləri,
Səfra, sevda dolu ömrün səhəri.
Yaşayış vaxtında xəstə haldayıq,
Çünki vəhşi qurdla bir çuvaldayıq¹⁵⁰.
Yüz nisgil dağıyla bir gün ölürkən
Canavardan qurda töhfə gedərsən.
Keçib getdiyimiz vilayətə bax,
Vilayət deyil bu, zindandır ancaq.
İstidən od kimi qızıışan zaman
Qəlb təsəlli alır qar soyuğundan.
Bircə tük qar yağdı, qaçaraq yenə
Bürünürük qalın heyvan tükünə.
Belə bir ayaqla qaçarlarmı heç?
Belə bir qanadla uçarlarmı heç?
Zalımlıq edirik bu halda yenə,
Əhsən biztək zəif zalım silkinə!
Qarışqaya belə zülm edən nəfər
Zülmünə ilandan bir əvəz görər.
Yol keçirdim, gördüm balaca bir quş
Qarışqa ovuyçun pusquya durmuş.
Ovunu boğazdan keçirməmişkən
Ayrı quş ovladı özünü birdən.
Bəla görəcəksən pislik etdinsə,
Əvəz verəcəkdir dünya hər kəsə.
Ədalət aynası – böyük asiman
Səndən gördüyünü əks edər hər an.
Bəlli bir şeydir ki, pislik edənlər
Öz işindən özü çəkəcək zərər.
Eşitməmişsənmi bu məşhur sözü:
“Hər kim quyu qazsa, düşəcək özü”.
Sanma bu yer, bu göy boş bir saraydır,
Onların mötəbər sahibi vardır.
Dənizdə, ya dağda görmədən xələf,
Ya bir dürr gizlənmiş, ya qiymətli ləl.
İbrət gözlərimiz olarsa tələf,
Nə bilək bu güldür, ya da bir ələf?
Ağıl tutiyası olan kimsələr

İsatək hər kökdə bir dərman görər.
Tutaq, sən vücudun bir əttarısan,
Axır yanacaqsan bir ud da olsan.
Səndə Calinusun elmi də olsa,
Ölürkən dönərsən bir Calinusa.
Madam ki, mütləqə ölümdür son yol,
İstər Əflatun ol, istərsə kürd ol.
Bu xoş nəsihəti yada salaq gəl,
Bir dəfə ölək biz ölməzdən əvvəl.
İbrətlə göz yuman o tutiyə bax,
Qəfəsdən “ölərək” qurtardı ancaq¹⁵¹.
And içib Yusiftək, dost olsan da, bil,
Sərt tüklü qurd səndən əl çəkən deyil.
Ləbbadəni elə öküzə bağlar,
Bir gözün güləndə, o biri ağlar.
Sən necə bilirsən, bu tilsimli yol
Səndə can qoyarmı? Yox, yox, əmin ol!
Nə qədər su töküb bir şüşədən sən
Xəlbirlə torpağı ələyəcəksən?
Bu doqquz mətbəxdə dörd ünsür axır,
Həmişəlik belə qalmayacaqdır.
Bir vaxt olacaq ki, yetəcək son gün,
Gizlinlər zahirə çıxacaq bütün.
Görməzsən tozunu bu zamanənin,
Yalnız öz tozunu görərsən yəqin.
Götür öz ruzunu bu dünyadan sən,
Orda ələf yoxdur, sədəf görərsən.
Bu qara sədəfə diqqət verirkən
Çox məna dürrünə rast gələcəksən¹⁵².
Burda ürək açan min pərdə vardır,
Nəvası tərtəzə, xoş mahnılardır.
Köhnələr söz dedi, nöqsansız, təmiz,
Mirvari deşdilər nadir, ləkəsiz.
Zəmanə keçdikcə toz qonar yəqin
Saraldar üzünü hər mirvarinin.
Köhnə söz – bəzənmiş qoca qarıdır,
Yeni söz təravət, qüvvət barıdır.

Demirəm ki, köhnə zərin dəyəri
Yeni zərinkindən qalır çox geri.
Deyirəm ki, dövran dəyişəndə bəs
Dəqyanus pulu bir arpaya dəyməz¹⁵³.
Beş yüz yetmiş altı keçdi hicrətdən,
Belə xal görmədim gözəllərdə mən.
Bildim hər məkanda məni sevən var,
Hər kəs qucağında bir gəlin saxlar.
Öz can tilsimimi mən də doğradım,
Ondan hər beytimə nişan bağladım.
Dedim: “Məni görmək istəsə hər kim,
Beytimdə görünər ona surətim.
Mən məhv olub getsəm, örnəyimdir bu,
Yusif kimi itsəm, köynəyimdir bu¹⁵⁴.
Örtsə də gözəlin torpaq üzünü
Ürəklərdən silməz onun sözünü.
Bütün örtülmüşlər bizə zahirdir,
Xızr adını çəkdi, Xızr hazırdır.
Şeiri oxunanda bu Nizaminin
Özü də hər sözdə görünər yəqin.
Gizlənilib özünü verməzmi nişan
Sənə hər beytində bir sırr danışan?
Yüz il sonra sorsan bəs o hardadır?
Hər beyti səslənər: “Burda, burdadır!”
İpəkqurdu kimi sənətimlə mən,
Aləmi bəzərəm can şirəsindən.
Ağzımdan bişməmiş bir söz çıxarsam,
Əmdiyim halal süd qoy olsun haram.
Bir xəznə tapmasam, gecə yatmaram,
Açıqdır xəznəmin qapısı tamam.
Münbit torpaq kimi bəsləyib hər an
Bir xəznə verərəm bircə arpadan.
Əvvəl bir dən yesəm, biçin zamanı
Dənlə dolduraram böyük xırmanı.
O torpağa əhsən və afərinlər –
Bir ovuc dən yeyib, bir xəznə verər!

PAXILLARI MƏZƏMMƏT

Etsə Nizamiyə paxıllıq hər kəs,
Nəmsiz bir göz görsün, ahsız bir nəfəs,
Gecə gəl, gör necə qazıram mädən,
Mädən yox, bəlkə də can qazıram mən.
Ağzımdan dürr kimi çıxan hər sözçün
Dürrünü verərəm şirin ömrümün.
Ələ gətirməkçün bir şəbcırağı,
Yaxıb yandıraram beyni, dodağı.
Şah xəznədarına mən göndərəntək
Əvəz, arpa versin üzr istəyərek.
Tanrım, pusquda çox iradçılar var,
Hasar çək, sözümü görməsin onlar.
Söz yaxşı da olar, yaman da, bir bax,
Kim yaxşı istəməz, mümkünmü ancaq?
Hər kəs söz mülkündən pay almış bilər,
Qəribə səpkili olmuş bu sözlər.
Qəribi incitmə, bir şirsən əgər,
İtlər qəriblərə düşmən kəsilər.
Sudan və palçıqdan yaranan kəslər,
Qorxuda bilərdi Günəşi mægər?
Qılıncıyla gəldi çox məni danan,
Şamını söndürdü məni vurarkan.
Dilləri bir qarış çox inkarçılar
Aciz qalıb verdi susmağa qərar.
Kim İsatək ədəb dizi çökdürüb,
Əvəzində qazanc bir eşşək görüb.
Bir şam yandırsa da hər ulduz məndən,
Günəşliyi yoxdur məndən öyrənən.
Hər zərrə yolumun üstünə gəldi,
Nurumdan pay alıb yüz qat yüksəldi.
Çox daş öz ağzını kasama vurdu,
Almasıma dəycək bir dürr olurdu.
Dağlar kimi məndən suları alan
Üzümə səpərsə, içərəm, inan.

Buludtək bəhrimdən bəzənir əğyar,
Məndən oğurlayıb, mənə satırlar.
Məndə səbrə bax ki, qulumu görcək,
Ona kölə kimi çəkirəm yedək.
Naşının sazını köklərəm bəzən,
“Tərlansan” deyirəm bir sərçəyə mən.
Qəşəng göz görürəm qarğada ancaq,
Pis şeyə də sözüm əhsən olacaq.
Bir qulağım mənim eşidir pis söz,
O biri deyir ki, itaət et, döz.
Varlıq çıraqımı güclü küləkdən,
Belə ustalıqla qoruyuram mən.
Hansı bir ölkədə yansa bir çıraq,
Hər bir qanacaqlı tökər ona yağ.
Burda ənbər iyli nur saçsa bir şam,
Kafur üfürərlər ona, bil, müdam.
Şəkər əvəzinə dadılır zəhər,
Hər sözün ardınca gəlir söyüşlər.
Ətəyimdən tökdüm dürrü dəniztək,
Tənə daşlarından sinəm oldu təng.
Dürr alandan sonra zəngin dənizdən
Ona daş atandır mənə tən edən.
Xalqın ağzı olmuş dilimdən şirin,
Mənim ağzım olmuş bir zəhər təkin.
Dəyirman işlədən bir öküzəm mən,
Axtardığım dəndir, üyütduyüm dən.
Mən bir şimşəyəm ki, gülüb buludda,
Su içində ikən məhv olar odda.
İlandan dad etmə, ey xəznə ürək!
İlansız olarmı xəznə, de görək?
Tovuzlar behiştədən çıxanda kənar,
Qarıçı olarlar orda ilanlar.
İlanla tovuzun bir ağası var,
Odur, hər ikisi xallı olurlar.
Atası bir hindli, anası türkkən,
İki irqdən doğmuş ikdişə bax sən.
Bir misdir örtülmüş kimiya ilə,

Yox, yox, bir xəzinədir, əjdaha ilə.
Bir gövhər atmışam dənizə, uzaq,
Qoymuşam xaç üstə bir yanar çıraq.
Sən o dürrü qaldır, dəryanı tərək et,
Xaçı yalqız burax, çırağı al, get!
Çox da odpərəstlik bunda əyandır,
Bu sözlər mütləqə yoğrulmuş qandır.
Bakir gəlinə bax, üzdə duvağı,
Tövhidlə bağlanmış başı, ayağı¹⁵⁵.
Nə səhvim vardırsa, əfv et, İlahi,
Özün bağışlarsan hər bir günahı.

ŞAHI MƏDH VƏ KİTABIN SONU

Sehrlər doğuran dərin düşüncə
Gözəl gəlinimə bəzək verincə
Mənə təbrik gəldi hər aqıl kəsdən,
“Əqlin yolu birdir” xatırladım mən.
Başladım bəxtimdən giley-güzara,
Dedim bu gün hara, cavanlıq hara.
Çoxlu ox atdığım zamanlar keçdi,
Heç biri hədəfə düz dəyməmişdi.
Lakin bilirdim ki, gələr bir zaman
Alıcısız qalmaz heç gövhərsatan.
Belə beşikdə ki, olmuş zərnigar,
Pərdəsi dalında ay yox, günəş var.
O qədər sevdilər, alqışlayaraq
Göyə yüksəltdilər başını, bir bax!
Vəd etdilər mənə çoxlu mülk-mal,
İnanmaq mənimçün olmuşdu mahal.
Çindən kəsilməmiş gələn parçalar,
Müşk iyindən başqa görməmiş qubar.
Şaha layiq atlar qızıl cilovlu,
Kəyani bəzəklə boynu dopdolu.
Xəznə alacaqdım hüzurda hədsiz,
On nəfərdən çox qul, beşdən çox kəviz.

Gör işim gül kimi necə tez soldu,
Necə atım çolaq, yüküm xar oldu.
Əsərimi alan doydu ömürdən,
Getdi zəmisini biçməmiş birdən.
“Əfsus, əfsus” deyib bu zülmə, durdum,
Özümə şam kimi bir yara vurdum.
Qəflətən bir qasid məktub gətirdi,
Mənə salam verdi, salam yetirdi.
Dedi: “Tez bir aylıq yola ol hazır,
Otuz ağaclıqda şah qurub çadır.
Səni bir neçə gün görmək istəyir,
Fürsəti fövt etmə, göstər bir tədbir”.
Bir kağız göstərib dedi: “Al, şahdan
Sənin dövətinə yazılıb fərman”.
Məktubu başıma tərəf apardım,
Üç yerindən öpüb, möhrü qopardım.
Xilas oldu onu oxuyan zaman,
Açarım dəmirdən, dəmirim daşdan.
Şahın qulluğuna getməkçün durdum,
Atın yəhərinə qalxıb oturdum.
Sürdüm çölə tərəf tələsik atı,
Dağlar, çöllər aşdım, açıb qanadı.
Yürüşdə qoymuşdum maralı geri,
Çatmazdı quşlardan mənə heç biri.
Təbim də açmışdı yollarda qanad,
Məndən oynaq idi altımdakı at.
Gedirdim qələmtək səcdə edərək,
Başımla süpürüb yeri pərgartək.
Görürdüm gəlincə hər mənzilə mən,
Şahın dövlətinə min dua edən.
Hər çeşmə başında içib təzə su,
Təzə dua etdim şaha, doğrusu.
Hər dağdan, hər çaydan keçib gedirkən,
Bir peyğam alırdım şahın lütfündən.
Getdiyim hər qədəm ürək açırdı,
Keçdiyim torpaqlar ənbər saçırdı.
Yolun əziyyəti sona çatırkən,

Şahın büsatına çatıb, oldum şən.
Qapıçı girərək, dedi: “Cahangir,
Dəniz sahilinə çeşmə gəlmişdir”.
Şah sevindi, üzü şamtək nurlandı,
Sanki pərvanəsi odlara yandı.
Şəmsəddin Məmmədə dedi: “Fürsətdir,
Xoş tale zahidi hüzura gətir”.
Dərgahdan çıxaraq tez bir xoşxəbər,
Dəryadan qəvvasa yetirdi gövhər¹⁵⁶.
Məni apardılar şahın yanına,
Ütarid yetişdi Ay səhmanına.
Günəştək parlayıb şah öz vaxtında,
Oturdu Keyqubad Cəmşid taxtında.
Fələk hüzuruna olmuşdu təşnə,
Qəməsi sancılmış ayın döşünə.
Tacının zinəti tutub cahanı,
Qara qıra salıb o, Qeyrəvanı.
Səmərqənddən tutmuş Səqsinə qədər
Qulları durmuşdu belində kəmər.
Qapısı açıqdır karvana hər an,
Yük yükə söykənmiş hər yana baxsan.
Səxalı əlindən almış hər nəfər,
Bir şəhər gəliri, yaxud bir şəhər.
Dərgöz qılınclılar çəkmiş hasarı,
Rüxsətsiz buraxmaz qədərxaqları.
Göy qılinc dalğası dənizə bənzər,
Qoynunda həm nəhəng, həm dürr gizlədər.
Qızıl şah taxtının sayəsində, bil,
Çox şahlar qoymuşdur başına əklil.
Məclisində vardı behişt aləmi,
Şərab göllərindən dolmuşdu gəmi.
Ərgənün nəvası, çəngin naləsi,
Zöhrə mənzilinə yetirmiş səsi.
Çalğıcı mizrabı telə vurardı,
İpək köynəklilər köynək cıradı.
Müğənni düzəldib saz pərdəsini,
Hər dəfə qaldırır bir nəğməsini.

Müxtəlif nəğmələr, müxtəlif pərdə,
Birləşsə xoş ahəng çıxar bir yerdə.
Dəstə-dəstə durmuş türfə gözəllər,
Dillərdə Nizami yazan qəzəllər.
Bir şirin avazla hey oxuyurlar,
Çəngi yarasına məlhəm qoyurlar.
Saqilər əlində mey camı dolub,
Şahənşah mey içib, düşmən məst olub.
Şaha söyləyəndə: “Gəlib Nizami,”
Daha da şən oldu bu eyş əyyamı.
Yalançı zahid tək məni tutmadı,
Haqqımda hörməti heç unutmadı.
Müdara etməkçün mənimlə o gün,
Əmr etdi ortadan mey götürülsün.
Saqiləri etdi xidmətdən azad,
Çalanlar çəkildi, kəsildi büsat.
Dedi: “Atıb meyi, çalğını təmiz,
Məşğul olaq bu gün Nizamiylə biz.
Şeirinin yanında rud səsi nədir?
Hər bir sözü onun bir tərənədir.
Meyi at, gəlmişdir Xıız özü, bir bax,
Dirilik suyunu onunla tapaq!”
Sonra hacib gəlib dedi: “Yubanma!
Ey bilik anası, tez gəl, dayanma!”
Girirkən özümdə duydum bir rəşə,
Zərrə gedən kimi böyük Günəşə.
Başımı, boynumu yerə əyərək,
Dedim nisar edim bunları gərək.
Öpüm ayağından, dedim, yer kimi.
Şah qalxdı yerindən fələklər kimi,
Qucaqladı məni xoş təmənnayla
Süleyman oynadı mən qarıncayla.
Coşdum o vüqarı mən görəni kimi,
Qucaqladım mən də iki aləmi.
Heykəl kimi durdum hüzurunda mən,
“Otur” buyurunca, oturdum həməni.
Elə bil açdılar sınıq dilimi,
Oldum şirinzəban bir tuti kimi.

Danışdım verincə taleyim fürsət,
Elə sözlər dedim, bəyəndi dövlət.
Etdim şaha layiq çoxlu nəsihət,
Qapıları açan hər cür vəsiyyət.
Sözlər ki, Rizvana çox xoş gələrdi,
Cəhənnəm Maliki ona gülərdi.
Bir çox zəfəranlı paludalardan
Şəkər gülüş üçün verirdim hər an.
Ağlatdım mən onu bəzən buludtək,
Açdım gülüşlərlə üzünü qəşəng.
Mənim hər sözümə şah dedi: “Sağ ol,”
Cəhalət yataraq, oyandı ağıl.
Nəğməm saqilərin huşunu aldı,
Xanəndənin sözü ağzında qaldı.
Bir ravi gələrək sonra dil açdı,
Məclisə ağzından cavahir saçdı.
Mən qalxdım ayağa, qoymadı ancaq,
And verib oturdu, hörmətə bir bax!
O gündən bu günə belə hörmətlə,
Hər yerdə oturdum bir şərəfətlə.
Xosrov hekayəmi dinləyən zaman
Ağzına bal tökdü bu şirin dastan.
Çatanda dastanın şirin yerinə
Mətləb gəlib çatdı “Xosrov – Şirinə”.
Əlini çiynimə qoyub hökmdar,
Təhsiniylə məni etdi minnətdar.
Bəyənilib sözümlün hər bir yerini,
Çox tərif elədi “Xosrov – Şirini”.
Dedi: “Məharətlə qurdun bir bina,
Sözlə bəzək vurdun sənət yurduna.
Söz dedin ölçsüz dastanında sən,
Bizə bu tarixlə ruh verdin, əhsən!
Nə bir gül bu qədər verir xoş ətir,
Nə bir bülbül bundan xoş nəğmə bilir.
Oxuyanda beyt-beyt və bircə-bircə,
Sanki zeytun yağı sürtdün iflicə”.
Dedi: “Bir ipəyə bürünüb əsər,
Ki, nə od, nə də buz eyləyəər əsər.

Bir halva bişirdin yeməli, baltək,
 Hər kəs bir pay yesə, “sağ ol” deyəcək.
 Nə süd əsirgədin, nə də ki şəkər,
 Odur ki, paludən xoşdur bu qədər.
 Kəcavəsi şirin, duvağı şirin,
 Gəlinini gördük, gözəldir Şirin.
 Sən ki onu etdin bizimçün halal,
 Necə qiymətlənər o saçlar, o xal!..
 Öz qardaşım kimi, ana südütək,
 Sənə maaş kəsəm bu gündən gərək.
 Qardaşım cahana olmuş hökmran,
 Onunçün deyilmiş: Cahan Pəhləvan.
 Uzun zəhmətinin barı əsərə,
 Necə əvəz verdi, söylə bir kərə?
 Eşitdim lütf edib fərman göndərib,
 Öz mülkündən sənə iki kənd verib.
 Onları aldınmı, o kəndlər hanı?
 Söylə, verdilərmı sənə fərmanı?”
 Gördüm cuşa gəlib səxa dəryası,
 İstər bəzircana çatsın ətası.
 Abad etmək istər viran torpağı,
 Azad etmək istər yazıq dustağı.
 Dualar söylədim ona yüz kərə,
 Taxtının ayağın tutdum gövhərə.
 Oxuyandan sonra şaha dualar,
 Çərxin oyunundan etdim xəbərdar:
 “Bu daş-qaşlı tacın yaqutunu mən,
 Muzd üçün düzmədim, doğrusu, bilsən!
 Bir saray hördüm ki, hündür, pürvüqar,
 Heç onun tayını görməyib ruzgar.
 O saraya vurdum bir xeyli zinət,
 Kim oxusa mənə göndərsin rəhmət.
 Bu şirin hekayə, gözəl əfsanə
 Şahı tərif üçün olmuş bəhanə.
 Şaha şükr etməkçün dil açanda mən,
 Nə layiq söz açam şirin-şəkərdən.
 “Bənnə” hədisinə bənzər hekayəm,
 Çörəksizdi, turşu istərdi hər dəm.

Kərpic əvəzinə verəndə çörək,
Turşudan əl çəkdi sakitləşərək.
Öz mal-dövlətindən Cahan Pəhləvan
Mənə çox, vermişdi buyurduğundan.
Elə ki, ömrünün gəmisini batdı,
Məni yox aləmi möhnətə atdı.
Durarkən yerində səntək şəhriyar,
Ölkələr bəzəyən bu şahzadələr,
Bazarım yenə də qızışar əlbət,
Bəxşişlə əsərə çoxalar rəğbət.
İki şahdan bir kənd verilsə əgər,
Daha çox kənd verər bu şahzadələr.
Xəznə bəxş edən şah eşitdi sözü,
Səhərtək gülərək açıldı üzü.
Səmimi hissimi mənim duyaraq,
Şah qəbul eylədi təklifimi, bax!
Mənim “həmdü sənəm” xoşuna getdi,
Həmdünyan kəndini mənə bəxş etdi.
Verdi öz əlimə yazılı fərman,
Qızıl şahın möhrü üstündə əyan:
“Biz bəxş eyləmişik bu kəndi ona,
Çatsın Nizaminin öz övladına.
Əvəzsiz verilmiş ona bu dövlət,
Qiyamətə kimi onundur, əlbət.
İnanmasa buna bir kimsə möhkəm,
Onun düşməniyəm, Allah da həkəm.
Ona ziyan vursa əgər bir xəsis,
Vəhşət olacaqdır qisməti şəksiz.
Zəmanə durduqca özü, övladı
Lənətə rast gəlsin, qalxsın fəryadı”.
Düzəldikdə işi fəqirin o gün
Qapısını açdı xəznənin bütün.
Bəzəndi qamətini şah xələtiylə,
Qəlbim də Allahın mərhəmətiylə.
Bəxşişindən mənə verərək fərman,
Mürəxxəs eylədi öz hüzurundan.
Şah yanına getdim Məsud baxtıyla,
Yanımdan qayıtdım Mahmud taxtıyla.

Getdim, Kəbəyə mən həccan kimi san,
Gəldim, sanki Əhməd döndü meracdan¹⁵⁷.
Eşitdim ki, paxıl, gizlin cibkəsən,
Sən onların işin yaxşı bilirən.
Surət Yusif kimi, batin canavar,
Paxlavada verər zəhəri onlar.
“Onlar heç bilərmi qədir, ey dünya?!
Edirsən onlara bir fərman rəva”.
Bir gəlin ki, ona qul ola göylər,
Bir xaraba kəndə layıqdir mægər?
Kənd demə, andırır dar bir kürəni,
Yarımcə ağacdır uzununu, eni.
Gəlirindən artıq onun xərqi var,
Əkər yarılığa onu abxazlar.
Sahibsiz, kədərli bir xərabədir,
Müsəlman bişirir, kafirlər yeyir”.
Paxılıma dedim: “Bunu bil, yəqin,
Küfranı nə lazım nemət yeyənin?
Oğru, lağımatan, de görüm, niyə
Mehtabək düşürsən bu viranəyə?
Sən bir həmdimə bax, “Həmdünyan” deyil,
Bir həmdim yaxşıdır beş-on kənddən, bil.
İş və əkin varsa o kənddə əgər,
Mənim hər sözümdən behişt göyərər.
Dənli sünbülü var, o kəndin, nə qəm,
Mən də salxım-salxım dürr gətirmişəm.
Gur meşəsi vardır, söyləsən bu dəm,
Var qəməri uddan mənim yüz meşəm.
Onun buludundan axırsa Fərat,
Mənim dodağında var abi-həyat.
Görünürsə indi xərabə, bərbad,
Şahın dövlətindən olacaq abad.
Qiyətli xəzinət ölkədir, inan!
Mən ucuz deyiləm qara torpaqdan.
Lakin bu qiymətə qaneyəm yenə,
Şükrüm var Allahın mərhəmətinə.
Mülk üçün etmirəm təşəkkürü mən
Ancaq ruhlanıram halal gəlirdən.

Bir xalvar sədəfdən yaxşıdır bir dürr,
Tufandan bir azca saf su üstündür.
İstəyirdi on kənd bağışlasın şah,
Xidmətim layiqdi bunlara, billah!
Şah gördükdə vardır məndə qənaət,
İstəyimə görə verdi vilayət.
Dilimdə min dua, könlümdə hümmət,
Hər gecə qazancım saysız var-dövlət.
Hər gecə mərdanə qılınc çəkərək,
Dilimdə Allaha dua edərək,
Cəngavər kişitək şücaətlə mən
Vururam kafərin boynunu həməni.
Madam ki, mən şadam, bəxş edən razı,
Boşla füzulluğu, kəs bu avazı!”
Gör nə danışırıdım, söz hara çəkdi,
Atım baş apardı, kənara çəkdi.
Növbə təblin çaldı şahım bir zaman,
Fitnənin tozunu sildi dünyadan.
Fələyə ucaltdı əzəmət tağı,
Bu yeddi iqlimi yandırdı dağı.
Təbilin nərəsi millər gedərdi,
Bu köç təbilidir, kim zənn edərdi?
İki aylıq yola təbli salmış səs,
“Şah köçmək istəyir” deməzdi heç kəs,
O taxtda oturub çox az ömr etdi,
Şimşəktək tez doğdu, tez gözdən itdi.
Cavanlıq bağından yemədi bəhər,
İçmədi dirilik suyu İskəndər.
Düşməni yarasından getdi dünyadan,
Düşmənlərə cəza versin Yaradan.
Bu xaraba mülkdən qalxdı fələyə,
Torpaq ünsüründən döndü mələyə.
Dəniz yox oldusa, inciləri var,
Açılar bizimçün yenə qapılar.
Öz əslinə tərəf yönəldi əgər,
Öz yerində qalsın varis gövhərlər.
Ona rəhmət feyzi verdisə saqi,
Olsun varisinə bu dünya baqi!

Taxtabənd etdisə onu bu torpaq,
Taxtında əyləşən görsün kef-damaq.
O, tacsız oldusa rəhmətə yetsin,
İndi tac qoyanlar uzun ömr etsin.
Xüsüsən, o şahlar mülkünə varis,
Dualara layiq, rəhmətə bais
Böyük Nüsretəddin – onun adından”
Yaradılış almış nurunu, inan!..
Şahların pənahı böyük Atabəy,
Firiduntək olsun dövrə mübarək.
Əbubəkr, Məhəmməd göstərərək dad,
Ondan Əbubəkrü Məhəmməddir şad.
Yeddi ulduz olmuş elminə heyran,
Doqquz fələk onun quludur hər an.
Şahlıqda şahlara tac bağışlayar,
Dövlətdə şahlardan qalmış yadigar.
Taxtının ayağı ulduzlardadır,
Atının dırnağı fələyə çadır.
Ölkələr fəth etsin şahım hər zaman,
Yeni ölkələrə olsun hökmüran.
Dünyalar durduqca o şahlıq sürsün,
Dünyada doğrulsun arzusu bütün.
Ondan ayrılmasın səadət bir an,
Daim kömək alsın bəxtiyarlıqdan.
Sözümü qurtardım səadətlə, bax,
Bükdüm çatan zaman bu yerə varaq.
Hər kim Nizamiyə söyləsə rəhmət,
Arzum budur, ruhu şad olsun hər vəqt.

İZAHLAR

¹ Davudtək könlümü təzələ hər an,
Qalxsn Zəburumun şöhrəti haman.

Davud – dini tarixə görə peyğəmbərlərdən biridir. Guya o, “**Zəbur**” adlı müqəddəs kitabın ehkamlarını mələhətlə oxuyarmış. Bədii ədəbiyyatda “**ləhni-Davud**” (Davudun səsi) gözəl səsə nümunə kimi göstərilir.

Nizami Davud dedikdə özünü, “Zəbur” dedikdə isə öz əsərini (“Xosrov və Şirin” poemasını) nəzərdə tutmuşdur.

² Böyük Yaradanı duymağa meyar,
Dəlildən, qiyasdan başqa nə olar?!

Qiyas (müqayisə) və sübut (**dəlil**) vasitəsilə insan Allahın varlığını dərk edə bilər. “Doğmayıb, doğulmayan” Allahı başqa cür dərk etmək olmaz.

³ Altı yaxa açdı tərəflərə o,
Dörd gövhər bəxş etdi qara yerə o.

Altı yaxa – altı cəhətə (ön, arxa, sağ, sol, aşağı, yuxarı), **dörd gövhər** – dörd ünsürə (su, torpaq, od, hava) işarədir. Beytin mənası belədir: Altı cəhəti olan bu dünyanı Allah dörd ünsürdən yaratdı.

⁴ Hər mayeyə verdi ixlasdan nişan,
Bir işə yarasın hər bir yaranan.

Yəni kainatda hər nə varsa, onda özünə (Allaha) qarşı təmiz məhəb-bətdən (ixlasdan) bir əlamət yaratdı ki, vecsiz, məqsədsiz olmayıb, bir işə yarasın.

⁵ Bütü İbrahimek oxşa, əzizlə,
Ancaq büt-xanəni ondan təmizlə.

İbrahim – dini rəvayətə görə peyğəmbərdir. Bütlərə sitayiş edənləri ağılsız adlandırıb, bütləri sındırdığı üçün guya Babil hökmdarı Nəmrud ibn Kuş onu oda atdırdıqda od gülüstana dönmüş, İbrahimi yandırmamışdır. Beyt-də bu rəvayətə işarə edilir.

⁶ Qarı cəhrəsinə bax, qiyas apar,
Fələk çərxini də bir hərlədən var.

Qarılar cəhrənin çərxini hərlətməsələr, o fırlanmaz. Fələyin çərxini də dolandıran var, ona inan! **Qiyas apar** – müqayisə et deməkdir.

⁷ O hər bir nəqşəyə vermiş bir camal,
Ulduzlar onlardan götürmüşdür fal.

Orta əsr münəccimləri yerdə və ya insan həyatında baş verən hadisələri ulduzların hərəkəti ilə müəyyənləşdirirdilər. Guya yer üzərində bədbəxtlik və xoşbəxtlik ulduzların hansı bürcdə, necə rastlaşmasından asılıdır.

⁸ Yetmiş iki iz var yolumda müşkül,
Yetmiş biri tikan, ancaq biri gül.

Nizami bu beytdə dünyada yetmiş iki əqidə olması haqda məşhur rəvayətə işarə edir. Lakin bu yetmiş iki əqidədən ancaq birinin (islamın) gül olduğunu irəli sürür. Bu beyt Məhəmməd peyğəmbərin tərifı zamanı deyilir.

⁹ Sözüñ Tuğan şahı girib meydana,
Qılinc verdi qələm Qaraxanına.

Tuğan – türk dillərində qızılquş, şahin deməkdir. Yəni sözlən qızılquş meydana girib, qələmin ulu xanına qılinc verdi.

¹⁰ Çəkdiyin əməyə verməsək dəyər,
Səni Firdovsitək incitsək əgər...

Mələmdür ki, məşhur şair Əbülqasim Firdovsi özünün “Şahnamə” əsərini yazarkən Sultan Mahmud Qəznəvi onun hər beytinə bir qızıl verəcəyini vəd etmişdi. Lakin altmış min beytlik əsər bitdikdən sonra şah öz vədindən boyun qaçırıb, ona qızıl əvəzinə gümüş vermək istəmişdi. Firdovsi isə bu pulu rədd etmiş, ona olduqca kəskin bir həcv yazıb, Qəzədən qaçmışdır.

Nizami bu beytlə həmin əhvalata işarə edir.

¹¹ Tamğacı bağlasın həbəşi saça,
Şüştər zinətini bağlasın Çaçı.

Tamğac – Qədim Çin paytaxtının adı olmuş, çinli mənasında da işlənmişdir. **Çaç** Daşkəndin qədim adıdır. Yəni onun hökmü Çindən Həbəşə, Şüştərdən Çaçı kimi rəvan olsun.

¹² Göndərsin xaqanlar xəracı Çindən,
Qeysərlər cizyəni Rum ellərindən.

Xərac – məğlub edilmiş ölkədən alınan vergi, **cizyə** başqa dinlərə mənsub olanlardan xilafətə ödənilən vergiyə deyilirdi. Yəni Çin xaqanları sənin itaətində olub, xərac göndərsinlər. Rum qeysəri (xaçpərəst olub müqəddəs kitaba – “İncil”ə inandığına görə) cizyə versin.

¹³ Süleymandır, bizim şaha baxsana,
Gah balıq söz deyir, gah da Ay ona.

Süleyman – Davud peyğəmbərin oğlu olub, dini əfsanələrə görə, bütün canlılar üzərində hökmran olmuşdur. Burada işlədilən “**balıq**” və “**Ay**” (mah və mahi) “**bütün dünya**” məfhumunu ifadə edir.

Beytin mənası: bizim şahımız Süleyman kimi qüdrətli hökmdardır.

¹⁴ Dəbirlər zərgərlik kürələrindən
Qızıl da götürür, torpaq da bəzən.

Dəbir – yazan, katib deməkdir. Yəni şairlər də zərgər kimi kürədən gah qızıl, gah da kül ələ götürürlər.

¹⁵ Bir Əbu Cəfərin səxasına bax,
Mahmudtək Xorasan tutan olacaq.

Burada Nizaminin müasiri, Atabəy Əbu Cəfər Məhəmməd Eldəgiz Sultan Mahmud Qəznəvi ilə müqayisə edilir.

Bu adla fəxr edən hər iki dünya,
İki “**mim**” hərfindən taxmışdır sırğa.
”Aləm”də bir “mim” var, onda ikisi,
Bölmüşdür “aləmi” paxıllıq hissi.
Qələm türklərinə salaraq nəzər,
Bir “mim” tac bağışlar, bir “mim” də kəmə.

Nizami bu beytlərdə Məhəmməd Cahan Pəhləvanı tərifləyib, onun adında olan iki “m” hərfinə işarə edir. Şair ərəb əlifbası ilə “**ميم**” sözündə olan “mim”lərin başda və ortada (kəmərdə) yazılmasını nəzərə alaraq, onun qələm gözəllərinə, yəni şairlərə tac və kəmə bağlı olduğunu nəzərə çarpdırır.

¹⁷ Rumun başındakı qara səlibi,
Zəfər dişlənilib etdi mum kimi.

Səlib – xaç deməkdir. Rum qoşunları xristian dininə işarə olan xaç şəklini başda göstərirdilər.

¹⁸ Atabəy Eldəgiz “Əlvida” deyər,
Dörd təkbir söylədi yeddi ölkəyə.

Beytdə Atabəy Eldəgizin ölümünə işarə olunur. **Dörd təkbir** söyləmək – dörd dəfə “Allahu əkbər” deyib azan verməkdir.

¹⁹ Cəmşidi öldürmüş Zöhhak ilanı,
Sənə göy əjdəri vermişdir canı.

Əfsanəyə görə İrənin qədim şahlarından olan **Cəmşid** çiyinlərində ilan bitən **Zöhhak** tərəfindən taxtdan salınmışdır.

Beytin mənası: özünə qürrələnən Cəmşidi Zöhhak məhv etdi. Lakin göy-sənə sənə can bəxş etdiyi üçün əbədi yaşayacaqsan.

²⁰ Süleymanda üzük, səndəsə din var,
İskəndərdə ayna, səndə ayin var.
Sən görən sirləri görərmi məgər,
Camda Cəm, aynada böyük İskəndər?

Dini əfsanəyə görə 124 min peyğəmbərdən biri. Olan Süleymanın **sehrli üzüyü**, Cəmşidin sehrli camı və yunanlı İskəndərin isə sehrli aynası varmış. Guya bütün dünyada olan hadisələr bunlarda görünərmiş. Nizami Məhəmməd Cahan Pəhləvanı mədh edərkən onu qüdrətdə Süleyman, Cəmşid və İskəndərdən üstün tutur.

²¹ Yolunda çaparam hər səhər erkən,
Şah Harutlarına zəng çalırım mən.

Dini əfsanəyə görə **Harut** və **Marut** iki sehrkar mələyin adlarıdır. Bu beytdə şahın qulluqçularına işarə vurulur. Onlara **zəng çalmaq** – onların yuxusunu qaçıрмаq, ayıq saxlamaq deməkdir.

²² Bu ikdiş Nizami qərrib haldadır,
Yarı sirkə dadır, yarı bal dadır.

İkdiş – metis deməkdir. Nizami özünün şeirlərini bala, şört əxlaqını sirkəyə bənzədir.

Qapısına gələn qarışqa, inan,
Layıqdir qul olsun ona Süleyman.

Yəhudi peyğəmbərlərdən müdrik hesab edilən **Süleymana** işarədir. O, çəyirtkə ayağını hədiyyə gətirən qarışqaya öz bədənindən ağır yük gətirdiyi üçün üstünlük vermişdir.

Beytin mənası: Şahın qapısına gələn qarışqaya Süleymanın qul olacağına mübaliğəli işarədir.

Yolunun üstündə uçan bir milçək
Nəmrudun başına layıqdir, gerçək.

Nəmrud – eradan qabaq Musa peyğəmbər zamanında yaşamış hökmdardır. O, Babil şəhərinin müəssisi kimi məşhur olub Allahlıq iddiası etmişdir, axırda da bir çibinin onun burnuna girməsi ilə ölmüşdür.

Qılıncını çalsa deryaya əgər,
Öküz də balığa: “Necəsən?” deyər.

Əfsanəyə görə yer kürəsi **öküzün**, öküz də **nəhəng balığın** üstündə qərar tutmuşdur. Nizami mübaliğə tərzində deyir ki, şah dənizə qılınc vursa yer kürəsini lərzəyə salar.

Zöhhakın ilanı səni çalarsa,
Nə qəm, Firiduntək köməkçin varsa!

Guya Zöhhak çiyinlərində baş qaldıran ilanlara insan beyni yedirdirmiş. Dəmirçi Gavə döşlüyünü bayraq kimi qaldıraraq onu taxtdan salmış və Kəyan nəslindən olan **Firidunu** taxta oturtmuşdur.

Dünya – dərğahından kiçik bir tağdır.
Asiman da ona büllur əyaqdır.

Əyaq – piyalə deməkdir. Beytdə şahın cəlalı dünyada üstün tutulur.

Öz qardaşı ilə şah da həmişə,
Bu sayaq rəftarı etmişdir peşə.

Qızıl Arslanın qardaşı Atabəyə – Məhəmməd Cahan Pəhləvana işarədir.

Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
Saxlaya bilmirdi yayda oxunu!

Nizami bu beytdə Firdovsiyə işarə edir. O, 60 yaşında ikən “Şahnamə” əsərində “Xosrov və Şirin” hekayətinə toxunmuşdur. Buna görə də o, məhəbbətin, eşqin fəğan və atəşini qabarıq şəkildə qələmə ala bilməmişdir.

Sözü bəzən qiblə, bəzən də Latdır,
Xəznəsi gah Kəbə, gah xərabadır.

İslamdan qabaq ərəblər **Kəbədə** bütlərə sitayiş edirdilər. Bu bütlərin hərəsinə bir ad verilmişdi ki, onlardan biri də **Lat** idi

Qarun xəznəsitək torpaqda qalma,
Ustadsan, özünü ayağa salma.

Qarun eramızdan qabaq yaşamış ən dövlətli və ən xəsis bir şəxsdir. Klassik ədəbiyyatda xəsis dövlətli obrazı kimi o tez-tez misal göstərilir.

Olurdular şərab içdikcə şadab.

Şadab olmaq – şən, tərəvətli olmaq deməkdir.

33

Qur – yer adıdır.

34

Qara qanad qarğa çinədanından,
Zər yumurta verdi tutiyə bu an.

Qara qarğa – gecə; zər yumurta – günəş; tuti – gündüz timsalıdır. Beytin mənası: gecənin qaranlığı tükəndi, günəş çıxıb dünyanı işıqlandırdı.

35

Sərsər – çox bərk və soyuq külək.

36

O ay xirmənləri gah geyir mişki...

Mişki – qara rəngli. Bu misrada gözəllər aya, paltarları isə qara buluda oxşadılmışdır.

37

Qələmlə mən naxış çəkən zamanda,
Mani “Ərtəng”ini pozar bir anda.

Mani – eramızın üçüncü əsrində yaşamış və “Ərtəng” (“Ərtəng”) adlı əsər yazaraq onu müxtəlif şəkillərlə bəzəmiş və müqəddəs kitab kimi qələmə vermişdir. O, yeni məzhəb yaratdığını iddia etdiyi üçün öldürülmüşdür.

38

Dəri dürlərini deşdiyi zaman,
Belə nəql etmişdir bilici insan.

Dəri – ərəb istilasından sonra Şərqi İran və Əfqanıstanda yaranmış fars dili. Ümumiyyətlə dəri dili fars dilinin sinonimidir.

Beytin mənası: bilici insan, fars (dəri) dilində incə rəvayətlər söylədi.

39

Rəmgilə – yer adıdır.

40

Sincab örtüyünə bürünmüş dövrən,
Vaşaq rəngli paltar geydiyi zaman,
Gecənin samuru yerindən endi,
Gündüz qaqumundan qaçdı, gizləndi.

Bu beytlərdə Nizami dan sökülüb səhər açıldığını, günəşin çıxdığını qara və ağ tüklü heyvanlarla bağlı surətdə ifadə etmişdir.

Sincab – boz rəngli ərəb dovşanı (alaqaranlıq simvolu), **vaşaq** (vəşəq) – sarı rəngli, yumşaq tüklü heyvan (üfün saralmasına işarədir).

Qaqum – dovşan ailəsinə mənsub ağ dərili heyvan (gündüzə işarədir).

Beytin mənası: boz rəngə bürünmüş dövrən yavaş-yavaş saraldı, nəhayət, gecənin alaqqaranlığı gündüzün işığından qaçıb gizləndi.

41

Qılınc oynatmaqda o birincidir,
Xətiblərə zəfər qılıncı verir.

Xətib – xütbə oxuyana deyilir.

Beytin mənası: şah qılınc oynatmaqda mahir olduğu üçün xətiblərə zəfər qılıncı bağışlayır.

42

Orda şahın Fərxa kimi qəsri var...

Fərxa qəsri – Tibetdə olan böyük bir bütəxanə və qəsri adı olmuşdur. Qədim səyyahlar bu bütəxanənin əzəməti qarşısında heyran qalmışlar.

43

Şirinə üz tutdu kənzilər yeyin,
Bənatinnəş ikən oldular Pərvin.

Bənətinnəş – Böyük ayı bürcündə bir-birindən aralı olan yeddi sabit ulduza, **Pərvin** isə bir-birinə yaxın görünən Ülkər ulduzlarına deyilir.

Beytin mənası: qızlar dağılmış olduqları halda birdən Şirinə tərəf qaçdılar və Pərvin kimi topladılar.

⁴⁴ Qorxuram sürətdən və həərətdən,
Atəş su altında coşar gedərkən.

Nizami Şirini lətafətdə suya və onun atı Şəbdizi qızgınlıqda oda bən-zətmişdir.

Beytin mənası: qorxuram qızgın at baş alıb səni (Şirini) qaçırar.

⁴⁵ Göyün Şərası da fəryad qopartdı,

Şəra – parlaq ulduzdur. Yəni Şirinin ağ bədənini görcək Şəra ulduzu həsəddən fəryad qopartdı.

⁴⁶ Sincab üzərinə qaqum düşəntək,
Gümüş bədən batdı suya girərək.

Sincab – gecə simvolu, qaqum – gündüz simvolu.

Beytin mənası: gündüz gecəni qovan zaman (səhər çağı) ağ bədənli Şirin suya girdi (çimdi).

⁴⁷ Ay deyil, civəli bir ayna – gümüş,
Civədən bir Nəxşəb ayı tökülmüş.

Əfsanəyə görə Müqənnə adlı bir sehrkar dəmirdən **Nəxşəb** şəhərində ay düzəldib. Gecələr bu ay guya quyudan çıxıb ətrafı işıqlandırarmış.

⁴⁸ Nə dili, nə də ki, dilbəri gördü,

Dil – ürək, **dilbər** – ürəyi ələ alan.

⁴⁹ ”Alışıb yanaydı bu mərdümgiyah”
Deyərək qəlbindən çəkdi odlu ah.

Mərdümgiyah sözü “adamotu” mənası verib, müasir istiləhdə “jenşen” adlanan bitkidir.

Beytin mənası: Xosrov fərsəti əldən verdiyinə görə özünü danlayır və bacarıqsızlığına görə özünü “adamotu” adlandırır.

⁵⁰ Oradan yollandı birbaş Ağ bağa.

Ağ bağ – Bərdədə şah bağı.

⁵¹ Kömür – hindistanlı bir atəşpərəst,
O da Zərdüşt kimi oxuyur “Avəst”.

Burada kömürün qara rəngi qara mənası verən “hindu” sözü ilə ifadə edilmişdir. Onun od yaratması isə atəşpərəstlərə bənzədilmişdir. **Zərdüşt** – atəşpərəstlərin peyğəmbəri, “**Avesta**” isə onun dini kitabı idi.

Beytin mənası: kömür odu sevdiyi üçün Zərdüşt kimi “Avesta” oxuyurdu. (Kömür yanarkən çirtültü səslərinə işarədir).

⁵² Yemək vaxtı Xosrov möbidə dedi,
”Bacubərsəm” rəsmi icra eylədi.

“**Bacubərsəm**” rəsmi – zərdüştilərin dini qaydalarından biri. Onlar yemək vaxtı süfrə başında sükut edib dua oxuyurlar.

Xosrov möbidə yemək vaxtı sükutla dua oxumasını tapşırırdı.

⁵³ Açıb Zöhrə kimi əl-qol hər biri,
Mizana qoyurdu orda dəyəri,

Zöhrə (Venera) səyyarəsi öz hərəkəti zamanı **Tərəzi** (Mizan) bürcündən keçdiyi üçün Nizami “Zöhrə kimi mizana qoyurdu” bədii təşbehini işlətmişdir.

Digər tərəfdən Zöhrə əsatirə görə gözəllik və məhəbbət ilahəsi hesab edildiyindən Şirini əhatə edən gözəllər ona oxşadılmışdır.

⁵⁴ Ədalət Yusiftək qaçdı divandan,
Ona çəkdi Yəqub dağını zaman.

Şərqdə məşhur ola Yəqub və onun sevimli oğlu Yusifə işarədir.

Yəqub – dinlər tarixində peyğəmbərlərdən biridir. Yəqubun 11 oğlu olmuş və bunlardan ən kiçiyi Yusifi çox sevdiyindən o, qardaşlarının həsədinə səbəb olmuşdur. Məşhur “Yusif və Züleyxa” dastanında Yəqub əsas surətlərdən biri kimi təsvir edilmişdir. Yəqub dörd yol ayrıcında “Beytülhəzən” adlanan bir otaq qurduraraq oğlunu gözləmiş, ağlamaqdan gözləri kor olmuşdur. Bədii ədəbiyyatda Yəqub oğul fərağı çəkən bir ata kimi tez-tez xatırlanır.

⁵⁵ Bir neçə qarınca söylədi pünhan:
”Biri Bilqeyisdir, biri Süleyman”.

Beytdə Şirin Bilqeyisə, Xosrov isə Süleymana oxşadılmışdır.

⁵⁶ Günəş ordusunun ilk kəşfiyyatı,
Bürclislə Zöhrəyə nizələr atdı.

Birinci misra günəşin şüalarını göstərir. Səmada ən parlaq səyyarələrdən biri olan **Zöhrə** (Venera) və **Bürclis** (Yupiter) belə bu şüaların təsiri ilə görünməz oldu. Yəni gecə keçdi, səhər açıldı.

⁵⁷ Vurdu filqulağı öküzgözünə.

Filqulağı, öküzgözü – çiçək adlarıdır.

⁵⁸ Müfərrəhlə olmuş nəsimi dəmsəz,
Ətrindən müşklər edirdi pərvaz.

Müfərrəh – bitkilərdən alınan, şadlıq gətirən dərmandır.

⁵⁹ Taxt önündə Şapur dayanmışdı tək,
”Gənci-badavərd”in xəznədarıtək.

“**Gənci-badavərd**” – hərfi mənası yellə gələn xəzinədir. Burada təsnif adı kimi işlənmişdir.

⁶⁰ Xoşbəxtlik iqbalın əlini açdı,
Müştəri Zöhrəyə gəlib yanaşdı.

Nizami Xosrovun Şirinə yanaşmasını **Müştəri** (Yupiter) səyyarəsinin **Zöhrəyə** (Venera) yanaşması ilə müqayisə edir. Hücüm elmində **Müştəri** (**Bürclis**) oğlan, **Zöhrə** isə qız kimi təsvir edilir.

61 Müştəri olarkən nilinə möhtac,
Nil çayında olsan, yükünü sən aç!

Beytdə **Nil** – sözünün iki mənasından istifadə edilmişdir. Birinci misrada **nil** – isti ölkələrdə yetişən bitkidir ki, ondan nəqqaşlıq üçün mavi rəng hazırlayırdılar.

İkinci misradakı **Nil** Misirdən keçən məşhur çayın adıdır.

62 Fələk yaqut rəngli camı uzatdı,
Bir udum içirdib yeri qızartdı.

Yaqut rəngli cam – günəş deməkdir. Beytin mənası: günəş çıxıb ələmi al rəngə boyadı.

63 Qüstəntəniyyəyə birbaşa gəldi.

Qüstəntəniyyə – İstanbulun köhnə adıdır.

64 Əyyuqa yüksələn canlı vizələr,
Bayraq camlarını qızartdı yeksər.

Əyyuq – kəhkəşanda olan bir ulduzun adıdır. Məcəzi mənada nizələrin çox yüksək qaldırıldığı bildirilir.

65 Pilpayı qaldırıb Bəhrama çaldı...

Pilpay sözünün lüğəti mənası fil ayağı deməkdir. Orta əsrlərdə pəhləvanların döyüşdə işlətdiyi əmud şəkilli hərbi silahdır.

66 Bu dünya minmişdir ala bir ata,
Güman var ki, bu at çox təpik ata.

Dünyanın ala ata minməsi gecə və gündüzə işarədir.

Beytin mənası: ağ və qara rəngli olan (ikiüzlu) bu dünyada hələ çox fəlakətlər baş verə bilər.

67 Ay yüksələn zaman Balıq bürcündən,
Pərviz Şah bürcündə salmışdı məskən.

Balıq bürcü – səmada on iki bürcdən sonuncusudur. Ay öz hərəkəti zamanı bu bürcdən keçir. Yuxarıdakı beytdə Nizami Xosrov Pərvizin Şah bürcündə (yəni qalada) məskən saldığını göstərir.

Bu səhifədə Nizami ulduzlar ələmindən bəhs edərək günəş və onun ətrafında hərəkət edən səyyarələrin bürclərdən keçməsinə və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqələrini təsvir etmişdir.

68 Sövr Zöhrə ilə, Xərçəng Bürcislə,
Səadət yayırdı Təslis Təsdislə.

Burada **Sövr** – Öküz bürcü, **Zöhrə** – Venera səyyarəsi, **Xərçəng** bürcü adı, **Bürcis** – Yupiter səyyarəsidir. Bu səyyarələrin göstərilən bürclərdən keçməsi guya yerdə səadət yaradarmış, **Təslis** – üçləşmə, **Təsdis** – altılışma deməkdir.

69 Gah badamdan qəndə su çiləyirdi,
Gah fındığı innabla dişləyirdi...

Burada **badam** – göz; **qənd** – yanaq; **fındıq** – dodaq deməkdir. Beytin mənası: Şirin göz yaşı ilə üzünü isladır və ara-sıra dodağını dişləyirdi.

⁷⁰ Yuxusuz gözüne səpirdi duzu,
Nərgizdən lələyə axıdırdı su.

Bu beytdə bədən üzvləri çiçəklərə bənzədilmişdir. Burada nərgiz – göz, lələ – üz deməkdir.

Beytin mənası: yuxusuz qalaraq ağlayır və gözlərindən axan yaşla yanğını isladır.

⁷¹ Qarınqulu olma gücsüz bir qurdtək,
Yeməkdə belini qarışqatək çək.

Burada **qurd** sözü həşərat mənasında işlənmişdir. Təşbeh üsulu ilə şair qarınqulu olmamağı, qarışqalar kimi belini incə saxlamağı tövsiyə edir.

⁷² Necə oğulsan ki, hörmət edirsən
Atanı öldürən bir hinduya sən?

Hindu sözünün üç mənası var: I hindli, II – qara, III – quldur. Nizami həmin beytdə hindu sözünü üçüncü mənada işlədərək dünyanı can alan güldürə bənzətmişdir.

⁷³ Gülgünün belinə yəhər qoyuldu,
Şapur, rikabında bir kölgə oldu.

Rikabda getmək atının arxasınca getmək deməkdir. Yəni Şapur Gülgünə minən Şirinin ardınca getdi.

⁷⁴ ”Gənci-gav” başladı, coşdu üfüqlər,
Yer öküzün verdi, nisar etdi zər.

“**Gənci-gav**” orta əsrlərdə Azərbaycanda musiqi ilə oxunan havalarındandır. Lüğəti mənası “**öküz xəzinəsi**” deməkdir. Beytin ikinci misrasında “öküz” və “zər” sözləri də həmin “Gənci-gav”la bağlıdır.

Beytin mənası: “Gənci-gav” havasını şövqlə oxumağa başlarkən dünya cusa gəldi.

⁷⁵ ”Naqusi” və “Övrəng” çalınan zaman,
Zəng səsi qalxırdı övrəng taxtından.

Bu səhifədəki beytlərdə işlənən istilahlar orta əsr musiqi havalarının adlarıdır ki, tərcümə edilməmişdir. Bu beytdə “**Övrəng**” sözü həm musiqi havası, həm də şah taxtına işarədir.

⁷⁶ ”Sazi-novruz”unu çalanda tamam...

Bəzi nüsxələrdə “**Nazi-novruz**” getmişdir.

⁷⁷ ”Kini-Səyavuş”a vuranda barmaq
Səyavuş qanıyla dolurdu qulaq.

“**Kini-Səyavuş**” bir musiqi ahənginin adıdır. “Şahnamə” surətlərindən biri olan Səyavuşun adı ilə bağlıdır. İran padşahı Keykavusun oğlu Səyavuşun başı Turan padşahı Əfrasiyab tərəfindən kəsildiyindən Keykavus və əfsanəvi

pəhləvan Rüstəmi-Zal onun qisasını almaq üçün “Kini-Səyavuş” deyə böyük müharibələrə girişmiş, beləliklə də, İran – Turan müharibələri bir az da qızıxmışdı.

Beytin mənası. “Kini-Səyavuş” havası çalındıqca onlar böyük həvəslə qulaq asır və cuşa gəlirdilər.

⁷⁸ ”Kini-İrəc”inə açanda meydan,
Qisasa başlardı təzədən cahan.

“**Kini-İrəc**”də bir musiqi ahənginin adıdır. “Şahnamə” surətlərindən İrəcin adı ilə bağlıdır. Dəmirçi Gavə Zöhhakı taxtdan salıb, Cəmşid nəslindən Firidunu taxtda oturtdu. Firidunun üç oğlu oldu: İrəc, Tur və Səlm. Firidundan sonra Tur Səlm ilə birləşib şahlığın yaxşı hissəsinə varis olmuş qardaşları İrəci öldürmüşdülər. Sonra İrəcin oğlanları atalarının qanını almaq üçün “Kini-İrəc” deyə əmiləri ilə müharibələr aparmışdılar.

Beytin mənası: “Kini-İrəc” havası o qədər gözəl çalınırdı ki, eşidənlər qisas almaq üçün cuşa gəlirdilər.

⁷⁹ Arvad bir güldana əkilmiş güldür,
Bayırı gözəldir, içisə “gül”dür.

Bu beytdə gül sözünün iki mənası var. Cinas yerində işlənmiş bu söz birinci misrada **gül**, ikinci misrada **hiylə**, **kələk** mənası verir. Atalar sözündə **gül vurmaq** – aldatma deməkdir.

⁸⁰ Sol böyürdən olmuş qadın, deyirlər,
Soldan sağı ummaq olarmı məgər?

Dini əfsanəyə görə, Allah qırx gündə Adəmi palçıqdan yaratmış və sonra tək qalib darıxdığını gördükdə onun sol qabırğasından Həvvanı vücuda gətirmişdir.

Beytin mənası: qadın sol (əyri) böyürdən yarandığı üçün ondan düzlük gözləmə!

Fars dilində çəp (sol), rast (sağ) sözləri eyni zamanda əyri və düz mənası verir.
⁸¹ Üz qoymaq istəsə ay üzə əgər,
De: şah olarmı heç rüxə bərabər?

Bu beytdə işlədilən şah və **rux** sözləri ikimənalıdır. Beytin birinci mənası: Şah Xosrov, Şirinin ay üzünə üz qoymaq istərkən onun şahlığı Şirinin camalına dəyməzdi.

Şahmat oyununda rux top fiquruna deyilir. (Farsça lüğəti mənası isə yanaq, üz deməkdir). Bu nöqtəyi-nəzərdən, beytin ikinci mənası belə olur: top topla yanaşı durduğu zaman şah mat qala bilər.

⁸² Çənədən top qarmaq istəyən zaman
Üzümdəki saçdan yeyəcək çövkən.

Beytdə orta əsrlərdə at üstündə oynanılan “küy və çövkən” oyununa işarə edilir. Nizami Şirinin çənəsini topa (guy), onun saçlarını isə çövkəyə (ucu əyri ağaca) bənzətmişdir.

Beytin mənası: mənəm çənəmə əl vurmaq istəyən (Xosrov) saçlarımdan zərbə yeyər.

83

Hindlitək eylədi səcdə pəriyə,
Sanki Ütariddi o, Müştəriyə.

Burada hindlilərin buddaya və mələk heykəllərinə səcdə etməsi ən kiçik olan **Ütarid** (Merkuri) səyyarəsinin ən böyük səyyarə olan **Müştəriyə** (Yupitərə) münasibəti kimi göstərilir.

Beytin mənası: Xosrov, hindlinin buddaya pərəstiş etdiyi kimi ona baş əydi, bu zaman Şirinin qarşısında özünü çox kiçik gördü.

84

Həndəsə elmində xariqə saçar,
”Məcəsti”, İqlidis sirrini açar.

İqlidis (Evklid) – qədim Yunanıstanın ən böyük riyaziyyatçılarından; riyaziyyatın banisi hesab olunur. “**Məcəsti**” – Bətlimusun (Ptolomey) dünyanın quruluşu haqqında yazdığı əsərinin adıdır.

85

Div dəmirdən qorxar, çadu südabdan...

Südab – pis iy verən bir aqac növüdür, sehlə məşğul olanlar onun iydən xoşlanmazlar.

86

Pərviz, Şirin, Fərhad – bu sözlərin, bax,
Hərəsinin vardır beş hərfi ançaq.

Ərəb əlifbasında səslə hərflərin bəzisi düşdüyü üçün bu adların hər birisi beş hərfə yazılır.

Beytin mənası: nə üçün adlarda hərflərin miqdarı eyni olduğu halda, biri bədbəxt, digəri xoşbəxtdir?

87

O xəznə altında olmuşdu səqət...

Səqət olmaq – xarlıqla ölmək, gəbərmək deməkdir.

88

İsa kimi girər elə bir deyrə,
Görünməz, düzülse çıraq hər yerə.

Deyr – monastır, kilsə deməkdir.

89

Bu çöl torpağında çox qan axmışdır,
Sanma bir Səyavuş yerdən qalxmışdır.

Səyavuş Firdovsinin məşhur “Şahnamə” əsərinin surətlərindən olub, İran padşahı Keykavusun oğludur.

Beytin mənası: bu çöl torpağına axan qanlardan canlı adamın dünyaya gələcəyinə ümid etmə!

90

Turuncdan qaçmasan Yusiftək əgər,
Züleyxa narıncək səni tez kəsər.

“Yusif və Züleyxa” dastanına işarədir. Poemada Yusifin eşqində Züleyxanı töhmətləndirən qadınlara cavab olsun deyə, Züleyxa onları narınca qonaq edir və qadınlar narıncı kəsdiqləri zaman Yusif otağa daxil olur. Qadınlar Yusifin gözəlliyinə heyran qalıb narınc, əvəzinə barmaqlarını kəsirlər.

Nəsrî-tayir – səmada yanaşı iki işıqlı ulduzun biridir.

İkincisi Nəsrî-vaqe adlanır. İslamdan qabaq ərəblər bu ulduzlara sitayiş etmişlər.

Məryəmtək o Məryəm oruc tutaraq,
Şahın şөгərindən düşdü çox iraq.
Necə çəng-Məryəmdən qurtarar zahı,
Məryəmdən qurtardı dünyalar şahı.
Məryəmin vücudu köçdü aləmdən,
Məryəm ağacitək şah çıxdı qəmdən.

Bundan sonrakı sətirlərin bir çoxunda Xosrov Pərvizin arvadı Məryəm İsanın anası Məryəmlə müqayisə edilir. Məryəmin oruc tutması, **Məryəm aqacı** – ikinci Məryəmlə əlaqədardır.

Beytlərin mənası: arvadı Məryəm vəfat etdikdə Xosrov sevindi və azad nəfəs almağa başladı. Cəngi-Məryəm bitki adıdır, doğuşu çətin keçirən hamilələrə verərmişlər.

Bu dünyanın vardır ikiçə rəngi:
Bəzən rumlu olur, bəzən də zəngi.

Klassik poeziyada **rumlu** – ağ rəng, **zəngi** – qara rəng mənasında işlədilmişdir. Burada dünyanın ikiüzlü olmasına da işarə edilir.

Zamanın Cəmşidi, dünya günəşi
Örtüb çadırıyla Bənatünnəşi.

Beytin mənası: günəş çıxan zaman öz nuru ilə ulduzlar üzərinə bir pərdə çəkdi.

Yaxşısı budur ki, Məryəmi unut,
İsaya dönsən də, qayıtmaz vücud.

Birinci misrada adı çəkilən Məryəm Xosrovun vəfat etmiş arvadıdır. Dini əfsanəyə görə, İsa peyğəmbər ölüləri dirildə bilərsə.

Beytin mənası: arvadın Məryəm ölmüşdür. Əgər ölüləri dirildə bilən İsa da olsan, onu bir də geri qaytara (dirildə) bilməyəcəksən.

Elə ki bəzmdən əl üzdü Məryəm,
”Məryəm bəzmi” kimi şah oldu xürrəm.

Beytin mənası: Məryəm şadlıq məclisindən əl uzən zaman şahın kefi açıldı, şad oldu.

O taxt taxt deyildi, bir asimandı,
O şah şah deyildi, sahibqərandı.

Sahibqəran – qərinə, əsr sahibi deməkdir. Şair burada şahın taxtını səma qədər yüksək, özünü isə zəmanənin ağası kimi mübaliğə ilə göstərir.

Gecə qaranlıqdı, Dağın üstünə,
Sanki qara qarğa qonmuşdu yenə.

Nizami öz əsərlərində gecənin qaranlığını çox zaman qara qarğaya bənzətmişdir.

Təbilçi əlini vurmuşdu ilan,
Ulduz ayağına batmışdı tikan.

Səhər açılanda təbil vurulur, həm də ulduzlar uçurlar. Burada şair demək istəyir ki, elə bil ulduzların ayaqlarına tikan batıb, uçmur, təbilçinin də əlini ilan vurub, səhərin açılmasını xəbər vermir.

¹⁰⁰ Nə Zənd oxumağa möbiddə dil var,
Nə qanad çalmağa mayildi quşlar.

Nizami bu və bundan sonrakı beytlərdə səhərin açılmadığını göstərir.

¹⁰¹ Qızıl bayrağını açanda aləm
Dağılmış qoşuntək qaçıb getdi qəm.

Burada **aləmin qızıl bayrağı** ifadəsi günəşə, **dağılmış qoşun** ifadəsi ulduzlara işarədir.

Beytin mənası: səhər günəş doğan zaman ulduzlar yoxa çıxdığı kimi, Xosrovun da qəmi dağılıb getdi.

¹⁰² Gaviyan bayrağı çox ucalmışdı,
Şahın ay üzünə kölgə salmışdı.

Gaviyan bayrağı əslində **Drəfşi-Gaviyani** tərkibi ilə ifadə edilmişdir. Drəfşi-Gaviyan “Şahnamə”dəki Gavənin dəri döşlüyünə verilən addır.

Beytin mənası: şahın bayrağı ucalaraq, onun üzünə kölgə saldı.

¹⁰³ Şaxtanın gücündən donmuşdu hər yan,
Qılınc yaradırdı ipək sulardan.

Beytin mənası: şaxta o qədər şiddətli idi ki, ipək kimi olan sular donaraq nizə və qılınc oxşayırdı.

¹⁰⁴ Qəməri ud yanır, ağac qovrulur,
Elə bil yağırıd havadan kafur.

Qəməri ud – Qəmər yerinə məxsus ud, ətirli maddə.

Kafur – kamfora – xoş ətərə işarədir.

Beytdə təbiətin ruh oxşayan bir zamanı olduğu qeyd edilir.

¹⁰⁵ Şəfəq təbibləri girdi meydana,
Çərtib boyadılar onu al qana.

Beytin mənası: səhər açılarkən üfüq qan rənginə boyandı.

¹⁰⁶ Tündlükdən əl çəkib, bir az yumşalsam,
Dünyada Veysətək olaram bədnam.

Fəxrəddin Gurganinin “Veys və Ramin” poeməsindəki Veysə işarədir,

¹⁰⁷ Ütarid cüt bürclü olsa, yeri var.
Sən günəşsən, sənə bir bürc yaraşar.

Nücum elminə görə: səyyarələrdən **Ütarid** (Merkuri) öz hərəkəti zamanı **Cövza** (Əkizlər) və **Sümbülə** bürclərindən keçdiyi halda, Günəş ancaq **Əsəd** (Şir) bürcündən keçir.

Ütarid kiçik səyyarədir; o, günəşə çox yaxın olduğundan həyat əlamətlərindən məhrumdur.

¹⁰⁸ Səğlab banusiydim – bir gözəl çiçək,
Qalmışam şüşədə indi gülabtək.

Səğlab – Danub çayı sahilində yaşamış slavyan tayfasıdır ki, bu tayfanın gözəlləri nümunə kimi göstərilmişdir. **Banu** – xanım deməkdir.

¹⁰⁹ Hindularım hələ atəşpərəstdir.
Sərxoş türklər kimi gözlərim məstdir.

Burada qara gözlərim mənasında işlədilmiş hindularım – Şirin hiddət və qəzəbini ifadə edir.

Beytin mənası: qara gözlərim od saçır, onlar sərxoş türklər kimi məstdir (yəni onlardan xəta baş verə bilər).

¹¹⁰ Maral gözlərimə çox həsrət çəkər,
Tökər kirpiyimdən tiryək yox, zəhər.

Tiryək iki mənəli sözdür. O, həm insanı məst edici zəhərli maddə, həm də ilan zəhərini məhv edən dərmandır. Bu beytdə ikinci mənada işlənmişdir.

¹¹¹ Şirinə şəkərdən dəm vurma, bir bax,
Qəssabdan qəsəbbaf durur çox uzaq.

Qəsəbbaf – kətan toxuyan.

Beytin mənası: **Qəssabla qəsəbbafi** müqayisə etmək Şirinlə Şəkəri müqayisə etməyə bənzər. Yəni – Şirin Şəkərdən üstündür.

¹¹² Qazandakı hələ bişməyib, xamdır,
Halva hazır deyil, iş natamamdır.

Beytin mənası: sənin şüurun hələ yetişməyibdir, sən hələ kamil deyilsən.

¹¹³ Belə yumşaqılıqla sərtlik nə görək?
Qaquma yaraşmaz olsun kirpitək.

Qaqum – yumşaq dərilili sincabdır (dovşan fəsiləsindən). Beytin mənası: sən qaqum kimi yumşaq ikən, kirpi kimi iynəli olma (sancma).

¹¹⁴ Ləli üzərindən mərcanı açdı.
Gövhərləri düzdü, mirvari saçdı.

Yəni Şirin sözə başladı.

¹¹⁵ Qalmaq şüardan bir “şəir” də tək,
Ərəbcə bilmirsən – bir “arpa” demək.

Burada şüar sözü **şəir** (arpa) sözü ilə qarşılaşdırılır.

Beytin mənası: verilən vədələrdən bir arpa qədər də əlamət qalmadı.

¹¹⁶ Yüz Yusif yuxusu əzbərin olsa,
Yenə də hamansan, eşşək və İsa.

“Yusif və Züleyxa” dastanında Yusif həbsdə ikən məhbusların yuxusunu yozur və hadisələr də onun dediyi kimi baş verir. Sonra Əzizi-Misir yuxu görür. Yusif onun da yuxusunu düz yozub ölkəni üz verəcək qəhətlik və fəla-

kətdən xilas edir. Buna görə də yuxu yozmaqda Yusif şöhrət tapır. İsa peyğəmbər isə həmişə eşşək minib gəzərmiş, məlumdur ki, kimin minmə-yindən asılı olmayaraq eşşək yenə də eşşəkdir. Bu bərədə, Nizami kimi, Sədi Şirazi də demişdir: İsanın eşşəyini Məkkəyə də aparsalar, yenə də hacı ol-mayıb, eşşəkliyində qalar.

¹¹⁷ Bir deyləm idin sən, indi şah oldun,
Baltanı sataraq bir nizə aldın.

Deyləmilər Gilan vilayətində hərbcu bir tayfanın adıdır. Eyni zamanda deyləm qul mənası verir. Yəni sən qul ikən şahlıq rutbəsinə yüksəldin.

¹¹⁸ Babil Harutusa onun camalı,
Hindu cadugərsə o qara xalı.

Beytin mənası: camalı mələk qədər gözəl idi, qara xalı sehlər yaradırdı.

¹¹⁹ Şirin bu səfranı özü duymuşdu.
Şəkərin altına sirkə qoymuşdu.

Səfra – sarılıq və ödə işarədir. Məlum olduğu kimi, öd acılıq əlamətidir.

Beytin mənası: Şirin bu acılığı özü yaradırdı, o, şirin dilinin altına sirkə tökmüşdü; yəni: Şirin nazlanaraq qəsdən acı danışırdı.

¹²⁰ Yarımcan quş kimi səndələyirdi,
Nərgizdən səməyə dürr ələyirdi.

Nərgiz – göz; **səməy** – yanaq; **dürr** – göz yaşı deməkdir. Beytin mənası: həyəcədən çırpınaraq gözlərindən yanaqlarına inci danələri axıdırdı (ağlayırdı).

¹²¹ Manqala dönmüşdü əlindəki ud,
Könüllər yanırdı onda, sanki ud.

Ud sözünün iki mənası var. O həm çalğı aləti, həm də ətirli maddə adıdır.

Beytin mənası: Onun əlindəki ud (çalğı aləti) manqal xasiyyəti daşdı-ğından ud (ətirli maddə) kimi öz nəğməsilə könülləri yandırırırdı.

¹²² Barbədlə çənk səsi axıb, muxtəsər,
Tük ilə rəng kimi birləşmişdilər.

Nizami bu beytdə musiqi sənəti ilə rəssamlıq sənətini yanaşı qoymuşdur.

¹²³ Sənin şəkər dolu dodaqlarından
Qeyri, badamıma olmaz toxunan.

Beytin mənası: mənim gözlərimdən öpməyə ancaq sənin ixtiyarın vardır. Bu səhifədəki bəytlərdə Şirinin bədən üzvləri müxtəlif meyvələrin adı ilə ifadə edilmişdir:

Badam – göz; **püstə**, **innab** – dodaq; **nar**, **narınc** – məmə; **alma** – yanaq və s.

¹²⁴ Pis gözdən gizlənən abi-həyattək
Məndən yayınmısan, bu nəyə gərəkdir?

Abi-həyat – dirilik suyu; guya insanların gözündən iraq yerdə – zülmət-də imiş, ancaq Xızr bu sudan içərək, ölməzlər cərgəsinə daxil olmuşdur.

125

Sərxoş əyyar kimi göstərib ülfət,
Səcdə etdi şaha o gözəl afət.

Əyyar – olduqca çevik, sürətlə qaçan, bacarıqlı, əlindən hər iş gələn adama deyilir.

126

Yenə Xosrov dedi: “Bu ulduz cirmi,
Nəyə minmiş, söylə, bir kəs bilirmi?”

Ulduzun cirmi – onun kütləsi deməkdir. Xosrov bilmək istəyir ki, ulduzları fəzada saxlayan qüvvə nədir.

127

Çoxları bu işə meylini vermiş,
Rəsəd göstərdi ki, mahaldır bu iş.

Rəsəd – ulduzlar aləminin tədqiqi deməkdir. Buna görə də rəsədxana müasir elmi dildə observatoriya adlanır.

128

Qolu yorulsa da, zillət çəkərək
Tutub küngürədən yapışar bərk-bərk...

Küngürə – qala divarlarının üstündə olan diş-diş çıxıntı. Yıxılmamaq üçün bu “diş”dən tutan adamın qüvvədən düşüb onunla birlikdə yıxılacağı göstərilir.

129

Büzürgümid birdən açıldı gültək,
Qırx mənə açdı, qırx nağıl deyərək.

Büzürgümid bu beytdən sonra məşhur hind əfsanəsi, alleqorik təmsillərdən ibarət olan “Kəlilə və Dimnə”dən ibrətamiz hekayətlər söyləməklə şaha təsir göstərir.

130

Fələklər zicini cədvəlbəcədvəl,
Fikrin üstürlabı eyləmişdir həll.

Ziç – ulduzların mövqeyini və səyyarələrin mədarını göstərən cədvəl, üstürlab həmin cədvəli tərtib etmək üçün xüsusi alətdir.

131

Xətləri müxtəlif olan nöqtədən,
İlk gələn hərəkət “Əlif”di bil sən.

Əlif – ərəb (fars) əlifbasının ilk hərfinin adıdır. Bu hərflər iki nöqtəni birləşdirən düz şaquli xətdir. Sonrakı beylərdə xətlərin çarpazlaşmasından cisimlərdə səth (bəsit) və həcmnin yaranması göstərir,

132

Dünya Zöhhak kimi qan içəndir, qan!
Sənə öz arxandan yaratdı ilan.

Firdovsinin “Şahnamə” əsərində təsvir etdiyi qaniçən Zöhhaka işarədir. Zöhhak çiyinlərindən çıxan ilanlara insan beyni yedirərmiş. Beytin mənası: bu qaniçən dünya sənin qatilin olmaq üçün öz belindən bir ilan yaratdı.

133

Burada **ilan** – Xosrovin Məryəmdən olan oğlu qatil Şiruyəyə işarədir.
Quyuya düşsən də, olma pərişan,
Yusifə xatırla, təmkinlə dayan!

Beytdə məşhur “Yusif və Züleyxa” dastanına işarə edilir. Yusif öz qardaşları paxıllıqdan quyuya salıb getdikdən sonra tacirlər quyu başına gəlir və

Yusif tapıb ölümdən xilas edirlər. Nizami də bununla çətinliyə düşərkən ümidli olmağı təbliğ etmək istəmişdir,

¹³⁴ Dünüyada nə qədər rus var, zənci var,
Bundan daha yaxşı toy etməz onlar.

Bu beytdə **rus** – aqlıq əlaməti kimi gündüzə, **zənci** – qaralıq əlaməti kimi gecəyə işarədir. Beytin mənası: dünya durduqca bundan yaxşı toy edilməyəcəkdir.

¹³⁵ Nə uçmaq mümkündür, üstündə çənbər,
Nə onun bəndini açə bilərlər.

Çənbər – halqa, çəpər, örtü, tor deməkdir. Şair özünü tora düşmüş quşa bənzədir.

¹³⁶ Turşənglə təlxəki seçməyən hacı
Öldü, tapılmadı dərdə əlacı.

Təlxək son dərəcə acı bitkidir, buna **əbucəhl qarqızı** da deyilir. Turşəngi təlxəkdən ayırmamaq cəhəlet və nadanlığa işarədir.

¹³⁷ Öküz bürcünə bax, sən bir diqqətlə,
Yükünü yer kimi öküzə yüklə.
Mənzilin öküzdür, olsan da Zöhrə,
Öküz üstündəsən getsən hər yerə.

Bu beytlərdə işlədilən öküz sözü üç məfhumu ifadə edir:

1. **Öküz burçu** (ərəbçə Sovr) 12 bürcdən ikincisi; 2. Dini mükafata görə, küreyi-ərz öküz üzərində qərar tutmuşdur; 3. **Zöhrə** (Venera) ulduzu kimi nə qədər gözəl olsan da, məkanın öküz üzərindədir. Zöhrə ulduzu öz hərəkəti zamanı səmada həmişə Öküz bürcünə daxil olur.

Bu beytlərdən çıxan ümumi məna belədir: sən nə qədər çalışsan da, yenə dünyada çətinlikdən yaxa qurtara bilməyəcəksən.

¹³⁸ Bir gecə ay yerə gümüş töküdü,
Xosrov Mustafanı yuxuda gördü.

Mustafa – Məhəmməd peyğəmbərin adlarından biridir.

¹³⁹ Nəcəşi nəqşinə bir gün son verdi...

Nəcəşi – həbəş padşahı.

¹⁴⁰ O yeddi tayfada gözəl, uludur,
Aydan balıqadək onun quludur.

Dini əfsanəyə görə, küreyi-ərzin öküz üzərində, öküzün isə (nəhəng) balıq üzərində durduğuna işarədir.

Balıqdan aya və ya Aydan balıqadək ifadəsi klassik poeziyada həmişə bütün dünya məfhumunu əvəz etmişdir.

¹⁴¹ Gecə tərək eləyib fani dünyanı,
Görməyə getmişdi Ümmi-Hanini.

Ümmi-Hani – Məhəmməd peyğəmbərin arvadı idi. Rəvayətə görə, me-
rəcə onun mənzilindən getmişdir.

Özünü Cəbrail göydən yetirdi,
İldırımək nurdan Buraq gətirdi.

Cəbrail – dini əfsanəyə görə, Allahdan Məhəmməd peyğəmbərə xəbər gətirən mələkdir; **Buraq** isə başı insan başı olub, bədəni at şəklində olan qanadlı atdır ki, Məhəmməd guya ona minərək, göyə – Allahın yanına uçmuşdur.

Fələk əqrəbinin bağırını sökdü,
Əsədin üzünə əlini çəkdi.

Əqrəb səmada on iki bürcdən səkkizincisi, Əsəd (**Şir**) isə beşincisidir. Guya Məhəmməd merac zamanı qədim astrologiyada nəhs olan Əqrəb bürcünü pisləyib, xoşbəxtlik əlaməti olan Şir bürcünü tərifləmişdir,

Rəhimini sardı o dörd qarının,
Qurtardı heyzindən göy qızlarının!

Dörd qarı dörd ünsürə – su, od, torpaq, havaya işarədir. **Göy qızları** isə haman **Nəş qızları** (Bənatünnəş) adlanan ulduzlar toplusudur. Yəni peyğəmbər dörd ünsürdən üz göndərüb, Nəş qızlarını da keçdi.

Yusifək dəlvdən bir şərbət içdi,
Yunis kimi Hutda duracaq seçdi.

Dəlv sözünün lüğəti mənası dol (vedrə), hut sözünün lüğəti mənası isə balıq deməkdir. Qədim astrologiyada isə Dəlv on iki bürcdən onbirincisi, hut onikincisidir. Bu beytlərdə iki dini əfsanə xatırlanır. Birinci misrada “Yusif və Züleyxa” dastanında qardaşları tərəfindən quyuya salınmış Yusifi yoldan keçən tacirlərin quyuya dol sallayıb çıxarmaları, ikinci misrada dinlər tarixindən Yunis peyğəmbərin dənizdə naqqa balıq tərəfindən udulmasına işarədir. Yunis guya bir müddət haman balığın qarında yaşadığından sonra yenə bu dünyaya qayıtmışdır.

Beytin mənası: Məhəmməd peyğəmbər səmada bir-birinin ardınca bürcləri keçib, sonuncu Hut (Balıq) bürcünə çatdı.

Rikabında katib Sürəyya qaldı,
Sərhəng həmayilin çiyinə saldı.

Yəni Sürəyya ulduzları onun xidmətində dayanıb, sərhənglik həmayilini çiyinə salmışdır.

Onu oxşamazdı o reyhan, o bağ,
Gözünə vurmuşdu o, möhri-mazağ.

Mazağ – ərəb dilində lüqəti mənası meyl etməmək, rəğbət göstərməmək deməkdir. Yəni peyğəmbər bağa, reyhana sarı baxmadı.

İsrafil qanadı üstünə aldı,
Rəfrəf xanəsinə tərəf ucaldı.
Rəfrəfdən Tubaya vurdu ələmi,
Ordan da Sidrəyə qoydu qədəmi.

Dini rəvayətə görə **Rəfrəf** peyğəmbərin meraca getdiyi vaxt mindiyi atın adıdır. **Tuba** – behişt ağacı, **Sidrə** – Quranda yazıldığına görə, yeddinci göydə olan ağacın adıdır.

¹⁴⁹ Qulağı çərtməkdir başın dərmanı,
Dəmüləxəveynidir Səyavuş qanı.

Dəmüləxəveyn – qardaş qanı deməkdir. “Şahnamə” əsərindən Səyavuşun qanını düşməndən almaq uğrunda uzun müharibə getmiş olduğundan Səyavuş qanı istilahi sonrakı şairlər tərəfindən də qələmə alınmış, istifadə edilmişdir.

¹⁵⁰ Yaşayış vaxtında xəstə haldayıq,
Çünki vəhşi qurdla bir çuvaldayıq.

Burada: vəhşi qurd – tamaha işarədir. Beytin mənası: qəlbimizdə paxıllıq, tamah və həsəd hissi olduqca biz həmişə xəstə halda ömür sürəcəyik.

¹⁵¹ İbrətlə göz yuman o tutiyə bax,
Qəfəsdən “ölərək” qurtardı ancaq.

Klassik şərq poeziyasında **tutinin ölüb ölümdən qurtarması** ifadəsi məşhurdur. Bu misaldan bir çox məşhur orta əsr klassikləri – Nizami, Xaqani, Cəlaləddin Rumi, Sədi, Cami və başqaları istifadə etmişlər.

Qədim hind əfsanələrindən alınmış olan bu rəvayətin xülasəsi belədir:

Bir hind taciri səfərə çıxarkən bütün ailə üzvlərindən onlara hədiyyə olaraq nə gətirməyi arzu etdiklərini soruşur. Hərə bir şey arzu edir. Nəhayət, tacir qəfəsdəki tutidən də nə arzu etdiyini soruşur. Tuti ona Hindistan meşələrindən keçərkən tuti yoldaşlarına salam yetirməyi xahiş edir və deyir: “Onlara çatdır ki, sizin dostunuz bizim evdə qəfəsdə tək və tənha yaşamaqdadır”.

Tacir səfərdən qayıdarkən tutiyə deyir ki, onun da arzusunu yerinə yetirmişdir. Lakin meşədə bu sözləri eşidən tutilərdən biri nagəhan yerə düşüb, çırpındı və öldü. Bu kədərli xəbəri eşidən tuti də çırpındı və bir az sonra ayaqlarını uzadıb gözlərini yumdu və yıxılıb hərəkətsiz qaldı. Bu işə heyrət edən tacir tutini ölmüş bilib, qəfəsdən çölə atdıqda, tuti qanadlanıb uçdu. Tacir bu vaxt başa düşdü ki, qəfəsdən qurtarmaq üçün özünü qəsdən ölümlüyə vurmağı ona meşə tutiləri xəbər göndərmişdir.

¹⁵² Bu qara sədəfə diqqət verirkən,
Çox mənə dürrünə rast gələcəksən.

Qara sədəf – dedikdə Nizami yazını nəzərdə tutur. Yəni bu əsərdə çoxlu mənə incəliklərinə əl atacaqsan.

¹⁵³ Deyirəm ki, dövran dəyişəndə bəs
Dəqyanus pulu bir arpayə dəyməz.

Dini rəvayətə görə, guya bir qrup adam zalım şah olan Dəqyanusun zülmündən mağaraya gedib gizlənmiş, Allahın əmri ilə bir neçə yüz il orada

yatmış və ayıldıqda ciblərində olan pulu xərcləmək istəmişlər. Lakin əhali bu pulun Dəqyanus zamanından qaldığını deyib, onlara gulmuş və indi bu pulun heç bir qiyməti qalmadığını demişlər. Nizami öz əsəri ilə müqayisədə keçmiş əsərləri Dəqyanus dövrünün puluna oxşadır.

154

Mən məhv olub getsəm, örnəyimdirdim bu,
Yusif kimi itsəm, köynəyimdirdim bu.

“Yusif və Züleyxa” dastanına işarədir. Bu dastanda Yusifin köynəyi haqqında iki dəfə söhbət gəlir:

1. Yusifi quyuya salan qardaşları onun qana bulaşdırılmış köynəyini atası Yəquba gətirib, Yusifin qurd tərəfindən parçalandığını demişlər.

2. Yusif Misirdə hökmran olduğu zaman qəhətlik illərində Kənandan yardım almaq üçün gələn qardaşlarına ianə buğda verdiyi zaman öz köynəyini kisələrdən birinin içərisinə qoyur. Atası bu köynəkdən Yusifin iyini duyuq, onun diri olduğunu bilir və haman köynəyi Yusifin dərdindən ağladığı zaman kor olmuş gözlərinə sürtür və guya gözləri açılır.

Nizami yuxarıdakı beytdə ikinci əhvalatı nəzərdə tutmuşdur.

155

Tövhidlə bağlanmış başı, ayağı.

Tövhid – Allahın birliyinə işarədir. Bu söz **vəhdət**, **vahid** sözlərilə eyni mənə daşıyır.

156

Dərgahdan çıxaraq tez bir xoşxəbər
Dəryadan qəvvasa yetirdi gövhər.

Burada üç istiarə vardır:

1. **Dərya** – padşah (şah səltənəti); 2. **Qəvvas** – Nizami (lüğəti mənəsi: dənizin dibindən mirvari çıxaran üzgücü); 3. **Gövhər** – peyğəm (şahın göndərdiyi sifariş). Beytin mənəsi: bir xoşxəbər qasid şah sarayından çıxaraq, şahın sifarişini mənə çatdırdı.

157

Getdim, Kəbəyə mən həccac kimi san,
Gəldim, sanki Əhməd döndü meracdan.

Həccac – Məkkəyə (Kəbəyə) ziyarətə gedənlər deməkdir. Əhməd – Məhəmməd peyğəmbərin ikinci adıdır.

Merac – Peyğəmbərin göyə uçub Allahla görüşməsi, hərfi mənəsi yuxarıya qalxmaq, ucalmaq deməkdir.

MÜNDƏRİCAT

Ölməz məhəbbət dastanı	4
“Kömək qapısını aç, ey Yaradan!”	23
Yaradanın təkliyi haqqında	23
Yaradılışı dərk etmək haqqında söz.....	26
Minacat.....	28
Peyğəmbərin tərfi	31
Kitabın nəzmi haqqında hökmdarın işarəsi	33
Bu şeirin tarixi və səbəbi haqqında	35
Atabəy Əbu Cəfər Məhəmməd Eldəgizin tərfi	37
Təzim xitabəsi	40
Xoşbəxt padşah Qızıl Arslanın tərfi	43
Kitabın tərtibi və eşq haqqında bir neçə söz	47
Kitab üçün üzr	52
Xosrov və Şirin dastanının başlanması	55
Xosrovun şıkar zamanı bir kəndlinin evinə getməsi	58
Hürmüzün Xosrovu cəzalandırması	60
Xosrovun babasını yuxuda görməsi	62
Şapurun Şirini tərfi və Xosrovun ona aşiq olması	63
Şapurun Şirini axtarmaq üçün Ərmənə getməsi	68
Şapurun Şirinə Xosrovun şəklini göstərməsi	71
Şapurun ikinci dəfə Xosrovun şəklini göstərməsi	73
Şapurun üçüncü dəfə Xosrovun şəklini göstərməsi	74
Şapurun özünü Şirinə göstərməsi	76
Şirinin ova getməsi və oradan Mədainə qaçması	84
Atasından qorxub qaçan Xosrovun Ərmənə gəlməsi	88
Şirinin Xosrovun sarayına yetişməsi	96
Xosrovun atasından qaçmasından Şirinin xəbər tutması	97
Xosrovun Ərmənə çatması	99
Xosrovun keyf məclisi və Şapurun gəlməsi	101
Xosrovun Şirin əhvalatını Məhin Banuya xəbər verməsi	106
Xosrovun atasının ölməsindən xəbər tutması	109
Xosrovun Mədainə getməsi	112
Şapurun Şirini yenə Ərmənə gətirməsi	113
Xosrovun Bəhramdan qaçıb Ərmənə getməsi	114
Şirinlə Xosrovun ovlaqda görüşməsi	116
Məhin Banunun Şirinə öyüd verməsi	118
Bahar çağы Xosrov ilə Şirinin gəzməyə çıxması	123

Xosrovun keyf məclisində şir öldürməsi	125
Xosrovun Şirinlə əylənməsi	127
Şirinin rəfiqələrinin əfsanə söyləmələri	129
Xosrovun Şirindən murad istəməsi və onun etirazı	134
Xosrovun Şirindən küsüb Ruma getməsi və Məryəmlə evlənməsi	145
Xosrovun Bəhramla müharibəsi və qalib gəlməsi	146
Xosrovun yenidən taxta çıxması	150
Xosrovun fəraqından Şirinin ah-zar etməsi	153
Məhin Banunun Şirinə vəsiyyəət edib ölməsi	156
Məhin Banunun yerinə Şirinin taxta çıxması	159
Xosrovun Bəhram Çubinin ölümündən xəbər tutması	162
Çalğıcı Barbədin tərfi	167
Xosrovun Şirini gətirmək üçün Məryəmdən icazə istəməsi	169
Şapurun Xosrovun peyğamını Şirinə gətirməsi	171
Fərhad və Şirin dastanı	181
Şirinin Fərhadın çəkdiyi arxın və düzəltdiyi hovuzun tamaşasına getməsi	186
Fərhadın Şirinin eşqi ilə çöllərə düşməsi	187
Fərhadın Şirini sevməsindən Xosrovun xəbər tutması	190
Xosrovun Fərhadı çağırdırması	192
Xosrovun Fərhadla deyişməsi	193
Fərhadın dağ çaparaq ağlaması	196
Şirinin Bisütun dağına – Fərhadın görüşünə getməsi	203
Şirinlə Fərhadın görüşündən Xosrovun xəbər tutması və Fərhadın məkrlə öldürülməsi	205
Xosrovun Fərhadın ölümü barədə təəssüflü məktubu	211
Məryəmin ölümü münasibəti ilə Şirinin Xosrova kinayəli cavab məktubu	214
Şirinin məktubunun Xosrova çatması	218
Xosrovun padşahlıqdan ləzzət alıb keyf məclisləri düzəltməsi	219
İsfahanlı Şəkərin əhvalatı	223
Xosrovun Şəkəri alması	228
Şirinin yalqız qalıb ah-zar etməsi	232
Xosrovun ova getməsi və oradan Şirinin qəsrinə tərəf at çapması	238
Xosrovla Şirinin söhbəti	244
Şirinin Xosrova cavabı	245
Xosrovun Şirinə cavabı	249
Şirinin Xosrova cavabı	251
Xosrovun Şirinə cavabı	254
Şirinin Xosrova cavabı	257

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*

Texniki redaktorlar: *Rauf Cəfərov*
Rövşən Ağayev

Kompyuter səhifələyicisi: *Rəşad Həmidov*

Kompyuter yığıcıları: *Bəsti Cəfərova*
Aygün Məmmədova

Korrektorlar: *Elmira Teymurova*
Aysel Qarayeva

Yığılmağa verilmişdir 26.04.2004. Çapa imzalanmışdır 17.11.2004.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 24,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 157.

Kitab “Şərq-Qərb” mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.